

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı
Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı

**İLKÖĞRETİM 1998 VE 2004 SOSYAL BİLGİLER
DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINA GÖRE
YAZILMIŞ 4. VE 5. SINIF DERS KİTAPLARININ
ÖĞRENME ANLAYIŞLARI, İÇERİK VE
KULLANILABİLİRLİK AÇILARINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Gamze KALIPCI

İstanbul, 2008

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı
Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı

**İLKÖĞRETİM 1998 VE 2004 SOSYAL BİLGİLER
DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINA GÖRE
YAZILMIŞ 4. VE 5. SINIF DERS KİTAPLARININ
ÖĞRENME ANLAYIŞLARI, İÇERİK VE
KULLANILABİLİRLİK AÇILARINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Gamze KALIPCI

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Yücel KABAPINAR

İstanbul, 2008

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı
Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı

Gamze KALIPCI tarafından hazırlanan İLKÖĞRETİM 1998 VE 2004 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINA (4. VE 5. SINIFLAR) GÖRE YAZILMIŞ DERS KİTAPLARININ ÖĞRENME ANLAYIŞLARI, İÇERİK VE KULLANILABİLİRLİK AÇILARINDAN KARŞILAŞTIRILMASI başlıklı bu çalışma, 22.09.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmzalar

Danışman: Doç. Dr. Yücel KABAPINAR

.....

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Sefa SEKİN

.....

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Murat AŞICI

.....

ÖNSÖZ

Eğitim sürecinde, öğretmen ve öğrenci açısından bütün derslerde olduğu gibi, Sosyal Bilgiler dersi için de edinimi ve kullanımı en kolay öğretim materyali ders kitabıdır. Kullanımı bu kadar yaygın olan ders kitabı için “İyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusu eğitimciler tarafından sıkça sorulan bir sorudur. Öğrenme anlayışları ışığında yazılan ders kitaplarının, ders programlarından ölçme ve değerlendirmeye, sınıf içi iletişimden öğretmen ve öğrencinin yüklendiği sorumluluğa dek olan tüm basamakları etkilediği anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra öğrenme anlayışı, bir bütün olarak ders kitaplarının anlam ve içeriğini derinden etkilemektedir. Nitekim 2004 yılında eğitim sisteminde gerçekleştirilen değişiklikle ders kitabının anlam, işlevi ve içeriği de derinden değişmiştir. Bu çalışmada bu değişimin niteliği ve boyutları eski ders kitapları ile yeni ders kitapları karşılaştırılarak incelenecektir.

Eğitim tarihi boyunca bütün değişen programların dayandığı bir öğrenme anlayışı bulunmaktadır. Her bir değişiklik öğrenci, öğretmen ve ders kitaplarına kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz olarak yansımıştır. 2004 yılında Sosyal Bilgiler dersi programında yapılan değişikliğin de öğretmenlerle yapılan görüşmelere göre olumlu ve olumsuz yanlarının olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın, programın uygulayıcıları, ders kitaplarının kullanıcıları olarak öğretmenlerin 2004 Sosyal Bilgiler programı değişimi ile yaşadıkları sıkıntıların ve kolaylıkların tespit edilmesine, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Biriminin ders kitaplarını iyileştirme konusunda yapacağı çalışmalara katkıda bulunacağını umuyorum. Yola çıkışımdan itibaren güvenini, bilgi ve deneyimini, titizliğini eksik etmeyen tez danışmanın Doç. Dr. Yücel KABAPINAR’a değerli zamanı bana ayırarak çalışmanın her aşamasında doğru planlama yapmama yardımcı olduğu, yaşadığım zor günlerde bana büyük bir duyarlılıkla ve anlayışla yaklaştığı için teşekkür ve saygıyı bir borç bilirim. Ayrıca ihtiyaç duyduğum her anda bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Filiz Kabapınar’a çok teşekkür ederim.

Araştırmanın her aşamasında bir arada çalıştığım, bilgisini, fikirlerini, enerjisini, deneyimlerini benimle paylaşan, katkılarını esirgemeyen dostum Meltem

ATAMAN’a, araştırmanın temelini oluşturan verileri sağlayan mülakata katılan öğretmenlerimize teşekkür ederim.

Her an yanımda olarak desteğini, sevgisini, sabrını, anlayışını, yardımını, tecrübelerini eksik etmeden hayatı benimle paylaşan en iyi arkadaşım, yaşam motivasyonum, sevgili eşim Atilla YILMAZ’a sonsuz teşekkürler.

Son olarak yüksek lisans yoluna ilk adım attığım gün çantama koyduğu “Başaracağına inanıyor, sana güveniyorum” notuyla bütün gücümle başarmama, yirmi sekiz yıldır yanımda olan ancak şimdi aramızda olmasa da her an benimle duyduğu gururu, güvenini, verdiği inancı, gücü ve desteğini hissettiğim meleğim, annem Nur KALIPCI’ya ve burada isimlerini sayamadığım çalışmam süresince bana anlayış gösteren ve destek veren tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Gamze KALIPCI

ÖZET

İLKÖĞRETİM 1998 VE 2004 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINA GÖRE YAZILMIŞ 4. VE 5. SINIF DERS KİTAPLARININ ÖĞRENME ANLAYIŞLARI, İÇERİK VE KULLANILABİLİRLİK AÇILARINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu araştırma 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitaplarının dayandığı öğrenme anlayışlarını, kitapların içeriğinde yer alan görsel materyallerin sayısını, niteliğini, bilgi sunum biçimlerini saptamak ve karşılaştırmak, öğretmenlerin kitapların kullanılabilirliği ile ilgili olumlu ve olumsuz noktaları belirttikleri görüşlerini almak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada, 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler programlarına göre yazılan ders kitaplarında yer alan görsel materyalleri ve metinleri karşılaştırmaya yönelik döküman incelemesi yapılmıştır. Bu araştırmada 18 ayrı ders kitabı, ilgili öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları incelenmiştir. Döküman incelemesinden elde edilen sonuçlara göre;

- 2004 Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan hikaye edici metinlerin arttığı saptanmıştır.
- Görsellerin çeşitliliğinin, sayısının ve niteliğinin arttığı belirlenmiştir.
- Öğrenilenleri pekiştirmeye dayalı etkinlikler içeren çalışma kitabı kavramının ortaya çıktığı, ölçme ve değerlendirme sistematığının değişip, öğrenme sürecini ve sonucunu değerlendirmeye yönelik alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine yer verildiği bulgulanmıştır.

Araştırmada bunun yanı sıra örneklem olarak İstanbul ili, Ümraniye, Pendik, Maltepe ve Kadıköy ilçelerindeki ilköğretim okullarında görev yapan 48 sınıf öğretmeni seçilmiştir. Örneklem grubunda gönüllülük esasına göre random seçilen öğretmenlere görüşme formu yoluyla yarı yapılandırılmış yedi soru sorulmuştur. Görüşme formunda yer alan açık uçlu sorular yoluyla elde edilen

nitel veriler analiz edilerek kategorilere göre gruplandırılmıştır. Görüşmede yer alan açık uçlu sorulara göre;

- 2004 programındaki değişikliklerden sonra Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki etkinliklerin beceri ve değer gelişimine katkısı öğretmenlere sorulduğunda olumlu cevaplar alınmıştır.
- 1998 programına ait Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konuları detaylıken, 2004 programında yer alan tarih ile ilgili bilgilerin azaltıldığı söylenebilir.
- Araştırma sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kullanım sıklığının artmış olması hala en çok kullanılan ders materyalinin ders kitabı olduğunu göstermektedir.
- Öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinde yol göstermesi ve işlerini kolaylaştırması açısından öğretmen kılavuz kitaplarını gerekli bulmaktadır.
- 2004 Sosyal Bilgiler programına uygun yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında daha fazla görselin yer aldığı, öğrencilerin ilgisini çekecek ve anlamayı kolaylaştıracak nitelikte olan bu görsellerin konularla bağlantılı olduğu öğretmen görüşlerine göre belirlenmiştir.
- Öğretmenler, çalışma kitaplarındaki etkinliklerin öğrencileri araştırmaya yönelttiğini, derse karşı ilgi ve motivasyonlarını arttırdığını ifade etmektedir.
- 2004 Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilgi verici metinlerden çok hikaye edici metinlere yer verildiği belirlenmiştir.
- Görüşme yapılan öğretmenler, Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme uygulamalarının çeşitlendiğini, süreç ve sonuç değerlendirmenin bir arada olduğunu ve öğrencilerin süreç boyunca devam eden değerlendirme sayesinde kendi gelişimlerini de fark edebildiklerini dile getirmişlerdir.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla çalışma kitapları etkinlikleri arasında bir tutarlılık ve birbirini pekiştiren bir ilişki olması gerekliliği araştırma sonuçları arasında yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı, Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışı, Sosyal Bilgiler Ders Programı.

ABSTRACT

COMPARISON OF PRIMARY EDUCATION SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS (4 & 5 TH GRADES) WRITTEN ON THE BASIS OF 1998 AND 2004 EDUCATIONAL PROGRAMME: LEARNING APPROACHES, CONTENT AND USABILITY

This research was conducted to identify and compare the learning approaches, the quantity and quality of the visual materials within the content of the books, the presentation of information in the textbooks prepared according to Social Studies programme between 1998-2005. In addition to this comparison, the teachers were asked for their positive and negative statements on the usage of the books.

In this research, the documents about comparison of texts and visual materials which exist

in the course books written according to the 1998 and 2004 Social Studies Programme are

researched.

According to the results of the document research;

- It's been fixed that narrative texts have increased.**
- It's been designated that the variety, quantity and quality of visuals have increased.**
- It's been found that the concept of course book based on activities aimed at the**

reinforcement of the learnt items have appeared, measuring and evaluation system has

changed and alternative measuring and evaluation techniques aimed at assessing the

process and result of learning occur in the course books.

Additionally, in this research 48 home-room teachers working at the primary schools in the

districts Ümraniye, Pendik, Maltepe, Kadıköy in İstanbul have been chosen as the sample

group. On the voluntary basis the randomly selected teachers were asked seven semi-

developed questions through the interview form. The data gathered through the interview

forms were analyzed and grouped into categories. In addition to this, the visual materials

and texts in the social studies textbooks between 1998 and 2004 were examined and compared.

According to the open-ended questions at the interview;

- **The teachers thought that the changes in 2004 social studies programme, contributed to the development of skills and values.**
- **The topics of history course was more detailed in the social studies textbooks in 1998. However, 2004 programme decreased the amount history course's topics. According to the research data, the usage of social studies textbooks increased and this indicates that these books are still the mostly used course materials.**
- **The teachers find the teacher guides helpful for providing them guidance in social studies course and for facilitating their job.**
- **The social studies textbooks of 2004 programme include more visual materials and the teachers state that these realred visual materials draw the attention of the students and facilitate understanding.**
- **The teachers state that the activities in the work books, encourage the students to make researches and they believe these to improve the students' interest and motivation**
- **The social studies textbooks of 2004, include more narrative texts rather than informative texts.**
- **The interviewed teachers state that the testing and evaluation in social studies textbooks, were diversified and that the formative and summative assessments help the students designate their own development throughout the learning process.**
- **There should be consistency between the social studies textbooks and workbook activities. Thw work book activities should support the textbooks.**

Key words: Social Studies, Textbooks, Constructivist Learning, Educational Programme.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xiv
ÖRNEKLER LİSTESİ.....	xv

BÖLÜM I. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç.....	4
1.3. Önem.....	7
1.4. Sayıtlılar.....	7
1.5. Sınırlılıklar.....	8
1.6. Tanımlar.....	8

BÖLÜM II. İLGİLİ ALAN YAZIN	10
2.1.Sosyal Bilimler: İçerik, Metodolojik Yaklaşım Ve Öğretime Etkisi.....	10
2.2. Davranışçı Ve Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışları.....	14
2.3. 1998-2004 Sosyal Bilgiler Dersi Programları'ndaki Değişiklikler.....	20
2.4. Öğrenme-Öğretme Sürecinin Vazgeçilmez Materyali: Ders Kitapları.....	28
2.4.1. Ders Kitabının Eğitimdeki Yeri ve Önemi.....	29
2.4.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bileşenleri.....	32
2.4.2.1. Bilginin Sunumu Noktasında Metin Çeşitleri.....	32
2.4.2.2. Ders Kitaplarında Görsel Materyaller.....	35
2.4.2.2.1. Görsel Çeşitleri.....	35
2.4.2.2.2. Görsel Kanıt Kullanma.....	39
2.4.2.2.3. Görsellerin Pedagojik Yararları.....	40
2.4.2.3. Etkinlikler ve Ölçme Değerlendirme.....	42

2.4.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Taşınması Gereken Nitelikler.....	42
2.4.3.1. Biçimsel (Fiziksel) Özellikler.....	42
2.4.3.2. Eğitsel Tasarım.....	43
2.4.3.2.1. Hedefler (Amaçlar) Açısından.....	43
2.4.3.2.2. Bilimsel İçerik Açısından.....	43
2.4.3.2.3. Öğrenme-Öğretme Süreci.....	44
2.4.3.2.4. Değerlendirme Açısından.....	45
2.4.3.3. Dil ve Anlatım.....	45
2.4.3.4. Görsel Tasarım.....	46
2.5. İlgili Araştırmalar.....	46
BÖLÜM III. YÖNTEM.....	59
3.1. Araştırma Modeli.....	59
3.2. Evren ve Örneklem.....	59
3.2.1. 1998 ve 2004 Programlarına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Örneklemi.....	59
3.2.2. Öğretmenlerin 1998 ve 2004 Yılı Programlarına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Görüşlerini Almak İçin Yapılan Görüşmenin Örneklemi.....	61
3.3. Verilerin Toplanması.....	61
3.3.1. Döküman İncelemesi.....	61
3.3.2. Görüşme.....	62
3.4. Verilerin Çözümlemesi.....	63
3.4.1. Döküman İncelemesi.....	63
3.4.2. Görüşme.....	63
BÖLÜM IV. BULGULAR VE YORUM.....	65
4.1. 1998 ve 2004 İlköğretim Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Hangi Boyutlarda Farklılık Göstermektedir?.....	65
4.1.1. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na Göre Yazılmış Ders Kitapları Bilginin Sunumu Açısından Farklılık Göstermekte midir?.....	65

4.1.2. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na Göre Yazılmış Ders Kitapları Görsel Materyaller ve İşlevleri Açısından Farklılık Göstermekte midir?.....	84
4.1.2.1. Kullanım Amaçları Bakımından Görseller.....	93
4.1.3. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na Göre Yazılmış Ders Kitapları Etkinlikler, Ölçme ve Değerlendirme Uygulamaları Açısından Farklılık Göstermekte midir?.....	111
4.2. Öğretmenlerin 1998 ve 2004 İlköğretim Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına ve Bunların Kullanılabilirliğine İlişkin Görüşleri Nasıldır?.....	130
BÖLÜM V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	187
5.1. Sonuçlar ve Tartışma.....	187
5.1.1. 1998 ve 2004 Yılı Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İncelenmesinden Elde Edilen Sonuçlar.....	187
5.1.1.1. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programına Göre Yazılmış Ders Kitapları Bilginin Sunumu Açısından Farklılık Düzeyleri.....	187
5.1.1.2. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na Göre Yazılmış Ders Kitapları Görsel Materyaller ve İşlevleri Açısından Farklılık Düzeyleri.....	189
5.1.1.3. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na Göre Yazılmış Ders Kitapları Etkinlikler, Ölçme ve Değerlendirme Açısından Farklılık Düzeyleri.....	193
5.1.2. Görüşmeden Elde Edilen Sonuçlar.....	195
5.2. Öneriler.....	207
5.2.1. Araştırma Sonucunda Oluşan Öneriler.....	207
5.2.2. Alanda Araştırma Yapacak Akademisyenler İçin Öneriler.....	207

KAYNAKÇA.....	207
EK 1.....	217

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. 2004 Yılı İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Beceriler	26
Tablo 2.2. 2004 Yılı İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler	27
Tablo 4.1. 1998 Öğretim Programına Göre Hazırlanmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında “Aile Bütçesi” Konusunun Sunumu.....	68
Tablo 4.2. 1998 Öğretim Programına Göre Hazırlanmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında “Depremler ve Korunma Yolları” Konusunun Sunumu	70
Tablo 4.3. 2004 Öğretim Programına Göre Hazırlanmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında “İsteklerimiz mi, İhtiyaçlarımız mı?” Konusunun Sunumu.....	72
Tablo 4.4. 2004 Öğretim Programına Göre Hazırlanmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında “Milli Mücadele” Konusunun Sunumu	73
Tablo 4.5. 1998 ve 2004 Öğretim Programlarına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarında “Yön Bulma” Konusunun Sunumu.....	75
Tablo 4.6. 1998 ve 2004 Öğretim Programlarına Göre Hazırlanmış Ders kitaplarında “Yeryüzü Şekilleri” Konusunun Sunumu.....	78
Tablo 4.7. 1998 ve 2004 ilköğretim Programlarına Göre Yazılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Metin Yapıları.....	80
Tablo 4.8. 1998 ve 2004 ilköğretim Programlarına Göre Yazılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Metin Yapıları.....	81
Tablo 4.9. 1998 ve 2004 İlköğretim Programına Göre Yazılmış 4. Sınıf Ders Kitaplarındaki Metinlerin Hangi Öğrenme Anlayışının (Davranışçı/Yapılandırmacı) Özelliklerini Gösterdiğine İlişkin Veriler.....	81
Tablo 4.10. 1998 ve 2004 İlköğretim Programına Göre Yazılmış 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Metinlerin Hangi Öğrenme Anlayışının (Davranışçı/Yapılandırmacı) Özelliklerini Gösterdiğine İlişkin Veriler.....	82
Tablo 4.11. Davranışçı ve Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışları Çerçevesinde Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Özellikleri	83
Tablo 4.12. 1998 ve 2004 Programlarına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Oranları.....	84

Tablo 4.13. 1998 ve 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Oranları.....	85
Tablo 4.14. 1998 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Oranı.....	87
Tablo 4.15. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Oranı.....	88
Tablo 4.16. 1998 ve 2004 Yılı Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Sayıları.....	89
Tablo 4.17. 1998 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Oranı.....	90
Tablo 4.18. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Oranı.....	91
Tablo 4.19. 1998 ve 2004 Yılı Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Sayıları.....	92
Tablo 4.20. 1998 Yılı İlköğretim Programına Göre Yazılan 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Hazırlık ve Değerlendirme Sorularına İlişkin Veriler.....	127
Tablo 4.21. 2004 Yılı İlköğretim Programına Göre Yazılan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitabında Yer Alan Etkinlik İle Ölçme Ve Değerlendirme Çeşitlerine İlişkin Veriler.....	128
Tablo 4.22. 2004 Yılı İlköğretim Programına Göre Yazılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitabında Yer Alan Etkinlik İle Ölçme ve Değerlendirme Çeşitlerine İlişkin Veriler.....	129
Tablo 4.23. 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Programındaki Değişiklikler Konusundaki Öğretmen Görüşleri.....	132
Tablo 4. 24. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Bilginin Sunumu Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	137
Tablo 4.25. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görseller ve İşlevleri Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	141
Tablo 4.26. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarındaki Etkinlikler ve İşlevleri Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	144
Tablo 4.27. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarındaki Ölçme ve Değerlendirme Sistematiği Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	147

Tablo 4.28. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sınıf İçindeki Kullanım Amacı ve Kullanım Biçimi Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	151
Tablo 4.29. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Kullanma Sıklığı Konusunda Öğretmen Görüşleri.....	154
Tablo 4.30. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Kendi Öğretme Süreçlerine Kattığı Derinlik Noktasında Karşılaştırmalı Öğretmen Görüşleri.....	156
Tablo 4.31. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Çalışma Kitaplarının Gerekliliği Noktasında Öğretmen Görüşleri.....	158
Tablo 4.32. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Çalışma Kitaplarının İçeriğinin Yeterliliği Noktasında Öğretmen Görüşleri.....	161
Tablo 4.33. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Çalışma Kitabı İle Ders Kitabı İlişkisi Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	163
Tablo 4.34. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Gerekliliği Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	165
Tablo 4.35. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Sınıf İçi Uygulamalara Katkısı Noktasında Öğretmen Görüşleri.....	167
Tablo 4.36. 2004 Sosyal Bilgiler Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının Öğrenci Başarısına Etkisi Noktasında Öğretmen Görüşleri.....	171
Tablo 4.37. 2004 Sosyal Bilgiler Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının Öğrenci Derse Katılımına Etkisi Noktasında Öğretmen Görüşleri.....	174
Tablo 4.38. 2004 Sosyal Bilgiler Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının Öğrencilerin Beceri ve Değer Gelişimlerine Etkisi Noktasında Öğretmen Görüşleri.....	177
Tablo 4.39. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Daha Nitelikli Kılmak AdınaYapılması İstenen Değişikliklere İlişkin Öğretmen Görüşleri.....	181
Tablo 4.40. Yeniden 1998 Programına ve 1998 Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarına Dönüşe İlişkin Öğretmen Görüşleri.....	184

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 4.1. 2000 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	93
Görsel 4.2. 2001 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	94
Görsel 4.3. 2005 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Çalışma Kitabı	95
Görsel 4.4. 2001 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	96
Görsel 4.5. 2005 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	97
Görsel 4.6. 2004 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	98
Görsel 4.7. 2005 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	99
Görsel 4.8. 2004 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	100
Görsel 4.9. 2005 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	101
Görsel 4.10. 2004 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	102
Görsel 4.11. 2006 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitabı	103
Görsel 4.12. 2005 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Çalışma Kitabı.....	105
Görsel 4.13. 2000 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	106
Görsel 4.14. 2005 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı.....	107
Görsel 4.15. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı	108
Görsel 4.16. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı.....	109
Görsel 4.17. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı.....	110

ÖRNEKLER LİSTESİ

- Örnek 4.1.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabından Ölçme ve Değerlendirme Örneği (MEB, s.190-191).....113
- Örnek 4.2.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Çalışma Kitaplarından Ölçme ve Değerlendirme Örnekleri (A yay, s.38, Başarı yay. s.74).....115
- Örnek 4.3.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabından Etkinlik Örneği (A yay., s.57).....117
- Örnek 4.4.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabından Etkinlik Örneği (Sürat yay., s.108-109).....118
- Örnek 4.5.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Sürat yay., s.58).....119
- Örnek 4.6.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Başarı yay., s.35).....120
- Örnek 4.7.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Başarı yay., s.103).....121
- Örnek 4.8.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Sürat yay., s.102-103).....122
- Örnek 4.9.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik ve Öz Değerlendirme Örneği (Evren yay., s.20).....123
- Örnek 4.10.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (A yay., s.107).....124
- Örnek 4.11.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Evren yay., s.22).....125
- Örnek 4.12.** 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Sürat yay., s.19).....126

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU

Yüzyılın son çeyreği insanlığın, şu ana dek en hızlı değişimine sahne olan zaman periyodudur demek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda toplumlar ve bireyler, teknolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda bu değişime ayak uydurma çabası içerisinde. Eğitim, bireye kazandıracağı “bilgi” ve “beceriler” ile bireyin bu değişime ayak uydurmasını ve bu değişimi sürdürmesini sağlayan en büyük belirleyicilerden biridir. Eğitim, toplumların ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda gelişmesini ve değişmesini sağlayan en önemli etkidir. Dünyadaki ekonomik, sosyal, teknolojik ve bilimsel anlamda büyük ve hızlı gelişmeye ayak uydurabilmek için milletler önceliği eğitim sistemine ilişkin reformlere vermektedirler. Ülkemizde de değişime ayak uydurmak amacıyla eğitim sistemimizde bu değişim ve gelişimi destekleyici çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Nitekim 2004 yılında, ülkemiz eğitim sisteminde Talim Terbiye Kurulu tarafından yapısal değişiklikler anlamında pek çok önemli adım atılmıştır.

Yapılandırmacı anlayış merkeze alınarak düzenlenen eğitim sistemimizdeki en büyük değişikliklerden biri ders kitaplarında yapılmıştır. Ders kitapları öğretmen için hem bir kılavuz hem de sınıftaki etkinlikleri tamamlayan bir yardımcıdır. Öğrenci için ise, öğreneceği bilgiyi içeren ve öğrenme yaşantılarının merkezini oluşturan bir kaynaktır. “Öğrenmenin gerçekleşebilmesi için gerekli olan ilk koşul, öğrenilecek konuya duyulması beklenen ilgi olduğuna göre bir ders kitabının ilk yapacağı iş de öğrencide bu ilgiyi uyandırmak olmalıdır. Bu ilgi, konunun önemini, değerini veya kişiye sağlayacağı yararı ortaya koymakla sağlanabilir. 1998 yılı öğretim programına göre yazılmış ders kitaplarında bunun ihmal edildiği görülmektedir” (Binbaşoğlu, 2003, s.125). Öğretim programlarının öngördüğü eğitim ve öğretim amaçlarına ulaşmak için büyük ölçüde yardımcı olan ders

kitaplarının, belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için programda istenen niteliklere uyması beklenmektedir.

Ders kitaplarının kendilerinden beklenen faydayı sağlayabilmeleri nitelikli ve kullanılabilir olmasına bağlıdır. “Eğitim ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunan ve her şeyden önce programda belirlenen içeriğin somutlaştırıldığı bir araç olan ders kitabı, bu özellikleri ile amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır” (Althusser, 1994, s.23; Aktaran: Emiroğlu, 2002, s.65). Bu çerçevede ders kitapları bir ülkede benimsenen öğrenme anlayışını da yansıtmaktadır. Öğrenme anlayışları ders programlarını ve ders kitaplarını şekillendirmesi görevi taşıdığı için eğitimin temel taşlarından biri olarak görülebilir.

2004 yılında Türk eğitim sisteminde yapılan değişiklikle davranışçı yaklaşım üstüne temellendirilen eğitim anlayışı, yapılandırmacı yaklaşıma göre düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle öğrencilerin düşünme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir (Selçuk, 2005). Yapılandırmacı anlayışa göre mevcut olan ön bilgilerinin üzerine temellendirilen bilgiyi, öğrenci ancak kendi anlamını oluşturma yolunda çaba sarf ederek kazanabilir. Öğrencilerin kendi anlamlarını oluştururken kazanımlara, çalışma kitaplarındaki etkinlikler yoluyla ulaşılması amaçlanmaktadır. 2004 Sosyal Bilgiler programı değişikliğiyle ders kitabının yanı sıra çalışma kitabı kavramı ortaya çıkmıştır. Çalışma kitabındaki etkinlikler sayesinde öğrenciler hem yaparak yaşayarak öğrenme sürecinin içerisinde aktif rol almakta hem de yer alan öz değerlendirme, akran değerlendirme gibi alternatif ölçme ve değerlendirme uygulamaları ile süreç boyunca değerlendirilebilmektedir. Çalışma kitapları, öğretmenlerin de öğrencilerin öğretim süreci içerisinde katettiği aşamaları takip etmesine olanak sağlamaktadır.

Davranışçı ve yapılandırmacı öğrenme anlayışları, ders kitaplarını içerik açısından doğrudan etkilemektedir. Davranışçı öğrenme anlayışına göre “bilgi, kaynaktan (öğretmen/ders kitabı) öğrenene (alıcıya/öğrenci) aktarılır. Bu anlayış öğrencinin, öğrenme süreci içerisinde verilen bilgiyi aynen almanın ötesinde bir çaba göstermediği ve bu bilgiyi sunulan şekliyle bilene yansıtarak öğrenmenin gerçekleştiği görüşünü savunur” (Kabapınar, 2005, s.202). Davranışçı yaklaşıma

dayanan bir öğretimin, bilginin kalıcılığını sağlama noktasında ezberden öteye gidemeyeceği düşünülebilir.

Yapılandırmacı anlayışa göre ise öğrenci yeni kazandığı bilgileri eski bilgileri ile karşılaştırarak zihninde yeniden anlamlandırır, yorumlar. “Öğrenci aktif öğrenen konumunda yer alır. Öğrenmede bireyin ön bilgileri kadar kişisel özellikleri ve öğrenme ortamı da son derece önem kazanmaktadır” (Özmen, 2004). Yapılandırmacı anlayışın temel alındığı öğretim anlayışında, öğrencinin yaşantısından yola çıkılarak ele alınan konular yine öğrencinin yaparak yaşayarak uygulamalarından edindiği deneyimler sayesinde daha kalıcı bir öğrenme gerçekleşmiş olmaktadır. Yapılandırmacı anlayışa göre yazılmış ders kitapları öğrencilerin düşünme ve sosyal becerilerini geliştirici nitelik taşıyarak öğrenme stratejilerini öğrenmeyi ilke edinmektedir.

Ülkemizde farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelen pek çok öğrenci bulunmaktadır. Ders araç-gereçlerine ulaşılabilirlik ve edinilebilirlik açısından sıkıntı yaşayan öğrenci sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ders kitaplarının ücretsiz olarak dağıtılması, ders kitaplarının ders araç-gereçleri arasından en yaygın kullanıma sahip olmasını sağlamıştır. Bu da ders kitaplarının öğrencilerin yararlandığı birincil kaynak olmasına neden olmuştur. Öğretmenlerin ders anlatımında öncelikli olarak tercih ettikleri rehber olan ders kitabı, bilginin de temel veya yardımcı kaynağını oluşturmaktadır. Bu açıdan ders kitabının bir konuyu ele alış ve işleyişi, bilgiyi sunuşu öğrenmenin şekillenmesinde oldukça etkili bir faktördür. Öğretimin verimliliği, öğrenenleri edilgen olmaktan çıkartarak, harekete geçirebildiği ölçüde artacaktır. Bunu sağlayabilmenin yollarından biri de öğrencileri aktif kılacak etkinlikleri içeren ders kitapları olabilir. Ders kitapları, öğrencilerin neyi, ne kadar öğreneceklerini gösterdiğinden, öğretim materyalleri içinde en önemlilerinden biridir. Bu nedenle ders kitaplarının, öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmesinin olumlu sonuçlar doğurabileceği düşünülebilir.

1998 programına ilişkin pek çok eleştiri bulunmaktadır. Bunlardan biri şöyledir; 1998 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının benimsemiş

olduğu programlarda saptanmış olan amaçları geliştirebilecek nitelikte, yeterli düzeyde olmadığı, konuların bireysel farklılıkları dikkate alacak düzeyde sunulmadığı görölmektedir (Sığan, 1997, s.49). 1998 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarındaki ezberci, beceri gelişimine ilişkin eksikliklerin fark edilmesiyle ders programlarında köklü değişikliklere gidilmiştir. Ders programı ve bu ders programına göre hazırlanan ders kitaplarını uygulayacak olan öğretmenlerin yeniliklere alışması ve etkili uygulamalar yapabilmesi sürecinde tecrübesizlikten kaynaklanabilecek bir takım aksaklıkların olması doğaldır. Programın uygulanması sırasında öğretmenlerin desteklenmesi ve karşılaştıkları sorunların belirlenmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu nedenle 2004 yılında değişen Sosyal Bilgiler dersi programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğretim süreci içerisindeki kullanıcıları olan öğretmenler tarafından ne derece etkili kullanılabildiği, kitapların doğru ve etkili kullanımının, ders kitaplarının içeriğinin öğretimin kalitesini etkileyip etkilemediği ve ne yönde etkilediği bir problem teşkil etmektedir.

1998 ve 2004 öğretim programlarının farklı öğretim yaklaşımlarını esas aldığı düşüncesinden hareketle araştırma iki boyutlu olarak ele alınacaktır. Bunlardan ilki ders kitabı hazırlama sürecini doğrudan etkileyen öğrenme anlayışları ve içerik (program değişiklikleri, bilginin sunum şekli, görsel materyaller ve işlevleri, etkinlikler ve ölçme değerlendirme, değer ve beceri kazandırma), diğeri ise kullanılabilirlik (öğretmen açısından) boyutlarıdır.

Bu araştırmada, 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre yazılmış (4. ve 5. sınıf) ders kitaplarının yukarıda belirtilen iki boyutta nasıl bir değişime uğradığı, programın uygulayıcıları olarak öğretmenlerin de görüşleri dikkate alınarak karşılaştırılacaktır.

1.2. AMAÇ

Bu araştırmada 1998 yılı “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitapları” ile 2004 yılı “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi

Öğretim Programları'na Göre Yazılmış Ders Kitapları'nın öğretmenlerin de görüşleri dikkate alınarak öğrenme anlayışları, içerik ve kullanılabilirlik açılarından karşılaştırılması amaç edinilmiştir. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt verilmeye çalışılacaktır:

1. 1998 ve 2004 Programlarına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılmasına Yönelik Amaçlar:

- 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler programına göre yazılmış ders kitapları bilginin sunumu açısından farklılık göstermekte midir?
- 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler programına göre yazılmış ders kitapları görsel materyaller ve işlevleri açısından farklılık göstermekte midir?
- 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler programına göre yazılmış ders kitapları etkinlikler, ölçme ve değerlendirme uygulamaları açısından farklılık göstermekte midir?

2. Öğretmenlerin 1998 ve 2004 Programlarına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Görüşleri İle İlgili Amaçlar:

- 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler programındaki değişiklikler konusundaki öğretmen görüşleri nelerdir?
- Öğretmenlere göre bilginin sunumu açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Görseller ve işlevleri açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Öğretmenlere göre ders ve çalışma kitabındaki etkinlikler ve işlevleri açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

- Ölçme ve değerlendirme sistematığı açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Öğretmenlere göre sınıfta kullanım amacı ve kullanım biçimi açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Öğretmenlere göre sınıfta kullanımının sıklığı açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Öğretmenlere göre sınıfta öğretim sürecine katkıları açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Öğretmenlere göre çalışma kitaplarının gerekliliği noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Öğretmenlere göre çalışma kitaplarının içeriğinin yeterliliği noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Öğretmenlere göre çalışma kitaplarının ders kitabı ile ilişkisi noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Öğretmenlere göre öğretmen kılavuz kitaplarının gerekliliği noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- Öğretmenlere göre öğretmen kılavuz kitaplarının sınıf içi uygulamalara katkısı noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?
- 2004 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrenci başarısına etkisi noktasında öğretmen görüşleri nelerdir?
- 2004 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrencinin derse katılımına etkisi noktasında öğretmen görüşleri nelerdir?

- 2004 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrencinin beceri ve değer gelişimine etkisi noktasında öğretmen görüşleri nelerdir?
- 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını daha nitelikli kılmak adına yapılması istenen değişikliklere ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
- 1998 Sosyal Bilgiler programına ve 1998 programına göre hazırlanmış ders kitaplarına yeniden dönüşe ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

1.3. ÖNEM

1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Programı'na göre yazılmış ders kitaplarının öğrenme anlayışı, içerik ve kullanılabilirlik açılarından karşılaştırılmasının ve sözü edilen program ile ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerinin de belirlenmesinin;

- Milli Eğitim Bakanlığı program geliştirme biriminde yer alan ders kitaplarını inceleme, denetleme ve değerlendirme komisyonlarına,
- Üniversitelerin Eğitim Fakültelerindeki Konu Alanı ve Ders Kitabı İnceleme dersinin içeriğine,
- Ders kitaplarının yazarlarına,
- Sosyal bilgiler dersi kitapları ile ilgili yapılacak diğer araştırmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

1.4. SAYILTILAR

Bu araştırmanın temel sayıltısı şudur;

- Örneklem grubunda yer alan öğretmenler sorulara samimi cevaplar vermişlerdir.

1.5. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma;

1. İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla,
2. 2006-2007 eğitim öğretim yılı ile,
3. Kadıköy, Maltepe, Pendik ve Ümraniye ilçeleriyle ve bu ilçelerdeki ilköğretim okullarında görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenleriyle sınırlıdır.

1.6. TANIMLAR

Sosyal Bilgiler Dersi: “Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerin ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği, toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” (MEB, 2004b, s.45)

Ders Kitabı: Ders konularına ait bilgileri, sıralı ve doğru bir biçimde öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmelerini sağlamak amacıyla hazırlanan araçlardır (Güneş, 2002; Kılıç, 2005).

“Öğretmen dersin amaçlarını öğrencilere uygulanacak testleri, öğretim stratejilerini ve ödevleri kullanılan ders kitaplarına göre belirler. Ders kitabı öğretmenlere sınıf içi öğretme öğrenme faaliyetlerine yönelik fikirler verir” (Yalın, 1996’dan Aktaran Kılıç, 2005, s.40).

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak, ders kitaplarının öğrenci için; sorgulatan, bilginin ne işine yarayacağını cevabını veren, bireyin kendisini, içinde yaşadığı toplumu ve dünyayı tanımasını sağlayan, olayları ve durumları anlamlandırmasına ve yorumlamasına fırsat tanıyan bir ders aracı olduğu söylenebilir. Öğretmen için ise, gerçekleştirilecek tüm eğitim-öğretim faaliyetlerinin planlanmasında ve uygulanmasında yol haritası olduğu söylenebilmektedir.

Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışı: Yapılandırmacı öğrenme anlayışına göre birey, dış dünyadaki olayları mevcut bilgisi/bilişsel yapısı temelinde algılar, yorumlar ve anlamlandırır (Saban, 2000; Açıkgöz, 2002; Kabapınar F, 2005).

Bilginin keşfedilmek yerine yorumlanması, ortaya çıkarılmak yerine bireyin zihninde yapılandırılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2004).

BÖLÜM II

İLGİLİ ALAN YAZIN

2.1. SOSYAL BİLİMLER: İÇERİK, METODOLOJİK YAKLAŞIM VE ÖĞRETİME ETKİSİ

Sosyal bilimler, toplum ve toplumu oluşturan bireylerin yaşantılarına dair olguları, olguların zaman içerisindeki değişimini konu alır. Dolayısıyla merkezi insan olan diğer disiplinlerle de ortak çalışmaktadır. Bunlar; sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve vatandaşlıktır.

Sosyal Bilimler insan ilişkilerini akademik düzeyde incelerken, Sosyal Bilgiler insan ilişkilerini ve toplumu inceleyen bilim dallarından yararlanan bir ders ya da öğretim programıdır. Bu bağlamda Sosyal Bilimler, Sosyal Bilgileri de kapsayan bir bilimler bütünüdür (Sığan, 1997, s.7). Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimlerin metodolojileri düşünüldüğünde aradaki farklılık dikkati çekmektedir. Bu durumda üzerinde durulması gereken noktaların bilginin objektifliği, bilginin mutlaklığı ve genelliği olduğu söylenebilir. Sosyal Bilimci, yaşayış, inanış, düşünce ve değerlerinin etkisi altında kalarak araştırmanın sonucunun mutlak ve objektif olmasını engelleyebilirken Fen Bilimciler ölçülebilir ve güvenilir sonuçlara ulaşarak çalışmalarını yürütmektedirler. Fen Bilimlerinde, araştırmacıların daha objektif, güvenilir, ölçülebilir, gözlemlenebilir ve tekrarlanabilir olgu ve sonuçlara ulaşabilmesi, edinilen bilgilerin mutlak bilgiler olarak kabul görmesine imkan vermektedir.

Sosyal Bilimlerde bilginin mutlak kabul edilmesi oldukça güç olduğu söylenebilir. Bir sosyal bilimcinin göstermesi gereken yegane davranış olabildiğince objektif olma çabası içine girerek bilimsellikten uzaklaşmamaya gayret gösterme olmalıdır. Bunun yanı sıra “zaman” ve “mekan” gibi değişimi sürekli kılan iki olgunun mutlak doğruya ulaşmadaki zorlayıcı yanı küçümsenemez. İnsanlık için bugün kabul gören bir düşünce ya da bakış açısının gelecekte de aynı şekilde kabul edilebilir olmasından bahsedilemez. Yine farklı kıta, ülke, bölge ya da şehir insanların farklı

görüş ve inanışlara sahip olması mutlak doğruya ulaşmayı engellemektedir (Kabapınar, 2007, ss.4-9). Birey ve toplum, bulunduğu zaman ve mekana göre sürekli bir değişim göstermektedir. Buna dayanarak birey ve toplumu konu alan sosyal bilimlerde, fen bilimlerinde olduğu gibi mutlak ve kesin doğrulara ulaşmak ve objektifliği sağlamak güçtür denilebilir (Kabapınar, 2007a, s. 6). Bu nedenle sosyal bilimlerin bir bilim dalı olarak kabul görmesi uzun zaman almıştır (Gulbenkian Komisyonu, 1996, ss.68-77). Nitekim Balkı, Çoban ve Aktaş'ın (2003) yapmış olduğu “İlköğretim Öğrencilerinin Bilim ve Bilim İnsanına Yönelik Düşünceleri” adlı araştırmasında öğrencilerin bilim denildiğinde sadece fen bilimlerini algılamak gibi bir yanılsa düştüğü saptanmıştır. Oysa ki bilim bir bütündür ve bilimsel anlamda başarıya ulaşmak için bilim dalları arasında işbirliği kurulmalıdır. “Bilimi toplum hizmetinde bir güç olarak düşünürsek, insanlık ve toplum yararı açısından sosyal bilimlerin ihmal edilmeyecek bir öneme sahip olduğu görülecektir” (Aytür, 1996, s.14). Tüm bu bilgiler ışığında Sosyal Bilgiler öğretiminde olaylar ve durumlar karşısında bakış açılarının farklılığı nedeniyle kesin yargılara varmak sakıncalı olduğundan, özellikle de araştırmacıların yeni kanıt ve belgelerle sürekli karşılaşılabileceğinden söz edilebilir.

Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler birbirinden farklı kavramlardır. “Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimler alanında akademik ortamda üretilen bilimsel bilgiyi kullanmakta, ancak bu bilgiyi özel bir kitle olan öğrencilere sunmaktadır” (Kabapınar, 2007a, s. 2). Sığan (1997) Atatürk'ün önderliğinde kurulan Cumhuriyet yönetimiyle başlayan demokratik yaşamı bilgi, demokratik düşünceye değer verme ve iyi yurttaş özelliklerinin kazanılmasıyla geliştirilebileceğini ifade etmektedir. Öğrencilere bu özellikleri kazandırarak demokratik yaşamı sürdürmek, Sosyal Bilgiler dersinin varlık nedenidir. Sosyal Bilgilerin 1966'da yapılan tanımı şöyledir: Teferruatı gittikçe artan sosyal hayatımızı, öğrenciler için anlamlı kılan teknik bilgilerdir. Toplumun gelişmesine, örgütüne ve toplumun bir parçası olması dolayısıyla insan davranışlarına ait olan bilgilere “Sosyal Bilgiler” denir (Türkyılmaz, 1996, s. 56- 58, Aktaran: Sığan, 1997, s.6). 2004 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın yapmış olduğu Sosyal Bilgiler tanımı ise şöyledir; “Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji,

psikoloji, antropoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerin ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği, toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.45). Her iki tanım incelendiğinde kapsamının genişlediği, farklı disiplinlerle işbirliği içine girildiği, Sosyal Bilgiler dersinin içerik ve anlam bakımından değiştiği görülmektedir.

İlköğretim programında yer alan Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin hayatın içerisinde deneyimlerini kullanarak düşünme, usamlama ve yorumlama gibi daha üst düzey becerilerini geliştirmeye yönelik bir ders olarak ifade edilebilir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler öğretiminde, sosyal olaylara ya da durumlara sadece tek bir açıdan yaklaşmak yerine ekonomik, toplumsal, sosyolojik, felsefi, psikolojik vb. pek çok açıdan yaklaşılması önemlidir. “Niçin?” ve “Nasıl?” sorularıyla düşünme ve sorgulamaya uygun bir ortam yaratılarak bilgilerin ezberletilmesi yerine içselleştirilmesi gerekmektedir (Adıgüzel, 1998, s.157). Sosyal Bilgiler dersi okuyan öğrenciler sorgulamanın yanı sıra kurallara, değerlere önem veren, saygı duyan ve benimseyen demokratik vatandaşlık değerlerini ve becerilerini de bu ders yoluyla geliştirebilmektedirler.

2004 Sosyal Bilgiler program değişikliğiyle Sosyal Bilgiler dersi konularının kapsamı genişlemiştir. Ülkemizde Sosyal Bilgilerin konu alanı tarih, coğrafya ve vatandaşlık konuları ile sınırlı iken 2004 yılında değişen Sosyal Bilgiler programı ile birlikte sosyoloji, psikoloji, hukuk, ekonomi, felsefe, siyaset bilimi ve antropoloji gibi bilimlerin de konularının ünite olarak programda yer aldığı görülmektedir (Yaşar, 2004; Kabapınar, 2007c). Bu yer alış 1998 programındaki gibi söylem düzeyinde kalmamış; yeni sosyal bilim alanları 2004 programında ünite olarak temsil edilmeye başlanmıştır. Sözgelimi ekonomi biliminin Sosyal Bilgiler 4. sınıf programında “Üretimden Tüketime” adlı bir ünite ile yer alması buna örnek olarak gösterilebilir. Bu çerçevede 2004 programı ile Sosyal Bilgiler dersi içerisinde etkin

olarak temsil edilen Sosyal Bilim alanlarının sayısı artmış; Sosyal Bilgiler kavramının içeriği zenginleşmiştir.

Öğrencilerde bir Sosyal Bilimcinin metodolojisini, bilim anlayışını, bilimsel kavramları oluşturabilmek için Sosyal Bilgiler dersi içerisinde kaynak ve kanıtları inceleyerek öğrencilerin araştırabilen, sorgulayabilen, problem çözebilen bireyler olmaları amaçlanmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin yaklaşımlar ya da gelenekler 1977’de Barr, Barth ve Shermis tarafından şöyle tanımlanmıştır: Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi, Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi, Yansıtıcı Problem Çözme Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi (Barr, Barth ve Shermis, 1977’den aktaran Kabapınar, 2007b; Öztürk, 2007). Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi yaklaşımında genellikle öğretmen merkezli yöntemler kullanılmakta, içerik yetişkinler tarafından belirlenmekte ve geçmişe ait, toplum tarafından kabul görmüş bilgilerin aktararak kültürel mirası gelecek nesillere taşıyabilecek, geçmişle gurur duyan, otoriteye bağlı bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir (Dönmez, 2003; Öztürk, 2007). Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi yaklaşımı, etkili bir vatandaşlık için bilgi, beceri ve değerlerin önemli olduğunu savunur ve öğrencileri Sosyal Bilimlerin metodolojisini kavrayarak birer sosyal bilimci gibi araştıran, inceleyen, problem çözen, kanıt ve kaynakları tanıyan, çıkarımlarda bulunabilen bireyler olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir (Dönmez, 2003; Kabapınar, 2007; Öztürk, 2007). Sosyal Bilgiler dersi öğretimi yaklaşımlarından bir diğeri de Yansıtıcı Düşünme Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimidir. Bu yaklaşıma göre öğrencilerin problem çözme ve karar verme becerileri geliştirilmelidir. Önceden belirlenerek uygulanması şart olan bir içerik olmamakla beraber, öğrencileri doğrudan ilgilendiren ve kaygılandıran sorunlara değinilerek sağlıklı bir şüphecilik kazandırmak ve yaygın olan inanç, değer, politika ve uygulamaları araştırma yöntemini kullanarak incelemeyi hedeflemektedir (Dönmez, 2003; Öztürk, 2007). Görüldüğü gibi “Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi” genel özellikleri itibarıyla Davranışçı öğrenme anlayışının ilkelerine daha yakın görünmekte iken, “Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi” ve “Yansıtıcı Düşünme Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi” ise daha çok yapılandırmacı öğrenme anlayışına yakın görünmektedir (Kabapınar, 2007a, ss.13-

14). Buradan yola çıkarak yapılandırmacı öğrenme anlayışına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler öğretim programının öğrencileri birer bilim adamı gibi yetiştirme ve yorum güçlerini geliştirme amacı taşıdığı yorumu yapılabilir.

2.2. DAVRANIŞÇI VE YAPILANDIRMACI ÖĞRENME ANLAYIŞLARI

Ülkemizde geçmiş yıllarda okullarımızdaki öğretim uygulamaları geleneksel bir anlayış olan davranışçı yaklaşıma dayalıydı. Davranışçı yaklaşıma göre bilginin nasıl kazanıldığı değil, davranışın kazanılması önemlidir (Saban, 2002, s.162). Davranışçı kuramda öğrenme, öğrencinin bilgiyi davranışa dönüştürmesiyle gerçekleşmektedir. Öğretmen bilgiyi aktarır ve öğrenciden bu bilgiyi hayatında uygulamasını bekler. Öğrenci bilgiyi kitaplardan ve öğretmenden edinir ancak hayatına nasıl uygulayacağını bilemeyebilir çünkü davranışçı kuramda öğrenci öğrenme işinde öğretmenin yöntemini sorgusuz sualsiz kabul eden edilgen kişi konumundadır. “Biriken bilginin tamamının öğrenciye kazandırılmayacağı düşüncesi eğitim felsefesindeki değişimi hazırlamıştır” (Doğan, 2008, s.3) Öğrencinin bilgiyi hayatında uygulayarak öğrenmesi yerine, öğrendiği bilgiyi hayatında uygulaması beklenmektedir. Örneğin; “Çevreyi temiz tutma” davranışını kazandırmak için kitaplarda “Çevremizi temiz tutmalıyız” bilgisi verilmektedir. Öğrenci çevreyi temiz tutması gerektiğini öğrenir ama tüm hayatında bunu uygulamaya geçirecek kadar kalıcı bir bilgi olmayabilir. Çünkü bunu hayatında yaşayarak değil kitaplardan okuyarak öğrenmektedir. Oysa öğrenci bir ortamın zamanla kirlenişini gözlemleyerek, kirlenmiş bir ortamı temizleyip kirli ve temiz ortamı karşılaştırarak kendi bakış açısıyla anlamlandırıldığında yaşayarak öğrenme gerçekleşebilecek ve öğrenme kalıcı olabilecektir. Bu bağlamda ezberlenen bilgilerin kalıcı olmaması ve davranışa istenilen ölçüde dönüştürülememesi nedeniyle öğretim programlarında değişikliğe ihtiyaç duyulmuş, yaparak yaşayarak öğrenme temeline dayanan yapılandırmacı anlayış değişen öğretim programına temel oluşturmuştur.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de, değişim ve gelişim hızla gerçekleşirken; düşünebilen, problem çözebilen bir birey olma ve bilimsel yöntemin günlük yaşamın

bir parçası olması gerekliliği, geleneksel bir takım öğrenme anlayışlarının değişimini gerektirmiştir. Değişen öğretim programının temelini oluşturan yapılandırmacılığa göre bilgi, bireylerin zihninde oluşturduğu, soyut ve bireyden bağımsız olmayan temsillerdir (Atıcı, 2000, ss.177-183). Bilgiyi yapılandırma gereksinimi birey için çevresiyle geçirdiği yaşantılar esnasında, anlam oluşturmaya çalışırken ortaya çıkmaktadır. Yaşantısı içerisinde karşılaştığı durumlarda yaşanan problem durumları bu sürecin yaşam boyu devam etmesi gerekliliğini doğurmaktadır (Açıkgöz, 2006, s.61). Bu noktada bireyin, bilgiyi kendi yaşantısına göre anlamlandırmakta olduğu söylenebilir. Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenciler, bilgiyi bireysel ve sosyal bir şekilde oluşturarak zihinsel şemalarına kodlarlar. Bu öğrenme aşamasında önceki bilgileri ile yeni öğrendiklerini bütünleştirerek kendi oluşturdukları bilgiyi içselleştirirler (Erdem ve Demirel, 2002, ss.81-87). Bu nedenle bilginin, ezberden uzak bir biçimde, yeni bilgileri anlamlandırmak için girişilen çaba sonucunda oluştuğu söylenebilir. “Öğrenilecek olan bilginin doğal çevresi en değerli araçtır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda doğal hayat okulda meydana getirilmelidir” (Balkaya, 2002, s.14). Yapılandırmacı anlayışın geleneksel yaklaşımdan farkı, bilginin tek olmaması ve öğrenciye aktarım yoluyla kazandırılmamasıdır. Yapılandırmacı yaklaşımda birey, bilgiyi deneyimlerinden ve önceki bilgilerinden yola çıkarak oluştururken öğrenme sürecinde aktif bir rol oynamaktadır (Asan ve Güneş, 2000). Öğrenme sürecinin merkezi olan öğrenci kendi deneyimleri ve anlamlandırmaları sonucunda edindiği bilgiyi kalıcı hale getirebilecek ve hayatında uygulayabilecektir. Hayatında edindiği bilgiyi kullanan birey bu bilgiye kendi ihtiyaçları doğrultusunda ulaştığı için öğrenmeyi gerçekleştirmiş olacaktır.

Davranışçı yaklaşımda konular tündengelim yoluyla işlenirken, yapılandırmacı yaklaşımda tümevarım yoluyla parçadan bütüne işlenmektedir. Örneğin davranışçı yaklaşımda yerel ve genel yönetim konusunu öğrenen bir öğrenci sınıfta kendi sınıf başkanını seçerken oy kullanarak genelden özele bilgi aktarımı yapar. Tümevarım yoluyla işlenen konularda ise öğrenci kendi hayatında ihtiyaçları doğrultusunda edindiği bilgileri genelleme yoluyla toplum hayatına uygular. Örneğin evinde bilgisayardan yararlanan bir öğrencinin bu kadar faydalı bir ürünün nasıl ve kim tarafından icat edildiğini, ilk bilgisayarın nasıl olduğunu merak edip araştırması

kendi hayatından yola çıkarak genel bir bilgiye ulaştığını göstermektedir. Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenci, bilgileri sorgulayarak, neden sonuç ilişkileri kurarak edinmektedir. Bu da kalıcılığı sağlamaktadır. Davranışçılıkta ise öğrenci davranışı hayatına uyarlamakta, davranışı tekrar ettiği sürece kalıcılaştırmakta, hayatına uyarlayıp kullanamadığı bilgileri ise unutmaktadır. Nitekim Özden (2005, s.57) de yapılandırmacı anlayışta öğrenmenin, öğrencilerin kavramsal anlamayı gösterebildiklerinde gerçekleştiğini oysa davranışçı yaklaşımda öğrenmenin, öğrencilerin öğretilenleri tekrar ettikleri zaman başarılı olacağını vurgulamaktadır.

Davranışçı yaklaşım adından da anlaşılacağı gibi gözlenebilen davranışları dikkate alan bir felsefedir. Pozitivizme dayanan davranışçılar, bilginin bireyden bağımsız olduğunu savunurken; öğrenmeyi davranışlarda meydana gelen gözlenebilir değişimler olarak tanımlamışlardır (Gürol, 2003, s.169). Kant ise bunun aksine “Zihin sürekli öğrenme etkinliği içinde kendini değiştirir. Zihin yazılmaya bekleyen zemin değildir” görüşünü savunarak öğrencilerin pasif alıcı konumunda olmadığını yaşantılarında edinmiş oldukları bir takım ön bilgilerin olduğunu ifade etmektedir. Bir anlamda bireyin var olan öğrenmelerinden yola çıkarak yeni edindiği bilgileri anlamlandırdığını belirtmektedir. John Dewey de geleneksel öğretimde ezberi yok sayarak “Eğitim, yaşama hazırlık değil, yaşamın kendisidir” ifadesiyle öğrenmenin bireyin yaşantısı içerisinde oluşturduğu anlamlarla gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır (Koç ve Demirel, 2004, s.175). Pozitivist felsefenin, bilginin kişinin dışında oluşup keşfedilerek ortaya çıkarılabildiği anlayışı, eğitimde de bilginin nesnel olduğu ve kitaplara yerleştirildiği görüşüne dayanak oluşturmaktadır (Özden, 2005, s.54). Bu durumda kitaplardaki bilginin öğrencilere aktarılması gerekmektedir. Pozitivizm anlayışına göre öğretim öğrencilerin kesin bilgiler, iyi tanımlanmış beceriler kazanmaları ve istenildiğinde bu bilgi ve becerileri aynen tekrar etmeleri amaçlandığında başarılıdır (Saban, 2002, s.165). Dolayısıyla davranışçı yaklaşıma temel oluşturan pozitivist yaklaşım dikkate alındığında öğrencilerin pasif alıcılar durumunda olması şaşırtıcı olmamalıdır. Yapılandırmacı anlayışın dayandığı pozitivizm ötesi felsefi görüş ise öğrencilerin bilgiyi yapılandırdıklarının farkında olmaları ve kendi anlamalarına ilişkin daha fazla soru

sormaları ile ilgilidir (Yurdakul, 2005b, s.290). Gelişmiş bir toplumun gereği olan sorgulayıcı insan tipine de bu anlayışla ulaşılabilir.

Gelişmiş toplumu oluşturan bireylerin yetiştirileceği sınıf ortamında öğrenciler, bilgiyi sorgulamaktan çekinmemeli, buna uygun sınıf ortamları hazırlanmalıdır. Yapılandırmacı anlayış ile dersin anlatıldığı bir sınıf ortamında sorgulamanın gerçekleşebilmesi için önce bir belirsizlik ya da bir problem durumu ortaya atılmalıdır. Öğretmen de bu sorgulama sürecinin bir parçası olarak sorular sormalı ve öğrencileri araştırmaya teşvik etmelidir. Davranışçı kuramda açık uçlu sorularla ezber bilgiler öğrencilerden istenirken yapılandırmacı anlayışta öğrencilerin neden sonuç ilişkileri kurmalarını, araştırma yapmalarını sağlayıcı sorular kullanılmaktadır. Yapılandırmacı bir sınıf ortamı, davranışçı sınıf ortamında olduğu gibi bilgi aktarımının gerçekleştirildiği bir yer değil sorun çözme, düşünme, sorgulama, araştırma becerilerinin geliştirildiği bir ortamdır. Bu beceriler de program değişimiyle kazandırılmak istenen temel beceriler arasındadır.

Yapılandırmacı anlayışa göre öğretim etkinliklerini gerçekleştiren bir sınıf demokrasinin tam olarak geçerli olduğu bir ortam olmaktadır. Herkes aktif olarak çalışır ve öğrenmek için zihinsel bir çabanın içerisinde (Deryakulu, 2001, s.74). Araştıran, doğrunun mutlaklığına inanmayıp sorgulayan, başkalarıyla etkileşimde bulunup fikirlerini paylaşan, işbirliği yapan, sorumluluğunun bilincinde olan bireylerin gelecekte de karşılaştığı problemlerle baş edebileceği kaçınılmaz olacaktır. Sosyal Bilgiler dersi gibi soyut kavramların öğretilmesini gerekli kılan, metinleri anlamlandırmaya, çıkarımda bulunmaya ve problem çözme becerisine ihtiyaç duyulan bir derste gözlenebilen süreçleri ele alan davranışçı yaklaşımın yararlı olabilmesi oldukça güç görünmektedir (Özden, 2005, s.66). Yapılandırmacı yaklaşımı göre hazırlanan öğretim programlarında sürecin dikkate alınması her zaman davranışla gözlemlenemeyecek beceriler açısından daha nesnel bir değerlendirmeye olanak sağlayabilecektir.

Öğrenmenin kalıcı olması öğrencinin yaparak yaşayarak öğrenmesiyle doğrudan ilgilidir. Davranışçı yaklaşımda öğretmen sınıftaki tek otorite ve öğrenciler bilginin

pasif alıcıları iken yapılandırmacı yaklaşımda öğrenciler hedeflerini kendileri belirleme olanağına sahip olmakta ve neyi, nasıl öğreneceklerinin sorumluluğunu alabilmektedirler (Yurdakul, 2005a, s.49). Davranışçı yaklaşıma göre eğitim sisteminde yer alan programda öğrencilerin öğrenmesi beklenen hedefler öğretmen ve öğrenciden bağımsız olarak belirlenir. Yapılandırmacı anlayışa göre ise öğretmen kazanımlara yenilerini öğrenciler ile ekleyebilir. Böylece içerik hedeflerle ilişkili olarak öğrenen tarafından oluşturulmuş olur. Planlaması bu şekilde olan ve etkinlikleri öğrenen tarafından gerçekleştirilen bu dersler uzun zaman alabilir. Ancak kalıcı öğrenme ve kalite zaman engelinin önüne geçmelidir (Yanpar, 2007, s.97). Sosyal bilgiler dersi yaşamla iç içe olan bir ders olduğu için öğrenciler hayat deneyimlerini paylaşabilecekleri bir ortama daha çok ihtiyaç duyabilirler. Bu anlamda kendi öğrenmelerini oluşturabilme fırsatı tanıyarak, deneyimlerini paylaşımları konusunda öğretmen tarafından rehberlik edilmelidir. Yapılandırmacı yaklaşımda öğretmenin, öğrencilerin fikirlerini destekleyen, araştırma yapmaya ve iletişim kurmaya özendiren, farklı öğretim stratejileri kullanabilen ve rehber konumunda olması öğrencilere öğrenme sorumluluğunu kazandırmaktadır (Saban, 2000, ss.132-133). Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenme sorumluluğunu alan öğrenciler, gruplar halinde, işbirliği yaparak hem kendi öğrenmelerine hem de diğer bireylerin öğrenmelerine katkıda bulunurlar.

Davranışçı yaklaşımda öğrenme daha çok bireysel ve yarışmacı bir tavır içerisinde gerçekleşir. Zira davranışçı yaklaşımdaki değerlendirme şekilleri dikkate alındığında klasik sınav ve kağıt-kalem testlerinin öğrencileri bireyselliğe ve yarışmaya yaklaştırdığından söz edilebilir. Ancak yapılandırmacı yaklaşımda yer alan alternatif ve problem odaklı değerlendirme şekilleri öğrencileri grup çalışmasına yönlendirir (Şahin, 2001, s.28). Davranışçı yaklaşımda değerlendirme tamamen öğretimden ayrı ve eğitim programının sonunda gerçekleşmektedir. Yapılandırmacı anlayışta ise değerlendirme öğretim sürecinden ayrı düşünülmez. Öğretim sırasında öğretmenin gözlemi ve öğrencilerin çalışmalarının değerlendirilmesi süreç boyunca devam etmektedir (Özden, 2005, s.67). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımda değerlendirme amacıyla öğrencilerden araştırma raporları, fiziksel modeller, oyun, hikaye, röportaj gibi performanslar, tartışmalar, CD gösterileri gibi sunumlar

beklenebilir. Bu sayede her grubun olaylara farklı bakış açıları geliştirdikleri görülebilir (Yanpar, 2007, s.98).Yapılandırmacı yaklaşım sadece ulaşılması istenen davranışları değil, öğretim boyunca işleyen süreci de değerlendirmektedir. Davranışçı yaklaşımda olduğu gibi değerlendirme, öğretmenlerin öğrencileri değerlendirmesi ile sınırlı kalmamakta; öğrencilerin kendilerini, birbirlerini, öğretmenlerini, sürecin tamamını ve ürünleri değerlendirmesini, öğretmenin de öğrencileri ve kendisini değerlendirmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Yurdakul, 2005a, s.54). Öğrenme sürecindeki gelişimi değerlendirilen öğrenci, sınırlı kaldığı yeri ve başarılı olduğu kısımları görme ve geliştirme şansına sahip olacak, değerlendirmenin çeşitli olması, daha doğru sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Davranışçı öğrenme anlayışında öğrenciler, önceki bilgi ve deneyimlerine ulaşmaya gerek duymadan ve sorgulamadan sunulanı öğretmenden veya ders kitaplarından edinme eğilimi göstermektedirler. Bilgileri salt sınavlar için ezberleyip unutarak, kalıcılığı sağlanmadığı için bilgi ve becerilerini yaşama transferde güçlük çekebilmektedirler (Deryakulu, 2001). Eğitimciler tarafından daha etkili ve verimli uygulama araştırmaları da bu şekilde ortaya çıkmıştır. Yapılandırmacılık kuramının önde gelen teorisyenlerinden John Dewey’e göre öğrenilenlerin unutulmaması için yapılandırmacı anlayışın da temelini oluşturan uygulamalı aktiviteler, öğrencilerin yaşam yoluyla öğrenmesine olanak tanır. Öte yandan yapılandırmacı anlayışa göre öğrencilerin, birincil kaynaklarla öğrenmeleri desteklenmelidir ki öğrenciler kendilerine sunulanı yorumlayabilsinler ve kendi bilgilerini yapılandırabilsinler (Deryakulu, 2001, s.65). 1998 programı, ezberci ve kaynaktan verildiği şekliyle kabul görmeyi bekleyen bilgi aktarımına dayalıdır. 2004 programı ise hızlı düşünen, neyi ve nasıl öğrenmesi gerektiğini tespit edebilen, bilgiye ulaşma yollarını bilen, teknolojiyi rahatlıkla kullanabilen bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Umay, 2006, s.10). Bu sayede öğrenciler, kendi deneyimleri sonucunda yeni fikir ve anlayışlara sahip olabilirler.

Yeni geliştirilen Milli Eğitim Bakanlığı programlarının alt yapısının yapılandırmacı anlayışa dayandığı görülmektedir. Öğrenen ve etkinlik merkezli, kavram öğretimi ve becerileri geliştirmeye yönelik, bütüncül/tematik bakış açısına sahip, işbirliğine

dayanan, alternatif ölçme-değerlendirme stratejilerini uygulayan bu yeni öğretim programı yapılandırmacı yaklaşımın bakış açısını esas almaktadır. Yeni program, derslerin içeriklerinin aktif öğrenme tekniklerine dayalı olması, bireylere günlük yaşamda kullanabilecekleri temel yaşam becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır (Güven, 2008, s.226). Yapılan araştırmalara göre yapılandırmacı bir ortamda öğrenenlerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmesinin yanı sıra daha zevkli, daha eğlenceli, daha cesaretli ve istekli çalıştıkları dikkati çekmektedir (Koç ve Demirel, 2004, s.179). Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı da yapılandırmacı öğrenme anlayışına göre hazırlanan öğretim programlarının öğrenciler açısından daha eğlenceli olduğunu dile getirmiştir. Aşağıda 1998 ve 2004 yıllarında uygulamaya geçen Sosyal Bilgiler ders programlarının bir karşılaştırılması sunulacaktır.

2.3. 1998 VE 2004 SOSYAL BİLGİLER DERS PROGRAMLARI'NDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

2004 Sosyal Bilgiler dersi programı, öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine ve karşılaştıkları problemleri çözebilmelerine olanak sağlayacak şekilde düzenlenerek tümüyle davranışçı yaklaşımdan öte, öğrencilerin önceki yaşam deneyimlerini dikkate alan, karar verme ve sorun çözme becerilerinin gelişimini destekleyici bir yaklaşım olan yapılandırmacılığı benimsemektedir. Yapılandırmacılık yaklaşımının öngördüğü üzere Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin gelişiminde, bilginin yanı sıra beceri ve tutumlara da önem veren, öğrenen, etkinlik merkezli bir öğretim söz konusu olmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.44). Dolayısıyla yapılandırmacı anlayışa göre hazırlanan ders kitaplarında beceri ve tutumları geliştirici etkinliklere yer verilmesi programın başarısını arttırıcı bir unsur olduğu söylenebilir.

Yapılandırmacı anlayışı dikkate alarak hazırlanan yeni programın 1998 programından ayrıldığı noktaların başında öğrencilerin kendi yaşantılarından yola çıkarak bilgiyi yapılandırması gelmektedir. Bilgiyi yapılandırma noktasında da başvurdukları yöntem sorgulamaya, araştırma ve incelemeye dayalıdır. Etkinlikler öğrencilerin günlük hayatlarında karşılaştıkları durumlardan yola çıkarak onları gerek bireysel gerek işbirlikli öğrenme yoluyla öğrenmeye yönlendirmektedir.

Etkinlikler boyunca öğrenme ortamında aktif birer katılımcı olarak kendi belirledikleri şekilde sunumlar yaparak öğrenme sorumluluğunu almakta, özgüvenlerini geliştirmektedirler. Öğrenciler etkinliklerin sonunda çeşitli öz değerlendirme ya da grup değerlendirmeleri yoluyla bilgilerini sınamakta ve zamanla, göreceli olmakla birlikte daha objektif bir değerlendirmeye ulaşmaktadırlar (www.meb.gov.tr). Böylece öğrenciler kendilerini ve akranlarını değerlendirme konusunda adil olmayı öğrenebileceklerdir.

Hem 1998 hem 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Programlarının temeli Hayat Bilgisi Dersi Programına dayanmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde, Hayat Bilgisi dersinde öğrenilenlerin devamı niteliğinde bilgi, beceri ve tutumları daha üst düzeye taşıyacak konular ve kazanımlar yer almaktadır. 1998 programında doğrudan gözlenebilen hedef ve davranışlar doğrultusunda birbirinden bağımsız pek çok ünite yer almakta öğrencilerin tümünün aynı yöntemlerle öğrenmesi beklenmektedir. Bu durumda öğrencilerin bilişsel gelişimleri ön planda tutulmakta, kişilik gelişimi ve eğlenme ihtiyacı ise göz önünde bulundurulmamaktadır. 2004 programında ise doğrudan gözlenebilen davranışlarla beraber dolaylı yoldan gözlenebilen beceri, tutum ve değerleri de dikkate alan kazanımlar, bireysel farklılıkların getirdiği farklı zeka alanlarına ve öğrenme stillerine uygun olarak yer almıştır. Ayrıca öğrencilerde geliştirilmesi gereken bazı değer ve tutumlar ön planda tutularak, öğrenme sürecine aktif katılımı yoluyla öğrencinin eğlenme ihtiyacını da doyurması amaçlanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı 2004a, ss.227-228). Bireysel farklılıkların dikkate alınması öğrencilerin başarıma duygusunu yaşamalarına olanak tanıdığından Sosyal Bilgiler dersine olan tutumlarında olumlu gelişmelere yol açacağı düşünülebilir.

1998 Sosyal Bilgiler dersi programında, programın uygulanmasıyla ilgili açıklamalar bölümünde yer almasına rağmen uygulamaya geçirilmeyerek söylem düzeyinde kalan bazı noktalara örnekler vermek gerekirse: “Konular tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, hukuk ve eğitim alanlarıyla ilişkili olmak üzere çok yönlü bir bütün olarak işlenir” ifadesine rağmen 1998 programında Sosyal Bilgiler dersinin işlenişinde tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularına ağırlık verilmiştir.

1998 programında “Öğrencilere, insan ve toplum hayatının sürekli bir değişme ve gelişme içinde olduğu, yaşadıkları zaman ve ortama göre farklılıklar gösterdiği geçmişten günümüze verilecek örneklerle açıklanır” ifadesinde belirtildiğinin tersine değişim ve gelişim, günlük hayattan örneklerle açıklanmamış, hedef ve davranışlar bilgi düzeyinde kalmıştır. Aynı programda yer alan bir başka açıklamada da “Öğretmen tarih konularını işlerken olayların seyrinden çok neden-sonuç ilişkisi üzerinde durur, varsa günümüze etkilerinden söz eder, ayrıntı sayılabilecek tarih, kişi ve yer isimlerini ezberletmez. Coğrafya konularını da işlerken yer adları ve değişen istatistikleri ezberletmek yerine, coğrafi olayların neden-sonuç analizlerini yapar, insanla doğal ortamın etkileşimi üzerinde durur, sözü edilen olayların farklı dağılışı nedenlerini açıklar. Gerekli olan yer adları ve istatistiklerin en tipik olanlarını seçer, istatistikleri grafikler şeklinde sunarak dersi sevimli hale getirir ve öğrenmeyi kolaylaştırır” ifadesinde yer aldığı gibi neden- sonuç ilişkisi kurulamamış, öğrenciler daha çok yer adları ve ilgili bilgileri bilmesi gerektiği için ezberleme yoluna gitmişlerdir.

“Konuların işlenişinde yalnız anlatım ve soru-cevap teknikleriyle yetinilmeyip konuların özelliğine göre münazara, örnek olay, problem çözme gibi öğrenciyi aktif kılan, onu araştırmaya ve incelemeye sevk eden tekniklere de başvurulur” ifadesi yer almasına rağmen bu yöntemlerin neler olduğu, bu yöntem merkezli etkinliklerin nasıl geliştirileceği, sınıfta nasıl uygulanacağı ve değerlendirileceğine ilişkin örneklerle programda yer verilmemiştir. Bu anlamda tüm sorumluluk öğretmenin omuzlarına yıkılmıştır.

“Öğrencilerin çalışma ortamları sadece derslikleri değil müzeler, sergiler gibi yerleri de kapsar. Bu yerlerde öğrencilere inceleme, gezi, gözlem ve ilgili kişilerle görüşmeler yaptırılır” ifadesine rağmen daha gezi ve gözlem etkinliklerine yeterince zaman ve bütçe ayrılmayarak, görüşme gibi öğrenciyi aktif kılacak etkinliklere pek yer verilmemiştir.

“Öğretmenin belirleyeceği bazı ünitelerde küme çalışması yöntemi uygulanır. Bu suretle; öğrencilerin çeşitli kaynaklardan bilgi elde etme, bilgilerini başkalarına

sunma yolları, yardımlaşma, iş birliği yapma, birlikte çalışma, eleştirel düşünme, başkalarının görüşlerine saygı duyma, gruba katılma, grubu yönetme, kendine güvenme, sorumluluk alma, topluluk karşısında konuşabilme becerileri geliştirilir” ifadesinin yer alması oldukça dikkati çekmektedir. Çünkü ders kitaplarında grup çalışmasına yönlendirecek etkinliklere yer verilmemiş dolayısıyla bu yöntemle geliştirilebilecek beceriler de ihmal edilmiştir.

Benzer şekilde “Tarihi kartpostallar, tablolar, resimler incelenip bunlarla konular somutlaştırılır” ifadesinde yer aldığı gibi çeşitli görsellere ders kitaplarında sıkça yer verilmemiş, verilen bölümlerde de ilgili görseller aktif olarak öğrenmeye hizmet etmek yerine çoğu zaman dekoratif amaçlı yer almıştır.

“Ders kitaplarında yer alan istatistiki bilgiler ile bunlara dayalı olarak hazırlanan harita, grafik ve şemaların en son verileri içermesine dikkat edilir ve çalışmalar buna göre yapılır” ifadesinde belirtildiğinin aksine incelenen bazı kitaplarda istatistik bilgilere göre hazırlanan grafikler ile yorumu arasındaki uyumsuzluklar dikkati çekmekte, hazırlanan bu görseller öğrenciyi bilgilendirmek amacıyla kullanılmakta ama grafiği ya da haritayı okuma, yorumlama becerisini geliştirici etkinliklere yer verilmemektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1998). Dolayısıyla harita, şema ve grafik gibi görsellerin öğretimin etkililiğine katkı sağlama noktasında yetersiz kaldığı söylenebilir.

1998 yılı 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders programında yer alan özel amaçlar incelendiğinde cümlelerin çoğunun sonunda “bilgisi” ve “tanıyabilme” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Sözgelimi “Akraba evliliklerinin sakıncaları bilgisi”, “Toplum hayatının düzenleyen kurallar bilgisi”, “Yakın çevreyi tanıyabilme”, “Yön bilgisi”, “İlimizde ekonomik hayatı oluşturan alanları tanıyabilme”, “Tarihin konusu bilgisi”, “Türklerin ilk yurdu ve göçlerle ilgili olgular bilgisi” ifadeleri (Milli Eğitim Bakanlığı, 1998). Öğrenmenin gerçekleşebilmesi için, öğrenilmesi beklenenlerin bilgi düzeyinin yanı sıra kavrama, uygulama, analiz ve sentez gibi daha karmaşık düzeylerden de geçmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde edinilen bilgiler daha kalıcı ve günlük yaşamda kullanılabilir olmaktadır.

2004 yılı 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders programında yer alan kazanımlar incelendiğinde cümlelerin “fark eder”, “örnekler verir”, “ilişkilendirir”, “sınıflandırır”, “çıkarımlarda bulunur”, “karşılaştırır”, “kanıtlar gösterir” gibi ifadeler ile bittiği görülmektedir. Sözelimi “Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir”, “Ülkeler arasında ekonomik alışveriş olduğunu fark eder”, “İhtiyaçlarla meslekleri ilişkilendirir”, “Çevresindeki teknolojik ürünleri kullanım alanlarına göre sınıflandırır”, “Sahip olduğu resmi kimlik belgelerindeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur”, “Kültürel öğelerin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir”, “Kanıt kullanarak Atatürk İnkılapları’nın öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır” ifadeleri (Milli Eğitim Bakanlığı 2004b, ss.15-43). 2004 programında yer alan kazanımların, öğrenme sürecinde öğrencileri aktif ve sürecin bir parçası kılan ifadelerle yer aldığı görülmektedir.

1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları karşılaştırıldığında en büyük değişikliklerden birinin tarih konularında kapsam içeriği ile ilgili olduğu görülmektedir. 1998 Sosyal Bilgiler Ders Programına ait 4. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer alan “Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu” başlıklı ünitenin, 2004 öğretim programına göre yazılmış ders kitaplarında yer almadığı görülmektedir. Yine 1998 Sosyal Bilgiler Ders Programına ait 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer alan “İslamiyet’in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler” başlıklı ünitenin, 2004 öğretim programına göre yazılmış ders kitaplarında yer almadığı görülmektedir. Her iki ünite de ilgili yaş grubu öğrencilerine göre daha bilgi ağırlıklı ve soyut konuları içermektedir.

Sosyal Bilgiler dersinin okutulduğu yaş grubu öğrencileri halen somut işlemler döneminde. 1998 Sosyal Bilgiler Ders Programı’nda yer alan tarih konuları kronolojik tarih öğretimine ağırlık vermektedir. Oysa bazı araştırmacılar somut işlemler döneminde bulunan öğrencilerin kronolojik tarihi zihinlerinde canlandırmak ve zaman kavramını oluşturmak için henüz erken olduğunu düşünmektedirler. Zamanı anlamak ve günümüzdeki sorunların çözümlenmesinde kullanabilmek için tarih içerisinde geçmişe ilişkin yaşananları anlamak gerekmektedir. Bazı

araştırmacılara göre ise tarihi anlamak, bir tarihçinin bakış açısından bakmayı öğrenmek ile eş değer sayılabilir. Çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren bir hikayedeki olayları oluş sırasına göre düzenleyerek kronoloji konusunda farkında olmadan bir öğrenme süreci içerisine girmektedirler (Şimşek, 2005, ss.1-5). Nitekim 1998 programında öğrencileri zaman, kronoloji hatta mekan konusunda zorlayabilecek vatandaşlık, ülke ve dünya tarihi hatta coğrafya konularından bazıları ileriki sınıflara ötelenmekte, 2004 programında daha öğrencilerin hayatına yakın konular yer almaktadır (Kabapınar, 2006, s.29). 2004 Sosyal Bilgiler öğretim programına göre hazırlanan ders kitabı ve içeriklerinde geniş kapsamlı tarih ve coğrafya konuları yerine; bireyin yaşantısından yola çıkan sözlü tarih, aile tarihi, yerel tarih, görsel ve yazılı kanıtları tanıma ve kullanma, istatistik bilgileri yorumlama, grafik, tablo ve diyagram okuma gibi yöntemlerin yer aldığı görülmektedir. 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan “Birey ve Kimlik” öğrenme alanı konuları içerisinde sosyoloji, vatandaşlık ve psikoloji bilimlerine, “Kültür ve Miras” öğrenme alanı konuları içerisinde tarih, coğrafya ve antropoloji, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı konuları içerisinde coğrafya ve sosyoloji, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı konuları içerisinde ekonomi, “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ile “Güç, Yönetim ve Toplum” konuları içerisinde hukuk ve sosyoloji bilimlerine ağırlık verildiği görülmektedir. Bu durum, yukarıda da belirtildiği gibi, 2004 yılı Sosyal Bilgiler programı salt tarih, coğrafya ve vatandaşlıktan oluşan konu kapsamı genişletilmiş sosyoloji, ekonomi, psikoloji, antropoloji gibi sosyal bilim dallarının da Sosyal Bilgiler dersinde ünite ile temsil edilmesinin yolunu açmıştır.

2004 Sosyal Bilgiler programı ile Amerika Birleşik Devletleri’nde Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (The National Council for Social Studies) tarafından 1994 yılında, Sosyal Bilgiler programı için sosyal bilgilerin amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme boyutlarını içeren tematik standartlar belirlenmiştir. Bunlar: Kültür, Zaman-Süreklilik ve Değişim, İnsanlar-Yerler ve Çevre, Bireysel Gelişim ve Kimlik, Bireyler-Gruplar ve Kurumlar, Güç, Otorite ve Yönetim, Üretim-Tüketim ve Dağıtım, Bilim-Teknoloji ve Toplum, Küresel Bağlar ve Vatandaşlık İdealleri ve Uygulamalarıdır (Doğanay, 2004, s.209). 1998 programının genel amaçlarının

Sosyal Bilgiler alanındaki gelişim, değişim ve küresel bakış açısını karşılayamadığı düşüncesinden yola çıkılarak kendi içine dönük bir vatandaşlık eğitimi felsefesinden kurtarmak amacıyla bu standartlara benzer olarak 2004 programı kapsamında “Öğrenme Alanları” belirlenmiştir. “Öğrenme alanı, birbiri ile ilişkili beceri, kavram ve temaların bir bütün olarak ele alındığı, öğrenmeyi bir anlamda sınıflandıran bir yapıdır” (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.11). 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi için belirlenen öğrenme alanları: Birey ve Kimlik, Kültür ve Miras, İnsanlar- Yerler ve Çevreler, Üretim-Tüketim ve Dağıtım, Bilim-Teknoloji ve Toplum, Gruplar-Kurumlar ve Sosyal Örgütler, Güç-Yönetim ve Toplum, Küresel Bağlantılar’dır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.51). Pek çok ülkede olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri’nde belirlenen standartların, Türkiye’deki Sosyal Bilgiler programını da etkilediği öğrenme alanlarının benzerliğinden anlaşılabılır. Değişen Sosyal Bilgiler Programına göre öğrencilerin yaşamlarında kullanabilecekleri beceriler etkinlikler yoluyla kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu beceriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, ss.46, 84).

Tablo 2.1. 2004 Yılı İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Beceriler
Sosyal Bilgiler Dersi Aracılığıyla Kazandırılacak Beceriler

Genel Beceriler	Eleştirel Düşünme Becerisi
	Yaratıcı Düşünme Becerisi
	İletişim Becerisi
	Araştırma Becerisi
	Problem Çözme Becerisi
	Karar Verme Becerisi
	Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi
	Girişimcilik Becerisi
	Türkçe’yi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi
Sosyal Bilgiler Temelli Beceriler	Gözlem Becerisi
	Mekanı Algılama Becerisi
	Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi
	Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi
	Sosyal Katılım Becerisi
	Empati Becerisi

Tablo 2.1'e göre Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla kazandırılacak becerilerden bazıları genel beceriler olup diğer derslerde de kazandırılması öngörülen becerilerdendir. Gözlem, Mekanı Algılama, Zaman ve Kronolojiyi Algılama, Değişim ve Sürekliliği Algılama, Sosyal Katılım ve Empati becerileri ise sadece Sosyal Bilgiler dersinde kazanılabileceği öngörülen becerilerdir. 2004 Sosyal Bilgiler Ders Programı, bireyler tarafından benimsenen, toplumsal düzeni sağlayıcı ve birleştirici bir takım değerleri de kazandırmayı hedeflemektedir. Bahsedilen bu değerler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2.2. 2004 Yılı İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler

DEĞERLER	
Adil Olma	Hoşgörü
Aile birliğine önem verme	Misafirperverlik
Bağımsızlık	Sağlıklı olmaya önem verme,
Bilimsellik	Saygı
Çalışkanlık	Sevgi
Dayanışma	Sorumluluk
Duyarlılık	Temizlik
Dürüstlük	Vatanseverlik
Estetik	Yardımseverlik

Tablo 2.2'de de görüldüğü gibi Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla kazandırılacak değerler, bireylerin toplumsal yaşam içerisinde sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri için edinmeleri gereken değerlerdir. Tüm bu bilgi, beceri ve değerleri kazandırmak için kanıt kullanma, not alma, tablo, grafik, diyagram okuma, karşılaştırma yapma, sebep-sonuç ilişkisi belirleme, karar verme, örnek olay analizi, empati kurma, gözlem yapma, mektup yazma, ürün dosyası tutma, poster/afiş/reklam oluşturma, kavram haritası ve kavram ağı oluşturma, görsel materyaller (fotoğraf, resim, karikatür okuma) hakkında okuma/yazma/çıkarımda bulunma, tahminde bulunma gibi etkinlikler kullanılmaktadır.

2004 Sosyal Bilgiler Ders Programı, öğrencilere sosyal bilimcilerin bilimsel düşünme yöntemlerini kazandırmayı hedeflemektedir. Sosyal Bilgiler Dersi ile öğrencilerde oluşturulmak istenen olaylara, durumlara karşı farklı bakış açılarından bakabilmek ve kendi bakış açısını oluşturabilmektir. Tarih öğretiminin de esas aldığı nokta tarihi olaylara ve durumlara farklı bakış açılarından bakabilmektir. Artık öğrencilerin ansiklopedik bilgileri ezbere bilen değil bilgiye ulaşma yollarını bilen, araştıran, sorgulayan, problem çözebilen, farklı bakış açılarından bakabilen ve eleştirel düşünebilen bireyler olmaları beklenmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b). Bu beklentinin karşılanması yapılandırmacı öğrenme anlayışına göre hazırlanan öğretim programlarının başarılı şekilde uygulanmasına bağlanabilir.

2.4. ÖĞRETME-ÖĞRENME SÜRECİNİN VAZGEÇİLMEZ MATERYALİ: DERS KİTAPLARI

Günümüz bilgi toplumunda bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanabilmenin önemli olduğu düşüncesinden yola çıkıldığında bilgi edinmenin yegane yollarından biri de uzun yıllardan bu yana değişen ve gelişen teknolojiye rağmen “okuma”dır. İnsanlık tarihi düşünüldüğünde ilk çağlardan bu yana düşüncelerini, yaşadıklarını, duygularını, bilgilerini gelecek nesillere aktarma ve paylaşma isteği duyan insanlar yazının bulunmasıyla birlikte taş, bronz, kil levhalar ve ağaç tabletleri gibi ilkel sayılabilecek maddelere yazmışlardır (Çakır, 1997, s.3). Daha sonra Papirüs adı verilen bitki saplarından ayrılmış liflere ve hayvan derilerinin bir yüzünün cilalanarak kullanıldığı parşömenlere yazmışlardır (Tuncer, 1998, s.35). Bu bağlamda insanların ilk çağlardan bu yana yazma ihtiyacı duymaları kitap kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır denilebilir.

Tarihte bugünkü kitap anlayışına uygun olabilecek ilk kitabın M.Ö. 1300 yılında, Eski Mısır’da yazılmış “Ölümler Kitabı” olduğu bilinmektedir. 2. yüzyıl ile birlikte kodeks (codex) denilen yöntem bulunarak günümüz kitap sisteminin ilk temelleri atılmıştır. 7. yüzyıldan itibaren ise Doğu ve Batı kültürlerinin karşılaşmasıyla birlikte kağıt üretimi Avrupa’ya yayılmıştır (İçmeli, 1996, ss.130-131). 15. ve 16. yüzyıllarda Rönesans’ın etkisiyle çeşitli alanlarda değişim ve gelişimler sonucu matbaa bulunmuş ve yeni baskı teknikleri ortaya çıkmıştır. Böylece kitaplar

yaygınlaşarak öğretimde temel bir ders aracı olarak kullanılmaya başlamıştır. Ancak tamamen kitaba bağlı bir öğretimin de doğru olmayacağı fikrini Montaigne şöyle yorumlamaktadır: “...Bırakınız çocuklarınız hayatın ve doğanın yasaları içinde büyüsün; aç kalmasını, güçlüklerle göğüs germesini öğrensinler; hayatın çetinliği gittikçe çoğalsın, azalsın” (Montaigne, 1991, Aktaran: Çakır, 1997). Ders kitaplarının öğrencilerin düşünme ve sosyal becerilerini geliştirdiği düşünüldüğünde onları hayata hazırlamadaki rolünün de azımsanmayacak ölçüde olduğu görülmektedir.

Günümüzde ders kitaplarının öğrencilerin yaşantısından yola çıkarak sadece metinler aracılığıyla değil görseller aracılığıyla da onları bilgiye ulaşma yolunda desteklediği görülmektedir. Bağımsız düşünmeye sevk edilerek yetiştirilen öğrenciler değişen ve gelişen teknoloji dünyasına uyum sağlamakta güçlük çekmeyeceklerdir. Bu noktada eleştirel düşünebilen ve kendi fikrini ortaya koyabilen bireylerden oluşan bir toplumun meydana gelebilmesi için daha ilköğretim sıralarındayken öğrenme ortamının ve öğretim araçlarından öğrenmede etkililiğinden bahsettiğimiz ders kitaplarının planlama ve sınıf içi uygulama aşamasının da önemli olduğu görülmektedir.

2.4.1. Ders Kitabının Eğitimdeki Yeri ve Önemi

Öğretimde kullanılan materyaller arasında en büyük yeri ders kitapları almaktadır. Ders kitapları; ders konularına ait, sınırlandırılmış ve sıralı bilgileri doğru bir biçimde, eğitim-öğretim programlarının amaçlarına uygun hazırlanan ve öğrencilerin öğrenmelerine hizmet eden yazılı metinlerdir (Çilenti; 1988; Sığan, 1997; Hesapçıoğlu, 1998; Tuncer, 1998; Yıldız; 2005). Ders kitabı öğrenciye bilimsel düşünme, beceri, tutum ve değer kazandırmaya yönelik bir yapı ve içeriğe sahip olduğu ölçüde öğrencilere yeni ufukların bulunduğu düşünsel bir dünyanın kapılarını açar. Ders kitaplarını diğer kitaplardan ayıran en önemli özelliğın eğitim ile ilgili konular hakkında bilgi verirken bu konularla ilgili etkinlikler yoluyla öğrencilere araştırma, inceleme ve aktif olarak öğrenme sürecine katılım imkanı vermesi olduğu söylenebilir. Bu nedenle teknolojik gelişmelere rağmen yine de hala

eğitimde en önemli ders araçlarından biri olarak kitaplar yer almaktadır. Gelişmiş ülkeler öğrencilerin kişilik ve akademik gelişimlerinde önemli bir yeri olan ders kitaplarının hazırlanmasına ve yayınlanmasına önem vermektedirler (Çakır, 1997, s.7). Nitekim Reeder’e göre ders kitaplarının okunması, öğrencilerde okuma zevkini geliştirir. Reeder, ders kitaplarından yararlanan Amerika’daki öğrencilerin, Avrupa’daki öğrencilere nazaran daha az öğretmen yardımına ihtiyaç duyduklarını belirtmiş, bu yönden ders kitaplarının eğitimdeki önemini vurgulamıştır (Reeder, 1964, s.150; Aktaran: Sığan, 1997, s.47). Ancak şüphesiz ki ders kitabı tek başına öğrenme için yeterli değil, öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir materyaldir.

Ders kitapları öğrencilere, doğayı anlama ve insanları, içinde yaşadığı toplumu gözlemleme ve sevmeyi öğretir. Kitaplar sayesinde öğrenciler öğretmeni dinleyerek edindiklerinde unutma riski olan bilgileri tekrar tekrar okuyarak, içinde yer alan etkinlikleri uygulayarak, görsellerini inceleyerek daha kalıcı bilgilere sahip olabilirler. İlgi çekici ve işlevsel olarak hazırlanmış bir ders kitabı, öğrencileri hem okumaya sevk eder hem de bilgi edinirken zaman kazandırarak bağımsız düşünme becerilerini geliştirmeye yardımcı olur (Tuncer, 1998; Yıldız, 2005). J.J. Rousseau yaşadığı dönemdeki ilköğretim ders kitapları için “Çocukları büyük perişanlığa sürükleyen vasıtalar” tanımını yapmaktadır (Hesapçioğlu, 1998, s. 307). Zaman içinde ders kitapları gelişmiş, yaygınlaşmış, çoğalmış ve çeşitlenmiş, ders kitapları eğitim felsefelerinin etkisiyle ders programında planlanan hedeflerin somut olarak yer aldığı ders araçları haline gelmiştir. Ancak günümüzde ders kitapları tek başına kullanılmayarak öğretimi tamamlayıcı ve destekleyici bir rol oynamaktadır. Ders kitaplarının yanı sıra geliştirilen pek çok ders araç ve gereci olmasına karşın doğaya, insana ve topluma yönelik gözlem şansı veren kitaplar sayesinde yine öğretmenlerin en önemli bulduğu kaynaklar olarak ders kitapları bilinmektedir.

Ders kitapları hem öğrenme hem de öğretme süreçlerini ilgilendiren bir araçtır. Çünkü tüm bu süreçler içerisinde ders kitabı programın genel yapısından sınıf içerisindeki eğitim uygulamalarına, değerlendirme uygulamalarına kadar öğrencilerin ve öğretmenlerin yol haritalarıdır (Kabapınar, 2007c, s.337). “Ders kitapları daima elde taşınacak fenerler gibidir” cümlesiyle Demirel (2002) ilgili yaş

grubu için ders kitaplarının etrafı aydınlatan ve ufku genişleten yegane kaynak olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan ders kitapları hem öğrenciye hem de öğretmene yararlar sağlamaktadır.

Etkili bir ders kitabının öğrenci için yararlarına değinmek gerekirse; sözel olarak gerçekleştirilen öğretimi görsel öğelerle tamamlayarak kuvvetlendirir. Yeniden gözden geçirme imkanı sağlar. Öğrencilere etkinlikler yoluyla daha aktif bir rol verir. Böylece bağımsız çalışmayı destekler. Önerdiği kaynaklar yoluyla araştırma yapma becerisini de geliştirir. Farklı bakış açılarını görerek tartışma yöntemini kullanmasını ve tek bir doğru olmadığı izlenimini edinmesini sağlar. Farklı görüşlerden yola çıkarak kendi bakış açısını oluşturabilme şansı verir. Böylece “eleştirel düşünme” becerisinin gelişmesine katkıda bulunur. Öğretimi monotonluktan kurtararak derse olan ilgisini çeker ve çalışmaya özendirir. Öğrencileri çeşitli üsluplarla karşılaştırarak her kitabın kendine özgü bir yapısı olduğu fikrini oluşturur. Öğrencilerin problemleri anlamayı ve çözüm yolu geliştirebilmelerini sağlar. Öğrencilerin kendilerini değerlendirebilmeleri için seçenekler sunar. Önemli bölümlere yönlendirme yaparak öğrencilerin bilginin özünü edinmelerine yardımcı olur (Erden, 1997; Hesapçioğlu, 1998; Tuncer, 1998; Tertemiz, Kılıç ve Atasoy, 2001; Binbaşioğlu, 2003; Yıldız, 2005). Sıralanan bu yararlar özellikle Sosyal Bilgiler ders kitapları için önem arz etmektedir. Eleştirel düşünme, araştırma yapma, problem çözme gibi etkili bir ders kitabının geliştirebileceği beceriler 2004 Sosyal Bilgiler programının geliştirmeyi hedeflediği beceriler arasındadır.

Ders kitaplarının öğretmenler için yararları arasında gerçekleştirilecek olan öğretim etkinliklerini yönlendirmesinde etkili olması sayılabilir. Öğretmenlerin çok olan ders yüklerini azaltmalarında, bellekleri zayıf olan ve kendine güveni az olan öğretmenlere, ödev geliştirme açısından araştırma konuları bulmada ders kitapları yardımcı olmaktadır (Carrier'dan Aktaran: Hesapçioğlu, 1998, s.312). 2004 yılı ilköğretim programlarında yer alan öğretmen kılavuz kitapları sayesinde bu yol göstericilik daha somut bir hal almıştır.

Toplumsal düzenin korunması ve sürdürülmesinde gelecek nesillere aktarılabacak değerlerin üretilmesinde ders kitapları önemli rol oynamaktadır. Ders kitapları, bireyin kendisini, içinde yaşadığı toplumu nasıl gördüğü ve diğer toplumlara olan bakış açısının yansıması olduğu için de bir takım değerlerin gelişmesi açısından önemlidir (İnal, 1996, s.14). Bilim alanları ile ilgili bir takım algılamalarla ilk defa ders kitapları aracılığıyla tanışan öğrenciler, bu alanlarla ilgili bilgi edinmenin yanı sıra bilimsel yöntemleri öğrenme konusunda da deneyimler edinebilirler (Kabapınar, 2007c. s.337). Bilimsel çalışma metotlarını öğrenip bir sosyal bilimci mantığı kazanarak yetişen öğrencilerin bakış açıları gelişecek ve özgüvenleri artabilecektir. Bu durum da öğrencilerin hayata hazırlanışlarına ve hayatta elde ettikleri başarılarla yansıtılabilecektir.

2.4.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bileşenleri

2.4.2.1. Bilginin Sunumu Noktasında Metin Çeşitleri

Bilginin sunumu açısından ders kitaplarında yer alan metinleri sınıflandırmada değişik yaklaşımlar ve sınıflandırma örnekleri görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan metinlerin en genelde hikaye edici ve bilgi verici metinler olarak sınıflandırıldığından söz edilebilir (Sâenz ve Fuchs, 2002'den Aktaran: Yazıcı, 2006a, s.139).

Hikaye Edici Metinler

Öğrenciler için anlatılmak istenenin ilgi çekici olarak sunulması öğrenmeyi ve öğrenilenin akılda tutulmasını kolaylaştırır. Çocuklar hikayelerden hoşlandıkları için Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili konuların hikayeleştirilerek sunumu ilgilerini çekmektedir. Hikaye edici metinler, metin içerisinde tahmin edilebilir, sebep- sonuç ilişkisine dayalı olarak karakterlerin, olayın, problemin ve sonuçta ne olduğunun sebep ve zaman boyutu ele alınarak oluşturulur (Moss, 2004'den aktaran: Yazıcı, 2006a, s.140). Hikaye edici metinlerde öğrenciler bilgileri hikaye unsurları arasından çekip çıkarmalı, neyin hikaye neyin gerçek olduğunun ayırdına varabilmelidir. Hikaye edici metinlerin öğrencilerin dünyasına daha yakın ve daha

anlaşılır bir yapı gösterirken bilgi verici metinlerin öğrencileri sıkabilecek anlaşılması zor olabilecek bir yapıda olduğu söylenebilir.

Hikaye edici metinler içerisinde olayların oluş sırası, sebep- sonuç ilişkisi, metinlerin içerisindeki durumlar gibi öğrencilerin ana fikri bulmalarına yardımcı olabilecek ipuçları yer almaktadır. Bu ipuçları sayesinde öğrenciler okudukları metne daha iyi konsantre olur ve okuduklarını daha iyi anlayabilirler (Horiba, 2000'den aktaran: Yazıcı, 2006a, s.140). Hikaye edici metinler, öğrencilerin metinde anlatılan konu hakkında düşünmesini, konuyu anlamasını ve hatırlamasını kolaylaştırmaktadır. Hikayede yer alan karakterlerle kendisi arasında bir ilişki kuran ya da kendisini o karakterin yerine koyan öğrenci, duygusal gelişimini de gerçekleştirme imkanı bulur. Dolayısıyla öğrenci, hem başkalarının yaşadığı olay ve durumlar hakkında hem de kendi yaşadıkları hakkında yorum yapabilir. Hikaye edici anlatımın bir başka yönü ise öğrencilerin kelime dağarcıklarını geliştirerek, kelimelerin, metinde verilmek istenen mesajı anlatmadaki rolünü anlamalarına neden olur (Akyol, 2006, s.139). Bu rolü anlamaları ise kelimelerin anlamlarını içselleştirmelerine yardımcı olabilir.

Metin türleri çeşitli kaynaklarda farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bir başka kaynağa göre yazılış amaçları bakımından sınıflandırıldığında yazınsal/ kurgulayıcı metinlerin de hikaye edici metinlerin özelliklerini taşıdığı görülmektedir (Çelik, Kaya ve Çiftçi, 2006, s.122; Akbayır, 2007, s.260). Yazınsal metinlerde anlatılanlar, yazarın kullandığı sözcükler ve anlatımı şekillendirmesiyle okuyucuya yansıtılmaktadır. Gerçek yaşamda varolan olguları ve kavramları anlatır ancak olaylar çoğu zaman kurmacadır. Önemli olan okuyucuya iletmek istenen yazınsal bir dil yoluyla, kelimelerin gündelik anlamlarının dışında, yazarın okura sunmak istediği yaşam doğrultusunda ulaştırılabilmesidir (Akbayır, 2007, s.52). Hikaye edici/yazınsal/kurgulayıcı metinlerde anlatılmak istenenin doğruluğunu ve yanlışlığını belirtme ya da kanıtlama yoluna gidilmemektedir. Değişmez yargılar içeren cümleler içermediği için öğrencilerin sezgisel ve bireysel anlamlar oluşturmalarına neden olmaktadır. Hikaye edici metinler yoluyla öğrenciler, bir takım beceri ve toplumsal değerlerini geliştirmektedirler. Karakterlerin yaşadıkları,

düşündükleri, duyguları hakkında çıkarımlarda bulunarak kendi yargılarını oluşturabilme, sonuçları tahmin edebilme konusunda öğrencilere ışık tutan bu metinler onlara tartışma imkanı da tanımaktadır.

Bilgi Verici Metinler

Öğrencilerin alışık olduklarının tersine gerçekçi ve tarihi bilgiler vererek öğrencileri bilgilendirmeyi amaçlayan metinlerdir. Bilgi verici metinlerin en önemli özelliği değişmez ve mutlak bilgiler vererek öğrencinin zihninde anlam oluşturabilmektir (Johnson, 1998'den aktaran Yazıcı, 2006a, s. 143). Öğrenciler, bilgi verici metinleri hikaye edici metinlere göre anlamakta ve öğrenmekte zorlanabilirler. Metni oluşturan temel yapının bilinmesi okuduğunu anlama konusunda öğrencilere katkı sağlayabilmektedir. Anlatılmak istenen fikrin nasıl bir yapı içerisinde sunulduğu, metin yapısı hakkında bilgi sahibi olma okuma sürecini şekillendirerek Sosyal Bilgiler dersinde okuduğunu anlama seviyesini etkilemektedir (Peregoy ve Boyle'den aktaran Yazıcı, 2006a, s.139). Bilgi verici metinlerde öğrenci açısından bilgileri fark etmek daha kolay olacaktır çünkü bilgi doğrudan sunulmaktadır.

Bir metin içerisinde birden fazla, farklı yapıda metin de bulunabilir. Tanımlayıcı metin yapıları, sıralı metin yapıları, karşılaştırmalı metin yapıları, sebep-sonuç içeren metin yapıları, problem-çözüm metin yapıları bunlardan bazılarıdır (Williams, 2005'den aktaran: Yazıcı, 2006a, s. 143). Metin türlerinin farklı yapılarda olmaları öğrencilerin farklı becerilerinin gelişmesine yardımcı olabilir.

Bilgi verici metinler, öğretici metinler sınıflandırmasıyla da karşımıza çıkmaktadır. Bu metinlerin özelliği, konularını sözcüklerin somut anlamları kullanılarak açıklamaya dayalı bir anlatım biçimiyle ifade etmeleridir. Metinlerde genellikle gerçek yaşamdan olaylar, olgular, durumlar ve nesneler yer almaktadır (Akbayır, 2007, s.259). Dolayısıyla bilgi verici metinlerde yazarın da sade, doğrudan bir şekilde olabildiğince kestirme bir anlatımı tercih ettiği dikkati çekmektedir. Diğer bir deyişle öğretici metinler, okuyucuyu yoğun bir çaba içerisine sokmadan, anlatılanları nedensellik bağı içerisinde ancak teknik sözcükler kullanılarak

oluşturulmaktadır. Makaleler ve gazete haberleri bilgilendirici/öğretici metinler arasında sayılabilir (Akbayır, 2007, s.259). Bilgi verici metinlerde tanımlamalar ve açıklamalar yapılmakta, olaylar kronolojik bir sıralama yapılarak anlatılmakta, sebep-sonuç ilişkileri ortaya konmaktadır (Akyol, 2006, s. 160). Salt bilgi verici metinlerden oluşan bir ders kitabında yer alan konular üzerinde öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini ne ölçüde toplayabilecekleri tartışılabilir.

2.4.2.2. Ders Kitaplarında Görsel Materyaller

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sayısal ve sözel verilerin ifade edilmesi için en çok tercih edilen görsel çeşitleri şu şekilde sıralanabilir; Resim, harita, grafik, fotoğraf, şekil- şema- diyagram, karikatür, tablo ve kroki.

2.4.2.2.1. Görsel Çeşitleri

Resimler: Metnin içeriğinin güçlendirilmesinde farklı bakış açıları oluşturulmasını, metin okuması için gerekli motivasyonu sağlanmasını ve metnin anlaşılmasını sağlayan görsel araçlardır. Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan resimler bilgi verme amaçlı, hikayeyi tasvir amaçlı, açık uçlu resimler, anlamlı resimler olarak sınıflandırılabilir (Martorella ve arkadaşları 2005, aktaran: Yazıcı, 2006b, ss.137-154). Resimlerin farklı amaçlara yönelik hazırlanması öğrencilerde farklı becerilerin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Kullanım alanlarına göre görsel araçlardan resimleri beş gruba ayrılabilir:

1. Dekorasyon amaçlı resimler: Ders kitaplarını sıkıcılıktan kurtararak, öğrenme sürecini hızlandırarak motivasyonu arttıran ancak, metnin içeriği ile ilgisi fazla olmayan resimlerdir.
2. Tasvir amaçlı resimler: Anlaşılması zor metinlerin öğrencilerin zihinlerinde resim oluşturacak şekilde öğrenmelerini kolaylaştırıcı resimlerdir.
3. Düzenleme amaçlı resimler: Kavramlar arası ilişkileri kurmak yoluyla metnin bütününe ifade eden resimlerdir.

4. Düşündürme amaçlı resimler: Öğrenilmesi zor olan metinlerin açıklanmasında kullanılır.
5. Yönlendirme amaçlı resimler: Okuyucu ile olan iletişimi sağlayarak, metnin hatırlanmasını kolaylaştırır (Kabapınar, F., 2001, s.133-134).

Resimlerin kullanım amaçlarındaki çeşitlilik ders kitaplarının öğrenciyle ilişkisini pekiştiren bir unsur olacaktır.

Haritalar: Sosyal Bilgiler dersinde özelliklerin ve olayların öğrenciye aktarımında kullanılan önemli görsel araçlardır. Haritalar, uzak yerleri ve tarihsel öneme sahip alanları metinle ilişkili olarak ifade ederler. Harita okuma becerisi için yön bilgisi, yarım küreleri teşhis edebilme, harita ve sembollerini yorumlayabilme becerilerinin geliştirilmesine bağlıdır (Yazıcı, 2006b, s.655). Sosyal bilgiler dersinde haritaların kullanılmasının etkililiği öğrencilerin harita okuma becerisinin gelişimiyle bağlantılıdır.

Grafikler: Bir çok bilimin öğretiminde olduğu gibi Sosyal Bilgiler öğretiminde de grafiklerden yararlanılmaktadır. Grafikler, sayısal verileri görselleştirerek öğrencilerin bunlar arasında karşılaştırmalar yapılabilmesine imkân tanır. Böylece sayısal verilerin anlaşılması ve yorumlanması mümkün olur (Yaşar, 2004). 2004 programında önem kazanan grafik okuma becerisi öğrencilere görsellerle ilgili yorum yapabilme ve matematiksel düşünme konularında katkı sağlamaktadır.

Fotoğraflar: Akbaba'ya göre Sosyal Bilgiler dersinde görsel materyal ve tarihsel kanıt olarak kullanılan fotoğraflar, öğrencilerin akademik başarılarının artmasının yanında bu dersin amaçladığı becerilerin gelişmesinde de (problem çözme, kronoloji bilgisi, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, empati) etkili olmaktadır (Akbaba, 2005, s.185-197). Fotoğrafı etkili bir biçimde kullanabilmek için **fotoğraf okumayı** bilmek gereklidir. Fotoğraf okuma bir fotoğrafa baktığımızda onunla ilgili gördüğümüz şeyin inanç, değer ve önceki bilgilerimizden etkilenecek yorumladığımız şekli olarak tanımlanabilir. Fotoğrafı okuyabilmek için fotoğrafa aşağıdakilere benzer birtakım sorular yöneltmesi gerekmektedir:

- Fotoğrafçı fotoğrafı çekerken ne görmüştür? Fotoğrafta görülmemiş ne ve neler olabilir?
- Fotoğrafçının amacı neydi?
- Fotoğrafın çekildiği mekan nasıldır?
- Fotoğraftaki insanların yüz ifadelerinden duygularını anlamak mümkün mü?
- Fotoğraf çekildiği döneme dair ne anlatıyor?
- Ayrıntılar, fotoğrafta temsil edilen olay, yer, zaman ve insanların yaşantıları ile ilgili hangi sonuçların çıkmasına neden oluyor?
- Fotoğraf güvenilir bir kanıt niteliği taşıyor mu? (Gökkaya ve Oruç, 2003, s.149-151)

Yukarıda yer alan soruların öğrencinin fotoğraf hakkında yorum yapmasına yardımcı olacak nitelik taşıdığı söylenebilir.

Şekil, Şema ve Diyagramlar: Öğrencilerin görsel zekalarını harekete geçirecek şekilde özellikle de öğrenilmesi daha güç konuların görselleştirilmesinde şekil, şema ve diyagramlardan yararlanılabilir. Şekiller metni desteklemek amacıyla, şemalar sınıflandırılabilen ve gruplandırılabilen konuları açıklamak amacıyla, diyagramlar ise birbirini takip eden olay veya durumları göstermek amacıyla kullanılan görsellerden sayılabilir.

Karikatürler: Öğrencilerin dikkatini çekerek ve eğlendirerek değerlendirme ve yorumlama becerilerini geliştirmektedir. Karikatürler her zaman yazı içermese de metni destekleyici özelliği ile öğrencileri ilgili konu hakkında düşünmeye yönlendirmektedir. Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili öğretici karikatürler iletilmek istenen bilginin doğrudan ve dolaylı yoldan edinilmesine yardımcı olabilmektedir (Yaşar, 2004). Öğretimde bir görsel olarak dikkat çekici ve örtük anlamlar içermesi açısından etkili olan karikatürler kullanılarak öğretime çeşitlilik katılmaktadır. Sözelimi tarihsel karikatürler, insanların belli bir dönemdeki düşüncelerine ışık tutabilmesi, özet bilgi içererek metinden daha ilgi çekici olması ve çıkarılması gereken bir anlam içererek önceki bilgilere ulaşmayı gerektirmesi bakımından pedagojik anlamda değer taşıyabilir (Şahin, Yavuz ve Karabağ, 2001, s.365).

Karikatüre yöneltilebilecek sorularla öğrencilerin tartışma, ifade, muhakeme, bakış açısı oluşturabilme, eleştiri yapma ve eleştiriye açık olma, özeleştirme yapabilme becerileri geliştirilebilir. Ayrıca karikatürlerin, problemleri görebilme ve problemlere çözüm yolu geliştirebilme konusunda da önemli katkılarda bulunacağı düşünülmektedir (www.hakkiuslu.com/yazi03.php-26k). Probleme dayalı öğrenmede dersin amacına yönelik karikatürlerin kullanılması hem eğlenceli hem de düşündürücüdür (Baysal, 2005, ss.471-485). Karikatürün görsel kanıt niteliği taşıyabilmesi için karikatüre sorulabilecek sorulardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

- Bu karikatürü kim çizdi?
- Ne zaman çizilmiş olabilir?
- Karikatürde yer alan karakteri betimleyiniz? Ne giymiş? Ne yapıyor?
- Karakterlerin çizimi abartılı mı? Abartılıysa hangi açılardan abartılmış?
- Hangi olay anlatılıyor?
- Karakterler olumlu mu, olumsuz mu?

Bu sorulara benzer sorular sorularak görsel materyal etkili bir şekilde kullanılmış olup öğrencilerin analitik düşünme, problem çözme ve değerlendirme becerilerini kazanmaları sağlanmaktadır (Akbaba, 2003, s.366). Böylece görsel materyallerin daha işlevsel olması sağlanabilmektedir.

Krokiler: Sosyal Bilgiler dersi ile tanıştıklarında hala somut işlemler döneminde olan öğrenciler açısından krokiler önemi azımsanmayacak görseller arasındadır. Haritaları yorumlamadan önce daha az karmaşık ve daha somut bir yapıda olan krokilerin incelenmesi kolaydan-zora ve somuttan-soyuta ilkesine daha uygun düşebilir. Krokiler ilgili yaş grubu çocuklarının dikkatini çekebilecek, yorumlanması kolay sayılabilecek yapıda olan açıklayıcı görsellerdendir. Krokiler, Sosyal Bilgiler dersinde sınıf seviyesi düşünülerek, harita okuma ve harita yapma gibi becerilere zemin oluşturabilmektedir. Böylece öğrenciler günlük yaşamlarında da çevrelerindeki herhangi bir nesneyi, olayı ya da olguyu gözleri önünde canlandırarak rahatlıkla kağıda dökebileceklerdir. “Kroki okuma” becerisi günlük yaşamda da öğrencilere gerekli olabilecek becerilerden sayılabilir.

Tablolar: Sosyal Bilgiler dersinde farklı bilim dallarının çıkarımlarının yer aldığı sayısal veriler tablolar ile ifade edilmektedir. Böylece öğrenciler anlama ve sunum süreçlerinde bu tablolardan yararlanarak yorumlamalarda bulunmaktadır (Yazıcı, 2006b). Tablodan istenilen bilgiyi çıkarma çalışmalarıyla, öğrencilerin yorumlayan ve eleştiren öğrenci profiline ulaşmaları desteklenmektedir. Barth ve Demirtaş (1997) özellikle çeşitli öğretim etkinlikleri için, öğrencilerin haritalar, tablolar, grafikler, video ve bilgisayar, atlaslar, ansiklopediler, kesitler, çevre ve insan kaynakları vb. gerekli ders araç ve gereçleri hazırlayarak veya temin ederek derslerde kullanmalarının yararlı olduğundan bahsetmektedir.

Minyatürler: Olayları betimlemek ve belgelendirmek amacıyla kullanılabilen tarihsel kanıtlardandır. Minyatürlerin içinde barındırdığı ayrıntılar sayesinde Türk ve Osmanlı kültürlerinin inanışları, sosyal, kültürel, politik, ve ekonomik geçmişlerine ait ipuçları elde edilebilir. Kullanılan bu hicivli görsel dil sayesinde bir yandan öğrencilerin ilgileri arttırılırken bir yandan da tanıklarının gözünden kendi geçmişlerini birer tarihçi gözüyle görebilme imkanı sağlamaktadır (Özel, 2004, s.108-109). Minyatürler, geçmişe ait olayları birer fotoğraf karesi gibi dondurup belgelendirmektedir. Bu şekilde ders kitaplarında yerini alan minyatürler sadece dekoratif amaçlı değil anlam oluşturmaya yönelik etkinliklerin içerisinde kullanılarak öğretime katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

2.4.2.2.2. Görsel Kanıt Kullanma

Görsel kanıtlar, geçmişteki tarihi olayların hikayesi olma özelliğini değil somut bir göstergesi olma özelliğini taşır. Bu bağlamda görsel kanıtlar bir çeşit laboratuvar görevi görerek günümüzde tarihi gerçekliği, sınıflarımızda inceleme imkanı sağlar. Görsel materyaller (resim, fotoğraf, karikatür, grafik, harita vb.) öğrenciler üzerinde kimi zaman metni destekleyici etki yaratırken, kimi zaman da metinden daha etkili rol oynamaktadır. Öğrenmeyi kolaylaştırması, öğrencilerin dikkatini canlı tutması, kavramaları açıklaması ve somutlaştırması, öğrencilerin duygusal tepkiler vermelerini sağlaması ve kalıcı öğrenme oluşturmaları bakımından öğrenmede görsel

kanıtın faydalarından bahsedilebilir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006, s.s. 629-630). Ders kitaplarında yer alan görsel kanıtların yanı sıra öğretmenin sınıfa görsel kanıt getirmesi de öğretimin etkililiğini arttırabilecektir.

Teknoloji sayesinde pek çok tarihsel kanıt eğitsel amaçla da görsel kanıt şeklinde kullanılabilir. Bilgisayar animasyonları ve çizgi filmler yoluyla öğrenciler farkında olmadan kendilerinden önceki nesillere ait bilgileri eleştirel bir bakış açısıyla zihinlerinde canlandırabilmektedirler (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006, s.630). Böylece öğrenciler rahatça geçmişe ait çıkarımlarda bulunabilmektedirler. Özellikle tarihle ilgili pek çok görsel, tarihi pek çok olayı anlamlandırmada yardımcı olmaktadır. Ancak tüm bunların yanı sıra fotoğraf gibi müdahale edilebilecek, çeken kişinin yanlışlığını ortaya koyabilecek görseller olabileceği de dikkate alınmalıdır (Akbaba, 2003, s.364). Bu nedenle ders kitaplarına konulacak görsellerin seçiminde özen gösterilmelidir.

Görsel kanıt kullanma becerisini geliştirebilmek amacıyla kullanılacak materyallerin taşınması gereken özellikler arasında; Sosyal Bilgiler dersinin, ünitelerinin ve konularının amaçlarına uygun olması, ilişkili olduğu konu hakkında sorulabilecek soruların yanıtlarını barındırması, öğrencilerin ön bilgi ve merakını harekete geçirebilmesi, seviyeye uygun olması, mümkün olduğunca ilk elden kanıt olması sayılabilir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006, s.630). Öğrencilerin öğrenme sürecine bilgiyi somutlaştırması ve öğrenmeyi kolaylaştırması bakımından katkı sağlayan görsel kanıtların pedagojik yararlarına aşağıda değinilecektir.

2.4.2.2.3. Görsellerin Pedagojik Yararları

Bütün derslerde olduğu gibi Sosyal Bilgiler öğretiminde de öğretim süreci, öğrenme ilkelerine uygun olmalıdır. Bu ilkeler arasında kolaydan-zora, somuttan-soyuta, ve bütünleştirme gibi ilkeler sayılabilir. Öğrencilerin gelişim düzeyleri düşünülerek verilen eğitim bu ilkelerin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Sosyal Bilgiler dersini alırken öğrenciler hala somut işlemler dönemindedirler, çevrelerini bir bütün olarak algırlar ve disiplinleri bütünleştirirler. Öğretimde belirlenen ilkeler gibi

kullanılan materyaller de önemlidir. Belirlenen materyaller öğrencilerin derse olan ilgi ve motivasyonunu arttırmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde harita, küre, grafik, kroki, tablo gibi araçlar oldukça gereklidir (Şahin, 1994, s.44). öğretmenlerin de bu materyalleri işlevsel olarak kullanmaları faydalı olacaktır.

Küçük yaşlarda çocuklar benmerkezcilikten başlayarak öğrenmeyi somut olay, nesne ve durumlara dayandırarak öğrenirler. Zaman içerisinde gelişimleri ilerledikçe soyut düşünmeye başlar ve kendilerine soyut bir öğrenme anlayışı geliştirirler. Böylece genişleyen sosyal çevrenin, yaşadıkları toplumun bir parçası olurlar. Sınıfta da öğrenme ortamları, kullanılan materyaller ve yapılan etkinlikler gelişim özelliklerine göre her sınıf için uygun nitelikte bilgi, beceri ve tutumları edinilmesine destek verdiği düşünülmektedir (Şahin ve arkadaşları, 2001, s.10,21). Kullanılan görseller konuların içeriğini somutlaştırarak öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi konularını işlerken kullanılan görseller algılamayı ve öğrenmeyi kolaylaştırarak, unutmayı azaltmakta ve hatırlamayı sağlamaktadır. Ayrıca yanına gidilmesi ya da sınıfa taşınması mümkün olmayan olay, olgu ve varlıkları sınıfa taşıdığı da söylenebilir.

İlköğretim 4. ve 5. sınıf seviyesindeki öğrenciler “soyut düşünmeye başlamaya” geçiş döneminde yer alırken, 6., 7. ve 8. sınıflarda “soyut düşünmeye” geçmektedir. Görsel materyaller de ilgili sınıf seviyesi düşünülerek yakın çevre ve zamandan uzağa doğru, basitten karmaşığa, kolaydan zora doğru yönlendirilmelidir. (Yaşar, 2004) İnceleme, genellemelere varma, harita, grafik, tablo yorumlama, grafik çizme, tablo oluşturma ve soyut bir kavramı somut olaylar kullanarak açıklayabilme türünde etkinliklerin pedagojik açıdan öğrencilerin, öğrenme sürecine destek verdiği düşünülmektedir. Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde görsel materyallerin kullanımının öğrenmeye katkısı olarak, konuların somutlaştırılmasını sağlaması, öğretme-öğrenme sürecini daha canlı, ilgi çekici ve aktif hale getirmesi ve öğrenme süreci sonucunda hatırlama oranı yükseltmesi sayılabilir (Yaşar, 2004). Bu bağlamda görsel materyallerin ders kitaplarında yer alması ders kitaplarının öğretimdeki başarıya etkisini arttıracaktır.

2.4.2.3. Etkinlikler ve Ölçme Değerlendirme

Sosyal Bilgiler dersi, 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin özel ve toplumsal yaşantıları açısından onlara yol gösterici, hayata bakış açılarının oluşmasına yardımcı ve toplum kalitesinin yükselmesinde aracı bir ders olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde öğrencilerin yaşantılarının içinden örnek ve etkinliklerin yer alması dersin etkililiğini ve kalıcılığını arttıran unsurlardır. Nitekim 1998 öğretim programında konuların çok kapsamlı ve ezbere dayalı, bilgi yoğunluklu olması, konuların yoğunluğu nedeniyle zamanında bitirilemeyip sıkıştırmak suretiyle öğrenilmeden geçilmesi, programda yer alan konuların çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olmaktan, onların merak ve ilgilerini karşılamaktan uzak olması, okulda kazandırılmaya çalışılan yaşantı biçimleri ile gerçek dünyanın çoğu kez uyum içinde olmaması, ekonomik ve toplumsal gelişmeler nedeniyle bireylerin işbirliği, karar verme, problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcılık yeterliliklerini kazanmalarının önemli hale gelmesi, bireysel ve ulusal değerlerin küresel değerler içinde geliştirilmesi ihtiyacı gibi nedenlerle Sosyal Bilgiler dersi programında değişime gidilmiştir (www.meb.gov.tr).

2.4.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Taşınması Gereken Nitelikler

2.4.3.1. Biçimsel (Fiziksel) Özellikler: Ders kitapları taşımaya elverişli, baskı itibarıyla temiz, sağlam ve çekici olmalıdır. Öneme göre yer alacak konuların hacmi belirlenmelidir. Yazı karakteri ve puntosu, satır uzunlukları ve satır aralıkları yaş seviyesine uygun olmalıdır. Önemli bölümlerin öğrenmeyi kolaylaştıracak şekilde italik ya da koyu yazılarak vurgulanması gereklidir. Konuları açıklayıcı, betimleyici, derse karşı ilgi uyandırmaya yönelik resim, fotoğraf, tablo, grafik, şekil, diyagram, şema ve harita gibi görseller yer alması öğrenme-öğretme sürecini daha ilgi çekici, eğlenceli ve somut bir hale getirecektir (Sığan, 1997; Tertemiz, Kılıç ve Atasoy, 2001; Demirel, 2002; Halis, 2002; Binbaşoğlu, 2003). Ders kitabının kağıdı, kabı ve cildi ile ilgili özellikler ise maddi olanaklara bağlı olduğu için bazı sorunlar çıkarabilir

2.4.3.2. Eğitsel Tasarım

2.4.3.2.1. Hedefler (Amaçlar) Açısından: Ders kitapları diğer ülkelerde de olduğu gibi ülkemizde de programın üstlendiği eğitsel, toplumsal ve siyasal görevleri hedefleri içerisinde alarak bireyi geliştirme amacı taşımaktadır. Dolayısıyla ait olduğu ders programının amaç ve pedagojik açıklamalarına uygun olmalıdır. Üniteler, bilimsel metodoloji gereği problemi hissetme, araştırma, inceleme, bilgi toplama ve problemi çözme basamaklarına uygun olacak şekilde düzenlenerek; gözlem yapma, sonuç elde edebilmeye yönelik hazırlanmalıdır (Hesapçioğlu, 1998, ss.310-311). Ders kitapları, hedefler açısından programı kapsamanın yanı sıra program dışı, destekleyici, deneyimlemeye dayalı çalışmalara da yer ve zaman ayırmalıdır (Cerrahoğlu, 2002, s.60). Özellikle Sosyal Bilgiler alanında yazılmış bir ders kitabında ünitelerin başında öğrenilmesi beklenen amaç, hedef ve davranışlara yer verilmesi öğrencilerin amaç ve hedeflerden haberdar olmasını, ünite sonunda edinmesi gereken kazanımlar hakkında bilgi edinmesini sağlayacaktır (Tertemiz, Kılıç ve Atasoy 2001, s.11). Bu da öğrencinin konuyla ilgili hazır bulunuşluluğunun artmasına katkıda bulunacaktır. 2004 programına göre hazırlanan ders ve çalışma kitaplarında yer alan anahtar kelimeler ve “öğrenmek istediklerim” etkinliği de öğrencilerin öğrenmek istedikleri ile ne öğreneceği arasında bağ kurmasını sağlar.

2.4.3.2.2. Bilimsel İçerik Açısından: Ders kitapların içeriği en son bilimsel verilere dayalı olarak, doğru bilgilerden oluşmalıdır. Öğrencilerin düzeyi dikkate alınarak yaş seviyesine uygun bilgiler, onlardan beklenen ödev, görev ve etkinlikler çeşitlilik içermelidir (Cerrahoğlu, 2002, s.60). Böylece öğrencilerin derse karşı olan ilgilerini daha kolay toplayarak bireysel gelişimlerine katkıda bulunulabilir. Yer alan bilgiler mümkün olduğunca gerçek yaşamla ilişkilendirilerek, sıkça örneklendirilerek, karşılaştırmalara, benzerliklere, bilimsel verilere yer verilerek yaratıcı ve eleştirel düşünme yetenekleri ortaya çıkartılmalıdır. Kesin cevapları içerdiği iddiasında olmayarak öğrencileri araştırmaya özendirerek, kişisel bakış açılarını oluşturmaya yönlendirecek yapıda olmalıdır (Sığan, 1997; Hesapçioğlu, 1998; Tertemiz, Kılıç ve Atasoy, 2001; Demirel, 2002; Öztürk ve Otluoğlu, 2002). Kitapların başında fihrist, sonunda sözlük, konuların sonunda tekrar amacıyla özet bölümleri bulunmalıdır

(Tuncer, 1998, s.39). Kitapların düzenli olması, öğrencilerin aradıklarına ulaşma noktasında işlerini kolaylaştıracaktır.

Ders kitapları, öğrencilerde Sosyal Bilgiler ve tarihe ilişkin birden fazla yorum imkanı olduğu ve bunun farklı bakış açıları doğurabileceği bilincini oluşturmalıdır. Farklı görüşleri savunan kaynakları da içermelidir. İnsan hakları, fırsat eşitliği gibi tarih eğitiminin yeni konularına da yer vermelidir. Yerel olduğu kadar ulusal ve küresel bakış açıları arasında dengeli bir yaklaşıma sahip olmalıdır. Kitaplar böylece ulusçu önyargılardan etkilenmeden yazılmış bir içeriğe sahip olurlar (Cerrahoğlu, 2002, s.60). Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin olaylar ve durumlar arasında ilişki kurmalarını ve yorumlamalarını sağlayan, öğrencileri hayata hazırlayan bir ders olması bakımından farklı bakış açılarını ve farklı örnekleri içermelidir. Farklı bakış açılarını görmek, öğrencilerin araştıran ve sorgulayan bir profile ulaşabilmeleri, kendi bakış açılarını oluşturabilmeleri açısından yararlı görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki olaylara, durumlara ve konulara farklı bakış açıları ile bakabilmek bilgiyi sıradanlıktan kurtararak zenginleştirmektedir. İlköğretim çağı çocukları için kitaplarla kurulan iletişim, öğrenme, bilinçlenme, fikirlere hoşgörü ile yaklaşabilme, farklılıklara saygı duyabilme ve yeni yaşantılar edinme sürecidir.

2.4.3.2.3. Öğrenme-Öğretme Süreci: Ders kitaplarının bilgi vermek dışında işlevleri de olmalıdır. Öğrenme süreci boyunca ders kitabı bilgi vermenin yanı sıra öğrenciyi aktif hale getirecek etkinliklere yer vererek öğrencilerin sosyal becerilerini ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye yardımcı olmalıdır (Sığan, 1997, s.49). Öğrencilerin aktif ve yaratıcı olabilmeleri için öğrenme-öğretme sürecinin bir parçası olan ders kitapları bağımsız öğrenme yeteneğini pekiştirmelidir (Cerrahoğlu, 2002, s.60). Böylece öğrenciler öğretmen olmadan da kitabı kullanabilirler. Öğrenciler kitaptaki etkinlikler yoluyla deneyimleme şansı bularak yaparak yaşayarak öğrenebilirler. Böylece bilginin yanında beceri ve davranış gelişimi de sağlanmış olur. Çeşitlendirilmiş ödev ve araştırmalar sayesinde öğrenciler bilimsel metodolojiyi öğrenerek bireysel gelişimlerine katkıda bulunurlar. Öğretimin ilkelerinden biri öğrencilerin amaca uygun olarak, ele alınan konuyu yaşantıları yoluyla öğrenmesidir ki bu da öğrencileri etkinlikte bulunmaya yöneltir. Bu

etkinlikler ders kitaplarında araştırma soruları ve düşünmeye yönelik çalışmalar ile sağlanabilir (Binbaşoğlu, 2003, s.126). Özellikle Sosyal Bilgiler çalışma kitaplarında öğrencinin kendi ailesi, arkadaşları kısacası yaşantısına yönelik etkinliklere yer verilerek yaşantı yoluyla öğrenme sağlanmaya çalışılmaktadır.

2.4.3.2.4. Değerlendirme Açısından: Ölçme değerlendirme bakımından ders kitapları içerisinde öğrenilecek konudan önce sorularla hem öğrencilerin ilgisi çekilmekte hem de hazır bulunuşluluk düzeyleri belirlenebilmektedir. Ünite öncesinde, sırasında ve sonrasında sorulabilecek değerlendirme soruları öğrencileri araştırma, incelemeye yöneltmelidir. Değerlendirme etkinlikleri çeşitlilik göstererek (tablo doldurma, grafik okuma, harita tamamlama, kroki çizme vb.), bilgi, beceri ve tutum geliştirmeye yönelik olmalıdır (Tertemiz ve ark., 2001, s.18). Değerlendirme etkinliklerinin konu ya da ünite sonunda yer almasının yanı sıra öğrenme-öğretme süreci boyunca kendini değerlendirme, grup değerlendirme, dereceli değerlendirme ölçeği, öğretmen değerlendirmesi gibi farklı değerlendirme çeşitleri de kullanılarak süreç daha dinamik hale getirilebilir.

2.4.3.3. Dil ve Anlatım

Ders Kitaplarındaki dil ve anlatım öğrenci seviyesine uygun sadelikte olmalıdır. Ders kitaplarındaki dil ve anlatım, ilgili yaş grubunun dil konusundaki seviye ve yetenekleri dikkate alınarak öğrencilerin dil yeteneklerini geliştirici bir şekilde kullanılmalıdır (Cerrahoğlu, 2002, s.60). Düzgün ve duru bir Türkçe kullanılmalı, doğru ve sade bir ifade, karışık, uzun ve anlatımı net olmayan cümlelerden kaçınılmalıdır (Sığan, 1997; Hesapçioğlu, 1998). Cümleler ve paragraflar arasında anlam bütünlüğü olmalıdır. İmla ve noktalama işaretleri doğru kullanılmış olmalıdır. Sonuç olarak en verimli şekilde öğretimin gerçekleşebilmesi için yazar ve öğrenci açısından etkili bir iletişimin sağlanması için sözcük, cümle, paragraf ve metinlere özen gösterilmesi gerekmektedir (Güneş, 2002, s.72). Bu sayede öğrenme daha kısa sürede ve verimli gerçekleşebilir.

2.4.3.4. Görsel Tasarım

Kitapların içerisinde yer alan tüm görsel materyallerin öğrencinin ilgi ve motivasyonu açısından önemi düşünüldüğünde metinler kadar görsellerin de çekici olması gerektiği düşünülmektedir. Konuları destekleyici olarak yer alan görsellerin, sadece dekoratif amaçla değil tek başına konuyu açıklama ya da değerlendirme gibi amaçlarla kaynak olabilecek nitelikte hazırlanması gerekmektedir. Görselleri iyi seçilmiş bir ders kitabında yer alan resimler sayesinde öğrenciler metni okumadan önce görsel okuma yoluyla yorumda bulunabileceklerdir (Çakır, 1997, s.11). Öğrencileri düşündürmeye yönelik resim, fotoğraf, karikatür, tablo, grafik, şema, minyatür vb. çeşitlilik gösteren görseller her konu için her sayfada yer almalıdır. Öğrenme stillerinin farklılığına göre yazılı olarak anlatılan bilgileri görsellerde toplu olarak bir arada görme şansına sahip olan öğrenciler metinlere oranla görseller sayesinde öğrenmelerini kolaylaştırabilmektedirler (Uluğ, 1996, ss.115-117). Sosyal Bilgiler etkinliklerinde görselleri kendileri oluşturmaları istenerek beceri gelişimleri sağlanmaya çalışılmaktadır.

Ders kitabında bulunması gereken özelliklerden biri de araştırmaya yönlendirmesidir. Bunun için kitaplar bilişim ve iletişim teknolojilerine yönelik, diğer kitaplara yönelik, klasikleşmiş tarih eserlerine yönelik referanslar içererek öğrencileri araştırmaya teşvik etmelidir.

2.5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde yapılandırmacı anlayışa uygun olarak yazılmış ders kitaplarının özelliklerine ve öğretmenler tarafından kullanılabilirliğine ilişkin araştırmalara yer verilmiştir.

Şimşek, (2000) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretiminde Hikaye Anlatım Yönteminin Kullanımı” adlı yüksek lisans tezinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi tarih konularında hikaye anlatım yönteminin başarıya etkisini araştırmaktadır. 30’ar kişilik iki deney, iki kontrol grubundan oluşan araştırma sonunda erişki düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Hikaye anlatım yönteminin, öğrencilerin bilgi düzeylerini arttırmada etkili olduğu ve kavrama

düzeyi başarıları arasında da hikaye anlatım yöntemi lehine anlamlı farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Yapılan bu araştırmada “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bilginin Sunumu” bölümünde, incelenen kitaplardaki hikaye edici ve bilgi verici metinlerin tespit edildiği noktada iki araştırma ilişkili bulunmuştur.

Yine Şimşek (2006) tarafından yayınlanan “Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanı, Çocuk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma Bağlamında Çağdaş Dünya’nın Neresindedir?” adlı bildirideki sonuçlar şöyledir; Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretiminde çocuk edebiyatı ürünlerinden derslerde yararlanma konusu her ne kadar geleneksel eğitim içinde hikayelerin, fıkraların ya da örnek olayların çocukların ilgisini çekmek amaçlı kullanılması eskiden beri bilinse de çağdaş anlamda bir öğretim materyali olarak kullanılması ve buna ilişkin yapılmış çalışmalar oldukça yeni sayılmamaktadır. Öğretmenlerin hikaye edici metinlerin Sosyal Bilgiler ders kitabında kullanılmasını olumlu bulduğu ancak sayıca yeterli görülmemektedir. İlköğretim tarih konularının öğretimi dışında, Sosyal Bilgilerin diğer alt unsurlarının öğretiminde kullanılabilecek çocuk edebiyatı ürünlerinden yararlanılmamaktadır. Şimşek’in araştırmasının tersine bu araştırmada hikaye edici metinlerin sadece tarih ile ilgili konularda değil coğrafya konuları içerisinde de yer aldığı saptanmıştır.

Araştırmanın literatür bölümünde davranışçı ve yapılandırmacı öğrenme anlayışları karşılaştırılarak tartışılmıştır. Yapılandırmacılık ve davranışçılık bölümünde Koç ve Demirel (2004) yapılandırmacı öğrenme anlayışının öğrencileri ezberden kurtararak daha zevkli ve istekli çalışmaya yönelttiğini, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirdiğini düşünmektedir. Bunu destekler nitelikte Candan (1998) yaptığı araştırmada, “Tarih ders kitaplarının isim ve kronolojiyi ezberlettirici mahiyette öğrencinin derse eğilimini olumsuz yönde etkilemektedir” sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanı sıra “öğretim yöntem ve teknikleri açısından bir zenginliğin olmaması tarih derslerini sıkıcı hale dönüştürmekte dolayısıyla öğrencilere kavramları öğretmek ve kalıcı bir öğrenme sağlamak zor olmaktadır. Tarih derslerinde zamanın kısıtlı oluşu nedeniyle öğretilen kavramları pekiştirmek için tekrar veya örnekleme gibi uygulamalara gidilememekte, bu nedenle kavramlar

arasında bağ kurulamadığı için kavramların kalıcılığı sağlanamamakta ve kısa sürede unutulmaktadır” sonucuna ulaşmıştır.

Yapıcı ve Demirdelen (2007) tarafından 2004 yılı ilköğretim programı hakkında Afyonkarahisar il merkezinde görev yapan öğretmenlerden gönüllü olanlara görüşme formu uygulanmıştır. “İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri” adlı araştırmanın sonuçlarına göre; yeni öğretim programının uygulanabilirliği için daha çok zamana ve okulların fiziki alt yapı olanaklarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Yeni programa ilişkin uyum süreci devam etmektedir. Öğretmenler eski alışkanlıklarını sürdürmekle birlikte, yeni programın, derse ve okula karşı olumlu tutum geliştireceğini belirtmektedirler. Öğrencilerin ilgi alanlarını keşfetmeye başladıkları ve merak düzeylerinin arttığı görülmektedir. Öğretmenler eski ve klasik ölçme değerlendirme alışkanlıklarına devam etmektedirler. Okulların fiziksel alt yapıları ve sınıf mevcutları, yeni programın uygulanabilirliğini zorlaştırmaktadır. Köy okullarına doğru gidildikçe endişelerin düzeyi de artış göstermektedir. Ölçme değerlendirme araçlarının çokluğu öğretmenleri zorlamaktadır. Öğretmenler arasında yeni programın uygulanmasına ilişkin görüş ayrılıkları olduğu görülmektedir. Nitekim aşağıda Candan tarafından yapılan çalışmada 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler programı için görüşler incelenmiştir.

Candan’ın çalışmasında bahsettiği ezberci eğitimin nedenlerinden birini Çağlar yaptığı çalışmada ortaya koymaktadır. Çağlar (1992), “İlkokul 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı Üzerine Bazı Görüşler” adlı makalesinde ilkokul programında Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında aşırı bir konu yüklemesinin yapıldığı, sosyolojik boyutun göz ardı edildiği, disiplinler arası yaklaşımla bir konunun incelenmesinin önemli olduğu üzerinde durmaktadır. Konuların yoğun bir şekilde ele alınarak yapılan Sosyal Bilgiler öğretiminde bilginin kalıcılığı ve öğrencilerin yorum getirerek, kendi anlamlarına ulaşması güçleşmektedir. Böyle bir durumda sadece ezberlenenlerin akılda kaldığı ve tam anlamıyla öğrenmenin gerçekleşmediği düşünülebilir.

Öğrencilerin yapılandırmacı anlayışa dayalı öğrenmelerinin daha kalıcı ve yaratıcılıklarını ortaya çıkaran öğrenmeler olacağı görüşünü Asan ve Güneş de yaptıkları araştırmayla desteklemektedirler. Asan ve Güneş (2000) “Oluşturmacı Yaklaşım Göre Hazırlanmış Örnek Bir Ünite Etkinliği” adlı çalışmalarında şu sonuca ulaşmışlardır; hazırlanan ünite etkinliğinin kullanılması hem öğretmenlerin öğretim işinde yardımcı hem de öğrencilerin öğrenmelerinin daha kolay ve kalıcı olmasını ve ayrıca bu tür çalışmalar öğrencilerin daha yaratıcı etkinliklerde bulunmalarını sağlayacaktır. Örneğin bu çalışmanın projelendirme bölümü öğrencilerin kendi yaratıcı yönlerinin ortaya çıkmasını sağlamakla beraber arkadaşlarıyla olan iletişimlerini de olumlu yönde etkilemiştir.

Demircioğlu, (2003) “Sosyal Bilgiler Öğretiminin Amaçlarına Dair Öğretmen Görüşleri” ni ortaya koymak amacıyla Trabzon il merkezinde bulunan liselerde sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılan mülakat sonucunda öğretmenlerin sosyal bilimler ve kendi alanlarının (tarih, coğrafya) öğretiminin amaçlarında meydana gelen değişiklikleri yakalayamadıkları, özellikle son yıllarda sosyal bilimler öğretimi alanında ön plana çıkan yaratıcılık, üretkenlik ve problem çözme gibi temel becerilere ilişkin amaçların çalışmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu tarafından Sosyal Bilimler alanının öğretimine ilişkin amaçlar arasında görülmediği ortaya çıkmıştır. Öğretim yöntem ve teknikleri kullanmadıkları başka bir deyişle öğrenciyi aktif kılacak yöntem ve teknikleri kullanmadıkları belirlenmiştir. Demircioğlu yaptığı araştırmasında diğer disiplinlerde olduğu gibi Sosyal Bilimler alanında da çağın gerektirdiği üretken, problem çözebilen ve yaratıcı bireylerden oluşan bir toplum meydana getirecek öğrencileri yetiştiren öğretmenlerin henüz derslerinde bu yöntem ve teknikleri uygulayacak mesleki donanıma sahip olmadıklarını dile getirmektedir.

Eğitim sistemindeki çağın gerisinde kalan ders programları hakkında değişikliğe gidilmesinin sebeplerinden biri de dünyadaki küresel değişikliklere uyum sağlama ihtiyacıdır. Bu konudaki öğretmen görüşlerini saptamayı amaçlayan Doğanay ve Karakuş, (2003) “Sosyal Bilgiler Dersinde Ne Okutulmalıdır? Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi” adlı yaptığı çalışmasında 131 sınıf öğretmeni ve 81

Sosyal Bilgiler öğretmenine içerik değerlendirme formu uygulamıştır. Bu formda bilgi, beceri, değer, tutum, küreselleşme ve yerel bilgiler sınıflarında oluşturulan konuların mevcut programda ne kadar yer aldığı ve ne kadar yer alınmasını istedikleri beşli likert tipi ölçekle değerlendirilmiştir. Sonuçta öğretmenler, belirtilen maddelerin Türkiye ile ilgili bilgiler hariç, mevcut programda fazla yer almadığını ve bu bilgi, değer ve becerilerin yer alması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler yeni programda en çok yerel bilgilerin, değer ve becerilerin yer alması gerektiğini, küresel bilgilerin mevcut durumdan daha çok yerel bilgi, beceri ve değerlerden daha az yer almasını istemişlerdir.

Öğretmenlerin bu görüşlerini destekler nitelikte sonuç veren bir başka araştırma Evin ve Kafadar'ın (2004) "İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi" adlı araştırmasıdır. Bu araştırmaya göre ilköğretim birinci kademedeki program ve ders kitaplarında ulusal değer kategorileri ağırlıklı olarak yer almaktadır. İkinci kademedeki ise yine ulusal değer kategorilerinin geçme sıklığından fazla olmamak kaydıyla, evrensel değer kategorilerinin de ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu bulgular, değer kazandırmada birinci kademedeki ikinci kademeye doğru ulusallıktan evrenselliğe bir eğilim olduğu sonucuna götürmektedir. Bu eğilim yakından uzağa ilkesinin Sosyal Bilgiler öğretimi içerisinde uygulandığının bir göstergesidir.

Yakından uzağa ilişkisine yönelik Köken (1995) "İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi" adlı çalışmada öğretmen ve müfettişlere anket uygulamış ve şu sonuçları elde etmiştir; Öğretmenlerin %70'i, müfettişlerin %77,8'i Sosyal Bilgiler ders konularının tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi olmak üzere çok yönlü bir bütün olarak ele alınmasında fayda görmektedir. Öğretmenlerin %91,67'si, müfettişlerin %100'ü Sosyal Bilgiler dersi konularının işlenişinde uygulanan "yakından uzağa" ilkesinin faydasına inanmaktadır.

Araştırmanın Davranışçı ve Yapılandırmacı öğrenme anlayışları bölümünde, Davranışçı öğrenme anlayışına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının önceki bilgi ve deneyimlerine ulaşmaya gerek duymadan ve sorgulamadan öğretmenden

veya ders kitaplarından bilgi edinme eğiliminin öğrencilerin bilgi ve becerilerini yaşama transferde güçlük çektiklerini ifade eden Deryakulu'nun (2001) araştırmasını Çukur'un araştırması desteklemektedir. Çukur, (2003) "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Eleştirel Bakış" adlı çalışmasında yapılan 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelemesi sonucunda konular arasında ilişkilendirme olmadığı (tarih-coğrafya üniteleri arasında), nedensellik prensibi gözetilmeden tek bir doğrunun varlığından bahsedilip neden olabilecek faktörlerin öğrenciler tarafından bulunması göz ardı edilmekte, öğrencilerin önceki bilgi birikimi ve yaşama bakışı dikkate alınmamakta, konuların ele alınış biçimi soyut ve yaşamdan kopuk olmakta olduğu tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan programın dayandığı öğrenme anlayışının ders kitaplarında yer alan etkinliklere yansıtılarak öğretimin etkililiğinin arttırılabileceği düşünülebilir.

Önal ve Kaya (2006) tarafından yapılan "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının (4. ve 5. Sınıf) Değerlendirilmesi" adlı araştırmanın sonuçlarına bakıldığında program değişikliğiyle beraber ders kitaplarına yönelik eleştirilerin azaldığı ancak bazı noktalarda kitapların hala geliştirilmesi gerektiği görüşleri ortaya konmuştur. Araştırmanın sonuçlarında kitaplarda yer alan ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin çeşitlilik kazandığı, yeni programa geçiş sürecinde içerik ve görsel materyaller daha donanımlı hale getirilmesi gerektiği, kitapların gelişime ihtiyacı olduğu yer almaktadır.

Ölçme ve değerlendirmeye yönelik bir başka çalışma da Yaşar'ın (2005) "Türkiye'de Okutulan Orta Öğretim Coğrafya Dersi Ölçme ve Değerlendirme Çalışmalarına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım" adlı araştırmasıdır. Araştırma sonuçlarına göre orta öğretim coğrafya ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme çalışmalarının hem nicelik açısından hem de soruların nitelikleri açısından yeterli özellikler taşımadığı, bununla birlikte ünite sonu değerlendirme sorularının taksonomik özellikleri bakımından bilişsel alanın bilgi ve kavrama basamağındaki soruların çoğunluğu teşkil ettiği, buna karşılık uygulama basamağındaki soruların çok az sayıda yer aldığı, duyuşsal ve psiko-motor davranışlarla ilgili becerilerin geliştirilmesini amaçlayan soruların hemen hemen yok

denecek kadar az olduğu, ünite/konu ortası soruların incelenen tüm kitaplarda yer almadığı, kitaplardaki ünite sonu değerlendirme sorularını ölçme ve değerlendirme ölçütleri bakımından değerlendirildiğinde ise genellikle orta düzeyde olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçlara dayanarak İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi programında ve ders kitaplarında yapılan düzenlemelerin orta öğretim için de gerekliliğinden söz edilebilir.

Yapılandırmacı anlayışa dayanan 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış yeni ders kitapları hakkında 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin kitaplarla ilgili genel olarak olumlu görüşleri olmakla birlikte özellikle içerik konusunda Önal ve Kaya'nın araştırma sonuçlarını destekler nitelikte Taş (2007), "Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi" adlı çalışmasında ortaya koymuştur. Araştırma 2005-2006 öğretim yılında Konya il merkezinde 153 ilköğretim okulunun %50'sini oluşturan 76 ilköğretim okulunda 4. ve 5. sınıf öğretmeni olarak görev yapan 321 sınıf öğretmenine anket uygulayarak yapılmıştır. Bu noktada yapılan araştırmanın sonuçlarına göre öğretmenlerin kitabın içeriğinin düzenlenişine yönelik kısmen olumlu olarak değerlendirmede bulundukları belirtilmiştir. Ankette yer alan içerik ile ilgili 25 maddeden sadece 8'ine tamamen katılıyorum şeklinde cevap vermiş, 16 maddeye kısmen katılıyorum cevabı verdikleri, kısmen katılıyorum cevabı verdikleri maddeler incelendiğinde ise içeriğe yönelik çok olumlu düşüncelere sahip olmadıkları belirlenmiştir. Ancak içeriğin dışında öğretmenlerin kitapları görsel düzen, dil ve anlatım ve fiziksel yapı bakımından olumlu olarak değerlendirdiği belirtilmiştir. Aşağıda yer alan araştırma sonuçlarına göre ders kitaplarının eski programa nazaran daha güncel bir içeriği olduğu belirtilmiştir.

Gedik (2008) tarafından 2006-2007 eğitim öğretim yılında kullanılan 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları içerik analizi yoluyla incelenen "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Güncel Konular" adlı çalışmada özellikle 7. sınıfa kadar ders kitaplarında güncel olay ve konuların yer aldığı haberlere sıkça yer verildiği, 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında internet haberlerine yer verilmediği, geçmişte yayınlanmış haberlere de yer verildiği saptanmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında

güncel olaylara yer verilmesinin, öğrencilerin derse karşı ilgisini arttıracak, dersin öğretimini renklendirecek ve dersin amaçlarını gerçekleştirmede katkı sağlayacak düşünülmektedir.

Sıgan (1997) Davranışçı öğrenme anlayışına uygun olarak hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitapları hakkında yaptığı “İlkokulda Sosyal Bilgiler Dersinin Etkililiğinin Azaltan Faktörlerin Araştırılması” adlı araştırmasında Sosyal Bilgiler ders kitaplarını incelemiştir. Bu kitapların eksiklikleri olarak; Türk Milli Eğitimi’nin benimsemiş olduğu programlarda saptanmış olan amaçları geliştirebilecek nitelikte, yeterli düzeyde olmadığını, konuların bireysel farklılıkları dikkate alacak düzeyde sunulmadığını, bazı bilimsel hataların var olduğunu, imla ve noktalama işaretlerine pek dikkat edilmemiş olduğunu, kullanılan üslubun öğrenci ve öğretmenlerin anlayabileceği düzeyde olmadığını, konular sonunda özet kısmının olmadığını tespit etmiştir.

Sıgan’ın araştırmasını destekler nitelikte Yıldız (2005) “İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Niteliğinin ve Bununla İlgili Öğretmen-Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında incelenen ders kitaplarında ünite ve bölüm sonlarında özete yer verilmediği, kitapların sonlarında verilen sözlüklerin genel olarak yetersiz olduğu, pekiştirici ve geliştirici çalışmalara yeteri kadar yer verilmediği, edinilen beceri ve kazanılan davranışları ölçmeye yarayan sorulara yeterli sayıda yer verilmediği, ünite sonunda çoktan seçmeli testlere yeterince yer verilmediği saptamıştır. Sosyal Bilgiler dersinin etkililiğini arttırmak için ders kitaplarında belirlenen eksikliklerin yanı sıra okullardaki fiziksel koşulların da iyileştirilmesi konusunda yapılan araştırmalardan biri de aşağıda yer almaktadır;

İskender ve Şam (2006) “İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi Açısından Olması Gereken Donanım ve İnsan Kaynakları” adlı çalışmalarında okul müdürleri ve ilköğretim müfettişlerine yöneltilen açık uçlu sorularla sosyal bilgiler dersinin gereği gibi yapılabilmesi için okullarda olması gereken donanım ve insan kaynaklarını şu şekilde belirlemişlerdir; sosyal bilgiler laboratuvarları, kütüphane ve okuma salonu, yerel yönetimlerden destek, çevre ve kurum gezilerinin yapılabilmesi

için imkan, sosyal bilgiler komisyonu kurularak çeşitli proje yarışmalarının düzenlenmesi ve bu projelerin kaynak olarak kullanılması, ders kitaplarının yenilenmesi, öğretmenlerin drama konusunda eğitim alması, sosyal bilgiler bülten tahtasının olması.

1998 programıyla ilgili yapılan bir başka araştırma şöyledir; Tuncer, (1998) tarafından yapılan “İlköğretim Okulları 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmasında, 2. ve 3. sınıflarda görev yapan 319 sınıf öğretmenine anket uygulanmıştır. Sonuçta programa uygunluk ve içerik bakımından konuların ilköğretim programında belirtilen amaçlara göre işlendiği, kavramların anlaşılabilmesi için örneklerden yeterince yararlanılmadığı, konuların gerçek hayatta “Biraz” uygulanabilir olduğu, konuların verilmesinde programdaki ilkelere uyulduğu ve konuların öğrencinin daha önce görmüş olduğu konular üzerine temellendirildiği, ifade ve beceri dersleri ile “Biraz” bağlantı kurulduğu, özet ve tekrarlara “Biraz” yer verildiği, sözlük kısmının bu dönem çocukları için gerekli olduğu, kitapta yer alan bilgilerin bilimsel verilere uygun olduğu, kitaplardaki konuların Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin konularına temel oluşturabilecek nitelikte olduğu, konuların konu bütünlüğü gözönünde bulundurularak işlenmesine önem verildiği belirlenmiştir. Dil ve anlatım bakımından kitaplarda kullanılan dilin gerçek hayatta kullanılan dili yansıttığı, cümle ve açıklamaların öz ve anlaşılır olduğu, cümle yapısının öğrenci seviyesine uygun olduğu, konuların aktarımında öğrencinin zihinsel basamaklarının “Biraz” dikkate alındığı sonucuna ulaşılmıştır. Görsel unsurlar bakımından; yeterli miktarda görsel unsura yer verildiği, bunların ilgili metinlerle tutarlılık gösterdiği, kitaplarda yer verilen resimlerde cinsiyet rolleri bakımından eşitlik olduğu saptanmıştır. Görsellerin öğrenme üzerindeki olumlu etkisini Rogers aşağıdaki araştırmasıyla ortaya koymuştur.

Rogers (1984, aktaran: Doğan, 2008, s. 52) “The Power of Visual Presentation” (Görsel Sunumun Gücü) adlı araştırmasında görsel kaynakların sosyal bilgiler öğretimi üzerindeki verimliliğini belirtmek amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda görsel materyallerin en çok sevilen; yazılı materyallerin ise en az ilgi duyulan

belgeler olduğu saptanmıştır. Rogers’ın araştırmasını destekler nitelikte Harnett’de yaptığı araştırma ile öğrencilerin tarih dersi ile ilgili öğrenmelerinin değerlendirilmesinin görsel materyaller yoluyla yapılabileceğini ortaya koymuştur. Harnett (1993, aktaran: Doğan, 2008, s. 52) “Identifying Progression in Children’s Understanding: The Use of Visual Materials to Assess Primary School Children’s Learning in History” (Çocukların Kavramadaki Gelişimini Tanımlandırma: İlkokul Çocuklarının Tarih Öğrenimini Değerlendirmede Görsel Materyallerin Kullanımı) adlı çalışmasında, ilkokul öğrencilerinin görsel materyaller üzerinden kavram öğrenmelerinin neler olduğu araştırılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki farkları belirleyebildikleri, tarihin temel kavramları olan değerişim ve süreklilik konularında fikir ileri sürebildikleri bulgusuna ulaşmıştır. Nitekim 2004 Sosyal Bilgiler ders programı aracılığı ile kazandırılmak istenen becerilerden biri olan “Değerişim ve Sürekliliği Algılama” becerisi ile ilgili görsellere ve etkinliklere Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sıkça yer verilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilen görsellerin çeşitli olması öğrencilerin beceri gelişimini sağlayanın yanı sıra öğrenmeyi de kolaylaştırmaktadır. Bu görsellerden biri olan fotoğraflarla ilgili Akbaba (2003) “Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı” adlı çalışmasında öğrencilerin tarihsel fotoğrafları kullanarak çalışmasının, akademik başarılarına etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Deneysel bir çalışma sonucunda tarih öğretiminde fotoğraf kullanımının öğrencilerin akademik başarısı üzerinde olumlu yönde etkili olduğu belirlenmiştir. Görsel materyallerin kullanımının artmasının yararı olduğunu destekleyen bir başka araştırma da Kılınç’ın araştırmasıdır.

Görsel materyaller arasında 1998 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sıkça yer verilmeyen, 2004 Sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanımı artan karikatürlerle ilgili Kılınç (2006) “Tarih Öğretiminde Karikatür Materyali Kullanımının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi” adlı deneysel çalışmasında geleneksel öğretim ile karikatür sorgulamasıyla yapılan öğretim uygulamaları arasında öğrencilerin akademik başarılarında farklılık olup olmadığđ belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçta karikatürün sorgulandığı sınıfın lehine anlamlı bir fark

bulunmuştur. Bunun yanı sıra görsel materyalin öğrencinin derse olan ilgi ve motivasyonuna olumlu etkisi olduğu araştırma sonuçları arasında bulunmaktadır. Görsel materyallerden arasında sayılabilecek tarihsel kanıtların öğretimde kullanımına yönelik Balkaya'nın yapmış olduğu (2002), "İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Tarihsel Kanıtların Etkililiği" adlı araştırmasında 4. ve 5. sınıf öğretmenlerine yaptığı uygulama sonucunda öğretmenlerin çoğunluğu derslerinde öğrencilere geçmişle ilgili öyküler dinletilmesi ve geçmişte olanların farklı açıklamalarının tartışılması etkinliklerini "biraz" uygulamakta, geçmişteki olayları geçmişin penceresinden bakarak inceleme, belgeler, resimler ya da haritalar gibi tarihsel kaynaklar üzerinde çalışma ve ders kitabı kullanma etkinliklerini "çok sık" uygulamaktadır. 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu derslerinde en çok yazılı materyalleri kullandıklarını, resim, harita ve atlasları "çok sık" kullandıklarını, maket, model, tepegöz ve slaytları hiç kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin okullarda mevcut olan veya kendi olanaklarıyla temin edebilecekleri araç gereçleri "sık" kullanırken sınırlı sayıda bulunan ya da temini güç olan araç ve gereçleri kullanmadıkları görülmektedir. 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu tarihsel kanıtları kullanmada yeterli zaman olmaması, konuların elverişli olmaması, öğrencilerin ilgisini çekmemesi, sınıfların gerekli donanımdan yoksun olması ve mevcutların fazla olması konularında zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Tarihsel kanıtların öğretimde kullanımının etkililiği ile ilgili bir başka araştırmada aşağıdaki gibidir;

Yosanne Vella (2005) tarafından "İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğrencileriyle Tarihsel Kaynakları Kullanma" adlı çalışmanın sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan sözlü kaynakların, kaynak olarak kullanılan tarihsel nesnelerin, görsel kaynakların ve yazılı kaynakların kullanımının öğrencilerin derse olan ilgisini arttırdığı belirtilmiştir. Geleceğin demokratik vatandaşlarının kanıtı değerlendirebilen, bakış açılarını oluşturabilen, fikirlerini paylaşabilen bireyler olabilmeleri için küçük yaşlarda birincil kaynaklarla tanışmalarının iyi bir yol olduğu düşünülebilir.

Benzer sonuçları veren Doğan'ın (2008), "İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin Öğretiminde Tarihsel Kanıt Kullanımının Etkililiği" adlı araştırmasında öğrencilere yönelik anket ve görüşme çalışması yapmıştır. Bunun yanında ders gözlemleri yapmıştır. Bu çalışmalara göre şu sonuçlara ulaşmıştır;

- Kanıt kullanılarak işlenen konuların öğrenciler açısından daha zevkli hale geldiği ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı,
- Düşük ders başarısına sahip öğrencilerin sınıf içi tartışmalara katılımının arttığı,
- Görsellerin kullanımının öğrencileri daha aktif hale getirdiği, anlamalarını kolaylaştırdığı ve yazılı kaynaklara göre daha fazla düşünsel çaba gerektirdiği,
- Öğrencilerin tarihsel kanıt çalışmalarıyla sorgulama ve yorum yapabilme yetilerini geliştirdiği ve bu nedenle ders kitaplarında kullanılmasının gerekliliği belirtilmiştir.

İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine yönelik Ata (2005) tarafından yapılan "İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi'nin Taslak Programının Geliştirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar" adlı bir başka çalışmada ilköğretim 8. sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük taslak programı geliştirme sürecinin, bu süreçte karşılaşılan sorunların ve taslak programın analizi yapılmaktadır. İnkılap Tarihi dersinin, 8. sınıf düzeyinde sosyal bilgilerin bir devamı konumunda olduğu için yeni düzenleme ile Vatandaşlık ve İnsan Hakları konuları bir ara disiplin olarak 1. sınıftan 8. sınıfa dağıtılmış olduğu, bu ders programının kazanımları arasında da ilgili kazanımlara yer verildiği, hedef ve davranış yerine kazanımların yer aldığı, sadece ders kitabına dayalı ders işleyişi yerine etkinliğe dayalı ders işleyişi önerildiği bildirinin sonuçları arasında yer almaktadır. Taslak program hazırlanırken araştırmacıların bulgularından yararlanılarak, geniş katılımlı bir süreçten geçmesine rağmen geliştirilmeye ve düzeltmelere açık olduğu görülmektedir. Bütün bu sonuçlar da göz önünde bulundurularak, 2004 Sosyal Bilgiler programına göre yazılmış ders kitaplarındaki

etkinliklerde tarihsel kanıtların kullanımının artmasının öğrenciler açısından olumlu sonuçlar doğurabileceği düşünülebilir.

Araştırmanın Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme uygulamaları boyutunun bağlantı kurulabileceği araştırmalara aşağıda yer verilmiştir. Gözütok (1994) “İlkokul 1, 2, 3. Sınıf Hayat Bilgisi Dersi İhtiyaç Belirleme Araştırması” adlı çalışmalarında öğretmenlerin büyük çoğunluğunun Hayat Bilgisi dersinde ünite bitimlerinde değerlendirme yapılması (%92) ve standart başarı testi geliştirilmesi (%81) görüşüne katıldığını tespit etmişlerdir. Öğretmenler, veliler ve öğrenciler Hayat Bilgisi dersinin öğrenci katılımını sağlayıcı yöntemlerle yapılmasını istemişlerdir. Yine ölçme ve değerlendirme boyutunda Yüksel (2003, ss.123-127) “Öğrencilerin Öğrenme-Öğretme Sürecine Yönelik Direnç Davranışları” adlı makalesinde öğretmenin öğrenme-öğretme sürecini sürekli değerlendirmesinin, öğrencilerin dönüt alması ve bu dönütler doğrultusunda yanlış ve eksiklerini gidermesinin sınıfta direnç davranışlarını önleyeceğini belirtiyor.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmada 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi programına göre yazılmış ders kitaplarının öğrenme anlayışları açısından karşılaştırılması, ders kitaplarının kullanılabilirliğine ilişkin öğretmen görüşleri ile içeriği oluşturan görsel materyallerin ve bilginin sunumu için kullanılan metinlerin ne kadar çeşitlilik taşıdığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada nitel veri toplama araçları kullanılmıştır. 1998 ve 2004 yılı programlarına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarının çeşitli ölçütlere göre karşılaştırılması boyutunda nitel veri toplama yöntemlerinden Doküman İncelemesi kullanılmıştır. Öğretmenlerin, 1998 ve 2004 yılı programlarına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitapları ve bunların sınıf içerisindeki kullanımına ilişkin görüşlerini almak için de yine nitel veri toplama yöntemlerinden görüşme kullanılmıştır.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

3.2.1. 1998 ve 2004 Programlarına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Örneklemi:

Araştırmada kullanılan “1998 programına göre yazılmış 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları” ifadesinden 1998-2004 yılları arasında basılmış Sosyal Bilgiler ders kitapları anlaşılmalıdır. Benzer şekilde “2004 programına göre yazılmış 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları” ifadesi ile de 2005 yılından sonra basılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarından söz edilmektedir.

1998 Sosyal Bilgiler ders kitaplarından Talim Terbiye Kurulu tarafından geçen yıllar içinde onay almış kitapların sayısının çok fazla olmasından dolayı rastgele (random)

seçilen %20'si araştırmada örneklem olarak incelenmiştir. 2004 Sosyal Bilgiler ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenlediği yarışmanın sonucunda Talim Terbiye Kurulu'ndan onay alarak kazanan ders kitaplarının tamamı, öğretmen kılavuz kitapları ve öğrenci çalışma kitapları ile birlikte incelenmiştir. 1998 ve 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarına aşağıda yer verilmiştir:

a)1998 Programına Göre Yazılmış 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları:

- Şenünver, G., Karabulut, E., Kesim, S. (1998). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aydın, C., Kaya, M. ve Özen, S. (2000). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. Ankara: Doğan yayıncılık.
- Bulduk, Ü., Gündoğdu, A. ve İlbey, Ş. (2000). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. Ankara: Tutibay Yayınları.
- Şenünver, G., Karabulut, E., Kesim, S. (2003). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karabıyık, E., Tiryaki, F. (2004). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, Ankara: Üner Yayıncılık.
- Kara, K., Vural, H. İ. ve Kaman, N. (2000). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5*, İstanbul: Serhat Yayınları.
- Bulduk, Ü., Gündoğdu, A. ve İlbey, Ş. (2000). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*. Ankara: Tutibay Yayınları.
- Şenünver, G., Karabulut, E., Kesim, S. (2000). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Şenünver, G., Karabulut, E., Kesim, S. (2003). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sarıalioğlu, F., Karadaş, M. (2004). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, İstanbul: Cemre Yayıncılık.

b) 2004 Programına Göre Yazılmış 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları:

- Öztürk, C., Karabacak, Z., ve Öğrenir, L., (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, İstanbul: Sürat Yayınları.
- Kolukısa, A., Oruç, S., Akbaba, B., DüNDAR, H. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, Ankara: A Yayınları.
- Tekerek, M., Kaya, N., Alıç, M., Yılbat, B., Yıldırım, T., Koyuncu, M. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Karabıyık, E., Ertuna, S. (2006). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, Ankara: Evren Yayıncılık.
- Karagöz, D., Tekerek, M., Kaya, N. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Öztürk, C., Karabacak, Z., ve Öğrenir, L., (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, İstanbul: Sürat Yayınları.
- Çetin, A., Varoğlu, U., Bulkan, O., Levendoğlu, S. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*. İstanbul: Başarı.
- Karabıyık, E., Ertuna, S. (2006). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, Ankara: Evren Yayıncılık.

3.2.2.Öğretmenlerin 1998 Ve 2004 Yılı Programlarına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Görüşlerini Almak İçin Yapılan Görüşmenin Örnekleme:

Araştırmanın örneklemini İstanbul ili Anadolu yakasındaki Pendik, Maltepe, Kadıköy ve Ümraniye ilçelerindeki ilköğretim okullarında 4. ve 5. sınıf okutmakta olan gönüllülük esasına göre seçilen 48 öğretmen oluşturmaktadır. Bu anlamda örneklemin belirlenmesinde “Kolay ulaşılabilir örnekleme” yöntemi kullanılmıştır.

3.3.VERİLERİN TOPLANMASI

3.3.1. Döküman İncelemesi

Araştırmada, 1998 ve 2004 ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesinde durum tespiti yapmak amacıyla nitel veri toplama yöntemlerinden Döküman İncelemesi kullanılmıştır. Döküman İncelemesi, “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli veri kaynaklarıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2004, ss.153-154). Araştırmada 1998 ve 2004 yılı programlarına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesi ve karşılaştırılması aşağıda belirtilen alanları kapsamaktadır. Bunlar;

- Bilginin sunuş şekli açısından ders kitaplarındaki metinlerin yapıları belirlenmiştir. 1998 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında aynı konu ile ilgili metinler incelenerek benzerliği noktasında

yazarların benimsediği anlatım kriterleri oluşturulmuştur. 2004 yılı programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında da aynı kriterlerin yer alıp almadığı sayısal olarak ortaya konulmuştur. Yeni ve eski Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki bilgi verici ve hikaye edici metinler sayısal olarak tablolaştırılmıştır. Bu değerlendirmeler yapılırken sadece sosyal olayları (vatandaşlık) konu edinen metinler değerlendirmeye alınmıştır. Aynı konuya ait eski ve yeni kitaplardaki metinler karşılaştırılmıştır.

- Görsel materyaller ve işlevleri açısından; 1998 ve 2004 yılı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan görsel çeşitleri belirlenerek sayısal olarak değerlendirilmiştir. Kitap başına ve sayfa başına düşen görsel çeşidi sayısı tablolarda gösterilmiştir. Yine öğrenmeye etkisi noktasında eski ve yeni ders kitaplarından görsel örnekleri incelenerek çalışmada sunulmuştur.
- Etkinlikler ve ölçme-değerlendirme açısından; eski ve yeni ders kitaplarından örnekler incelenmiş, sosyal olaylara ilişkin eski ve yeni ders kitaplarında yer alan etkinlik ile ölçme ve değerlendirme çeşitlerinin sayıları belirlenmiştir.

3.3.2. Görüşme

Araştırma konusunda derinlemesine bilgiye ulaşılacağı düşünülerek gönüllülük esasına dayalı 48 öğretmenle görüşme yapılmıştır. “Sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme, belirli bir amaç ve plana göre düzenlenmiş soru listesini kapsar” (Karasar, 2005, s.165). Görüşme yarı yapılandırılmış olarak hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşme tekniğinden biraz daha esnektir. Bu teknikte, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırmasını sağlayabilir (Türnüklü, 2000, ss.543-559). Görüşmeler sırasında yanıtların açılması ve ayrıntılara inilmesinden dolayı bir görüşmeciden bir soru için birkaç farklı kategoriye dahil edilebilecek cevaplar elde edilmiştir. Bu nedenle bazı cevaplar birden fazla kategori için kodlandığından dolayı tablolarda verilen cevap

sayısı 48'i geçebilmektedir. Görüşmelerde öğretmenlerden alınan izin doğrultusunda ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşme formu yedi sorudan oluşmaktadır. Bu sorular öğretmenlerin 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler ders programlarına göre yazılmış ders, çalışma ve öğretmen kılavuz kitapları hakkındaki bilgi, deneyim ve uygulamalarına yönelik görüşlerini almak, bu noktada yaşadıkları sıkıntıları ve olumlu bulunan yanları tespit etmek için hazırlanmıştır (Ek 1).

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

3.4.1. Döküman İncelemesi

Ders kitaplarının incelenmesi ve karşılaştırılması sürecinde Betimsel Analiz ile İçerik Analizi uygulanmıştır. Betimsel Analizde, “elde edilen veriler önce mantıklı ve anlaşılır bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler yorumlanır ve neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde birtakım sonuçlara ulaşılır” (Yıldırım ve Şimşek, 2004, ss.171-172). İçerik Analizi’nde ise temel amaç, “verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılacak işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucuların anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2004, ss.174-175). Bu çerçevede ders kitapları belirlenen alanlar ve kriterler doğrultusunda incelenmiş, benzeşen ya da farklılaşan noktalar örnekler eşliğinde betimlenmiştir. Tüm bunlardan başka 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsel materyallerin sayıları ayrı ayrı hesaplanarak nicelleştirilmiş ve karşılaştırmalı olarak tablolastırılmıştır. Programlarına göre hazırlanan kitaplarda yer alan görsel çeşitleri belirlenmiştir. Belirlenen görsel çeşitlerinin sayılarının toplamı, incelen kitap sayısına bölünerek ortalama kitap başına düşen görsel sayısı bulunmuştur. Belirlenen ortalama görsel sayısı toplamı ortalama sayfa sayısı toplamına bölünerek ortalama sayfa başına düşen görsel çeşidi sayısı da hesaplanmıştır.

3.4.2. Görüşme

Görüşme analizinde nitel veriler sayısallaştırılarak değerlendirilmiştir. Görüşmeler için yapılan ses kayıtları analiz edilerek, görüşme yoluyla elde edilen nitel veriler,

oluşturulan kategorilere göre tasnif edilip incelenmiştir. Görüşme formundaki sorulardan elde edilen verilere, nitel araştırmalarda kullanılan veri çözümlleme yöntemlerinden İçerik analizi yapılarak verilen cevaplar kodlanmıştır (Yıldırım, şimşek, 2004, s.174). Kodlama yapıldıktan sonra veriler sınıflanmış ve kullanılan ortak ifadeler tespit edilerek madde haline getirilmiştir. Bunun ardından söz konusu sınıflandırma sistemi kullanılarak bir kez de ikinci bir araştırmacı (“inter-coder” ya da “inter-rader reability) tarafından kodlanmış ve iki kodlama arasındaki tutarlılık 0,91 olarak bulunmuştur. Tutarlılığın yüksek oluşu nitel analizin i güvenilirliği olarak kabul edilmiştir. Görüşme kağıtları bu kodlamaya göre tekrar değerlendirilerek öğretmenlerin kullandıkları ifadeler tablodaki ifadelerle eşleştirilmiştir. Böylece verilen cevapların frekansları kaydedilerek veriler nicel forma dnştrlmştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. 1998 ve 2004 İlköğretim Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Hangi Boyutlarda Farklılık Göstermektedir?

Bu bölümde araştırmanın genel amaçlarına uygun olarak Döküman İncelemesi yoluyla ders kitapları incelenmiş, benzeşen ya da farklılaşan noktalar örnekler eşliğinde betimlenmiştir. Araştırmada 1998 ve 2004 yılı programlarına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesi ve karşılaştırılması aşağıda belirtilen alanları kapsamaktadır. Bunlar;

- Bilginin sunuş şekli açısından,
- Görsel materyaller ve işlevleri açısından,
- Etkinlikler ve ölçme-değerlendirme uygulamaları açısından benzerlik ve farklılıklardır.

Elde edilen bulguların ve bu bulguların yorumlarının sunulmasında araştırmanın amaçları ve alt amaçlarındaki sıra izlenmiştir. Bir diğer deyişle, araştırmanın amaçları ve alt amaçları, konu başlıkları yerine kullanılmıştır.

4.1.1. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na Göre Yazılmış Ders Kitapları Bilginin Sunumu Açısından Farklılık Göstermekte midir?

Öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersindeki kazanımların bir kısmını ders kitaplarındaki metinler aracılığıyla edinmektedirler. Dolayısıyla okuduğunu anlama becerilerinin gelişmesi yazılı materyallerin işlevsel olarak kullanımına bağlı olmaktadır. Bilgi verici metin yapıları kullanılarak bilgi düzeyindeki kazanımlar, hikaye edici metin yapıları kullanılarak ise beceri ve tutum düzeyindeki kazanımlar öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır (Yazıcı, 2006a, s.138). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında okuduğunu anlama sürecinde, metinlerden anlam çıkarabilmek için

okudukları arasında bağlantılar kurabilmek ve edinilen bilgiyi uygulayabilmek önem taşımaktadır. Bu nedenle öğrencilerin “Ne okuyorum? Niçin okuyorum? Okuduklarım içinden neyi öğreneceğim?” gibi sorulara cevap bulabilmeleri için farklı metin yapılarını ve okuduğunu anlama stratejilerini bilmeleri yarar sağlayabilmektedir. O halde yapılandırmacı öğrenme anlayışına uygun olarak metin yapılarını tanıyan ve öğrenme stratejilerini bilen öğrenciler; fikirler arasından çıkarımda bulunabilme, bilgiler arasında bağlantılar kurma ve metinde anlatılmak isteneni belirleyebilme gibi becerilerini geliştirebilir.

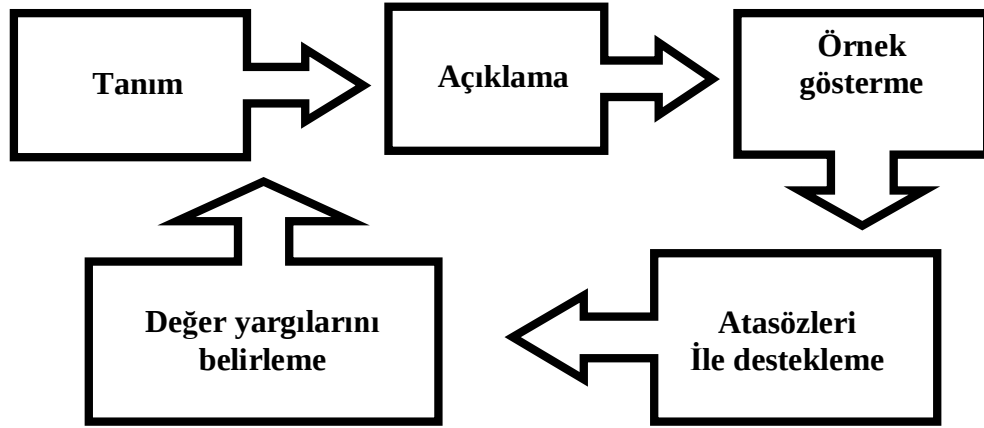
1998 Sosyal Bilgiler ders programına göre hazırlanmış ders kitaplarında davranışçı öğrenme anlayışına dolayısıyla bilginin nesnel olduğu görüşüne dayanan bilgi verici metinlere daha fazla yer verildiği görülmektedir. 2004 Sosyal Bilgiler ders programına göre hazırlanmış ders kitaplarında ise yapılandırmacı öğrenme anlayışının temel felsefesi olan bilginin öznel olması, bireysel yorumlamaya ve anlamlandırmaya açık olmasından dolayı bilgilendirici metinlerin sayısının azaltılmakla birlikte hikaye edici metinlerle bir arada kullanıldığı dikkati çekmektedir. Her iki metin türü de incelendiğinde öğrenme ve öğretme süreçlerinde çeşitli farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Bilgi verici metinler, öğrenciler açısından değerlendirildiğinde, öğrencilerin kendi dünyalarına daha uzak ancak neden-sonuç ilişkilerinin, açıklamaların, tanımların yer alarak yoğun bir öğrenme çabasını gerektirmediği; hikaye edici metinlerin ise deneyim dünyalarına daha yakın ancak düşünsel bir çaba içerisine girebilmeyi gerektirdiği görülmektedir. Öğretme süreci açısından değerlendirildiğinde ise hikaye edici metinlerin öğretimi monotonluktan kurtararak öğrenciyi daha aktif kıldığı; bilgilendirici metinlerin ise yazarın görüş, genelleme ve değer yargılarından etkilenebildiği düşünülmektedir. Örneğin; “*Türk ulusu dürüsttür, Türk ulusu hoşgörülüdür, Türk ulusu konukseverdir. Atalarımız evine gelen konuk düşmanları bile olsa onu ağırlamaya çalışırlardı. Türk ulusunun her bireyi bilir ki büyükleri bilgi ve deneyimleriyle saygıyı hak etmiştir. Türk ulusu cesurdur. Yurdu uğruna korkmadan her türlü fedakarlığı gösterir. Türk ulusu yardımseverdir, tüm insanları sever*” (Kara ve ark., 2000, ss.18-21).

Yukarıda 1998 programına uygun olarak yazılmış bir Sosyal Bilgiler ders kitabından alınmış örnek metinde yazarın, Türk ulusuna ilişkin kişisel görüşlerini genellemeler yaparak dile getirdiği dikkati çekmektedir. Türk ulusunun özelliklerini sıralarken bütün özelliklerin neredeyse mükemmel olarak algılanmasına neden olabilecek kadar abartılı bir biçimde anlatılması yazarın anlatımı içerisine değer yargılarını da kattığı göstermektedir. Bu noktada öğretmen, öğrencilerin tarihi doğrunun veya gerçekliğin kişilere ve bakış açılarına göre değişiklik arzettiğini anlayabilmeleri adına sınıfa tarihsel kanıtlar getirerek öğrencilerin yazarın kendi görüşünün etkisi altında kalmalarını engelleyebilir (Dilek, 2001, s.92; Aktaran Bozcan, 2002, s.58). Buradan yola çıkarak metin türlerinin öğrenciler üzerinde farklı etkiler bıraktığı, metin türlerinin olumlu yanlarının da olumsuz yanlarının da olduğu düşünülebilir. Bu bakımdan hikaye edici ve bilgi verici metinlerin özelliklerinin öğretmenler tarafından bilinmesi önem kazanmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1998 yılı ilköğretim programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından aynı konu ile ilgili üç farklı metin yer almaktadır.

Tablo 4.1. 1998 Öğretim Programına Göre Hazırlanmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında “Aile Bütçesi” Konusunun Sunumu

KİTABIN ADI	METİN	Konu: Aile Bütçesi
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4. Sınıf Sayfa 13 Üner Yayınları/ 2004	“Bir ailenin belirli bir süre için tasarladığı gelir ve giderleri gösteren çizelgeye aile bütçesi denir. Aile büyükleri, belli dönemler için aile bütçesi yaparlar. Giderler belirlenirken zorunlu harcamalar olan beslenme, barınma gibi ihtiyaçlara öncelik verilir. Zorunlu giderlerden artan para ile de diğer ihtiyaçlar karşılanır... Atalarımız; “İştten artmaz, dıştan artar.” sözüyle “Ne kadar çok çalışıp çok kazansan da tutumlu harcamazsan sıkıntı çeker, birikim yapamaz, hiçbir şeye sahip olamazsın.” demek istemişlerdir. Tutumlu olmak için sadece para harcarken özenli olmak yeterli değildir. Harçlığını biriktiren, gereksiz harcamayan bir çocuk tutumludur. Ama bu çocuk çamurlara basarak yürüyor, odasından çıkarken ışığı söndürmüyorsa tutumsuzdur. Sonuç olarak, aile bütçesine katkıda bulunmak için savurganlıktan kaçınmalıyız. Gereksiz isteklerle anne ve babamızı zor durumda bırakmamalıyız. Eşyalarımızı temiz ve özenli kullanmalıyız.”	
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4. Sınıf Sayfa 16-17-18 Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları/ 1998	“...Aile bütçesi, bir ailenin belirli zaman içerisinde yaklaşık olarak gelir ve giderleri gösterir bir çizelgedir. Böyle bir bütçenin hazırlanması, aileye yarar sağlar...Aile içinde üretici olma konusunda tüm bireylere görev düşer. Baba, evin ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli geliri sağlamakla yükümlüdür. Anne, durumu elverişli ise ve bir işte çalışıyorsa doğal olarak aile bütçesine katkıda bulunur. Aile bireyleri, genel masraflarını ucuza getirmekle üretici olabilirler. Örneğin; kadın, dikiş dikerek, örgü örerek aile bütçesinin yükünü hafifletebilir. ...Aile bireyleri aşırı harcamalardan sakınmalı, para ve araç-gereçleri yeteri kadar kullanılmalıdır. “Damlaya damlaya göl olur”, “Ak akçe kara gün içindir”, “Ayağını yorganına göre uzat” atasözlerimiz de tutumlu olmamız gerektiğini belirtir...Sonuç olarak, aile bireyleri aile bütçesine üreterek ve ölçülü tüketerek katkıda bulunmalıdır.”	
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4. Sınıf Sayfa 15 Tutubay Yayınları/ 2000	“Bütçe; bir kurum ve kuruluşun belirli bir süre için tasarladığı gelir ve giderleri ayrıntılarıyla gösteren çizelgedir. Aileler de gelir ve giderlerini gösteren çizelge hazırlarlar. Buna aile bütçesi denir. ...Aileler ekonomik yapılarına göre ihtiyaçlarını karşılamada yapacakları harcamaları göz önünde bulundurarak bütçe hazırlarlar. Örneğin; bir memur ailesinin öncelikli harcamalarını göz önünde bulundurarak bütçesini yapması gibi. ...Aşırı ve gereksiz harcamalardan kaçınmalı ve tutumlu olmalıyız. Ak akçe kara gün içindir. Damlaya damlaya göl olur atasözleri tutumlu olmamızı belirtir. Böylece hem aile bütçemize hem de ülke ekonomisine katkıda bulunabiliriz. Bu nedenle giderlerimizi gelirlerimize göre yapmalıyız.	

Tablo 4.1'e göre 1998 Sosyal Bilgiler Programına göre yazılmış ders kitaplarından aynı konu ile ilgili üç farklı metinden alınmış bölümler incelendiğinde üç metnin de birbiri ile olan yapısal benzerliği dikkati çekmektedir. Bu metinlerin yapılarındaki benzerliği akış haritası şeklinde ifade edecek olursak aşağıdaki gibi bir şematik yapı söz konusu olabilir.

Farklı yazarlar tarafından yazılmış olan bu ders kitaplarının üçünde de yazar “Aile bütçesinin” tanımını yapmaktadır. Üç metinde de yazar tarafından aile bütçesine katkıda bulunmak ve tutumlu olmak için yapılması gereken doğru davranışlar ve yapılmaması gereken yanlış davranışlar belirtilmiştir. Bu davranışlar için “-meliyiz, -malıyız, -memeliyiz, -mamalıyız” takıları ile biten fiiller cümleleri tamamlamaktadır. Yazar tarafından öğrenciye aile bütçesine kimin, hangi davranışlarla katkıda bulunduğu ve gerçekleştirilen olumlu/olumsuz davranışların sonuçları hakkında bilgi verilmektedir. Yazar, aile bireylerine düşen görevlere örnekler vererek bir takım açıklamalarda bulunmaktadır. Böylece “Tutumlu çocuk ya da insan nasıl olmalı?” sorusuna verilecek cevaplardan oluşan genellemelere ulaşılmaktadır. Metinlerde aile bireylerinin toplumsal rolleri hakkında bilgi verilmektedir. Üç metinde de atasözlerinden yola çıkılarak öğüt verici ifadeler yer almaktadır. Bilginin sunumu boyutunda incelendiğinde üç kitapta da yer alan metinlerin tanımlayıcı ve açıklayıcı yapısından dolayı bilgi verici metinler sınıfına girdiği söylenebilir. Aşağıda Tablo 4.2’de 1998 programına göre yazılmış farklı Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitaplarından örnek metinlere yer verilmiştir.

Tablo 4.2. 1998 Öğretim Programına Göre Hazırlanmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında “Depremler ve Korunma Yolları” Konusunun Sunumu

KİTABIN ADI	METİN
	Konu: Depremler ve Korunma Yolları
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5. Sınıf Sayfa 118 Serhat Yayınları / 2001	Yeryüzünde zaman zaman karşılaşılan yer sarsıntısına deprem denir. Bu yer sarsıntılarının nedeni yer yuvarlağının dışını örten yer kabuğunun çeşitli nedenlerden sarsılmasıdır. Deprem süresini ve şiddetini sismograf adlı bir alet ölçer.... Deprem engellenemez ancak zararlarından az etkilenebilmek için alınacak önlemler vardır. Bunlar: Binalar temeli sert toprak ve kayalara kurulmalıdır. Binaların yapımında depreme dayanıklı malzeme kullanılmalıdır. Deprem sırasında hemen evden çıkılmalıdır...
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5. Sınıf Sayfa 119-120 Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları / 2000	Yer yuvarlağının dışını örten yer kabuğunun çeşitli nedenlerle sarsılması sonucu yeryüzünde zaman zaman oluşan kısa süreli sarsıntılara deprem denir. Sismograf adı verilen aletle kaydedilir. Şiddetli deprem kuşakları üzerinde bulunan yurdumuzda yakın geçmişte Dinar, Adana ve Marmara depremlerinde can ve mal kayıpları olmuştur. ...Alınabilecek bazı önlemler: Deprem bölgesinde yaşayan insanlar bilinçlendirilmelidir. Çok katlı binalar inşa edilmemelidir. ...
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5. Sınıf Sayfa 120-121 Tutibay Yayınları / 2000	Yer kabuğunun ani ve çok kısa süreli titreşimlerle sarsılmasına deprem denir. Deprem merkezi yerin derinlikleridir. Deprem süresi ve şiddeti sismograf ile ölçülür. ...Türkiye deprem kuşağı üzerinde olduğu için yurdumuzda şiddetli depremler olmaktadır. Çok şiddetli depremlerde evler, köprüler yıkılır; Toprak çatlar ve arazi üzerinde yarıklar oluşur. 17 Ağustos ve 13 Kasım 1999 tarihlerinde yurdumuzda gerçekleşen depremlerde maddi, manevi hasarlar olmuştur. Deprem zararlarından daha az etkilenmek için: Bina yapımında kaliteli malzeme kullanılmalıdır...

Tablo 4.2’de görüldüğü gibi 1998 programına göre yazılmış üç farklı Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında aynı konu ele alınmıştır. Metinler incelendiğinde

üçünde de depremin tanımının yapılmış, depremin neden olduğuna dair açıklamalarda bulunulmuş, depremin sonuçları ortaya konulmuş, yurdumuzda meydana gelen depremlerden ve hasarlarından örnekler verilmiş, depremin zararlarından daha az etkilenmek için genellenmiş “-meli, -malı” ya da “-memeliyiz, -mamalıyız” takıları ile biten cümleler kurulmuş olduğu görülmektedir. Ancak depremin hangi durumlarda etkisinin daha fazla olduğundan, bulunulan yerin coğrafi özelliklerinin depreme etkisinden, yaşamını deprem bölgesinde her an deprem olabileceği kaygısını taşıyarak sürdürmenin oluşturduğu psikolojik baskıdan, deprem olduktan sonra bireylerde yarattığı psikolojik hasarlardan bahsedilmemiştir. Üç metin için de açıklama ve tanımlama içeren salt bilgi verici metinler olduğundan bahsedilebilir.

1998 programına göre yazılmış 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metin örnekleri göz önünde bulundurulduğunda yazarların;

- Tanımlar yapan,
- Açıklamalar yapan,
- Örnekler veren,
- Doğruyu ve yanlışlığı ortaya koyarak değer yargılarını belirten,
- Durumları olumlu ve olumsuz boyutları ile ortaya koyan,
- Neden-sonuç ilişkileri kuran,
- Alınması gereken dersleri belirleyen,
- Genellemeler yapan,
- Toplumsal rolleri ortaya koyan/netleştiren,
- Olayları atasözleri ve özlü sözlere dayandırarak tarihsel bağlamda nasihat verici cümleler kuran,
- Akademik bir dil yoluyla anlam oluşturmaya çalışan bir anlatımı benimsedikleri görülmektedir.

Doğru davranışların ne olduğu yazarın ya da Talim Terbiye Kurulu’nun değer yargılarına göre belirlenerek tek ve biricik doğruymuşçasına öğrenci tarafından kabul görmesi beklenmektedir. Oysa çocuklar için yaşamlarında kendi deneyim dünyalarının önemi düşünüldüğünde ders kitabı yazarlarının herşeyi kurallı, doğru

ve sorunsuz olarak yansıtması öğrencileri izole edilmiş bir yaşam sürdürdüklerine inandırmaktadır. Aşağıdaki tabloda 2004 Sosyal Bilgiler öğretim programına göre hazırlanmış 4. sınıf ders kitaplarından örnek metinler bulunmaktadır.

Tablo 4.3. 2004 Öğretim Programına Göre Hazırlanmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında “İsteklerimiz mi, İhtiyaçlarımız mı?” Konusunun Sunumu

KİTABIN ADI	METİN
	Konu: İsteklerimiz mi, İhtiyaçlarımız mı?
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4. Sınıf Sayfa 94-95-96-97 A Yayınları / 2005	 Mert: Abla, bu arabayı da alabilir miyiz? Melis: Hayır, Mert. Hem bu oyuncaktan sende var. Mert: Ama bunun rengi daha güzel. Melis: Şu anda o oyuncağa ihtiyacın yok. Bir an önce listedekileri alıp eve dönelim. Anne: Aferin size çocuklar. İstedğim her şeyi almışsınız. Mert: Ama ablam bana istediğim oyuncağı almadı? Anne: Ne oyuncağı Melis? Melis: Anne, Mert markette kendi oyuncağına benzeyen bir araba almak istedi. Şu anda ona ihtiyacı olmadığını söyledim. Mert: Ama ben o arabayı çok beğenmiştim. Anne: Mertciğim her beğendiğimiz şeyi alamayız değil mi? Özellikle de ihtiyacımız yoksa. Mert: Ama ablam da kendine sulu boya aldı. Anne: Doğru, ama ablanın sulu boyaya ihtiyacı vardı. Yarın derste kullanacak. Gelin bakalım sizinle konuşalım. Bakın çocuklar, her insanın beslenme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçları vardır. Mert: Peki anne, benim oyuncaklarım ihtiyacım değil mi? Anne: Tabii ihtiyacın, ancak öncelik sırası var. Senin öncelikli ihtiyacın sadece oyuncakların mı? Mert: Hayır, öncelikle her insan gibi beslenme ve giyinme sonra okuldaki ihtiyaçlarım, daha sonra oyuncaklarım. Anne: Söyle bakalım Mert, markette gördüğün araba senin ihtiyacın mıydı? Mert: Hayır, sadece onu almak istiyordum. Ama ihtiyacım değildi. Yarın resim dersinde kullanacağımız el işi kağıdı ve karton ise benim ihtiyacım. Öncelikle onları almalıyım.

Tablo 4.3'te istek ve ihtiyaçları kısacası öncelikleri belirleyerek alışveriş yapmanın aile bütçesine katkıda bulunmak adına önemini anlatan karşılıklı bir konuşma metni yer almaktadır. Öğrencilerin kendi yaşantılarında da karşılaşabilecekleri bu diyalog “Aile Bütçesi” ile ilgili Tablo 4.1'deki gibi salt tanımlayıcı, açıklayıcı, örnekler veren, atasözleri ile bezenmiş, yapılması gerekenin yazar tarafından söylendiği bilgi verici bir anlatımdan daha etkili ve daha dikkat çekici olmaktadır. Tablo 4.3'te öğrenci ders kitabındaki hikaye edici metinden yola çıkarak yapması doğru olacağı bilgiye kendisi çıkarımda bulunarak ulaşabilmekteyken, Tablo 4.1'de hiç bir çaba harcamasına gerek kalmadan yapması gerekenler ard arda sıralanmaktadır. Bu iki örnek ders kitaplarının dayandığı öğrenme anlayışlarındaki farklılığı açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 4.4. 2004 Öğretim Programına Göre Hazırlanmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında “Milli Mücadele” Konusunun Sunumu

KİTABIN ADI	METİN
	Konu: Milli Mücadele
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4. Sınıf Sayfa 43 Evren Yayınları / 2006	Ali'nin öğretmeni bu durumu Atatürk'ün ağzından yazılmış bir romandan şöyle okumuştı: “Samsun'a adım atar atmaz orada toplananlara, “Merhaba arkadaşlar!” diye selam verdim. Benim gören Samsunlular içinde dua edenler, sevinç naraları atanlar, hatta ağlayanlar vardı. Ağlayan bir askere “Üzülme...” dedim. “Göreceksin bak, toprağımızın efendisi gene biz olacağız. Yeter ki sen bunu iste.” Samsun'dan Amasya'ya, Havza'ya ve Erzurum'a giderken arkadaşlarıma “Bu ulusu kendi azim ve kararı kurtaracaktır.” dedim. Erzurum'daki arkadaşlara: -...Ulustan yetki almış bir meclis kurmamız gereklidir. Sivas'ta kurulacak bir Kurultay'a geliniz, dedim. Sivas Kongresi'nde, Erzurum'da alınan kararlar onaylandı. İstanbul'daki Mebuslar Meclisi yerine Ankara'da tüm ulusu temsil edecek bir meclisin toplanmasına karar verdik. 23 Nisan günü Büyük Millet Meclisini açtık. Milletvekili arkadaşlarım, beni meclis başkanlığına seçtiler. ...Uykusuz ve yorucu geceler sonunda Türk ulusunun yeteneğine güvendim ve haklı olduğum da çok çabuk kanıtlandı. ...Kurtuluşa adım adım gittiğimizi düşünüyordum. Yaptıklarımız doğrudur. Çünkü ulusun iradesine dayanmayan hiçbir güç uzun süre kalamazdı. Kahraman Türk ulusu, milli birlik ve beraberlik içinde varını yoğunu kurtuluşu için ortaya koymuştur.”

İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4. Sınıf Sayfa 49-50 Sürat Yayınları / 2005	15 Ocak 1922 tarihli bir mektup Milli Mücadele günlerini şöyle anlatıyor: Aldığımız haberlere göre karşımızdaki birliklere gece gündüz demeden yüksek kalitede silah ve cephane geliyormuş. Bizim elimizdeki imkanlar kıt. Gün oluyor ki normal yemeğimizi yiyemiyoruz. Açlığımız ertesi güne sarkıyor. Ama bizde bir şey var ki Yunan tarafında olduğunu hiç tahmin etmiyorum. O şey, zafere olan imanımızdır! Ölsek de kalsak da zafer mutlaka bizim olacak. Bunu bütün askerlerimiz adı gibi biliyor, kendi gibi inanıyor. “...Çoğumuz, Milli Mücadele yıllarında yaşananları merak ederiz. Atalarımızın verdiği mücadeleyi, çekilen zorlukları öğrenmek isteriz. Bu bilgilere ulaşmak aslında hiç de zor değildir. Tarih kitapları, dönemin gazeteleri ve edebiyat eserleri bu konuda bize yardımcı olacaktır. Bunun yanı sıra o dönemi yaşayan insanlardan ve onlardan kalan eşyalar, belgeler, mektuplar ve hatıra defterleri o günler hakkında bizi aydınlatabilir. Bunların yanı sıra ülkemizin birçok yerinde Milli Mücadele adına yaptırılmış zafer anıtları vardır. ...Milli Mücadele yılları ile ilgili bilgi edinebileceğimiz bir başka kaynak ise müzelerdir. ...”
---	---

Tablo 4.4. incelendiğinde 2004 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış 4. sınıf seviyesinde iki farklı ders kitabından tarih üniteleri içerisinde “Milli Mücadele” konusu ile ilgili metinler örnek olarak ele alınmıştır. “Milli Mücadele” konusunu anlatan bilgi verici metinleri desteklemek amacıyla ilk örnekte Atatürk’ün ağzından yazılmış bir romandan alıntı yapılmaktadır. İkinci örnekte ise tarihi bir kanıt niteliği taşıyan Milli Mücadele günlerini anlatan bir mektup yer almaktadır. İlgili konu hakkındaki bilgileri pekiştirmek amacıyla roman ve hikayelerden alıntı yapılarak yayınlanmış okuma parçaları ve bu okuma parçaları ile ilgili araştırma ödevlerine, sorulara yer verilmiştir

İkinci örnek metnin yer aldığı kitapta, her konu içerisinde farklı bir beceriyi geliştirmeye yönelik “Beceri Geliştirme” başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. “Milli Mücadele” konusu ile ilgili bilgileri desteklemek amacıyla “Not Alma” becerisini geliştirmek amaçlanmıştır. O yıllara ait yapılan bir konuşma metni öğrencilere örnek olarak verilmiş ve bu metnin dinleyiciler tarafından ne şekilde not alınarak bilgilendirilmelerine katkıda bulunduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Not almanın bir beceri

olduğu ve bu becerinin nasıl öğrenileceği, geliştirilebileceği ve uygulanabileceği hakkında bilgi verilmektedir.

İkinci örnek içerisinde yer alan ikinci metinde ise öğrenmeye katkıda bulunmak amacıyla kaynak gösterilerek öğrenciler araştırarak öğrenme stratejisine yönlendirilmektedirler. Böylece yapılandırmacı anlayışın öngördüğü öğrencilerin bireysel anlam oluşturma sürecinde yararlanmaları gereken kaynakları tanıtarak, kaynaklardan yararlanma yolu gösterilmektedir. Aşağıdaki tabloda 1998 ve 2004 programlarına göre hazırlanmış 4. sınıf ders kitaplarından aynı konu ile ilgili metin örneklerine yer verilmiştir.

Tablo 4.5. 1998 ve 2004 Öğretim Programlarına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarında “Yön Bulma” Konusunun Sunumu

1998 Öğretim Programına Göre Yazılmış Ders Kitaplarında Bilgi ve Sunumu	2004 Öğretim Programına Göre Yazılmış Ders Kitaplarında Bilgi ve Sunumu
Pusula ve Diğer Yöntemlerle Yönlerin Belirlenmesi Pusula, yönümüzü en kolay şekilde bulmamızı sağlayan araçtır. Çünkü pusula her an ve her türlü hava koşullarında kullanılabilir. Pusula saate benzer. Ortasında sağa ve sola hareket edebilen bir ibresi vardır. Bu ibrenin renkli ucu her zaman kuzeyi gösterir. Pusula ile yönümüzü doğru tespit edebilmemiz için, pusulanın yatay tutulması ve yakınında onu etkileyecek bir metalin olmamasına dikkat edilmelidir. ... Yön bulmada diğer bir yöntem ise Güneş’ten yararlanmaktır. Sabahleyin bahçeye çıkıp sağ kolumuzu Güneş’in doğduğu tarafa gelecek şekilde kollarımızı açalım. Bu durumda sağımız doğu, solumuz batı, önümüz kuzey, arkamız güney olur.	Yönlerini Bildiler, Yollarını Buldular Ormanda kamp yaparken kaybolan bir izci grubundan üç yavrukurttan biri olan Kemal yönlerini bulup vahşi hayvanların saldırısından nasıl kurtulduklarını şu şekilde anlattı: Akşama doğru fotoğrafını çekmek istediğimiz bir kuşun peşine takılınca karanlığın bastırıldığını fark etmeden ormanın içine sürüklendik ve kaybolduğumuzu anladık. Önce biraz endişelendik; ama öğretmenimiz bize doğada yönümüzü bulmayı öğrettiği için fazla korkmadık. Öncelikle yanımızda pusula getirmediğimiz için biraz üzüldük. Çünkü, pusulamız olsaydı yönümüzü kolaylıkla bulabilir ve ormandan rahatça çıkabilirdik. Pusulanın renkli ucu daima kuzeyi gösterir. Kamp yerini kurarken öğretmenlerimizin söylediğine göre bizim kamp ormanın kuzey ucundaydı. O zaman, tekrar kuzeye doğru gitmemiz

Öğle vakti Güneş, gökyüzünde olabildiği en yüksek noktadadır. Bu sırada gölgeler, en kısa şekliyle görülür. Gölgenin en kısa olduğu öğle vaktinde yönü, kuzeyi gösterir. Diğer yönler buna göre belirlenir.

Bu yöntemi bir örnekle açıklayalım: Okulun bahçesinde düz bir yere bir metre uzunluğunda bir çubuk diktiğimizde belirli saatlerde çubuğun gölgesini ölçersek gölgenin en kısa olduğu öğle vaktindeki uzantısı kuzeyi gösterecektir....

Bulutsuz gecelerde, yönümüzü bulmak için Kutup Yıldızı'ndan yararlanabiliriz. Kutup Yıldızı, yeri hiç değişmediğinden devamlı kuzeyi gösterir.

(Şenünver ve ark., 1998, *Sosyal Bilgiler* 4, ss. 50-51, Milli Eğitim Basımevi)

gerekiyordu.

Aklımıza Kutup Yıldızı geldi. Havanın açık olmasından yararlanarak kutup yıldızını bulabilir ve kuzeye gidebilirdik. Kutup Yıldızı'nı bulabilmek için Büyükayı takım yıldızından yararlandık. Büyükayı yedi yıldızdan oluşur ve eğik duran kahve cezvesini andırır. Kutup Yıldızı'nın yerini tespit edince kuzeye doğru ilerlemeye başladık ancak hava aydınlanıyor, güneş doğuyordu. Güneşin doğudan doğuşunu hatırlayarak yine kuzeyi bulabildik.

Kuzeye gittiğimizden emin olmak için ağaçların yosunlu kısımlarının nemli ve serin olan kuzeyinde olduğunu düşünerek yola devam ettik. Ormandaki karınca yuvaları da toprak yığınlarının kuzeyi göstermesinden dolayı işimizi kolaylaştırdı. Öğlen oldu ve toprağa düz bir çubuk dikerek 10-15 dakika aralıkla sopanın gölgesine işaret koyduk. Bu gölgelerden en kısa olanı bize kuzeyi gösteriyordu. Bu yönde ilerledik ve kampa ulaştık. Anlayacağınız yönümüzü nasıl bulacağımızı bildiğimiz için başımıza bir şey gelmeden ormandan kurtulduk. Öğretmenimize bilmediğimiz yerlerde gezerken daha dikkatli olmaya söz verdik.

(Kolukısa ve ark., 2005, *Sosyal Bilgiler* 4, ss.68-69-70-71, A Yayınları)

Tablo 4.5.'te görüldüğü gibi 1998 programına göre hazırlanmış metin, akademik bir dil kullanılarak dolayısıyla öğrencilerin deneyim dünyasına daha uzaktan bakılarak hazırlanmıştır. Yön bulma yöntemleri ile ilgili gerekli tanımlamalar ve açıklamalar yapılmış, örnekler verilmiştir. Daha çok öğrencilere bilgi vermek amacıyla yazılmış bu metin öğrencileri analiz ve sentez gibi daha karmaşık düşünsel süreçlere sokmadan yüzeysel bir anlatımdan ibarettir. Yeni programa göre hazırlanmış metinde ise öğrencilerin okurken hem eğlenip hem öğrenecekleri bir dil kullanılmıştır.

Verilen örnek, kimi kaynaklara göre hikaye edici metin yapısına uygun olsa da metin yapısı için örnek olay da denilebilir. Örnek olay inceleme yöntemi, öğrencilerin önceki deneyimleri de göz önünde bulundurularak olay veya durum hakkında çıkarımda bulunabilmeleri, yorum yapabilmeleri ve tartışabilmelerine olanak sağlaması bakımından yapılandırmacı anlayışa uygun bir yöntemdir (Kabapınar, 2007, ss.63-65). Örnek olay ya da hikaye edici metinler yoluyla, öğrencilerin gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaşmaları yansıtıcı düşünme becerilerini geliştirecek ve ahlaki muhakeme yapabilecek kendi anlayışlarını oluşturmalarını sağlayacaktır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s. 5-6). Örnek olay tekniği ile sadece ideal ve olumlu örnekler üzerinde durulmamaktadır. Ders kitaplarındaki metinler içerisinde hem olumlu hem de olumsuz durum ve örneklerle yer verilerek her iki durum karşısında da öğrencilerin akıl yürütebilmelerini, davranış, tutum ve beceri geliştirebilmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Böylece öğrenciler karşılaştıkları gerçek hayat problemleri karşısında da muhakemede bulunabilecek, kendi bakış açılarını oluşturabilecek ve değer yargıları geliştirebilecek profile ulaşabileceklerdir. Yukarıda yer alan yeni programa göre hazırlanmış metinde, davranışçı anlayışa uygun olarak yazılmış metinlerdeki anlatımdan farklı olarak öğrencilerin ormanda kaybolmak gibi bir problem durumuyla karşılaştıklarında bilgi ve deneyimleri sayesinde nasıl kurtuldukları bir örnek olay yoluyla anlatılmaktadır.

Yukarıdaki metinler göz önüne alındığında “Pusula ve Diğer Yöntemlerle Yönlerin Belirlenmesi” başlıklı metnin, başlığının ve içeriğinin akademik bir dil kullanılarak, yön bulmak için kullanılan yöntemlerin neler olduğu ve nasıl kullanılması gerektiği anlatılmaktadır. Oysa yeni programa göre hazırlanmış ders kitabında yer alan “Yönlerini Bildiler, Yollarını Buldular” başlığının, sloganı andıran ve dikkat çeken yapısı ile öğrencide okuma isteği uyandırması öğrenme için atılan ilk ve en önemli adımdır. Metnin hikaye edici bir anlatımla sunulması bilginin sezdirme yoluyla öğrenilmesine sebep olmaktadır. Öğrenciler kendilerini ormanda kaybolan o çocukların yerlerine koyarak yön bulma yöntemlerinin önemini bireysel anlamlarını oluşturarak keşfedebilirler.

Yeni programa göre hazırlanmış ders kitabında yer alan metinde “Bilmediğimiz yerlere gitmemeliyiz” gibi bir kesin yargı belirten cümleler kurulmamıştır. Onun yerine bir problem durumu ortaya konarak, çeşitli yön bulma yöntemlerini denemek konusunda çelişkili durumlar yaratılarak, bu yön bulma yöntemlerinin olumlu ve olumsuz durumlarına hikaye içerisinde yer verilerek öğrencilerin kendi anlayışlarını oluşturmaları beklenmektedir. Aşağıda Tablo 4.6’da 1998 ve 2004 öğretim programlarına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarından aynı konu ile ilgili metinlerden örnekler yer almaktadır.

Tablo 4.6. 1998 ve 2004 Öğretim Programlarına Göre Hazırlanmış Ders kitaplarında “Yeryüzü Şekilleri” Konusunun Sunumu

1998 Öğretim Programına Göre Yazılmış Ders Kitaplarında Bilgi ve Sunumu	2004 Öğretim Programına Göre Yazılmış Ders Kitaplarında Bilgi ve Sunumu
Yeryüzü Şekilleri Türkiye yükseltisi fazla olan bir ülkedir. Ortalama yükseltisi 1132 metredir. Bu yükselti batıdan doğuya doğru gittikçe artar. Yurdumuzun büyük bir bölümünü dağ sıraları, yüksek platolar ve ovalar yer kaplar. Dağlar: Haritaya baktığımızda yurdumuzun oldukça dağlık olduğunu görürüz. Alp-Himalaya dağ kuşağına bağlı sıradağlar geniş bir alan kaplar. Karadeniz kıyısı boyunca uzanan dağlar, Kuzey Anadolu Dağları adını alır. Bunlar, birbirine paralel birkaç sıra halindedir. Akdeniz kıyısı boyunca Toros sıradağları uzanır. ...Yurdumuzun iç kesimleri, güneydoğu ve kuzeybatısı yeryüzü şekilleri bakımından oldukça sadedir. Ancak buralarda yer yer dağlar yükselir. Bunlar, kuzeybatıda Yıldız Dağları, iç kesimlerde Elmadağ, Sündiken, Tecer ve Sultan dağları önemli yükseltileridir.... Plato ve Ovalar: Plato, çevresine göre yüksekte bulunan, akarsular tarafından derin vadilerle yarılmış geniş düzlüklerdir. Platolar, daha çok İç Anadolu Bölgesi’nde toplanmıştır. Bunlar; Haymana, Bozok, Cihanbeyli, Obruk ve Uzunyayla platolarıdır. ... Ova,	Gezdim, Gördüm, Geldim Yaz tatilimizi geçirmek üzere Antalya’ya giderken zamanın çabuk geçmesi için geçtiğimiz yerleri inceliyordum. Babam yeryüzündeki yükseltilerin, çukurlukların ve düzlüklerin yüzey şekillerini oluşturduğunu söyledi. Yüzey şekilleri bir bölgenin coğrafi özelliklerini oluşturuyormuş. Babam: –Bu yüzey şekillerinin yükseklikleri, deniz seviyesine göre bulunur. Deniz seviyesi sıfır (0) metre kabul edilir. Çevremizde gördüğümüz küçük yükseltiler, tepedir. Yüzey şekillerinden dağ, çevresine göre yükseltisi fazla olan kabartıdır. Bak, bazı dağlar tek tek yükselmiş; bazıları ise sıra sıra uzanmış görüyor musun, dedi. –Evet baba çok ilginç. Babam dağların en yüksek yerlerinin doruk, yan yüzeylerinin yamaç, en alt kısımlarının etek, dağların arasındaki yolların da geçit olarak adlandırıldığından söz etti. Annem: –Dağların arasında, akarsuların akıp gittiği derin çukurlara vadi adı verilmiştir. Akarsular tarafından derin

çevresine göre alçakta bulunan, akarsu vadileriyle derin olarak yarılmamış düzlüklerdir. Yurdumuzdaki ovaları bulundukları yere göre iki grupta toplayabiliriz: Kıyı ovalar ve iç ovalar. Kıyı ovaları, deniz seviyesinden yükselteri az olan ovalardır. ...

(Kara ve ark., 2001, *Sosyal Bilgiler 5*, ss. 85-90, Serhat Yayınları)

biçimde yarılmış yüksek düzlükler platodur. Antalya'ya gittiğimizde çevreye göre alçakta olan geniş düzlükleri göreceğiz. Buralara da ova denir, dedi.

Tatilde gördüğüm yerlerin resmini çizdim. Öğretmenimizle Türkiye haritasını incelerken bize şunları anlattı:

–Haritayı incelediğimizde Türkiye'nin yükseltisi fazladır. Dağların büyük kısmı doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır ve yükseklikler batıdan doğuya gidildikçe artmaktadır.

(Karabıyık ve Ertuna, 2005, *Sosyal Bilgiler 5*, s.52, Evren Yayınları)

Tablo 4.6' da görüldüğü gibi aynı konuyu anlatan iki metinde bilginin sunumu farklılık göstermektedir. 1998 programına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitabındaki metinde bilgi verme amaçlanmaktadır. Yeryüzü şekillerinden dağ, ova ve plato tanımları yapılmaktadır. Yurdumuzdan yeryüzü şekilleri örnekleri verilmiştir. Yeryüzü şekillerinin farklı bölgelerde farklı özellikler taşıdığı açıklanmaktadır. Öğrenciler öğretici anlatım yoluyla konuya odaklanmaktadır. Akademik bir dil kullanılmaktadır. Öğrencilerin üzerinde düşünebileceği, yorum yapabileceği, çıkarımda bulunabileceği çelişkili bir problem durumu yer almadığı için öğrenciler pasif öğrenenler durumdadırlar. 2004 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış metinde ise bilgi, hikaye edici bir anlatımla sunulmaktadır. Beklenen; öğrencinin karakterle özdeşleşerek yorum yapabilmesidir. Zaten sözü edilen olay örgüsünün kaynağı da öğrencilerin kendi deneyimleridir. Böylece öğrencilerin dikkati olay örgüsü ile toplanmaya çalışılmaktadır. Eğlendirici bir anlatımı olan bu metin sınıf içerisinde canlandırma yoluyla da okutulabilir. Hikaye edici metinlerin genelinde olduğu gibi ilgili metinde de anlatım içerisinde bilgi mesajları saklı olarak yer almaktadır. Yeni programa uygun olarak hazırlanan metnin başlığı öğrencilerin dikkatini çekecek, meraklarını uyandıracak bir yapıdadır.

Buraya dek olan süreçte bilgi verici metin ile hikaye edici metin yapıları ve eski-yeni ders kitaplarındaki örnekler incelenmiştir. Aşağıda ise bu metin yapılarının eski

ve yeni Sosyal bilgiler ders kitaplarında ne sıklıkta yer aldığına ilişkin nicel (sayısal) değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu değerlendirme Aşağıdaki tabloda eski ve yeni 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilgi verici ve hikaye edici metinlerin ne sıklıkta yer aldığına ilişkin verilere yer verilmiştir. Ders kitaplarındaki bazı metinlerin her iki metin yapısını içiçe barındırması nedeniyle üçüncü bir kategorinin oluşturulmasına da gereksinim duyulmuştur. Bu arada aşağıdaki tabloda yer alan inceleme sonuçları her iki programa göre yazılmış ders kitaplarında yer alan salt vatandaşlığı ilişkin konuları kapsamaktadır. Dolayısıyla tarih ve coğrafyaya ilişkin metin yapıları bu araştırmada analiz edilmemiştir.

Tablo 4.7. 1998 ve 2004 ilköğretim Programlarına Göre Yazılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Metin Yapıları

Metin Yapıları	Sosyal Bilgiler 4 Bulduk, Gündoğdu, İlbey, Yılmaz	Sosyal Bilgiler 4 Öztürk ve Karabacak
	2000	2005
Bilgi Verici Metin	27	8
Hikaye Edici Metin	0	11
Bilgi Verici ve Hikaye Edici Metin	0	11

Tablo 4.7'ye göre eski ders kitaplarında hikaye edici metinlere hiç yer verilmediği görülmektedir. Bu da eski ders kitaplarının davranışçı yapısını göstermektedir. Dolayısıyla bilgiler, öğrenci ile iletişim kurulmadan, didaktik bir anlatımla, akademik bir dil kullanılarak ifade edilmekteydi. Her ne kadar yapılandırmacı anlayışa dayanan hikaye edici metinler çoğalmış olsa da yeni kitaplarda bilgi verici ve hikaye edici 11 metnin bulunması davranışçı anlayışın tam olarak terk edilmediğini göstermektedir. Aşağıdaki Tablo 4.8.'de ise eski ve yeni 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilgi verici ve hikaye edici metinlerin ne sıklıkta yer aldığına ilişkin verilere yer verilmiştir.

Tablo 4.8. 1998 ve 2004 ilköğretim Programlarına Göre Yazılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Metin Yapıları

Metin Yapıları	Sosyal Bilgiler 5 Kara, Vural, Kaman	Sosyal Bilgiler 5 Karabıyık ve Ertuna
	2001	2006
Bilgi Verici Metin	8	5
Hikaye Edici Metin	1	11
Bilgi Verici ve Hikaye Edici Metin	1	13

Tablo 4.8'e göre 1998 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitabında bilgi verici metinlere daha fazla sayıda yer verildiği, konuya ait bir okuma parçasında hikaye edici anlatıma da yer verildiği görülmektedir. 2004 yılı programına göre yazılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilgi verici ve hikaye edici metinlerin bir arada bulunması ders kitaplarında davranışçı ve yapılandırmacı öğrenme anlayışlarının bir arada yer aldığını göstermektedir. Dolayısıyla yeni programa göre yazılmış ders kitaplarında da yapılandırmacı anlayışın yanı sıra davranışçı anlayışa dayanan metinlerin de yer aldığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda eski ve yeni programa uygun incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal olaylara ilişkin metinlerin hangi öğrenme anlayışının özelliklerini taşıdığına ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 4.9. 1998 ve 2004 İlköğretim Programı'na Göre Yazılmış 4. Sınıf Ders Kitaplarındaki Metinlerin Hangi Öğrenme Anlayışının (Davranışçı/Yapılandırmacı) Özelliklerini Gösterdiğine İlişkin Veriler

Metinlerde Yer Alan Davranışçı Öğrenme Anlayışı Özellikleri	Sosyal Bilgiler 4 Bulduk, Gündoğdu, İlbey	Sosyal Bilgiler 4 Öztürk ve Karabacak
	2000	2005
Tanımlar Yapan	31	7
Açıklamalar Yapan	69	4
Örnekler Veren	18	2
Değer Yargısı Belirleyen	58	0
Atasözü/Özlü Sözlerle Nasihat Veren	15	1
Genellemeler Yapan	47	3

Tablo 4.9'a göre 1998 ve 2004 yılı programlarına göre yazılan 4. sınıf ders kitaplarında sosyal olayları içeren konular incelendiğinde yeni ders kitaplarında değer yargısı belirleme noktasında yazarların tavırlarında değişiklik olduğu görülmektedir. Yapılandırmacı öğrenme anlayışına göre öğrenciler tarafından

belirlenmesi gereken değer yargısı, eski ders kitaplarında yazarlar tarafından belirlenerek “-meli,-malı” takıları ile biten eylemlerin yer aldığı cümleler kurularak ifade edilmekteydi. Eski Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yapılan açıklamaların çok sayıda olması öğrencilere konular üzerine düşünme ve yorum yapma olanağı tanımazken yapılandırmacı anlayışta ancak öğrenciyi düşünmesi için yönlendirici açıklamalara yer verildiği görülmektedir. Genellemelerin sayısının yeni ders kitaplarında azalmasının, öğrencilere kendi anlamlarını oluşturma şansı vereceği düşünülmektedir. Yapılandırmacı öğrenme anlayışında eski kitaplardakinin aksine öğrencilerden verilen tanımları öğrenmeleri değil, kendi tanımlarına ulaşmaları beklenmektedir. Aşağıdaki tabloda ise eski ve yeni programa uygun incelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal olaylara ilişkin metinlerin hangi öğrenme anlayışının özelliklerini taşıdığına ilişkin veriler yer almaktadır.

Tablo 4.10. 1998 ve 2004 İlköğretim Programına Göre Yazılmış 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Metinlerin Hangi Öğrenme Anlayışının (Davranışçı/Yapılandırmacı) Özelliklerini Gösterdiğine İlişkin Veriler

Metinlerde Yer Alan Davranışçı Öğrenme Anlayışı Özellikleri	Sosyal Bilgiler 5 Kara, Vural, Kaman	Sosyal Bilgiler 5 Karabıyık ve Ertuna
	2001	2006
Tanımlar Yapan	6	2
Açıklamalar Yapan	18	7
Örnekler Veren	3	2
Değer Yargısı Belirleyen	25	0
Atasözü/Özlü Sözlerle Nasihat Veren	11	0
Genellemeler Yapan	39	4

Tablo 4.10’a göre yeni Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yazarların tanım ve açıklamalara sıkça yer veren tavırlarının değişmesi, yapılandırmacı öğrenme anlayışında olduğu gibi yazarların öğrenme ortamını hazırlayan eğitimci rolünü üstlendiğini göstermektedir. Değer yargılarının belirlendiği anlayışın terk edilmesi ise tekil doğrular olmadığını, çoklu bakış açılarına yer verildiğini düşündürmektedir.

Buraya dek olan tüm analiz ve açıklamaların ışığında davranışçı ve yapılandırmacı öğrenme anlayışlarına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki temel farklılıklar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Tablo 4.11’de öğrenme anlayışlarının

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında gözlemlenebilen özellikleri Kabapınar (2007)'den alınmış; bazı eklemelerle zenginleştirilmiştir.

Tablo 4.11. Davranışçı ve Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışları Çerçevesinde Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Özellikleri

Davranışçı Öğrenme Anlayışına Göre Hazırlanan Ders Kitaplarının Özellikleri	• Bilgi kazandırmaya yöneliktir. Tek, değişmeyen ve sorgulanamayan doğrular bulunmaktadır. • Tanımlar ve açıklamalar yer almaktadır. • Yazar tekil bir dille ve öğrenciyle iletişim kurmadan anlatımı gerçekleştirir. • Yazar, bilen kişi yani otoritedir. • Değer yargıları yazar tarafından belirlenir ve anlatıma yansıtılır. • Konu hakkında spesifik bir dil yoluyla bilgi verilir. • Görsellere dekoratif amaçlı olarak yer verilmektedir. • Etkinlikler ve değerlendirme soruları verilen bilgileri geri almak amacıyla hazırlanmıştır. Ölçme ve değerlendirme sürecinde öğrencinin bilgi düzeyinin ölçülmesi hedeflenmiştir.
Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışına Göre Hazırlanan Ders Kitaplarının Özellikleri	• Bilgi, beceri ve tutum kazandırmaya yöneliktir. • Çoklu bakış açılarına yer verilmektedir. • Anlamaya ve kavram öğretimine önem verilmiştir. • Yazar kimi zaman ben dili kullanarak öğrenci ile iletişim kurmaktadır. • Yazar, öğrencilerin kendi bakış açılarını oluşturmalarına fırsat tanıyan bir anlatım kullanmaktadır. • Olay kurgusu yoluyla konu alanı ve kavramlara önem verilmektedir. • Görsel öğeler süreç içerisinde etkin rol oynayarak çıkarımda bulunma ve değerlendirme amacıyla kullanılmaktadır • Etkinlikler ve değerlendirme soruları öğrencinin anlam oluşturma sürecinin bir parçasıdır. • Ölçme ve değerlendirme sürecinde bilgi ve beceri ölçülmesi hedeflenir. • Farklı yazarlar ders kitaplarında yaratıcılıkları ölçüsünde değişik etkinlikler kullanmaktadırlar.

4.1.2. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na Göre Yazılmış Ders Kitapları Görsel Materyaller ve İşlevleri Açısından Farklılık Göstermekte midir?

Daha önceden de değinildiği üzere bellek destekleyici olarak ve günlük hayatta da karşılaşılan bir takım becerileri geliştirmeye yardımcı olan görsel araçların, Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında nicelik ve nitelik olarak mevcut durumları araştırılmıştır. 1998 ve 2004 programlarına göre yazılmış 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarından birer örnek alınarak sayfa başına düşen görsel öge sayısı hesaplanmış ve inceleme sonuçları Tablo 4.12'de verilmiştir;

Tablo 4.12. 1998 ve 2004 Programlarına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Oranları.

Görsel Çeşitleri	Sosyal Bilgiler 4	Sosyal Bilgiler 4
	Aydın ve Kaya (2000)	Kolukısa ve Oruç (2005)
Resim	32	39
Kroki	4	1
Fotoğraf	110	269
Grafik	0	2
Tablo	1	1
Karikatür	0	13
Harita	15	7
Şekil,Şema	5	3
Minyatür	2	0
Toplam Görsel Sayısı	169	335
Sayfa Sayısı	155	228
Görsel/Sayfa	1,09	1,47

Tablo 4.12'ye göre, 2004 Sosyal Bilgiler programına göre yazılmış 4. sınıf ders kitaplarında, 1998 programına göre yazılmış 4. sınıf kitaplarına oranla daha çok görsel öge kullanıldığı izlenmektedir. Eski kitaplarda sayfa başına 1,09 görsel öge

düşmekteyken, yeni kitaplarda sayfa başına düşen görsel öge oranının 1,47 olduğu görülmektedir. Özellikle fotoğrafların kullanım sıklığının 2004 Sosyal Bilgiler ders programına göre yazılan 4. sınıf kitaplarında artış göstermesi dikkat çekicidir. Grafik, tablo ve karikatür gibi görsellerin 1998 Sosyal Bilgiler ders programına göre yazılan 4. sınıf kitaplarında kullanılmadığı dikkati çekmektedir. Aydın ve Kaya (2000) tarafından yazılan 1998 programı merkezli Sosyal Bilgiler kitabında karikatürün bir görsel materyal olarak kullanılmamasının tersine Kolukısa ve Oruç (2005) tarafından yazılan 2004 programı merkezli Sosyal Bilgiler ders kitabında 13 adet karikatür kullanılması öğrencilere daha önceki bilgilerine dayanarak görüntü içerisinde anlamı çekip çıkarma, ipuçlarını kavrama ve karikatüristin anlatmak istediğini çözme fırsatı tanımaktadır. Anlatılmak istenileni bir özet halinde sunarak neredeyse metnin yerine geçebilecek kadar etkili olabilen karikatürlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılması öğrenmeyi hem zevkli hale getirmekte hem de kolaylaştırmaktadır. Tablo 4.12'ye göre eski programa göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitabına oranla yeni programa göre yazılmış ders kitabında harita ve minyatürlerin azalmasının nedeni kronolojik tarih anlayışının ve tüm coğrafi bölgeleri irdelemeyi öngören klasik anlayışın terk edilmesi ya da ilköğretim 2. kademeye ötelenmesi olabilir. Aşağıdaki tabloda 1998 ve 2004 programlarına göre yazılmış 5. sınıf ders kitaplarında sayfa başına düşen görsel sayıları belirtilmiştir;

Tablo 4.13. 1998 ve 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Oranları.

Görsel Çeşitleri	Sosyal Bilgiler 5	Sosyal Bilgiler 5
	Sarılioğlu ve Karadaş (2004)	Karagöz ve Tekerek (2005)
Resim	1	50
Kroki	0	1
Fotoğraf	86	242
Grafik	4	12
Tablo	0	4
Karikatür	0	0
Harita	16	18
Şekil,Şema	0	13

Minyatür	0	1
Toplam Görsel Sayısı	107	341
Sayfa Sayısı	176	208
Görsel/Sayfa	0,61	1,64

Tablo 4.13'e göre, 2004 Sosyal Bilgiler programına göre yazılmış 5. sınıf ders kitaplarında, 1998 programına göre yazılmış 5. sınıf kitaplarına oranla daha çok görsel öge kullanıldığı bu örnekte de izlenmektedir. Eski kitaplarda sayfa başına 0,61 görsel öge düşmekteyken, yeni kitaplarda sayfa başına düşen görsel öge oranının 1,64 olduğu görülmektedir. Kroki, tablo ve karikatür gibi görsellerin 1998 Sosyal Bilgiler ders programına göre yazılan 5. sınıf kitaplarında kullanılmadığı izlenmektedir. 2004 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan grafiklerin sayısının artmasının konuların daha somut hale getirilerek öğretimin etkililiğini ve kalıcılığını artıracığından söz edilebilir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan grafiklerin verilen bilgiyi görselleştirerek doğrudan açıklaması, fazla ifade gerektirmemesi bakımından önem taşıdığı söylenebilir. Benzer şekilde yeni programa göre yazılmış ders kitaplarında şekil ve şemaların kullanım alanı bulması, bilgiyi somutlaştırarak direkt açıklaması gibi sebeplerle açıklanabilir. Resim ve fotoğraf sayılarının yeni programda artmasının sonuçlarından biri öğrencilere zihinlerinde canlandırma olanağı tanıyarak bilginin kalıcılığını arttırması iken, diğeri de görsel okuma yoluyla eleştirel düşünmeyi geliştirmesidir. Bu nedenle ders kitaplarında yer alan fotoğrafların etkinlikler içerisinde yer alarak, fotoğraf hakkında sorular yöneltilerek ya da yöneltilen soruları cevaplayarak sınıf içerisinde kullanımı önem taşımaktadır. Çalışmanın başında da belirtildiği üzere Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsel öğelerin yararları düşünüldüğünde 2004 Sosyal Bilgiler dersi programına göre yazılmış ders kitaplarında, 1998'e göre yazılmış ders kitaplarına göre görsellerden daha fazla yararlanılmasının olumlu bir gelişme olduğu söylenebilir. Aşağıda 1998 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitaplarındaki görsellerin sayıları ve kitap başına düşen görsel oranını gösteren tablo yer almaktadır;

Tablo 4.14. 1998 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Oranı

GÖRSEL ÇEŞİTLERİ	Bulduk ve Gündoğdu (2000)	Şenünver ve Karabulut (1998)	Aydın ve Kaya (2000)	Karabıyık ve Tiryaki (2000)	Şenünver ve Karabulut (2003)	Görsel Toplamı / Kitap
Resim	9	12	32	17	12	16,4
Kroki	4	2	4	3	2	3,0
Fotoğraf	78	113	110	77	115	98,6
Grafik	5	4	0	6	4	3,8
Tablo	0	0	1	0	0	0,2
Karikatür	0	0	0	0	0	0,0
Harita	14	10	15	14	13	13,2
Şekil, Şema, Diyagram	10	12	5	10	11	9,6
Minyatür	0	0	2	0	0	0,4
Toplam Görsel Sayısı	120	153	169	127	157	145,2
Sayfa Sayısı	164	150	155	112	157	147,6
Ortalama Görsel Sayısı / Ortalama Sayfa Sayısı						0,98

Tablo 4.14'e göre incelenen kitaplarda en çok görsel sayısının fotoğraflara ait olması görsel sembollerin dikkat çekmesi, öğretme-öğrenme yaşantısına renk katması göz önünde bulundurulduğunda ders kitaplarında bir fotoğraf üzerinde görsel okuma, karşılaştırma, örnek olay gibi bir çalışmada etkinlik yaşanması, katılım ve deneyimlemeyi gerektirdiği için materyal sadece göze hitap etmekle kalmaz, öğrenci etkileşimi yüksek olacağından öğrenme % 80'e çıkabilir (Şimşek, 2003). Kitap başına düşen fotoğraf oranı 98,6 iken fotoğrafları 16,4 ile resim, 13,2 ile harita izlemektedir. Resimler öğrenilecek olanı somutlaştırması, haritalar da Türkiye'nin doğal, beşeri ve fiziki özelliklerine ilişkin dağılımlara ulaşılabilmesi açısından öğretimi kolaylaştırmaktadır. Kitaplarda karikatürlere yer verilmediği görülmektedir. Karikatürler, öğrencilerin hicivli anlatımla olaydan ya da durumdan anlam çıkarabilmeleri noktasında önemli bir görsel materyaldir. Bunun bir eksiklik olduğu düşünülebilir. Tablo 4.14'e göre 1998 programına göre yazılmış Sosyal

Bilgiler ders kitaplarının ortalama sayfa başına düşen görsel sayısının 0,98 değeri ile yaklaşık 1 olduğu izlenmektedir. Aşağıdaki tabloda ise 2004 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitaplarından sayfa başına düşen görsel çeşitlerine yer verilmiştir;

Tablo 4.15. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Oranı

GÖRSEL ÇEŞİTLERİ	Öztürk ve Karabacak (2005)	Tekerek ve Kaya (2005)	Kolukısa ve Oruç (2005)	Karabıyık ve Ertuna (2006)	Görsel Toplamı / Kitap
Resim	18	42	39	24	30,8
Kroki	4	2	1	4	2,8
Fotoğraf	154	259	269	244	231,5
Grafik	4	4	2	1	2,8
Tablo	4	2	1	9	4,0
Karikatür	0	2	13	2	4,3
Harita	5	15	7	8	8,8
Şekil, Şema, Diyagram	11	7	3	7	7,0
Minyatür	0	3	0	0	0,8
Toplam Görsel Sayısı	200	336	335	299	292,5
Sayfa Sayısı	206	201	228	190	206,3
Ortalama Görsel Sayısı / Ortalama Sayfa Sayısı					1,42

Tablo 4.15'e göre 2004 yılı programına uygun olarak yazılmış ders kitaplarında fotoğraflara oldukça fazla sayıda yer verilmesi dikkati çekmektedir. Fotoğraflar, uygun sorular sorularak öğrenciler yönlendirildiği zaman öğrenilmesi beklenen konularda bilgi sağlamak açısından önemli görsellerdendir. Kitap başına düşen fotoğraf oranının 231, 5 olması olumlu bir gelişmedir. Yukarıdaki tabloda yer alan 2004 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ortalama sayfa başına düşen görsel sayısının 1,42 olduğu izlenmektedir.

Tablo 4.14 ve Tablo 4.15'e göre kitap başına düşen görsel oranının, 2004 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarında daha fazla sayıda

olduğu görülmektedir. Özellikle Sosyal Bilgiler dersinde yer alan bazı soyut kavramların öğretilmesinde fotoğrafların katkıları göz önünde bulundurulduğunda, 2004 programına göre yazılmış ders kitaplarında fotoğraf sayısının fazla olmasının öğrenmeye sağlayacağı katkı kuşkusuzdur. Aşağıdaki tabloda 1998 ve 2004 programlarına göre yazılmış ders kitaplarındaki kitap başına düşen görsel toplamaları karşılaştırılmaktadır;

Tablo 4.16. 1998 ve 2004 Yılı Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Sayıları

GÖRSEL ÇEŞİTLERİ	4. Sınıf Ders Kitapları Görsel Toplamı / Kitap Sayısı 1998	4. Sınıf Ders Kitapları Görsel Toplamı / Kitap Sayısı 2004
Resim	16,4	30,8
Kroki	3,0	2,8
Fotoğraf	98,6	231,5
Grafik	3,8	2,8
Tablo	0,2	4,0
Karikatür	0,0	4,3
Harita	13,2	8,8
Şekil, Şema, Diyagram	9,6	7,0
Minyatür	0,4	0,8
Toplam Görsel Sayısı	145,2	292,5
Sayfa Sayısı	147,6	206,3
Görsel Sayısı / Sayfa	0,98	1,42

Tablo 4.16'ya göre her iki program için incelenen dokümanlardan oluşturulan tablodan görüldüğü üzere kitap başına düşen toplam görsel yeni programa göre hazırlanmış ders kitaplarında 292,5 oranıyla eski programa göre hazırlanmış ders kitaplarındaki 145,2 oranından oldukça fazladır. Kitap başına düşen fotoğrafların ve resimlerin sayısının yeni programa uygun olarak yazılmış kitaplarda eski programa oranla daha fazla olmasının faydaları arasında öğrencileri güdülemesi, dikkatlerini canlı tutması, anlaması zor olan kavramları basitleştirmesi, kavramları açıklaması ve somutlaştırması sayılabilir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004, s.68). 2004 programına göre yazılmış kitapların sayfa başına düşen ortalama görsel sayısı, 1998 programına göre yazılmış ders kitaplarının sayfa başına düşen ortalama görsel sayısından fazla

olduğu görülmektedir. Bu noktada yeni programla birlikte öğrenme anlayışlarındaki değişikliğin yansımaları ders kitaplarında yer alan görsel materyallerin sayısını etkilediğinden söz edilebilir.

Aşağıdaki tabloda ise 1998 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitaplarından kitap başına düşen görsel çeşitlerine yer verilmektedir;

Tablo 4.17. 1998 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Oranı

GÖRSEL ÇEŞİTLERİ	Kara ve Vural (2001)	Şenünver ve Karabulut (2003)	Şenünver ve Karabulut (2000)	Bulduk ve Gündoğdu (2000)	Görsel Toplamı / Kitap
Resim	7	10	10	2	7,3
Kroki	0	0	0	0	0,0
Fotoğraf	66	102	99	69	84,0
Grafik	5	5	5	4	4,8
Tablo	0	0	0	0	0,0
Karikatür	2	0	0	0	0,5
Harita	12	14	14	14	13,5
Şekil, Şema, Diyagram	0	0	0	0	0,0
Minyatür	4	0	0	0	1,0
Toplam Görsel Sayısı	96	131	128	89	111,0
Sayfa Sayısı	160	166	160	165	162,8
Ortalama Görsel Sayısı / Ortalama Sayfa Sayısı					0,68

Tablo 4.17'ye 1998 yılı programına göre hazırlanmış incelenen ders kitaplarında yer alan görsel çeşitleri ve sayıları belirtilmiştir. Belirtilen sayılar görsel çeşitliliğine göre sınıflandırılmış ve kitap sayısına bölünerek kitap başına düşen ortalama görsel sayılarına ulaşılmıştır. 1998 yılı programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan sayfa başına düşen ortalama görsel sayısının 0,68 olduğu izlenmektedir. İncelenen kitaplarda kroki, tablo, şekil-şema ve diyagrama hiç yer verilmediği görülmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tablo, şekil-şema ve diyagram okumanın öğrencilerin gözlem yapma ve kaydetme, zaman ve kronolojiyi

algılama becerilerini geliştirebileceği düşünüldüğünde yer verilmemesi bir eksiklik olarak görülmektedir. Kitap başına düşen oranının 84,0 olması, 1998 programına göre hazırlanmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında en çok yer verilen görselin fotoğraf olduğunu göstermektedir. Fotoğrafı 13,5 oranıyla harita, 7,3 ile resim izlemektedir. Sosyal Bilgiler dersinde haritalar somut olarak öğrenilecek yerin Türkiye’de ve dünyadaki konumunun gösterilmesini sağlayan önemli görsellerden sayılabilir. Aşağıdaki tabloda ise 2004 programına göre hazırlanmış Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitaplarındaki görsel sayıları ve kitap başına düşen görsel çeşitleri yer almaktadır;

Tablo 4.18. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarından Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Oranı

GÖRSEL ÇEŞİTLERİ	Karagöz ve Tekerek (2005)	Çetin ve Varoğlu (2005)	Öztürk ve Karabacak (2005)	Karabıyık ve Ertuna (2006)	Görsel Toplamı / Kitap
Resim	50	24	15	2	22,8
Kroki	1	0	1	0	0,5
Fotoğraf	242	236	176	280	233,5
Grafik	12	4	1	0	4,3
Tablo	4	0	4	8	4,0
Karikatür	0	0	0	0	0,0
Harita	18	4	6	11	9,8
Şekil, Şema, Diyagram	13	12	21	26	18,0
Minyatür	1	0	0	1	0,5
Toplam Görsel Sayısı	341	280	224	328	293,3
Sayfa Sayısı	208	180	200	176	191,0
Ortalama Görsel Sayısı / Ortalama Sayfa Sayısı					1,54

Tablo 4.18’e göre kitaplarda en çok sayıda yer alan görseller fotoğraflardır. Ancak 1998 programına göre sayısı azalan görseller arasında haritaların olması dikkat çekicidir. Çünkü haritaların Sosyal Bilgiler dersi kitaplarında yer alması öğrencilerin güdülenmesini sağladığı gibi, öğrenmeyi somutlaştırır ve öğretme-öğrenme sürecine çeşitlilik ve değişiklik katar (Yaşar, 2004, s.3). Toplam kitap başına düşen görsel sayısının 293,3 olması değişen program ve yeni programa göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsellere daha fazla yer ve önem verildiğini

göstermektedir. 2004 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitaplarının sayfa başına düşen ortalama görsel sayısının 1,54 olduğu görülmektedir. Aşağıda tabloda 1998 ve 2004 programlarına göre yazılmış Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitaplarında kitap başına düşen görsellere yer verilmiştir;

Tablo 4.19. 1998 ve 2004 Yılı Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Görsel Çeşitleri ve Kitap Başına Düşen Görsel Sayıları

GÖRSEL ÇEŞİTLERİ	5. Sınıf Ders Kitapları Görsel Toplamı / Kitap Sayısı 1998	5. Sınıf Ders Kitapları Görsel Toplamı / Kitap Sayısı 2004
Resim	7,3	22,8
Kroki	0	0,5
Fotoğraf	84	233,5
Grafik	4,8	4,3
Tablo	0	4
Karikatür	0,5	0
Harita	13,5	9,8
Şekil, Şema, Diyagram	0	18
Minyatür	1	0,5
Toplam Görsel Sayısı	111	293,3
Sayfa Sayısı	162,8	191
Görsel Sayısı / Sayfa	0,68	1,53

Tablo 4.19'a göre kitap başına düşen görseller, 2004 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarında çok daha fazla sayıda yer almaktadır. Görsellerin kullanım amacı ve öğrenme sürecine katkıları dikkate alındığında, 2004 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarının, nitelik bakımından 1998 yılı programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kitaplarına göre anlamayı kolaylaştıracak, bilgilerin hatırlanmasını arttıracak, merak ederek güdülenmeyi ön plana alacak görsel sayısına sahip olduğu izlenmektedir. Tablo, şekil ve şemaların 1998 programına göre yazılan kitaplarda yer almaması ve fotoğrafların sayısının 2004 programına göre yazılan kitaplarda artması dikkat çekicidir. Eski programın kitaplarına göre yeni programın kitaplarında sayısı artan görseller; resim, fotoğraf, kroki, şekil-şema ve diyagramlardır. Bu noktada görsellerde genel olarak bir artış

olduğu görülmektedir. 1998 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sayfa başına düşen ortalama görsel sayısı 0,68 olduğu, 2004 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sayfa başına düşen görsel sayısı 1,53 olduğu görülmektedir.

4.1.2.1. Kullanım Amaçları Bakımından Görseller

Aristoteles'in de dediği gibi "Tüm algılar gözle başlar" . İlköğretim ders kitaplarının öğrencilerin öğrenme ve estetik gelişiminde etkili olabilmesi için görsel materyallerin nitelikli ve kaliteli olması önem taşımaktadır. Öğrencilerin yaş seviyesine bağlı olarak değişen öğrenme, zeka ve algı gibi gelişimlerinin ders kitaplarında karşılaştıkları görsel materyallerle gelişimlerinin hızlandığından bahsedilebilir. Görsel materyaller, metinlerin açıklanmasına yardımcı olurken öğrencilerin ders kitabını sevmesini de sağlamakta, öğrenmenin kolay ve kalıcı olmasına yardımcı olmaktadır. Bu bakış açısından yola çıkılarak örnekleme yer alan eski ve yeni öğretim programlarına göre yazılmış ders kitaplarındaki görsel öğeler kullanım amaçlarına göre incelenmiş ve inceleme örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur. Aşağıda yer alan görsellerden ilki nüfus konusu ile ilgili İstanbul ilinin bir fotoğrafıdır.

Görsel 4.1. 2000 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Tütübay Yayıncılık, s. 69)

Resim 27: Türkiye’de en çok nüfuslu şehir İstanbul’dur.

Görsel 4.1'e göre 1998 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitabındaki fotoğraf, nüfus yoğunluğunu belirtmek amacıyla yer almaktadır. Oysa söz konusu fotoğraf incelendiğinde, İstanbul'un havadan çekilmiş bir fotoğrafının bilgi vermek amaçlı değil dekoratif amaçlı kullanıldığı varsayılabilir. Fotoğraf ile ilgili ders kitabında herhangi bir etkinlik yer almamakta ve fotoğraf ilgili konuyu yeterince açıklamamaktadır. Aşağıda 1998 programına göre hazırlanmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında savaş sahnesini temsil eden bir resim yer almaktadır.

Görsel 4.2. 2001 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Serhat Yayıncılık, s. 29)

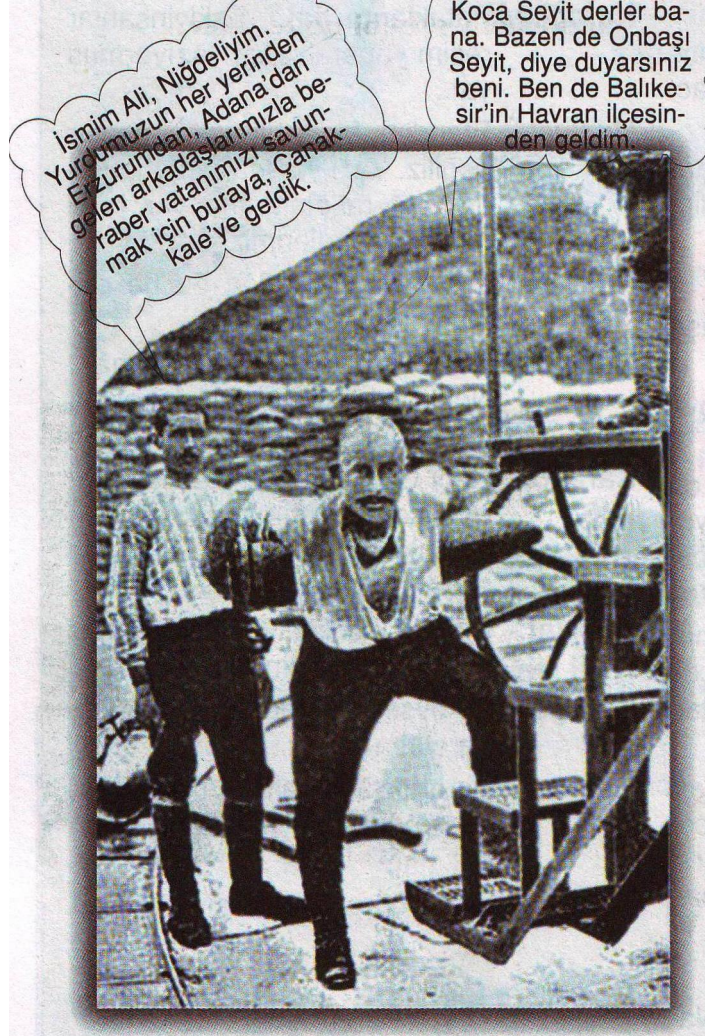

Resim 15: İzmir'in işgalini konu edinen bir tablo (Vittorio Pisani)

1998 programına göre hazırlanmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “Mondros Ateşkes Anlaşması’ndan Sonra Yurdumuzun Durumu”nu anlatan metnin içerisinde yukarıda İzmir’in işgalini temsil eden Görsel 4.2.’de savaş durumunu açıklayan herhangi bir diyaloga yer verilmemiştir. Dolayısıyla görselden okuyucuya savaş anındaki gerçekliği yansıtan bir duygu alışverişinden bahsedilememektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kullanılan görselin işlevini yeterince yerine getiremediği düşünülebilir. Bunun yanı sıra ders kitabında resim ile ilgili öğrenciye hiç bir soru yöneltilmediği gibi resimle ilgili herhangi bir sınıf içi etkinliği yer almamaktadır. Benzer bir savaş durumunu anlatan bir diğer görsel de aşağıda 2004 programına

göre yazılmış 4. Sosyal Bilgiler kitabından Çanakkale Savaşı'nın geçtiği yıllarda çekilmiş olan fotoğraftır.

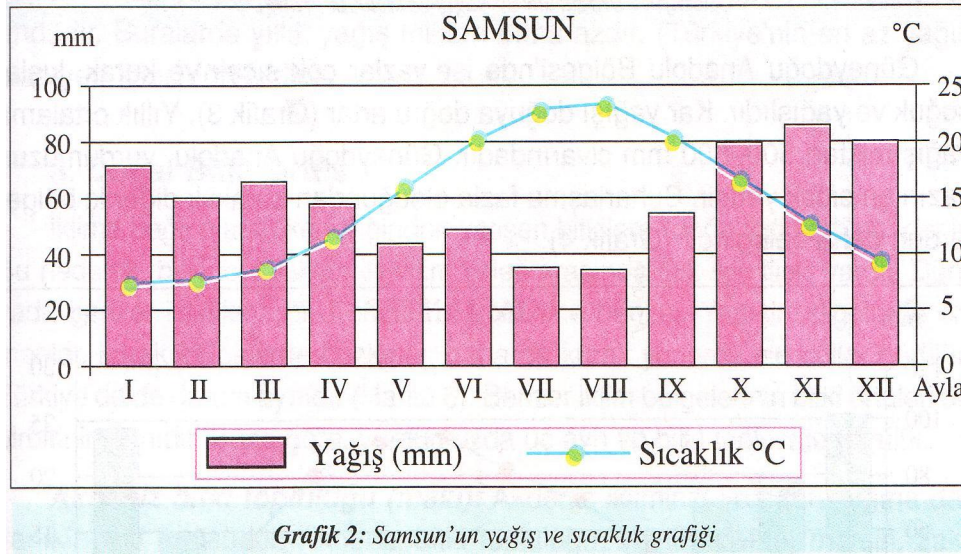
Görsel 4.3. 2005 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Çalışma Kitabı (A yayınları, s.48)

Görsel 4.3'de Çanakkale Savaşı'nda çekilmiş tarihi belge niteliğinde olan bir fotoğraf yer almaktadır. Görsel kanıt kullanma becerisini geliştirmek amacıyla kullanılmış olan bu fotoğraf geçmişte olmuş bir olayı sınıfa taşımaktadır. Kanıt, Sosyal Bilgiler dersinde geçmişte gerçekleşmiş olayların somut bir göstergesi olmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.69). Ders kitabında işlenen konu hakkında yöneltilen sorularla fotoğrafın kullanımı daha nitelikli hale getirilebilmektedir. 2004 yılı Sosyal Bilgiler programına göre yazılmış ders kitaplarında olduğu gibi çalışma kitaplarında da fotoğrafların etkinliklere atıfta

bulunduğu görülmektedir. Aşağıda 1998 programına göre yazılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından yağış ve sıcaklığı gösteren bir grafik örneğine yer verilmektedir.

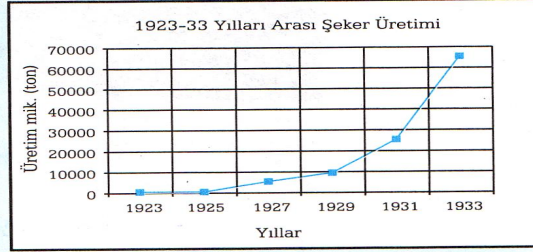
Görsel 4.4. 2001 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Serhat yayınları, s.93)

Görsel 4.4'te yer alan grafiğin dekoratif amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Grafiğe yönelik bir tespit yapılmamış ve grafik herhangi bir etkinlik içerisinde kullanılmamıştır. Bu anlamda 1998 yılı Sosyal Bilgiler Programı'nın genel özellikleri arasında etkinlik sorumluluğunu tamamen öğretmene bırakmasıdır demek yanlış olmayacaktır. Ders kitabında bu grafik ile ilgili bir etkinliğe yer verilmemiştir. Öğretmen, bu grafik ile ilgili bir etkinlik planlarsa, ancak o zaman bir işlev yüklenmiş olacaktır. Görüldüğü gibi burada sadece metinde ifade edilmek istenileni bir de grafik ile göstermek amaçlanmıştır. Ancak metinde Rize'ye ait bilgi verilirken, grafiğin altındaki yazıda Samsun iline ait bilgilerin yer aldığı gözlenmiştir. Aşağıda 2004 yılı programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından bir grafik örneğine yer verilmektedir. İki grafiğin kullanım amaçlarındaki farklılık dikkat çekicidir.

Görsel 4.5. 2005 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Sürat Yayınları, s. 54)

Aşağıdaki soruları grafikten ve ünite de öğrendiklerimizden yararlanarak cevaplayın.

7. Grafiğe göre hangi yılda ülkemizde şeker üretimi yapılmamıştır?
- A. 1933
B. 1929
C. 1927
D. 1923

Görsel 4.5'te yer alan grafik, önceki bilgilere dayalı olarak yorumlama ve yönlendirme amaçlı kullanılmış bir görsel olarak görülmektedir. Grafiğe yönelik sorular sorularak grafik okuma yoluyla bilgilerin ölçülmesi hedeflenmekte, böylece öğrenme kolaylaştırılmaktadır. Görsel 4.4'te yer alan grafikten farklı grafik hakkında sorular sorularak öğrencilerden metin olmaksızın bir çıkarımda bulunmalarının beklenmesidir. Bu durumda öğrencilerin düşünsel bir çaba içerisine girerek sayısal bir takım değerler hakkında grafiğe dayalı yorumlara ulaşacakları düşünülebilir. Aşağıda yer alan Görsel 4.6 ve 4.7'de 1998 ve 2004 programlarına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarına ait harita örneklerine yer verilmektedir.

Görsel 4.6. 2004 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Cemre Yayınları, s. 98)

Harita 3.2: Türkiye'nin başlıca yer şekilleri

1998 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan Görsel 4.6'daki harita, "Yurdumuzun Doğal Durumu" konusunda Türkiye'nin başlıca yer şekillerini anlatmak için yer almaktadır. Ancak herhangi bir etkinlik içerisinde yer almadığı dolayısıyla dekoratif amaçlı hazırlanmış olduğu görülmektedir. Ayrıca haritanın, alt yazısında ve metin içerisinde belirtildiği gibi sadece yer şekillerini değil yanı sıra başlıca göl ve akarsularımızı da ifade ettiği izlenmektedir. Oysa harita ile vurgulanmak istenen ülkemizdeki yükselti basamaklarıdır. Yukarıda yer alan harita öğrencilerin öğrenme süreci içerisinde konu ile ilgili bilgiye ulaşmada işlevsel olmadığı için öğrenmeye yardımcı değildir. Görsel 4.7'de 2004 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında harita okumaya yönelik soruların da beraberinde olduğu bir harita örneğine yer verilmiştir.

Görsel 4.7. 2005 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Başarı Yayınları, s. 53)

- Sizce kabartma haritadaki düzlükler ve yükseltiler (kabartmalar) neleri anlatıyor?
- Kabartmalı yerlerde neden kahverenginin farklı tonları kullanılmış?
- Haritada sarı, yeşil, kahve ve mavi renkler kullanılmış. Resim yaparken kullandığımız diğer renklerin neden kullanılmadığını düşündünüz mü?
- Yaşadığınız bölgeye baktığınızda, hangi renklerin daha fazla kullanıldığını söyleyebilir misiniz? Düzlükler mi yükseltiler mi daha fazla?
- Mavi renk hangi özellikler için kullanılmış? Sizin bölgenizde mavi renk ile gösterilmiş nereler var?
- Türkiye’ye baktığımızda hangi bölgelerde düzlükler ve yükseltiler daha fazla görülüyor? Bundan ne anlıyorsunuz?
- Yaşadığınız bölge ile diğer bölgelerin görünüşünü karşılaştırdığınızda hangi benzer ve farklı özellikleri görüyorsunuz?

Görsel 4.7’ye göre, “Bölgemizi Tanıyalım” ünitesinde “Türkiye’imiz” konusu içerisinde yer alan harita düşündürme amaçlı kullanılarak öğrencilerin çıkarımlarda bulunmasını sağlanmaya çalışılmaktadır. Haritaya yönelik sorulan sorular ile öğrenciler önceki öğrenmelerini hatırlayarak bilgilerini yapılandırabileceklerdir. Görsel 4.6’daki gibi herhangi bir etkinliğin içerisinde yer almadan sadece dekoratif amaçlı olarak kullanılan haritaların öğrenme üzerinde etkililiğinden ve kalıcılığından söz etmek oldukça güçtür. Öğrenme sorumluluğunu öğrenciye yükleme amacıyla yorum yapma ve bakış açısı oluşturma konusunda Görsel 4.7’de yer alan soruların etkisinin fazla olduğundan söz edilebilir. Aşağıda 1998 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler kitabından bir resim örneğine yer verilmektedir.

Görsel 4.8. 2004 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Üner Yayınları, s. 20)

Resim 12: Sınıf başkanı ve eğitici kol temsilcileri seçimle belirlenir.

1998 programına göre hazırlanan 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan Görsel 4.8’de görülen resmin “Okulda Demokratik Hayat” konusu içerisinde sınıf başkanı ve eğitici kol seçimlerini yansıtmaya çalıştığı izlenmektedir. Ancak metin ile resim arasındaki ilişki düşünüldüğünde resmin gerçeklikten uzak, dekoratif amaçlı olduğu görülmektedir. Resimdeki görüntüye göre öğrencilere ideal bir takım roller benimsetilerek toplumsal bir takım kurallar öğrencilere aktarılabilecektir. Oysa bu yaklaşım yapılandırmacı öğrenme anlayışına tamamen ters düşmekle birlikte, öğrencilerin bilgiyi oluşturmalarına fırsat vermekten çok yapılması gerekeni belirleyip davranışa dönüşmesini beklemektir. Nitekim öğrencilerin yaşantılarında karşılaştıkları durumlar çoğu zaman yukarıda resimde görülenlerden farklıdır. Aşağıda Görsel 4.8’deki resimle benzer konuda olan 2004 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “İnsanlar ve Yönetim” konusuna ait bir karikatüre yer verilmektedir.

Görsel 4.9. 2005 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (A Yayıncılık, s. 191)

Görsel 4.9’da konu ile ilgili yer alan fıkrayı somutlaştırmak amacıyla kullanılan karikatürün öncesinde sorulan soru ile verilmek istenen örtük mesajın, metin olmaksızın karikatür aracılığıyla anlaşılabilirliği sorgulanmaktadır. Görsel 4.8’de olduğu gibi ideal olanı temsil eden bir resim kullanılmadan, benzer bir konu olan “Seçim” konusu mizah gücü kullanılarak düşündürücü ve eğlendirici bir şekilde ifade edilmiştir. Tek başına kullanıldığında metni ya da anlatılmak istenileni özetleyici bir yapıya da sahip olan karikatürler sınıf içerisinde üzerinde konuşulup yorumu açılarak yararlanılabilecek görsel materyallerdendir. Ders kitaplarında yer alan görsel materyallerin seçiminde konuya uygun, anlamlı ve açıklayıcı nitelikte olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Aşağıda 1998 programı merkezli olarak yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında “Deprem”i konu alan bir fotoğrafa yer verilmektedir.

Görsel 4.10. 2004 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Cemre Yayınları, s. 127)

*Resim 3.23: Deprem, sağlam yapılmamış binaların hasar görmesine neden olur.
Marmara depremi (17 Ağustos 1999)*

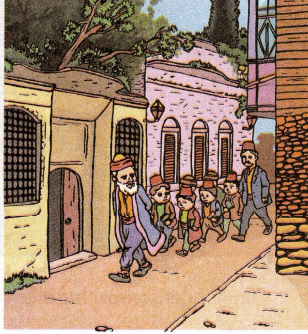
Görsel 4.10’da yer alan fotoğraf “Doğal Afetler” konusu ile ilgilidir. Ancak fotoğrafın altında yer alan bilgi, öğrencilerin fotoğrafa bakarak binanın sağlam olup olmadığının anlaşılamayacağını düşündürmektedir. Nitekim fotoğrafta görülen yıkılmış bina görüntüsünün altında yer alan cümle, doğru tekmişcesine kabul edilen bir bilgi vererek öğrencinin fotoğraf hakkında yorum yapmasını engellemektedir. Oysa ders kitaplarında konu ile ilgili verilen görsellerin öncelikle öğrencinin konu hakkında tahminde bulunmasına olanak sağlayarak bilgiye ulaşma yolunda öğrenciye yardımcı olması beklenmektedir. 1998 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına ait olan yukarıdaki fotoğraf herhangi bir etkinliğin içerisinde yer almadığı gibi fotoğraf ile ilgili hiçbir soruya da yer verilmediği görülmektedir. Aşağıda 2004 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından “Doğal Afetler” konusu ile ilgili benzer bir görsel yer almaktadır.

Görsel 4.11’de yer alan gazete haberinin, “Bölgemizi Tanıyalım” ünitesinde “Doğal Afetler ve Toplum Hayatı” konusunda öğrencilerin depremin toplumsal hayata etkisi hakkında fikir yürütebilmeleri için kullanıldığı görülmektedir. Gerçek hayatın içinden yaşanmış olaylara ait gazete haberlerinin kullanılması, öğrencilere bir tartışma zemini hazırlamakta ve görselin üzerinde verilen yönerge ile de öğrenciler görsel üzerinden tartışma etkinliğine yönlendirilmektedir. Görsel 4.11’de yer alan gazete haberinin hemen altında çalışma kitabında yer alan konu ile ilgili etkinlik görülmektedir. Ders kitabında “Doğal Afetler” ile ilgili verilen gazete haberinin üzerindeki yönergeye göre sınıf içi bir tartışma ortamı yaratıldıktan sonra çalışma kitabında yer alan zihin haritası ve kendi gazete haberini yazma etkinlikleri yapılarak konunun pekiştirilmesi ve içselleştirilmesi sağlanabilir. Konunun öğretiminde ders kitabında gazete haberinin kullanılması yaşamla içiçe ve gerçekten olmuş olayları yansıtmassından dolayı öğrencilerin ilgisini çekerek tartışma ortamına katılımlarını arttırabilir. Aşağıda yer alan Görsel 4.12’de “Değişim ve Sürekliliği” vurgulama amacını taşıyan etkinlikte, öğrencilerin zaman içerisindeki değişimi nasıl algıladıkları, geçmiş ile günümüz arasındaki farkı oluşturan öğelerin neler olduğunu algılamaları amaçlanmaktadır.

Görsel 4.12. 2005 Yılında Basılmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Çalışma Kitabı (Başarı Yayınları, s. 33)

Değişim Rüzgârı

1. Aşağıdaki resimlere bakarak günümüzde nelerin farklı olduğunu düşününüz. Ders kitabında günümüzü anlatan resimlerden farklı olarak neler ekleyebileceğinizi yazınız.

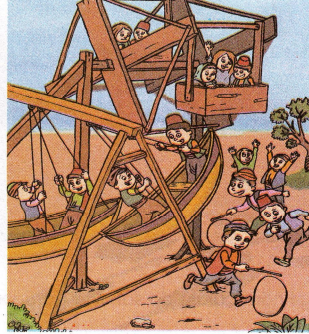
Atatürk inkılapları öncesi çocuklar okula başlıyor.

Bugün okula başladığımızda eskiden farklı olarak;

.....

.....

.....

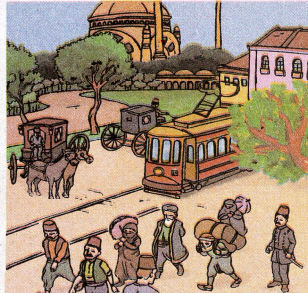
Cumhuriyet öncesi dönemde çocuklar lunaparkta.

Biz eğleniyorken;

.....

.....

.....

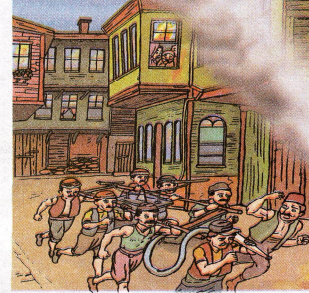
Eski dönemlerde dışarda günlük yaşam.

İnsanlar evlerinden çıktığında;

.....

.....

.....

Eski dönemlerde yangın söndürmeye giden tulumbacılar.

Yangın çıktığında;

.....

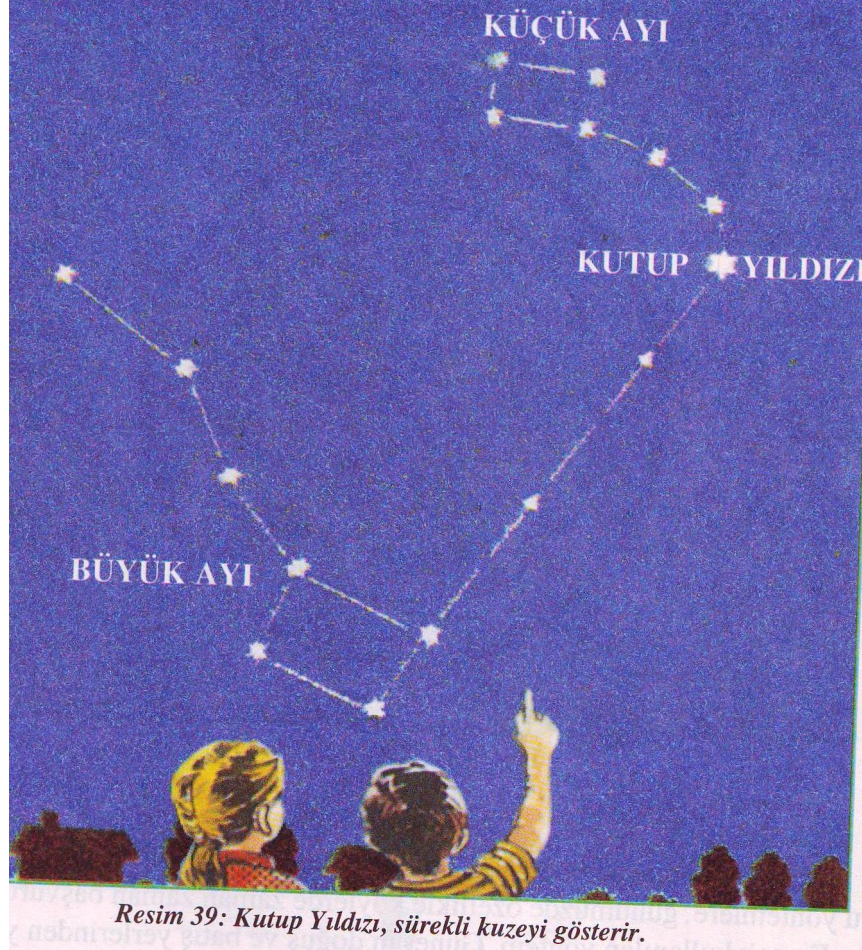
.....

.....

Görsel 4.12’de yer alan resimler, “Değişim Rüzgârı” etkinliği içerisinde karşılaştırma yapmak ve düşündürmek amacıyla kullanılmıştır. Resimlerde geçmişe ait hayatın içerisinden bir takım kesitler yer almakta ve bugün aynı durumla karşılaşıldığında farklı olarak nelerin yapılabileceğini sorgulama yoluna gidilmektedir. Farklılıkları görseller yoluyla saptayabilen öğrencinin sonraki aşama olarak kendi hayatından konu ile ilgili yorum yapabileceği düşünülmektedir. Bu durumda görsellerin öğrencilerin Sosyal Bilgilere has becerilerden “Değişim ve Sürekliliği Algılama” becerilerini geliştirmeye katkısı olduğu söylenebilir. Aşağıda

1998 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından “Yön Bulma Yöntemleri”nden biri olan kutup yıldızını gösteren bir resme yer verilmektedir.

Görsel 4.13. 2000 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Doğan Yayıncılık, s. 54)

Görsel 4.13'te yer alan yıldız kümesi içerisinde özellikle yön bulma yöntemlerinden biri olan kutup yıldızını göstermek amaçlanmaktadır. Ancak bunu resmin içerisinde yer aldığı metin ya da resmin alt yazısı olmaksızın anlamak neredeyse olanaksızdır. 1998 programına göre yazılan ders kitabında yer alan bu görselin davranışçı öğrenme anlayışının izlerini taşıyarak, öğrencinin düşünmeden, sorgulamadan verilmek istenen bilgiyi edinmesi beklenmektedir. Bu noktada görselin öğrenme sürecinde kalıcı etkisinden söz etmek güçtür. Aşağıda 2004 yılı programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan kutup yıldızının bir yön bulma aracı olarak yararlanılabileceğine ilişkin karikatüre yer verilmektedir.

Görsel 4.14. 2005 Yılında Basılmış 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (A Yayınları, s. 69)

Görsel 4.14'teki karikatürde yer alan konuşma baloncuklarında, hicivli bir anlatımla kutup yıldızının yön bulmadaki önemi ve bu durumun bireyin bu bilgiyi kullanabilirliğine göre işlevselliğinin artacağı ya da azalabileceği belirtilmektedir. Öğrencinin karikatürden çıkarabileceği mesaj, kutup yıldızından bir yön bulma aracı olarak yararlanabilmek için kuzeyi gösterdiğinin bilinmesinin gerekliliğidir. Görsel 4.13 ve Görsel 4.14. birbiri ile karşılaştırıldığında aynı konuya ilişkin yeni program merkezli yazılan Sosyal Bilgiler ders kitabının, öğrencilerin görsel ile konu arasındaki ilişkiyi kurmasını destekleyip, öğrencileri yorum yapmaları konusunda yönlendirerek gerçek hayatlarında bu bilgiyi kullanabilir hale getirmelerini sağladığı düşünülebilir. Benzer şekilde aşağıda 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verilen 4.15'teki karikatürde ürünlerin son kullanma tarihine ilişkin dikkat edilmesi gereken noktaları belirtmektedir.

Görsel 4.15. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı (A Yayınları, s. 100)

Görsel 4.15'teki karikatür, “Üretimden Tüketime” ünitesinde ürün satın alırken dikkat edilmesi gereken noktalardan biri olan son kullanma tarihine vurgu yapmaktadır. Öğrencinin, karikatürden yola çıkarak son kullanma tarihine dikkat etmenin önemi üzerine düşünüp “Karikatürde vurgulanmak istenen nedir?” sorusuna cevap araması beklenebilir. Bu cevapları bulduktan sonra önemli olan öğrencilerin günlük hayatlarında da ürün satın alırken son kullanma tarihine dikkat edebilme konusunda duyarlılık geliştirebilmeleridir. Bu noktada ders ve çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerle öğretmenler tarafından geliştirilen sınıf içi uygulamalar önem taşıyabilir. Yukarıda 2004 programına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan karikatürün, yeni programa göre öğrencilerin akıl yürütmelerini ve yorum yapmalarını sağlayıcı nitelikte bir örnek olduğundan söz edilebilir. Yine aşağıda öğrencilerin 2004 programına göre hazırlanmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan fotoğraflar da, farklı iki durumu karşılaştırıp yorum yapmayı sağlayıcı niteliktedir.

Görsel 4.16. Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı (Sürat Yayıncılık, s. 182)

Fotoğraflardaki evlerin yapısı niçin birbirinden farklıdır? Bu evlerin yapısı insanların yaşamlarını nasıl etkiler?

Görsel 4.16'da yer alan fotoğraf, öğrencileri düşündürme ve yorumlamaya yönlctmektedir. Fotoğraflar yoluyla ilgili ülkelerin sosyo-ekonomik düzeylerine, iklim şartlarına ve yaşam biçimlerine dair çıkarımlarda bulunulabilmektedir. Fotoğraflar aracılığıyla farklı toplumların yaşam biçimleri ve bunların yol açtığı değişikliklerin sebepleri hakkında, öğrencilerin düşünme, araştırma ve sorgulama çabası içerisine girerek farkındalığa ulaşmaları sağlanabilir.

Örnekler incelendiğinde 1998 Sosyal Bilgiler dersi kitaplarında yer alan görsellerin daha çok dekoratif amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Nitekim 1998 programına göre yazılmış ders kitaplarında etkinliğe atıf yapan görsel çeşidine az yer verildiği söylenebilir. Buna karşılık 2004 programına göre yazılmış ders kitaplarındaki görsellerde nicelik bakımından farklılık izlenmektedir. Ayrıca sınıf içi etkinliklerde de görsellerin yeri kendini göstermektedir. Aşağıda 2004 programına göre hazırlanmış Sosyal Bilgiler ders kitabında farklı bir görsel olarak yer alan eski çağlara ait bir minyatürün öğretim aracı olarak kullanım örneğine yer verilmektedir.

Görsel 4.17’de yer alan minyatürde geçmişte insanlara uygulanan tedavi yöntemleri ile günümüzde uygulanan tedavi yöntemlerinin teknoloji desteği yönünden karşılaştırılması söz konusudur. Minyatürlerin birer tarihsel kanıt olarak da gerçeklikle ilişkisi düşünüldüğünde öğrencileri araştırmaya ve düşünmeye yönlendireceğinden söz edilebilir. Ayrıca resimli hikaye özelliği taşıyarak öğrencilerin hayal dünyalarına hitap etmesi yönünden minyatürlerin Sosyal Bilgiler dersi üzerinde etkisi olduğu düşünülebilir.

Yeni programa göre hazırlanmış ders ve çalışma kitapları içerisinde yer alan görseller incelendiğinde konu hakkında daha önceden ön bilgilere sahip olan öğrencilerin görsel aracılığıyla tahminde bulunmasının ve görsel okuma becerisinin geliştiği söylenebilir. Eski programa ait ders kitaplarındaki görsellerin işlevselliğinin

az olduğu ve sınıf içi etkinlikler içerisinde kullanımının elverişli olmadığı görölmektedir.

4.1.3. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı’na Göre Yazılmış Ders Kitapları Etkinlikler, Ölçme ve Değerlendirme Uygulamaları Açısından Farklılık Göstermekte midir?

1998 programına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler kitaplarında bir ünitenin etkinlikleri hazırlık ve değerlendirme sorularından ibaret görönmektedir. “Hazırlık Çalışmaları” adı altında konunun başında yer alan sorular, öğrenciyi motive edici, derse hazırlayıcı, merak uyandırıcı, dikkat çekici nitelikte olması gerekirken bazen konu ile ilgili bilgi sahibi olmayı gerektiren değerlendirme çalışmaları niteliği taşıyabilmekte bazen de öğrencilerin ne yapacağını anlamakta güçlük çekeceği belirsizlikler görölmektedir. Eski sistemin ders kitaplarında yapılan incelemeler, ünite sonunda yer verilen değerlendirme sorularının hem etkinlik hem de ölçme ve değerlendirme misyonunu bünyesinde taşıdığını göstermektedir.

Örneğin; “*Maveraünnehir’in yerini harita üzerinde inceleyiniz*” (Kara, Vural, Kaman, 2000, s.127). Öğrenci Maveräünnehir’i ünite içerisinde öğrenecektir. Ancak o ünite işlenmeden önce ünitenin başında böyle bir soruya yer verilmiştir.

“*Yaşadığınız yerleşim biriminin nasıl bir yerde kurulu olduğunu yüksekçe bir yere çıkarak inceleyiniz*” (Aydın, Kaya ve Özen 2000, s.65).

1998 İlköğretim programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler kitaplarını incelenirken yukarıdaki hazırlık çalışmalarından alınan cümleye baktığımızda öğrencilere neye göre bir inceleme yapmaları gerektiğine dair kriterler verilmemiştir. Bu durumda öğrenci, neyi, neye göre incelemesi gerektiğini belirlemede güçlük çekecektir.

Ünite sonlarında yer alan “Değerlendirme Soruları”nda ise ezber gerektiren bilgilere sıklıkla yer verildiği görölmektedir. Örneğin;

- “Yurt ne demektir?
- Misak-ı Milli nedir?

- Atatürkçü düşüncede ulusal dış politikanın esasları nelerdir?” (Kara, Vural, Kaman, 2000, s. 22, 79).
- “Cumhuriyet yönetiminin özellikleri nelerdir?”
- Sivas Kongresi’nde alınan en önemli karar nedir?” (Bulduk, Gündoğdu, 2000, s.86)
- “Yurdumuzdaki yönetim birimlerinin adlarını ve özelliklerini yazınız” (Karabıyık, Tiryaki, 2000, s.74).
- “Pusula kullanırken nelere dikkat edilmelidir?” (Kaya, Özen, 2000, s.62).

Ancak bunun yanında neden-sonuç ilişkilerine dayanan soruların da zaman zaman yer aldığı görülmektedir. Örneğin;

- “Dil birliğinin ulusun oluşmasındaki önemi nedir? Açıklayınız.
- Atatürk ilkelerinin devamını sağlamak için bize düşen görevler nelerdir?” (Kara, Vural, Kaman, 2000, s. 22, 79).
- “Yurdumuzun doğusunda yükseltinin fazla olması, halkın ekonomik etkinliklerini nasıl etkilemektedir?”
- Yurdumuzdaki sıradağların Karadeniz ve Akdeniz kıyılarına paralel olarak uzanması iç kesimlerin iklimini nasıl etkilemektedir?” (Sarılioğlu, Karadaş, 2004, s. 139)
- “Ormanların yok edilmesi halinde bölgeniz için doğabilecek tehlikelerin neler olabileceğini öğreniniz” (Şenünver, Karabulut, 2003, s. 75)

Yukarıda 1998 Sosyal Bilgiler programına ait ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme çeşitliliğinin sınırlı olduğu, genellikle açık uçlu sorulara yer verildiği, yer alan soruların niteliği değerlendirildiğinde, genellikle soruların cevaplarının metnin içerisinde birebir bulunabildiği görülmektedir. Buna karşılık sınırlı sayıda sorunun cevapları da metni okuduktan sonra öğrenci tarafından yorumlanarak çıkarılabilmektedir. Aşağıda yeni programa uygun yazılmış ders kitabından farklı ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin bir arada bulunduğu bir ünite sonu değerlendirmesine örnek yer almaktadır;

Örnek 4.1. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabından Ölçme ve Değerlendirme Örneği (MEB, s.190-191)

ÜNİTE DEĞERLENDİRMESİ

I. EŞLEŞTİRME

Aşağıda, bazı cümleler ve bu cümlelerle ilgili sözcükler verilmiştir. Bu cümlelerin başındaki rakamı ilgili olduğu sözcüğün önüne yazınız.

- Geçmişte Türkler tarafından da kullanılan taşınabilir barmaktır. () Şalır () Kulübe
- Bir Tunus hamur tatlısıdır. () Makhroud () Çöl
- Kum yığınlarıyla kaplı, susuz, ıssız, develere ulaşım sağlanan uçsuz bucaksız yerdur. () Çadır () Dede Korkut
- Türk ülkelerinde elinde kopuzuyla hikâyeleri anlatılır.

I. BOŞLUK DOLDURMA

Aşağıdaki kutucuklar içerisinde verilen sözcükleri cümledeki uygun olan boşluklara yerleştiriniz.

- Avustralya yerilerine 23 Nisan
denir. Ahal Teke
- Türkmenler İngilizler
atlarını tarihî bir miras olarak korurlar.
- Güney Kore'de çocuklar
günü olarak kutlanıyor. Aborjinler
5 Mayıs
Arap

III. ÇOKTAN SEÇMELİ

1. Aşağıdakilerden hangisi her ülkede bulunmaz?

- bayrak
- Milî marş
- cumhurbaşkanı
- başkent

2. Bazı ülkelerin ortak bayramı olan Nevruz niçin kutlanır?

- bağımsızlık günü olduğundan
- bahan müjdediğinden
- dini bir gün olduğundan
- kurtuluş günü olduğundan

3. Aşağıdaki ülkelerden hangisinin bayrağı ülkemizin bayrağına benzemektedir?

- Hollanda
- Tunus
- Güney Kore
- Avustralya

5. Tunus'la ortak olarak kutladığımız gün aşağıdakilerden hangisidir?

- Kartaca Film Festivali
- 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı
- 5 Mayıs Çocuklar Günü
- Ramazan Bayramı

IV. DÜŞÜN VE YAZ

1. Bir ülkeye alleniz gezi yapmayı planlıyorsunuz. Gideceğiniz ülkeyi seçme görevini size verdi. Hangi ülkeyi seçersiniz? Neden?

2. 2002 yılında Türkiye-Güney Kore maçında, Güney Koreliler kendi bayraklarının yanında Türk bayraklarını da taşıdılar. Bunun nedenini sınıfta tartışınız.

Ünite Özeti

Dünya üzerinde çeşitli ülkeler vardır. Bu ülkelerde yaşayan insanların günlük yaşantılarında genel olarak bazı konularda benzerlikler vardır. Örneğin, Türkmenistan'da yenilen yemeklerle bizim ülkemizde yenilen yemekler birbirine benzer. Ama bazen de günlük yaşantıda farklılıklar görülür. Örneğin, Kore'de geleneksel bir spor olan taekwondo yaygınken bizim ülkemizde yaygın değildir. Tüm dünyanın aynı anda kutladığı özel günler vardır. Bunun yanında yılbaşı gibi her ülkenin kendi kutladığı özel günler de vardır. Örneğin Tunus'ta Douz Festivali.

Örnek 4.1'e göre incelenen 1998 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilen "eşleştirme, boşluk doldurma ve çoktan seçme" gibi ölçme ve değerlendirme etkinliklerine, 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında da ünite sonlarında ve bir arada yer verildiği görülmektedir. Ancak "Düşün ve Yaz" başlıklı etkinliğin, öğrencilerin düşüncelerini almaya, neden-sonuç ilişkisi kurmaya, sınıfta bir tartışma ortamı oluşturmaya yönelik olduğu söylenebilir. Bu noktada 2004 yılı Sosyal Bilgiler programına göre yazılan ders kitaplarında öğrencileri kendi fikirlerini paylaşma konusunda destekleyen etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca ders kitapları ve çalışma kitaplarında konuyu pekiştirme amaçlı etkinliklerin yanında ölçme ve değerlendirme amacıyla kullanılabilecek etkinliklere de öğretim süreci içerisinde yer verilmektedir. Böylece yapılandırmacı anlayışın gerektirdiği sonuç ve süreç değerlendirmenin birlikteliği sağlanmaktadır. Çalışma kitaplarında bir ya da birden fazla konu için hazırlanmış ölçeklere de yer verilmektedir. Çalışma kitapları, öğrencilerin bilgileri öğrenip öğrenmediklerini, öğretmenlerin öğrencilerin bilgileri öğrenip öğrenmediklerini ya

da ne oranda öğrendiklerini belirlemeleri amacıyla hazırlanmış, içerisinde hem etkinliklerin hem de ölçme ve değerlendirme uygulamalarının yer aldığı kitaplardır.

Bunun yanında öğretmen kılavuz kitaplarında öğretmenlere alternatif etkinlik, ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerinin önerildiği görülmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımın uygulanmasıyla birlikte kılavuz kitaplar iki farklı noktada kritik önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi, öğretmenlerin yapılandırmacı yaklaşıma dayanan bir Sosyal Bilgiler dersini ilk kez okutuyor olmalarıdır. Bu yaklaşımın uygulama nedenleri ve uygulama şekilleri kılavuzda belirtilmektedir. İkincisi, öğrenci merkezli bir yaklaşım olması sebebiyle öğretmenlere öğrenci etkinliklerinin nasıl uygulanacağı ile ilgili bilgi verilmesi açısından kılavuz kitaplar büyük önem taşımaktadır (Turan ve Karabacak, 2008, s.139). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan Öğretmen Kılavuz Kitabı tanımı: “İlgili öğretim programlarında yer alan hedef ve açıklamalar doğrultusunda ders kitabının daha etkili kullanımını sağlayacak çeşitli örnek, alıştırmalar, işlenen ülkelerle ilgili internet adresleri, okuma kaynakları ve diğer etkinlikleri kapsayan diğer öğretmenlerin yararlanması için hazırlanan basılı eser” şeklindedir (Tebliğler Dergisi, 2006, Sayı 2559). Ders kitabında öğrenilen konuyu pekiştirmek amacıyla çalışma kitaplarında etkinliklere yer verilmektedir.

Etkinlik ve ölçme ve değerlendirme bölümlerinde kullanılan performans görevleri, öğrencilerin öğrenme türleri, bireysel farklılıkları dikkate alınarak performanslarını göstermelerine fırsat veren durum ve ödevlerdir (www.ttkb.meb.gov.tr). **Kontrol listeleri**, gözlenecek davranışın/kazanımın varlığını ve yokluğunu evet veya hayır biçiminde belirlemeyi sağlayan araçlar iken **dereceleme ölçeği** performansı tanımlayan kriterleri içeren tanımlama rehberidir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.111; Ataman, 2007, s.44). “**Görüşme ve röportajlar**, önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir” (Stewart ve Cash, 1985, Aktaran: Yıldırım, Şimşek, 2004, s.105). Belli bir konuda bireyin kendi kendisini değerlendirmesine **öz değerlendirme**, bir arkadaşını değerlendirmesine **akran değerlendirme** denilmektedir. Bir konu ile ilgili kavramlar arası ilişkileri grafiksel olarak gösteren

kavram haritaları, öğrencilerin kavramları nasıl algıladığını ve sentezlediğini anlamada, ön kavramlarını, kavram yanlışlarını belirlemede ve kavramsal anlamalarını değerlendirmede kullanılan iki boyutlu bir şemadır (Kaya, 2003, s. 265-266). Aşağıda söz edilen alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerinden olan “Öz Değerlendirme” ve “Grup Değerlendirme” formlarından örnekler yer almaktadır;

Örnek 4.2. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Çalışma Kitaplarından Alınan Ölçme ve Değerlendirme Örnekleri (A Yayınları, s. 38, Başarı Yayınları, s. 74)

2 **10 BUNLARI ÖĞRENDİM**

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin sonunda öğrendiklerini anlamak için kendini değerlendirebilirsin. Bunu yapabilmek için aşağıdaki soruları cevaplamalısın. Sorularda uygun olan seçeneklerden birini işaretler misin?

“Bunu çok iyi yapıyorum.” dıyorsan ☺ bölümüne,
 “Bunu kısmen yapıyorum.” dıyorsan ☹ bölümüne,
 “Bunu yapamıyorum.” dıyorsan ☹ bölümüne (X) işaretini koyabilirsin.

ÖZ DEĞERLENDİRME		☺	☹	☹
1.	Ailemin tarihini çeşitli yöntemlerle ifade edebilirim.			
2.	Çevremdeki kültürü yansıtan öğelere örnekler verebilirim.			
3.	Çevremde geçmişten bugüne değişerek gelmiş olan kültürel öğeleri açıklayarak örnekler verebilirim.			
4.	Millî Mücadele yıllarında yakın çevremde yaşanmış olayları anlatabilirim.			
5.	Millî Mücadele yıllarını gösteren görsel materyallere bakarak o yıllarda çevremde ve Türkiye’de yaşananları yazılı metin hâlinde ifade edebilirim.			
6.	Millî Mücadele yıllarında Atatürk’ün önderlik özelliğini açıklayabilirim.			
7.	Millî Mücadele’nin kazanılmasında Atatürk’ün rolünü açıklayabilirim.			
8.	Atatürk’ün cumhuriyeti ilân etme sebeplerini açıklayabilirim.			

Değerlendirme formunun sonunda iki kez ☺ seçeneğini ya da ☹ seçeneğini işaretlemişsen, çalışmalarında başarılı olmak için bu konuları tekrar etmelisin.

2. Grubunuzun çalışması ve sunumu bitikten sonra aşağıdaki “Grup Öz Değerlendirme Formu”na göre grup çalışmanızı ve sunumunuzu değerlendiriniz.

Grup Öz Değerlendirme Formu
 Çalışmanın adı: Atölye Gezisi Tarih: .../.../...
 Grubun adı:

	Evet (3)	Kısmen (2)	Hayır (1)
1. Her birimiz röportaj yapılacak meslekle ilgili bilgi topladık.			
2. Birbirimizin görüşlerini ve önerilerini saygıyla dinledik.			
3. Öğretmenimizin de yardımıyla röportajda sorulacak soruları belirledik.			
4. Röportaj sırasında kullanılacak materyalleri hazırladık.			
5. Röportaja zamanında gittik.			
6. Röportaj sırasında ses kaydı, fotoğraf makinesi veya kamera kullanmak için izin istedik.			
7. Bir sorunun cevabı bilmeden, diğer soruya geçmedik.			
8. Bize ayrılan sürede görüşmemizi bitirdik.			
9. Röportajın sonunda görüşme yapmışımız kişiye teşekkür ettik.			
10. Grubumuz uyum içinde çalıştı.			
11. Sunum için uygun araç ve gereçleri kullandık.			
12. Sunumlarımızı ilgi çekici bir biçimde yaptık.			
13. Sunum sırasında arkadaşlarımızın sorduğu soruları cevaplandırdık.			
Toplam Puan:			

Grubumuzun güçlü olduğu yanlar: _____
 Grubumuzun zayıf olduğu yanlar: _____
 Grubunuzun sunumu tamamlandıktan sonra “Grup Öz Değerlendirme Formu”nu ürün dosyasına koyunuz.

Yukarıdaki örnekte yer verilen öğrencilerin öğrenilen konu ile ilgili bilgilerini değerlendirmek amacıyla “Öz Değerlendirme” ve grupların kendilerini değerlendirebilmeleri amacıyla “Grup Öz Değerlendirme” formlarının doldururken başta yanlış davranışlarına rağmen zaman içerisinde objektif bir şekilde doldurmaya başlayarak öğrenmelerine katkı sağladıkları söylenebilir.

2004 programına göre hazırlanmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tamamlayıcısı ve pekiştiricisi görevi gören “Öğrenci Çalışma Kitapları” öğrencilerin öğrendiklerini yansıtabilecekleri, pekiştirebilecekleri, değerlendirebilecekleri, kazanımlar

doğrultusunda beceri geliştirebilecekleri birer basılı materyaldir. Çalışma kitaplarında araştırmaya yönlendiren çalışmalara, hem bireysel hem de grup çalışmalarına yer verilmiştir. Bu çeşitliliği ile öğrenci çalışma kitapları öğretim sürecinde kullanılan ders kitaplarının işlevini paylaşan bir eğitim aracı niteliğine bürünmüştür. Öğrenci çalışma kitaplarında yer alan etkinlikler aşağıdaki gibidir (Kabapınar, 2007b, s.355-356):

- Fotoğraf ve resimleri yorumlama
- Fotoğraf ve resimlerdeki değişim ve sürekliliği görme
- Tablo, grafik, diyagram, kavram haritası oluşturma ve yorumlama
- Sınıflama, listeleme, eşleştirme, çıkarımda bulunma
- Benzerlik ve farklılıkları ortaya koyma
- Karşılaştırmalar yapma
- Neden sonuç ilişkilerini belirleme, ilişkiler kurma
- Önem sırasına koyma, sıralama
- Düşüncesini, değer yargısını, varsayımını ifade etme
- Poster, resim, logo çizme, afiş hazırlama
- Öykü, şiir, slogan yazma, ana fikir bulma
- Not alma, özetleme, boşluk/bulmaca doldurma
- Proje hazırlama, rapor yazma
- Örnek olay inceleme
- Gazete inceleme, gazete haberi yazma
- Röportaj yapma
- Sözlü tarih çalışması yapma
- Tarihsel empati
- Gezi ve inceleme
- Tarihsel kanıt tanıma ve kullanma
- Harita, kroki, küre üzerinde çalışma
- Film izleme ve filmi değerlendirme
- Balık kılçığı
- Problem ve çözüm
- Tanım yapma

1998 programına göre yazılmış ders kitaplarında, davranışçı öğrenme anlayışına göre “bilgi nesneldir” görüşüne uygun olarak öğrenciler bilgiyi kaynaktan (öğretmen-ders kitabı) aldıkları şekliyle anlamlandırırılar yaklaşımı çerçevesinde öğrenilenin tekrarına yönelik etkinliklere yer verilmektedir. Yapılandırmacılıkta ise “Bilgi öznel” anlayışına dayanarak bireysel farklılıkları ve öğrencinin önceki deneyimleri ile yeni gelen bilginin karşılaştırmasına olanak tanıyan hem öğrenilenlerin tekrarına hem de değerlendirilmesine yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Yeni programa göre hazırlanan ders kitaplarında sadece ünite başı ve sonundaki etkinliklerle sınırlı kalınmayıp ünite boyunca çeşitli etkinliklerle öğrencilerin derse katılımı sağlanmıştır. 2004 programına göre hazırlanmış kitaplardaki etkinlikler incelendiğinde yapılandırmacı anlayışın ön plana çıktığı görülmektedir. Zaman zaman 1998 programının dayandığı anlayışı (Davranışçılık) yansıtan etkinlikler göze çarpsa da bunların sayısı sınırlıdır. Aşağıda 2004 programına uygun olarak yazılan ancak öğrencilerin etkinliği gerçekleştirmek ya da öğrenmek için çaba göstermesini gerektirmeyen bir etkinlik örneği yer almaktadır.

Örnek 4.3. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabından Etkinlik Örneği (A Yayınları, s. 57)

GEÇMİŞİMİ ÖĞRENIYORUM

MONDROS'TAN CUMHURİYETE
(30 Ekim 1918 - 29 Ekim 1923)

Aşağıdaki zaman şeridinde Mert'in izlediği "Hayalden Gerçeğe" adlı filmdeki önemli olayların tarihleri verilmiştir.
Bu olayların isimlerini aşağıdaki tarihlerin yanına yazabilir misin?

Olayların Tarihleri	Olayların İsimleri
30 Ekim 1918	
19 Mayıs 1919	
22 Haziran 1919	
23 Temmuz-7 Ağustos 1919	
4-11 Eylül 1919	
27 Aralık 1919	
23 Nisan 1920	
6-10 Ocak 1921	
26 Mart-1 Nisan 1921	
23 Ağustos-13 Eylül 1921	
26 Ağustos-9 Eylül 1922	
24 Temmuz 1923	
29 Ekim 1923	

Yukarıda yer alan etkinlik örneği öğrencinin bilgiyi yapılandırmasını gerektirmeyecek nitelikte olup konunun içerisinde yer alan hazır bilgiyi kullanmasını gerektirerek öğrenmekten çok ezberlemeye yönlendirici bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir. Bu etkinlikte önemli olayların gerçekleştiği tarihler kronolojik bir sıralama ile verilmiş, öğrencilerden okudukları metne dayanarak hangi tarihte, hangi olayın gerçekleştiğini ezberlemeleri istenmektedir. Bu şekilde uygulanan bir değerlendirme ile öğrenmenin kalıcılığından bahsetmek oldukça güçtür. Aşağıda yeni programa göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından bir ünite sonu değerlendirme etkinliğine yer verilmektedir;

Örnek 4.4. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabından Etkinlik Örneği (Sürat Yayınları, s. 108-109)

Tablo, Diyagram ve Grafik Okuma

Varlıkları, bilgileri veya verileri ifade ederken sınıflandırma yapmak, anlattıklarımızı düzgün ve anlamlı hâle getirir. Anneniz pazardan aldıklarını; sebzeler, meyveler ve giysiler şeklinde sınıflandırır.

Bilgiler ise tablo, diyagram ve grafikler sayesinde sınıflandırılabilir. Rakamlar ve şekillerle daha somut hâle getirilen bilgiler görsel bir içerik kazanır. Böylece daha anlaşılır ve akılda tutulabilir hâle gelir.

Beceriye Öğrenme

Tablo

- Adım:** Tablo oluşturmak için, öncelikle verilerek istenen bilgi net bir şekilde belirlenir. Verilmek istenen bilginin öne çıkarıldığından emin olunmalıdır.
- Adım:** Tabloya, konuya uygun bir başlık verilir. Böylece tablonun daha iyi anlaşılması sağlanır.
- Adım:** Veriler birbirleriyle olan ilişkilerine göre gruplara ayrılır.
- Adım:** Amacına ve birbirleriyle olan ilişkilerine göre gruplara ayrılan veriler yatay ve dikey sütunlarda gösterilir. Her gruba uygun bir isim verilir.

Yıl	1999	2000	2001	2002	2003
Sığır	11.054.000	10.761.000	10.548.000	9.804.000	9.789.000
Manda	165.000	146.000	138.000	121.000	113.000
Koyun	30.256.000	28.492.000	26.972.000	25.174.000	25.431.000
Kıl Keçisi	7.284.000	6.828.000	6.676.000	6.519.000	6.516.000
Tiftik Keçisi	490.000	373.000	346.000	261.000	256.000

Diyagram

- Adım:** Veriler diyagramlarla da gösterilir. Diyagram yapılırken de tablo yapılırken dikkat edilen hususlara özen gösterilir.

- Adım:** Diyagramlar tablolardan farklı olarak biraz daha özet ve seyrepek bilgi içerir.
- Adım:** Diyagramlar rakamların yanında, bir olay ya da olguyu da ifade edebilir.
- Adım:** Olay ya da olgular akış sırasına konulur. Bunların arasına akış yönünü gösteren işaretler eklenir.

Grafik

- Adım:** Amacına göre grafikte birden fazla konu gösterilebilir. Belirlenen konu veya konular; resimler, sayılar, çizgiler, sütunlar ve semboller kullanılarak gösterilir.
- Adım:** Yatay ve dikey eksenler kullanılarak veriler eksenler üzerinde eşit aralıklarla yerleştirilir.
- Adım:** Grafiğe, konuya uygun bir başlık verilir ve grafik üzerindeki verilerin kaynağı yazılır.
- Adım:** Sade çizgilerle çizilen grafiğin renkleri dikkat çekici; ancak bir o kadar da uyumlu olmalıdır.

Alıştırma

Aşağıdaki soruları yukarıdaki grafikten yararlanarak cevaplayın.

- 1999-2003 yılları arasında sığır sayıları ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
- 1999-2003 yılları arasında koyun sayısında nasıl bir gelişme olmuştur?
- 1999-2003 yılları arasında sığır ve koyun sayılarındaki değişikliği karşılaştırın.

Uygulama

- Yandaki grafikte ilgili 3 soru hazırlayıp sıra arkadaşınıza sorun.
- Belirleyeceğiniz bir konu ile ilgili grafik ve diyagram hazırlayın.

Örnek 4.4'e göre tablo, diyagram ve grafik okuma becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliğin yer aldığı izlenmektedir. Tablo, diyagram ve grafik okuma önce öğrencilere adım adım öğretilmekte sonra uygulama yoluyla ilgili becerileri geliştirmelerine olanak tanınmaktadır. Değerlendirme etkinliğinin "Alıştırma" bölümünde öğrencilerin grafik okuma becerilerini kullanarak soruları cevaplamaları,

verileri karşılaştırarak yorum yapmaları beklenmektedir. “Uygulama” bölümünde ise konu ile ilgili yaratıcı düşünme becerilerini kullanarak sınıfta paylaşmak üzere üç soru oluşturup, grafik ve diyagram hazırlamaları istenerek öğrencilerin sınıf içerisinde iletişim becerilerini de kullanmalarına olanak tanınmaktadır. Aynı becerilerin geliştirilmesini desteklemek amacıyla çalışma kitabından bir etkinlik örneği aşağıdaki gibidir;

Örnek 4.5. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Sürat Yayınları, s. 58)

Beceri Geliştirme / Tablo, Diyagram ve Grafik Okuma

Bir elbise nasıl üretilir?

Yukarıda bir elbisenin üretilmesiyle ilgili diyagram verilmiştir. Aşağıdaki soruları, bu diyagramdan ve ünite öğrendiklerinizden yararlanarak cevaplayın.

1. Yukarıda verilenlere göre elbise üretiminde ilk aşama nedir?

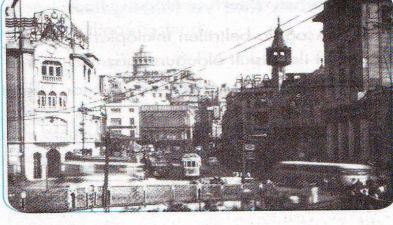
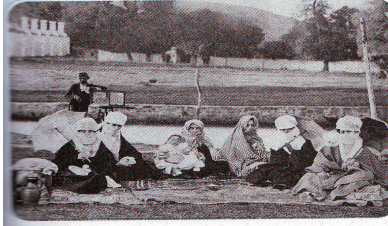
2. Pamuğun, iplik fabrikasında işlenmesinden sonraki aşama nedir?

3. Günlük hayatta kullandığınız herhangi bir ürün seçin. Bu ürünün üretim aşamalarını araştırın. Ardından bu ürünün üretim aşamalarını gösteren bir diyagram oluşturun.

Örnek 4.5’e göre çalışma kitabında öğrencilere, ölçme ve değerlendirme ve konuyu pekiştirme amacıyla diyagram okuma ve diyagram oluşturma görevi verilmektedir. Bu etkinlikte üretim-dağıtım-tüketim örüntüsü içerisinde diyagram okuma ve oluşturma becerisini geliştirmek amacıyla zaman içerisinde pamuğun işlenme aşamalarındaki değişimi diyagram ile ifade edilmektedir. Öğrencilerden beklenen diyagramdan elde edilen bilgiler yoluyla sorulara yanıt bulmaları ve araştırma becerilerini kullanarak kendi diyagramlarını oluşturmalarıdır. Diyagramlar, sınıf içerisinde özet bilgiler halinde okullarla belli bir oluş sırasına göre akış şemalarıyla ifade edildiği için öğrenme sürecinde zamanı daha verimli kullanmaya yardımcı olabilir. Aşağıda 2004 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler çalışma

kitabından, zaman ve kronolojiyi algılama becerisini geliştirmeye yönelik bir etkinlik örneği yer almaktadır;

Örnek 4.6. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Başarı Yayınları, s. 35)

	
İstanbul'un işgal yılları (1918-1923).	Cumhuriyet'in ilân edildiği yıllarda Karaköy.
	
Kâğıthane'de piknik yapan kadınlar (1875).	1950'li yıllardan bisikletli bir kız.

Örnek 4.6'daki etkinliğin yönergesine göre öğrencilerden geçmiş ile günümüz arasında fotoğraflarda nelerin farklı olduğunu, fotoğrafların altındaki boşluklara yazmaları istenilmektedir. Fotoğrafların altında belirtilen tarihleri göz önünde bulundurarak, öğrencilerin zaman ve kronolojiyi algılama ve değişim ve sürekliliği algılama becerilerini kullanmaları beklenmektedir. Öğrenciler zamanla oluşan süreklilik ve değişimi algılayarak benzerlik ve farklılıklar konusunda akıl yürütüp yorumda bulunabilirler. Yukarıdaki etkinlik örneği, öğrencilerin önceki bilgilerine dayanarak fotoğrafların ait olduğu zamanın yaşam koşullarını fark edip şimdiki zaman ile kıyaslayarak değerlendirmelerine yardımcı olabilir. Öğrencilerin düşünsel bir çaba göstererek yorum yapmalarını gerektiren etkinliklere verilebilecek bir örnek

de 2004 programına göre yazılmış aşağıdaki 5. sınıf Sosyal Bilgiler çalışma kitabındaki gibidir;

Örnek 4.7. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Başarı Yayınları, s. 103)

Biz Olmasaydık

Aşağıda, sizlere kendilerini tanıtan dernek ve vakıflar olmasalardı neler eksik olurdu? Düşüncelerinizi yazınız.

 Merhaba! Ben, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'yim. Yüksek öğrenim, ilk ve orta öğrenim gençlerinden 16 binden fazla kişiye burs vermekte, kırsal kesimde okuma şansı az olan yoksul kızların 5000'ine eğitim desteği sağlamaktayım. Konferanslar, paneller, yarışmalar yoluyla halkın bilinçlenmesi ve bilgilenebilmesi için çaba göstermekte, kitaplar yayımlamaktayım.

Ben olmasaydım,

.....

 Beni tanıyor musunuz? Ben, Türk Kalp Vakfı'yım. Sağlık sigortası olmayan kimselere ucuz veya ücretsiz kalp muayeneleri yapmaktayım. Kalp sağlığını korumanın alınacak önlemlerle yakından ilgili olduğuna inanıyorum. Bu nedenle halka yönelik kampanyalar ve akademik düzeyde konferanslar yürütüyorum. Kalp ve damar hastalıklarını daha etkili bir şekilde önlemeye yönelik bilimsel çalışmalara ve araştırma projelerine destek oluyorum.

Ben olmasaydım,

.....

 Ben, Eğitim Gönüllüleri Vakfı'yım. Ekonomik yetersizlikler nedeniyle öğrenim olanağı bulamayan çocuklara karşılıksız öğrenim bursu vermektedirim. Onlar için yurt içinde ve yurt dışında yabancı dilde eğitim veren okullar ve yurtlar açmaktayım. Bilimsel platformlar oluşturmam, toplantılar düzenlerim ve araştırma projelerini desteklerim.

Ben olmasaydım,

.....

Örnek 4.7’de yer alan tabloda 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında “Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinde “Sivil Toplum Örgütleri” başlığı altında çeşitli vakıf ve derneklerin yararları hakkında hem ders kitabında hem de çalışma kitabında bilgi verilmektedir. Çalışma kitabında konu ile ilgili yer alan etkinlikte öğrencilerin ben dili ile bu vakıf ve derneklerin olmaması durumunda neler olabileceği hakkında çıkarımda bulunmaları beklenmektedir. Öğrenciler bu çalışma ile empati ve sosyal katılım becerilerini kullanarak kendilerini yerine koydukları vakıf veya derneğin sorumluluklarına, problemlerine ve çalışmalarına duyarlılık geliştirebilirler. Öğrenciler bu çalışma sonunda ilgili vakıf veya dernek olmasaydı ne gibi sonuçların ortaya çıkabileceğini tespit ederek çözüm yolları üretebilir duruma gelebilirler. Aşağıda 2004 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler çalışma kitabından

alınan örnekte de öğrencilerin yorum yapmalarına yönelik bir etkinliğe yer verilmiştir;

Örnek 4.8. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Sürat Yayınları, s. 102-103)

Etkinlik 3 : ÇEVREMİZDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

Yandaki resimlerde, bir bölgede 1965 ile 2005 yılları arasında, insanların doğayı nasıl değiştirdikleri ve ondan nasıl yararlandıkları görülmektedir. Resimlere göre aşağıdaki soruları cevaplayın.
Bu yıllar arasında bölgede ne tür değişiklikler olmuştur?

.....

.....

Bu bölgede yaşıyor olsaydınız, meydana gelen değişikliklerin yaşantınıza ne gibi olumlu etkileri olurdu?

.....

Meydana gelen değişikliklerin yaşantınıza ne gibi olumsuz etkileri olurdu?

.....

Meydana gelen değişiklikler nedeniyle hangi doğal afetlerle karşılaşabilirdiniz? Gerekçeleriyle açıklayın.

.....

.....

Bu doğal afetleri önlemek için nasıl bir çözüm yolu önerirsiniz?

.....

.....

Aynı bölgede farklı zamanlarda yaşamak zorunda olsaydınız, hangi zamanı tercih ederiniz? Bölgedeki değişikliklerin olumlu ve olumsuz etkilerini düşünerek cevaplayın.

.....

.....

Yukarıdaki etkinlik “Bölgemizi Tanıyalım” ünitesi içerisinde yer alan “İnsanlar Doğayı Nasıl Değiştirir?” ve “Doğal Afetler” konularını kapsayan soruların görsel okuma yapılarak cevaplanmasına dayanmaktadır. Öğrenciler, görselleri karşılaştırmaya yönelik sorularla ön bilgilerini kullanarak araştırma yapmış, neden-sonuç ilişkilerini belirlemiş olmaktadır. Bu sayede öğrenciler çevrelerindeki değişiklikleri daha iyi gözlemlemeyi ve hayatlarında karşılaşılabilecekleri sorunlara çözüm üretebilmeyi öğrenebilirler. Öğrencilerin yapmış oldukları gözlemler sonucunda elde ettikleri bilgileri kendilerine göre düzenleyip genellemelere ulaşmaları ve bu yargıları problem çözme veya geleceğe yönelik planlamalar yapmada kullanmaları onların toplum içerisinde problem çözebilen ve duyarlı bireyler olmalarını sağlayabilir. Aşağıda farklı etkinliklerin bir arada yer aldığı, öz değerlendirme formunun da bulunduğu bir örnek yer almaktadır;

Örnek 4.9. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik ve Öz Değerlendirme Örneği (Evren Yayınları, s. 20)

Çocuk Olarak Haklarımız

4. Okula gitme imkânınız olmasaydı, gelecekteki yaşantınız nasıl olurdu?

5. Çocukla ilgili akrostiş çalışmasını tamamlayınız. Bildiğiniz bir şarkının melodisi ile söyleyiniz.

6. Çocuk haklarından birini seçerek bu hakkınızı yansıtan bir slogan yazınız.

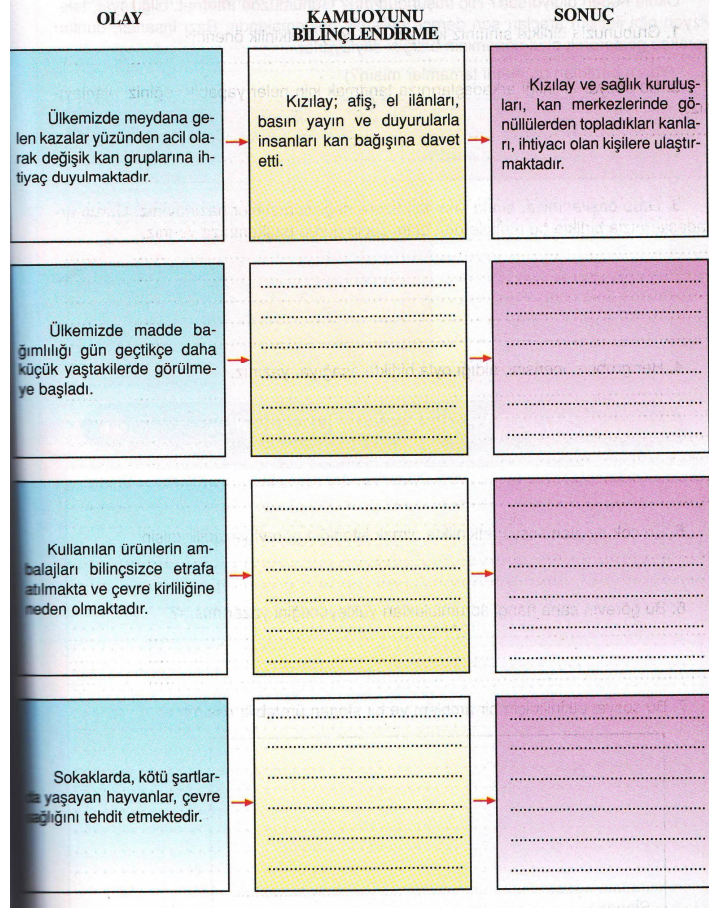
Aşağıdaki cümlelerle ilgili olarak size uygun olanı (✓) ile işaretleyiniz.

Yapamıyorum. Kısmen yapabiliyorum. İyi yapabiliyorum.

Öz Değerlendirme		Yapamıyorum.	Kısmen yapabiliyorum.	İyi yapabiliyorum.
1	Yaşama ile ilgili haklarımı açıklayabilirim.			
2	Gelişme ile ilgili haklarımı açıklayabilirim.			
3	Korunma ile ilgili haklarımı açıklayabilirim.			
4	Katılım ile ilgili haklarımı açıklayabilirim.			
5	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki öğrendiğim maddelerin, çocukların hangi hakkı ile ilgili olduğunu açıklayabilirim.			
6	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki öğrendiğim maddeleri, kendi cümlelerimle ifade edebilirim.			

Örnek 4.9'da belirtilen “Haklarımı Öğreniyorum” ünitesinde “Çocuk Hakları” ile ilgili olan yukarıdaki etkinlikte aynı konunun farklı etkinlikler aracılığı ile öğretilmesi esas alınmıştır. Bunun için yorumlama sorusu, akrostiş şiir yazma, slogan hazırlama gibi etkinlikler ve bu etkinliklerden sonra öğrencinin kendini değerlendirmesi amacıyla hazırlanmış bir öz değerlendirme formuna yer verilmiştir. Yukarıdaki çalışma kitabında konu ile ilgili etkinlik çeşitliliği dikkat çekmektedir. Farklı duylara hitap eden etkinlikler sayesinde öğrenmenin kolaylaşması, kalıcılığının artması ve öğrenilenlerin pekiştirilmesi sağlanabilir. Aşağıda 2004 programına göre hazırlanmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler çalışma kitabından sebep-sonuç ilişkisini oluşturmaya yönelik bir etkinlik örneği yer verilmektedir;

Örnek 4.10. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (A Yayınları, s. 107)

Örnek 4.10'daki etkinlikle öğrencilerin, toplumsal olaylar karşısında yapılabilecekler ve bu durumların sonuçları hakkında fikir üretebilmeleri amaçlanmaktadır. Öğrenciler bu sayede kendi hayatlarında da yaşadıkları durumlar hakkında ne gibi sonuçlarla karşılaşabilecekleri ile ilgili bir deneyim sürecinden geçmiş olmaktadır. Yukarıda yer alan etkinlik, öğrencilerin toplumsal sorunlara dikkatlerini çekerek duyarlılıklarını geliştirmeyi ve akıl yürüterek ulaştıkları sonucu akış diyagramı şeklinde ifade etmelerini sağlamaktadır. Aşağıda 2004 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler 5. sınıf çalışma kitabından etkinlik örneği yer almaktadır;

Doğal Varlıklar, Tarihi Mekânlar, Yapıtlar ve Nesneler

[illegible][illegible]

125

Örnek 4.12. 2004 Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Çalışma Kitabından Etkinlik Örneği (Sürat Yayınları, s. 19)

Beceri Geliştirme / Kanıt Tanıma ve Kullanma

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
KIZ MESLEK LİSESİ
DİPLOMASI

DİPLOMA NO: 123456789 DİPLOMA DERECE: 1. Sınıf

Mehmet Halime Hasan

Gradede öğrenim, öğrenim süresi ve yıl olan,
Kız Meslek Lisesi'nde öğrenim görmüş, başarı göstererek
diploma ile mezun olan öğrencidir.

14.10.1985

MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRÜ Okul Müdürü
Mehmet Nurhan
Hasan Levent

Pul

MESLEK DALI : <u>Çocuk Geliştirme</u>	
Adı ve Soyadı	<u>Halime Hasan</u>
Soyadı	<u>Mehmet</u>
Yerli : Yılı ve Yılı	<u>Sarıgözü - 1985</u>
Okul numarası	<u>123</u>
Okulda öğrenim yılı	<u>1. Sınıf</u>
Kız 1. Sınıfı Yılı ve Yılı	<u>3 yıl</u>
Okul mezun olduğu okul	<u>Sarıgözü Lisesi</u>
Okula başladığı öğrenim yılı	<u>1984-1985</u>
Diplomayı veren okul	<u>Çocuk Geliştirme</u>

Yukarıda verilen diplomadan yararlanarak aşağıdaki soruları cevaplayın.

1. Diplomaya bakarak diploma sahibi ile ilgili hangi bilgileri öğrenebilirsiniz?

2. Diplomanın sahibiyle ilgili bir araştırma yapacak olsanız başka hangi kaynaklara başvurursunuz?

Yukarıdaki örnekte öğrencilere geçmişe ait bir diploma ile ilgili edinilebilecek bilgilerin neler olduğu sorulmaktadır. Öğrenciler geçmişte düzenlenen diplomayı inceleyip kendi alacakları diploma ile karşılaştırma imkanı bulabileceklerdir. Geçmişte yaşanmış olayların kalıntıları her yerdedir. Harabeler, kalıntılar, arkeolojik alanlar, eski kitaplar, dokümanlar, eski binalar, müzeler sahip olduğumuz toplumsal miraslardan sayılabilir. Bu kalıntıları sorgulama sürecine girildiği andan itibaren tarihsel kanıt sayılabilir (Husband, 1996; Aktaran, Balkaya, 2002, s.38). Yukarıda yer verilen diploma ile ilgili sorular sorularak öğrencilerin elindeki belge niteliği taşıyan diplomayı ayrıntılı olarak incelemeleri ve hakkında araştırma yapmaları beklenmektedir. Öğrenciler topladıkları bilgiler sayesinde belgenin bir tarihsel kanıt olduğunun farkına varabilmektedirler. Benzer şekilde öğrenciler kanıtın tarihsel bilginin üretilmesindeki önemine ilişkin bir perspektif de kazanabileceklerdir.

Buraya dek olan süreçte 1998 ve 2004 yılı Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki etkinlikler ile ölçme ve değerlendirme uygulamalarına ilişkin örneklere yer verilmiştir. Aşağıda ise 2004 yılı İlköğretim Programı'na göre yazılmış 4. ve 5. sınıf

Sosyal Bilgiler ders kitabı ile çalışma kitabında yer alan etkinliklere ilişkin sayısal verilere yer verilecektir. Yapılan inceleme sonucunda 1998 yılı programına göre yazılmış ders kitaplarında Hazırlık Çalışmaları ve Değerlendirme Sorularından başka etkinlik ile ölçme ve değerlendirme çalışmasına rastlanmamıştır. Tablo 4.20’de 1998 yılı programına göre yazılan 4. ve 5. sınıf Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan hazırlık ve değerlendirme sorularına ilişkin sayısal veriler yer almaktadır.

Tablo 4.20. 1998 Yılı İlköğretim Programına Göre Yazılan 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Hazırlık ve Değerlendirme Sorularına İlişkin Veriler

Sosyal Bilgiler 4 Bulduk, Gündoğdu, İlbey, Yılmaz 2000		Sosyal Bilgiler 5 Kara, Vural, Kaman 2001	
Hazırlık Soruları	Değerlendirme Soruları	Hazırlık Soruları	Değerlendirme Soruları
20	46	32	53

Tablo 4.20’ a göre 1998 yılı programına ait Sosyal Bilgiler ders kitapları incelendiğinde yer alan değerlendirme sorularının aynı zamanda etkinlik niteliği taşıyarak konuların öğrenilmesine destek sağladığı düşünülmektedir. Hazırlık ve değerlendirme çalışmaları sadece açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Değerlendirme soruları hem etkinlik hem de ölçme ve değerlendirme uygulamaları görevini görmektedir. Ancak etkinliklerin niteliği incelendiğinde öğrencilerin derse etkin katılımının sınırlı olduğu, etkinliklerin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişimine sınırlı katkıda bulunabileceği görülmektedir. Yine etkinlikler göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin düşünsel bir çaba içerisine girmesini gerektirmeyen ve araştırma yapmaya yönlendirmeyen nitelikte olduğu söylenebilir. Çünkü özellikle değerlendirme soruları olarak öğrencilere sunulan soruların yanıtları zaten metnin içerisinde yer almaktadır. Öğrencinin yapacağı etkinlik bu anlamda ilgili sayfa ve paragrafı bulmaktan ibaret olacaktır. İncelenen 2004 yılı programına ait Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tamamı incelendiğinde çalışma kitabı kavramının ortaya çıktığı, etkinliklere daha çok çalışma kitabında yer verildiği, sonuç değerlendirmenin yanı sıra sorularla süreç boyunca değerlendirmenin devam ettiği, etkinliklerin öğrencilerin birtakım beceri ve değerlerini geliştirmeye yönelik olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda incelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders ve çalışma

kitabında yer alan etkinlik çeşitleri ve bunlarla ilgili nicel değerlendirmelere yer verilmiştir.

Tablo 4.21. 2004 Yılı İlköğretim Programına Göre Yazılan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitabında Yer Alan Etkinlik İle Ölçme ve Değerlendirme Çeşitlerine İlişkin Veriler

Sosyal Bilgiler 4 Öztürk ve Karabacak 2005	Ders Kitabı	Çalışma Kitabı
Karşılaştırma Yapma	8	3
Benzerlik ve Farklılık Bulma	5	4
Not alma ve Özetleme	10	22
Neden/Sonuç İlişkisi Belirleme, İlişkiler Kurma	40	9
Düşüncesini, Değer Yargısını, Varsayımını İfade Etme, Tahminde Bulunma	42	2
Tablo, Grafik, Diyagram, Kavram Haritası, Akış Şeması Oluşturma ve Yorumlama	14	24
Öykü, Şiir, Slogan Yazma, Anafikir Bulma, Mektup Yazma, Verilen Bir Konuyla İlgili Paragraf Yazma	28	6
Poster, Resim, Logo çizme, Afiş Hazırlama	8	0
Sınıflama, Listeleme, Çıkarımda Bulunma	20	24
Önem Sırasına Koyma, Sıralama	6	6
Kanıt Tanıma ve Kullanma	0	5
Tarihsel Kanıt Tanıma ve Kullanma	3	2
Empati	2	0
Sözlü Tarih Çalışması Yapma	3	1
Fotoğraf ve Resimlerdeki Değişim ve Sürekliliği Görme	1	1
Röportaj Yapma	2	2
Tanım Yapma	5	10
Proje Hazırlama, Rapor Yazma	16	3
Harita, Kroki ve Küre Üzerinde Çalışma	5	4
Araştırma	20	5
Fotoğraf ve Resim Yorumlama	2	3
Tartışma	4	0
Problem ve Çözüm	6	7
Çoktan Seçmeli Test	6	7
Boşluk Doldurma	0	6
Doğru/Yanlış	0	7
Açık Uçlu Soru	6	9
Özdeğerlendirme	0	3
Eşleştirme	1	1

Aşağıdaki tabloda ise benzer şekilde 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitabında yer alan konular incelenmiş ve incelenen bölümde yer alan ölçme ve değerlendirme uygulamaları nicel olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.22. 2004 Yılı İlköğretim Programına Göre Yazılan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitabında Yer Alan Etkinlik İle Ölçme ve Değerlendirme Çeşitlerine İlişkin Veriler

Sosyal Bilgiler 5
Karabıyık ve Ertuna
2006

	Ders Kitabı	Çalışma Kitabı
Karşılaştırma Yapma	5	0
Benzerlik ve Farklılık Bulma	8	6
Not alma, Özetleme	2	0
Neden/Sonuç İlişkisi Belirleme, İlişkiler Kurma	28	22
Düşüncesini, Değer Yargısını, Varsayımını İfade Etme, Tahmin Etme	24	27
Tablo, Grafik, Diyagram, Kavram Haritası, Akış Şeması Oluşturma ve Yorumlama	26	20
Öykü, Şiir, Slogan Yazma, Anafikir Bulma, Mektup Yazma, Verilen Bir Konuyla İlgili Paragraf Yazma	7	10
Poster, Resim, Logo Çizme, Afiş Hazırlama	14	13
Sınıflama, Listeleme, Çıkarımda Bulunma	24	12
Kanıt Tanıma ve Kullanma	3	5
Empati	9	6
Fotoğraf ve Resimlerdeki Değişim ve Sürekliliği Görme	2	0
Röportaj Yapma	3	0
Harita, Kroki ve Küre Üzerinde Çalışma	7	6
Araştırma	11	5
Fotoğraf ve Resim Yorumlama	8	8
Tartışma	13	1
Problem ve Çözüm	1	2
Gazete İnceleme, Gazete Haberi Yazma	7	7
Örnek Olay İnceleme	8	4
Balık Kılıcı	2	2
Akrostiş	1	2
Çoktan Seçmeli Test	8	0
Boşluk Doldurma	6	5
Doğru/Yanlış	2	2
Açık Uçlu Soru	8	0

Özdeğerlendirme	1	33
Eşleştirme	2	0
Kavram Haritası Tamamlama	8	1
Ürün Dosyası Çalışması	6	0
Performans Değerlendirmesi	8	0
Bulmaca Çözme	2	0

Tablo 4.21 ve Tablo 4.22'ye göre ders kitabının yanı sıra çalışma kitabının da içeriğinin etkinlik ile ölçme ve değerlendirme uygulamalarından oluştuğu görülmektedir. Ders ve çalışma kitaplarında öğrencilerin aktif olarak öğrenme sürecinin bir parçası oldukları etkinliklerin yer aldığı görülmektedir. Etkinlikler, yapılandırmacı öğrenme anlayışa uygun olarak öğrencilerin kendi anlamlarını oluşturmalarını destekleyen uygulamalardır. Ezber yerine sayısı azımsanmayacak oranda olay ve durumları araştırma, yorumlama, sonuçlar çıkarma gibi becerileri geliştirmeye yönelik etkinlikler öğrencilerin bilgi ediniminin yanı sıra beceri ve değer gelişimine de katkıda bulunmaktadır. Ölçme ve değerlendirme uygulamalarına ağırlıklı olarak çalışma kitabında yer verildiği görülmektedir. Ölçme ve değerlendirme çeşitliliğinin arttığı, özdeğerlendirme gibi alternatif ölçme ve değerlendirme uygulamalarına da yer verildiği tespit edilmiştir. 2004 programına göre yazılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında etkinlik çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. Öğrencilerin kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu alarak programda yer alan kazanımları edindikleri söylenebilir. Bilgiyi yapılandırmaya yönelik etkinlikler öğrencilere bağımsız düşünme olanağı sağlayarak öğrencileri bireysel ve grup çalışmasına yönlendirmektedir. Ders ve çalışma kitabında özellikle neden-sonuç ilişkisi kurmaya yönelik etkinliklere ağırlık verilmesi öğrencilerin yorum yapma becerisini geliştireceği düşünülmektedir.

4.2. Öğretmenlerin 1998 ve 2004 İlköğretim Programına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına ve Bunların Kullanılabilirliğine İlişkin Görüşleri Nasıldır?

Bu bölümde araştırmanın genel ve alt amaçlarına uygun olarak görüşme kayıtları yoluyla elde edilen verilere, bu verilerin analizleri sonucu elde edilen bulgulara ve

bu bulgulara yönelik yorumlara yer verilmiştir. Elde edilen bulguların ve bu bulguların yorumlarının sunulmasında alt amaçlardaki sıra izlenmiştir.

Öğretmenlerin görüşmelerde ifade ettiklerine göre; 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler programı, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilginin sunumu, görseller ve işlevleri, etkinlikler ve işlevleri, ölçme ve değerlendirme sistematığı, Sosyal Bilgiler ders kitapların kullanım amacı ve kullanım biçimi, kullanım sıklığı, öğretme sürecine derinlik katması, öğretmen kılavuz kitaplarının gerekliliği, sınıf içi uygulamalara katkıları, yeni ders kitaplarının öğrencinin ders başarısına, derse katılımına ve beceri-değer gelişimine etkisi, ders kitaplarını daha nitelikli hale getirmek adına yapılması gereken değişiklikler, 1998 programına ve 2004 programına göre yazılan ders kitaplarına dönüş başlıkları altında incelenecektir.

Nitel verilerin sayısallaştırılmasıyla oluşturulan tabloların yanında aynı konuya ilişkin nitel verilerden alıntılara da yer verilecektir. Bu örneklere yer verilirken tüm tez boyunca görüşmelerde düşüncelerini bildiren öğretmenler kısaltmalarla numaralandırılacaktır. Örneğin görüş bildiren öğretmen bir numaralı öğretmen ise söylediklerinin başına **Ö1.** yazılacaktır.

Alt Amaç 1: 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler programındaki değişiklikler konusundaki öğretmen görüşleri nelerdir?

Örneklem grubunda yer alan öğretmenlerin görüşmede kendilerine sorulan ve 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler programındaki değişikliklerle ilgili açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.23'te sunulmuştur.

Tablo 4.23. 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Programındaki Değişiklikler Konusundaki Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin 1998 ve 2004 Programı Hakkındaki Görüşleri	f
1998 programı için söylenenler	
Bilgiler çok yoğundu	16
Ezbere yönelikti	9
Öğretmen merkezliydi	6
Tarih ile ilgili bilgiler detaylıydı (Osmanlı, Eski Türk Tarihi)	6
Atatürk ile ilgili bilgiler detaylıydı	5
Yurdumuzla (coğrafya) ilgili bilgiler ayrıntılıydı	4
Konular karmaşıktı	3
Gereksiz bilgiler vardı	3
Tarih, coğrafya ve vatandaşlık bir aradaydı	2
Konular birbiriyle bağlantılıydı	2
Konular çok sıkıcıydı	2
Öğretmenler zorlanmıyordu	1
Öğrenciler daha iyi öğreniyordu	1
Öğrencileri girecekleri genel sınavlara (ÖSS, SBS vb.) hazırlar nitelikteydi	1
2004 programı için söylenenler	
Bilgiler azaltıldı	13
Konular yüzeysel	8
Öğrencileri araştırmaya yönlendiriyor	7
Günlük hayattan güncel konular işleniyor	6
Örnekler çoğaldı, anlatımı güzel	6
Öğrenci merkezli	6
Tarih ile ilgili bilgiler azaltılmış	6
Uygulamaya yönelik (yaparak-yaşayarak öğrenme)	5
Çocuk bilgiyi keşfedip çıkartamıyor	5
Öğrenci kendini ifade edebiliyor	5
Daha eğlenceli ders işleniyor	4
Öğrencilerin yorum yapması sağlanıyor	4
Yurdumuzla (coğrafya) ilgili bilgiler azaltılmış	4
Sosyo kültürel düzeyin düşük olduğu yerlerde tam uygulanamıyor	4
Atatürk ile ilgili bilgiler azaltılmış	3
Öğrenci seviyesine uygun	3
Mevcutlar çok olduğu sürece tam uygulanamıyor	3
Çok detay var	2
Konular kopuk	2
Konular birbiriyle ilişkili	2
Sosyal kültürel içerik yoğun	2
Fiziksel altyapı yetersizliği nedeniyle tam uygulanamıyor	2
Etkinlikler fazla, hepsini yapmaya zaman yetmiyor	2
Çocuk çaba göstermiyor, hazır a alıyor	2
Kılavuz kitaplar yol gösterici	1
Kalıcı öğrenme sağlanamıyor	1
Kalıcı öğrenme sağlanıyor	1
Sınav sistemi değişmediği için tam uygulanamıyor	1
Öğretmen daha az yoruluyor	1

Tablo 4.23'e göre görüşülen öğretmenler genellikle 1998 Sosyal Bilgiler dersi programı ile 2004 Sosyal Bilgiler dersi programı hakkındaki düşüncelerini karşılaştırmalı olarak belirtmişlerdir. Davranışçı öğrenme anlayışına dayanan 1998 yılı Sosyal Bilgiler programı hakkında öğretmenlerin verdikleri cevaplara baktığımızda, 16'sı "Bilgilerin yoğun olduğunu", 9'u "Ezbere yönelik olduğunu", 6'sı "Öğretmen merkezli olduğunu", 6'sı "Tarih ile ilgili konuların detaylı olduğunu", 4'ü "Yurdumuz (coğrafya) ile ilgili konular ayrıntılıydı" ve 5'i "Atatürk ile ilgili konuların detaylı olduğunu", 3'ü "Konuların karmaşık olduğunu", 2'si "Konuların sıkıcı olduğunu" dile getirmektedirler. Gerçekten de bilgi yoğun bir yapı ve bunun ezberi üretmesi ve kaçınılmaz olarak öğretmen merkezli bir sınıf içi iletişimi/iletişim sınırlılığını belirginleştirmesi davranışçı bir yapıdaki temel eleştiri noktalarından bazılarıdır.

Yine öğretmenlerin görüşmede yapılandırmacı öğrenme anlayışına dayanan 2004 Sosyal Bilgiler dersi programına dair cevapların; 13'ü "Bilgilerin azaltıldığı", 7'sinin "Araştırmaya yönlendirdiği", 6'sının "Öğrenci merkezli olduğu", 6'sının "Günlük hayattan güncel konulara yer verildiği", 5'inin "Yaparak yaşayarak öğrenmeyi esas aldığı", 6'sının "Örneklerin çoğaldığını ve anlatımın güzelleştiğini", 5'inin "Öğrencilere kendini ifade edebilme şansı verdiği", 4'ünün "Derslerin daha eğlenceli geçtiği", 4'ünün "Öğrencilerin yorum yapmasına olanak tanıdığı" şeklinde olduğu görülmektedir. Bilgilerin azalarak beceri gelişimine ortam hazırlanması, öğrencinin araştırmaya yönlendirilmesi ve öğrenmenin merkezinde yer alması ve kendini ifade etmesi de yapılandırmacı öğrenme anlayışı teorisi içerisindeki önemli kavramlardan bazılarıdır.

1998 programında tarih ile ilgili bilgilerin ağırlıklı olduğu konusunda bir öğretmen şunları dile getirmiştir;

Ö1. *Eski Sosyal Bilgilerde Anadolu'nun İlkçağlarda Selçuklu Beyliklerinin kurulması, Osmanlılar, Selçuklular, Osmanlı Beyliklerinin kurulması, ondan önce Hititler...Yani tüm Anadolu'da yaşamış devletlerin tarihlerini öğreniyorlardı. Belki çocuklar bu bilgileri öğrenmekte zorlanıyorlardı ama bu sene de bu bilgilerden hiç bahsedilmemesi yanlış, çok az da olsa çocukların geçmişini bilmesinin gerekliliğine inanıyorum. Bu bir eksi.*

Yukarıda görüşlerini belirten öğretmen, 2004 programına göre hazırlanmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında özellikle tarih ile ilgili bilgilerin azaltıldığını düşünmektedir. Öğrencilerin bu bilgileri öğrenmekte yaşadıkları sıkıntıyı görmesine rağmen yine de öğrenilmemesinin bir eksiklik olduğu düşüncesiyle mevcut ders kitaplarının yetersiz olan bir boyutunu vurgulamaktadır. Nitekim görüşme yapılan öğretmenlerden Osmanlı Tarihi, İnkılap Tarihi, Coğrafya ve Atatürk ile ilgili konuların yer aldığı bilgilerin azaltıldığını düşünen başka öğretmenler de mevcuttur. Örneğin;

Ö33. *Programın eski programa göre daha hafifletildiğini düşünüyorum. Bazı konuların 6-7-8. sınıflara aktarıldığını düşünüyorum. Bunlardan Osmanlı Tarihi aktarılmalıydı fakat bir İnkılap Tarihi, Atatürk İlkeleri, Atatürk Devrimleri konularına daha çok yer verilmeliydi. Yoksa diğerleri güzel. Türkiye'yi tanımaları açısından da program hafifletilmiş. Eskiden daha yoğundu. Mesela biz 4.-5. sınıfı bitirdiğimiz zaman Türkiye'nin dağlarını, ovalarını, yaylalarını, geçitlerini her detayı hatta sınır kapılarını, yerel saat hesaplarını, paralel-meridyen arasındaki farkları öğretiyorduk ve çocuklarımız çok da başarılı oluyordu. Şimdi onlar daha yukarı sınıflara aktarıldı. Biz bunları öğretmiş yılların öğretmeni olarak kendi adıma bunların eksikliğini hissediyorum.*

Yukarıda görüşlerini belirten öğretmen tarafından Osmanlı Tarihi ile ilgili konuların sonraki sınıflara ötelenmesi gerekli bulunurken, İnkılap Tarihi, Atatürk ve Türkiye Coğrafyası ile ilgili konuların hafifletilerek öğrencilerin öğrenmelerinin gerekli olduğu bilgilerin azaltılmış olduğu düşünülmektedir. Uzun yıllara dayanan alışkanlıkların değiştirilmesinde güçlük çeken deneyimli öğretmenlerin 1998 programına yönelik hazırlanan sorulara verdikleri cevaplarda bu programla ilgili olumlu noktalara değindikleri gözlemlenmiştir.

2004 yılı Sosyal Bilgiler programdaki bilgilerin hafifletildiği konusunda aynı yönde görüş bildiren bir başka öğretmen ise şunları söylemiştir;

Ö28. *Sosyal bilgiler açısından bir takım projelerin daha çok geliştirildiğini görüyorum. Görsel okumaya daha çok ağırlık verilmiş, grafik okumalara ağırlık verilmiş. Öğrenciye kendini ifade anlamında daha çok seçenek sunarken beraberinde bazı bilgileri eskiye oranla daha yüzeysel buluyorum. Yeni program yeni yönergelerle yazıldı ama*

eskiyi, yeni uygulamalarla daha işlevsel hale getirebilirdik bence. Şu anda uygulanan programı çok beğendiğimi söyleyemem. İkisinde de dengeyi kurmayı çalışıyoruz. Sadece bunu versek öğrenciler kitap cümlesi olmadan bilgiyi alamıyor.

Yukarıda 2004 Sosyal Bilgiler programını görseller aracılığıyla kendini ifade etme yönünde olumlu bulan öğretmen, bilgilerin yüzeyselliğini eleştirmektedir. 1998 programının yapılan düzeltmeler ve yeni uygulamalarla kullanılabilirliğinin daha nitelikli hale getirilebileceği görüşünü savunmaktadır. Her iki program için de öğretmenlerin hem beğendikleri hem de eleştirdikleri noktalar bulunmaktadır. Örneğin eski program hakkında olumsuz görüşlerini paylaşan öğretmenlerin ifadelerinden alıntılar aşağıdaki gibidir;

Ö39. *Programı basit buluyorum. Eskiden daha çok bilgi vardı. “Sezdirin” diyorlar sonra konu sonunda soru çıkıyor ve bir bakıyorum ben bile sezmemişim.*

Bilgiyi doğrudan vermek yerine bilgiyi sezdirme yöntemi uygulandığında, dersin ölçme ve değerlendirme aşamasında öğrencilerin soruları cevaplamakta zorlandığı Ö39 tarafından belirtilmiştir. Aşağıda görüşleri yer alan öğretmen de bu konuyu destekleyici bir yorumda bulunmuştur;

Ö11. *Daha çok soru-cevap çalışmaları olabilir değerlendirme kısmında, çok az geliyor orası bana. Bir iki test yapılabilir kitabın sonunda, fazladan kitap almaya gerek olmasın diye. Konularla ilgili açıklamalar biraz daha detaylı olabilir. Sadece konuşma metni veriyor mesela ondan konuyu çıkarmanızı bekliyor. En azından o konu ile ilgili küçük açıklamaları tercih ederdim.*

Yapılan görüşmelerde konularla ilgili açıklamaların, öğrencilerin konuyu sezerek öğrenmesi için yeterli görülmediği izlenmiştir. Öğrencilerin soruları cevaplamakta ya da konu ile ilgili yorum yapmalarını kolaylaştırmak için kitaplarda ek açıklamaların bulunması önerilebilir. 1998 programının olumlu yanlarını farklı bir açıdan ele alan bir öğretmenin düşünceleri aşağıdaki gibidir;

Ö10. *Konular, bağlantılar, kopukluk, gereksiz bilgiler. Bu nedenlerden dolayı beğenmiyorum. Bazen eski programı daha yeterli buluyorum. Konular genellikle çocukların günlük yaşantısından ama çok da*

anlamlı bir şeyler yok içerisinde, o nedenle yeterli bulmuyorum aslında.

Görüldüğü gibi yukarıdaki öğretmen, 2004 programının en çok eleştirildiği nokta olan programdaki bilginin azaltılması konusuna dikkat çekmiştir ve değişen programı yeterli bulmadığını belirtmiştir. Bu eleştirilerin yanında 2004 programını daha olumlu bulan bir öğretmen ise şunları söylemiştir;

Ö21. Eskiden ezbere yönelik bir eğitim sistemi vardı. Yaparak yaşayarak öğrenemiyorlardı. Daha çok konuları ezberleme, soru-cevap yöntemi kullanılıyordu. Şimdi artık öğrenciler Sosyal Bilgiler dersini öykülerle öğreniyor. O anı sanki yaşıyormuş gibi, izliyormuş gibi daha çok örneklerle daha iyi ve kalıcı bir öğrenme gerçekleşiyor. Bir metnin önce resimlerini yorumluyor. Sosyal Bilgiler konuları içerisinde sorular var. O konulara geçmeden önce öğrenciler soruların yanıtları ile ilgili yorum yapıyorlar. Her çocuk konuşuyor. Bir soru soruluyor önceden sadece bilen kalkıyordu, şimdi herkes söz alıyor.

Ö21'in görüşlerine göre öğrenciler, konu ile ilgili sorular hakkında yorum yaparak kişisel bakış açılarını ve değer yargılarını açıklayarak ön bilgilerini harekete geçirmiş olacaktırlar. Nitekim Sosyal Bilgiler programının temel yaklaşımları arasında öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendiren ve her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eden bir program anlayışının olması öğrencinin öğrenme sürecinde aktif rol almasının önemini vurgulamaktadır. (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.44). Öğretmenlerin yorumlarından yola çıkılarak 1998 yılı Sosyal Bilgiler programına göre öğrenme sürecinin, yoğun, detaylı, sıkıcı ve ezbere yönelik bilgiler aracılığıyla öğretmen merkezli olduğu, 2004 yılı Sosyal Bilgiler programına göre ise öğrenme sürecinin öğrenciye kendini ifade etme olanağı tanıyarak, uygulamalarla, yaşantılarından örneklerle, araştırmaya teşvik ettiği söylenebilir. Bu sayede daha kalıcı, öğrencilerin daha aktif olduğu bir öğrenme meydana gelmektedir.

Alt Amaç 2: Öğretmenlere göre bilginin sunumu açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilginin sunumu hakkındaki açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.24.'te sunulmuştur.

Tablo 4. 24. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Bilginin Sunumu Hakkında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Ders Kitaplarındaki Bilginin Sunumu Hakkındaki Görüşleri	f
Olumlu	71
Öğrencinin hayatına atıfta bulunarak keşfettirme var	16
Örnek olaylara ve hikaye edici metinlere yer verilmekte	16
Eğlenceli bir sunum var (görsel, röportaj, şekil vb.)	12
Araştırmaya yönlendirerek bilgiyi keşfettirme var	11
İlgi çekici ve motive edici ek bilgilerden yararlanılıyor	8
Eskiden ölçme değerlendirme amaçlı kullanılan sorular şimdi bilgi sunumunda da kullanılmaya başlandı	5
Betimlemeler var	1
Ayrıntıya girmeden genel bilgi sunumu var	1
Diyaloglara yer verilmiş	1
Olumsuz	22
Öğrenci keşfedemiyor	13
Eskisi daha iyiydi (Yoruma dayalıydı, daha düzenliydi, şimdiki kitaplar bilgi vermiyor)	9
Genel Toplam	93

Tablo 4.24.'e göre 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki bilgi sunumuna ilişkin verdikleri cevaplar incelendiğinde, 16'sı "Yeni programda öğrencinin hayatına atıfta bulunularak konuyu öğrencinin keşfetmesinin sağlanmaya çalışıldığı", 16'sı "Örnek olaylar ve hikaye edici metinlerin bulunduğu", 12'si "Kitaplarda bilginin sunumunun görseller aracılığıyla daha eğlenceli bir duruma getirildiği", 11'i "Öğrencileri araştırmaya yönlendirdiği", 8'i "İlgi çeken ve motive eden ek bilgilerden yararlanıldığı" şeklinde ifade edilmiştir. Öğretmenlerin 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilginin sunumu hakkındaki görüşleri karşılaştırıldığında 71'i olumlu 22'si olumsuz görüş belirtmişlerdir. Olumlu görüşler ele alındığında yeni programa uygun yazılan ders kitaplarının öğrenciyi merkez alan bir öğretim stratejisi taşıdığı söylenebilir.

Bunun yanında yanıtlardan 13'ü "Öğrencinin bilgiyi keşfetmesi ile ilgili sıkıntılar yaşaması" şeklindedir. Ayrıca "Eski kitapların daha düzenli, daha yoruma yönelik ve daha çok bilgi vermesi bakımından yeni kitaplardan daha iyi olduğuna" ilişkin 9 yanıt yer almaktadır. Öğretmenler tarafından ilk sırada dile getirilen "Öğrencinin hayatına atıfta bulunularak bilgiyi keşfettirme" 2004 yılı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında beğenilen bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Ancak öğrencilerin bilgiyi keşfetme konusunda sıkıntı yaşadıklarının dile getirilmesi dikkat çekici olmuştur. Bu noktada öğrencilerin bilgiyi keşfetmekte zorlandıkları ancak öğrencinin hayatına atıfta bulunulması durumunda keşfetmelerinin kısmen de olsa kolaylaştığı yorumu yapılabilir. Öğrenme sürecinin öğrencinin günlük yaşantısı içerisinde örneklerle kolaylaştığı yönünde görüş bildiren öğretmenlerden bazıları şunları dile getirmiştir;

Ö26. *Örneğin eski kitaplarda bir "İlimiz Bölgemiz" ünitesi bulunuyordu. Şimdi sadece "Bölgemiz" olarak yer alıyor. Öyle bir almış ki bölgenin ulaşımını, endüstrisini, bitki örtüsünü çocuk ihtiyaçlardan kaynaklanarak yola çıkıp buluyor. Biz İstanbul'da yaşıyoruz. En çok hangi fabrika gerekli? Sanayi açısından veya İstanbul'da ekili dikili alan var mı? Yakın yerlerden gidip domatesimizi, soğanımızı alabiliyor muyuz? Demek ki ihtiyaçlara göre tarım alanları doğuyor diye kendisi çıkarıyor sonucu. Metinlere sorarak giriyor. Böylece çocuğun ilgisini çekiyor. Eski kitaplarda direkt okuma-anlatım şeklindeydi.*

Öğretmene göre yeni programda yer alan konular, çocuğun yaşantısı içerisinde karşılaştığı durumlara, kişisel ve toplumsal ihtiyaçlarına dayanmaktadır. Bu şekilde sunulan bilgi, öğrenci tarafından yapılan yorumlar yoluyla sonuçlar çıkarılarak öğrenilmektedir. Nitekim 2004 yılı Sosyal Bilgiler programında da öğrencilerin gerçek hayat problemleri ile karşılaşmalarının, karşılaştıkları problemler üzerine yansıtıcı düşüncelerinin sağlamanın ve buna dayanarak kendi anlamlarını oluşturup, yorum yapmalarının öğrenme üzerindeki etkililiğinden söz edilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.5-6). Bu şekilde öğrencinin merkeze alınmasının bilginin anlaşılması noktasında kolaylıklar sağladığı yönünde görüş bildiren bir öğretmen de şunları söylemiştir;

Ö27. *Daha içerikli, çocukların rahat anlayabileceği gibi. Sanki çocukların dilinden anlatılıyor gibi. Bol örnekli. Tabii örnekli olması*

çok önemli. Çocukların daha rahat anlamasını sağlıyor. Daha fazla anket uygulamalarına, röportajlara önem veriyorlar. Özellikle Sosyal Bilgiler 4. sınıfta bu çalışmalara ağırlık verilmiş yeni kitaplarda. Hep çocuk bazlı. Kullanılan metinler, hikayeler, etkinlikler hep çocuğun ağzından yazılmış gibi.

Öğrenci için sunulan bilginin, anlamlandırılmasını kolaylaştıran etken olarak hikaye edici metinlerin kullanılması gösterilmiştir. Nitekim Şimşek'in (2000) "İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretiminde Hikaye Anlatım Yönteminin Kullanımı" ile ilgili yaptığı araştırmasında ulaşılan hikaye anlatım yönteminin öğrencilerin bilgi ve kavrama düzeylerini artırmada etkili olduğu sonucu da bu görüşü destekleyici olmaktadır. Örneklerde, hikaye edici metinlerde ve etkinliklerde rahatlıkla anlaşılan bir dil kullanılmasının hem ilgisi hem de derse katılımını artırarak öğrencinin işin bir parçası olmasının önemi üzerinde durulduğu kanısına ulaşılabilir. Öğrencinin bilgiyi sunum içerisinden bulup çıkarmakta zorlandığı yönünde görüş bildiren öğretmenler ise şunları söylemiştir;

Ö8. *Ders kitabında özne, kişiden yola çıkılmış ancak genele varılmamış. Yani bir hikaye anlatır gibi, hikaye kitabı gibi. Anlama, anlatma, ifadeye yönelik değil de masalsi bir anlatım var. Konunun özünü çocuk oradan çıkarıp alamıyor. Oldukça uzun. Mesela iki sayfalık bir konu oluyor. Daha çok böyle "Afetler", "Bölgelerdeki Üretim", "İnsan Kaynakları", "Girişimcilik" gibi konular çocuklara tam olarak verilemiyor. Hep hikayeler var.*

Öğretmenin görüşüne dayanarak bilginin sunumunun birey üzerinden yapılmasının öğrencilerin anlatılanı genellemesini güçleştirdiği daha çok Türkçe dersine yönelik hikayeleştirilmiş şekilde yapılan bu anlatımın bilgiye ulaşma konusunda öğrenciyi zorladığı anlaşılmaktadır. Bu hikaye edici anlatımın öğrencinin bilgiyi keşfetmesi noktasında sıkıntı yarattığı yönünde Ö8'e destek verir nitelikte bir başka ifade şöyledir;

Ö38. *Bilginin sunumu olarak yeterli değil. Ek kaynaklardan ben bilgilendirmezsem çocuklar o konuda yetersiz kalıyorlar. Bunu yaptığım sınavlarda görüyorum. Çünkü bilgi sunumunu gizli olarak olaylarla veriyor. Çocuklar olaylara takılıp içindeki bilgiyi fark etmiyorlar. Bilgiler vurgulanmadan veriliyor. Örneğin bir aileyi anlatıyor. Ailede olması gerekenleri anlatıyor ama çocuk bunu kendi ailesiyle bağdaştıramıyor. Ben soruları yöneltip "Senin ailen de böyle*

mi?” diye sorduğum zaman kendini sorgulamaya başlıyor, bu da yeterli gelmiyor.

Ek kaynaklardan yararlanma ihtiyacı duyan öğretmen, öğrencilerin konuları öğrenmede yetersiz kalmalarını bilginin sunumunun dolaylı yoldan yapılmasına bağlamaktadır. Ancak sorular sorulmasının öğrenciyi konuyla yeniden buluşturup derinlemesine sorgulamaya ulaşabileceği görüşündedir. Öğrencinin bilgiye ulaşmasını veli ve öğrenci boyutundan ele alan bir başka öğretmen de şöyle söylemektedir;

Ö33. *Yeni kitaplarda bilginin sunumu basitleştirilmiş görülüyor ama çocuk kesin bir bilgi elde edemiyor kitaplardan. Eski kitaplarda çocuğun daha çok araştırmasını gerektirecek nitelikte sorular vardı. Çocuk somut olarak sorunun cevabını bulabiliyordu. Ama şimdi “Şunu şöyle yapar mısınız?” gibi ifadelerle yer verilmiş. Velinin önemseydiği şey çocuğun bilgiyi çıkarıp, onu kafasına yerleştirmesi gerektiği şeklinde oluyor. Belki biraz ezbere dayanıyor ama böyle olunca da ben çocuklarda biraz bilgi eksiği görüyorum.*

Yukarıda görüşünü bildiren öğretmen, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilginin sunumunda gerçekleşen değişiklikler sonrasında eski ve yeni sistem arasında gidip gelmekte, öğrencilerin eski kitaplarda olduğu gibi kitaplardan kesin bir bilgi elde etmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Kitaplarda yer alan etkinliklerde öğrenciye görüşlerinin sorulmasına yönelik ifadelerin sadece öğrencinin kişisel düşüncesini almaya yönelik olduğunu, kesin bilgiye ulaşmayı zorlaştırdığını düşünmektedir. Bilginin sunumunun, verilen cevaplara göre 2004 programına göre hazırlanmış ders kitaplardaki haliyle bazı öğretmenler tarafından yeterince tatmin edici olmamasının yanı sıra bazı velilerin de öğrencinin yeterince bilgilendirilmediği yönünde görüşlere sahip olduğu izlenmektedir.

Alt Amaç 3: Görseller ve işlevleri açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görseller ve işlevlerine ilişkin, sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.25.’te sunulmuştur.

Tablo 4.25. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görseller ve İşlevleri Hakkında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Ders Kitaplarındaki Görseller ve İşlevleri Hakkındaki Görüşleri	f
Olumlu	75
Görseller daha iyi nitelikte (seviyeye uygun, anlamayı kolaylaştırıyor)	25
Görseller daha fazla	20
Öğrencinin ilgisini çekecek nitelik kazandı	16
Görseller konu ile bağlantılı hale geldi	8
Görsel okuma yaptırmaya başladık	6
Olumsuz	7
Görsellerde değişiklik yok	3
Eski görseller daha nitelikliydi	2
Görsellerin niteliğinin artırılmasını istiyorum	2
Genel Toplam	82

Tablo 4.25'e göre 2004 programına göre görseller ve işlevleri hakkındaki görüşler kıyaslandığında 75 olumlu tespit, 7 olumsuz tespit yer almaktadır. Olumlu görüşler, olumsuz görüşlerin yaklaşık 10 katıdır. Ders kitaplarındaki görseller ve işlevleri hakkında öğretmenlerin görüşlerinden 25'i "Yeni görsellerin daha iyi nitelikte olduğu", 20'si "2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsellerin sayısının daha fazla olduğu", 16'sı "Öğrencinin ilgisini çekecek nitelik kazandığı", 8'i "Görsellerin konu ile ilgili bağlantılı hale geldiği", 6'sı "Görsel okuma yoluyla görsellerin işlevsel olarak kullanılmaya başlandığı" şeklinde ifade edilmektedir.

Görsellerin daha iyi nitelikte olduğu bulgusunu destekleyen örneklerden biri aşağıdaki gibidir;

Ö6. *Görsellik açısından da yeni kitaplar çok daha güzel. İçerisinde karikatürler, spot bilgiler, ikonlar filan kullanılmış.*

2004 programına göre hazırlanmış ders kitaplarında görsellerin çeşitlilik kazanmasının önemi üzerinde durulmuştur. 1998 programına göre hazırlanmış ders kitaplarında yer almayan görsellerin yeni kitaplarda yer alması, öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini olumlu yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

Ö7. *Mesela çevre kirliliği konusunda iki görsel vermiş. “Eskiden çevremiz böyleydi, şimdi bu hale geldi” gibi. Çok daha zengin görsellik var.*

Görsel okuma yoluyla karşılaştırma yapmayı gerektiren görseller (resimler, fotoğraflar...vb.) inceletilerek öğrencilerin eleştirel düşünme, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin de geliştirilmesine katkı sağlanabilir. Nitekim Sosyal Bilgiler dersi program kitabında öğrencilerin anlaşılması zor konuları görseller yardımıyla kavramalarının kolaylaştığı ve yeni bilgiler üretmelerinin sağlanabildiği belirtilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.68). Görsellerle dikkati çekilen öğrenciler, kavramları zihinlerinde somutlaştırarak çıkarımlarda bulunabilirler. Tabloya göre öğretmenlerin cevaplarına baktığımızda, 20’si “Görsellerin sayısının arttı” şeklinde ifade edilmiştir. Bu konuda söylenenlere örnekler şöyledir;

Ö22. *Görseller yeni kitaplarda eski kitaplara göre daha fazla. Görsellerin niteliği daha güncel. Bizim Sosyal Bilgiler kitabımızda çocuklara isim verilmiş. Nazlınehir ve Mert. Çocukların ilgisini çekiyor. Onların yaşantılarını anlatıyor, aktarıyor bize. Çocuk onun yaşantısı ile kendi yaşantısını karşılaştırıyor. Benzerlikleri görüyor, farklılıkları görüyor. Mesela turizm konularında filan daha son zamanlarda yaşanan olaylar, çekilen fotoğraflar var. Eskiden çok klasik gördüğümüz resimler vardı. Şimdi daha özel resimler var. Daha olumlu bence.*

Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin hem nicelik hem de nitelik bakımından zenginleşmesinin öğrencilerin ilgilerini çekmekte olduğu görülmektedir. Daha güncel ve karşılaştırma imkanı sağlayan görsellerin yer alması öğrencilerin ders kitaplarına dolayısıyla Sosyal Bilgiler dersine bakış açısını olumlu yönde etkilediği gözlenmiştir. Görsellerin ve altındaki açıklamaların konunun bir özeti niteliğinde olduğunu düşünen bir öğretmen düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir;

Ö31. *Resimler daha çok. Resimlerin altındaki yazılar da ana konularla ilgili. Görsellerin niteliği çok güzel. Eskiden bir iki tane resim vardı, altında ne olduğunu yazıyordu sadece. Yeni kitaplarda resimlerin altında daha açık ifadeler var. Neredeyse bir özet gibi.*

Özellikle görsel çeşitlerinden resimlerin veya fotoğrafların altında yer alan yazıların eski kitaplara oranla daha konuyla ilgili ve daha açıklayıcı nitelikte olduğu düşünülmektedir. Böylece konunun özünün görseller aracılığıyla rahatlıkla anlaşıldığı

yönünde bilgi edinilmektedir. Öğretmenlerin görseller konusunda yoğunlukla dile getirdiği görüşler olumlu yönde olmuştur. Daha az sayıda belirtilen cevaplara bakıldığında 3'ü "Değişiklik göremediğini", 2'si "Eski görselleri beğendiğini" ve 2'si "Yeni görsellerin niteliğinin artırılması" isteğini dile getirildiği göze çarpmaktadır. Olumsuz görüş bildiren öğretmenlerin söylediklerinden örnekler aşağıdaki gibidir;

Ö46. *Ders kitaplarındaki görseller çok yetersiz ve seviyenin çok altında. Bunun dışında zaten haritalar ve diğer araç gereçlerle ilgili henüz benim işlediğim konularda bir kullanım alanı yok. Daha önceki sosyal bilgiler dersini fen dersiyle dönüşümlü olarak işlediğimiz için çok daha görsellerden faydalanabiliyorduk. Burada çok fazla görsellerden faydalanılamıyor. Olan görseller de zaten basit ve işlevinin dışında.*

Öğretmenin görüşü görsellerin öğrencilerin düzeylerinin altında olduğu, konular içerisinde kullanım alanı bulmadığı yönündedir. Görsellerle ilgili fazla bir değişiklik olmamasıyla birlikte içeriğin etkisiyle öğrencilerin görselleri daha iyi kullanabildikleri ve öğretmenlerin görsellerin önemini daha iyi anladıkları yönünde görüş bildiren bir öğretmenin fikirleri aşağıdaki gibidir;

Ö14. *Görsellerde çok fazla değişiklik yok. Ancak içerik daha farklı olduğu için öğrenciler de görsellere farklı yönlerden bakabiliyor.*

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriğinin değişmesiyle birlikte yer alan görsellere daha farklı bakabildikleri, ders içerisinde konular işlenirken daha işlevsel hale geldiği izlenmektedir.

Ö21. *Sosyal Bilgiler dersinde görsellerle ilgili fazla bir değişiklik yok. Önceden de görseller vardı Sosyal Bilgiler dersinde ancak ne kadar önemli olduğunu bilmiyorduk. Görsellerle ilgili yorum diye bir şey yoktu. Şimdi çocuk kendisi yorumluyor.*

Yeni programda da eski programa göre hazırlanmış ders kitaplarında olduğu görsellerin yer aldığı ancak öğretmenlerin, öğretimin bir parçası olarak öğrencilerin konu ile ilgili yorumlarda bulunmaları amacıyla kullanımının daha önemli olduğunu düşündükleri izlenmektedir.

Alt Amaç 4: Öğretmenlere göre ders ve çalışma kitabındaki etkinlikler ve işlevleri açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitaplarındaki etkinlikler ve işlevlerine ilişkin, sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.26.'da sunulmuştur.

Tablo 4.26. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarındaki Etkinlikler ve İşlevleri Hakkında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Ders ve Çalışma Kitaplarındaki Etkinlikler ve İşlevleri Hakkındaki Görüşleri	f
Olumlu	44
Etkinlikler nitelikli	15
Etkinlikler araştırmaya yöneltiyor	11
Etkinlikler öğrencinin ilgi ve motivasyonunu artırıyor	10
Çoklu zekaya yönelik etkinlikler var	4
Öğretmenin işini kolaylaştırıyor	2
Etkinlikler öğrenileni pekiştirici nitelikte	1
Etkinlikler kalıcılığı sağlıyor	1
Olumsuz	40
Etkinliklerin niteliği yetersiz	8
Etkinliklerin sayısı verilen süre için fazla	7
Birbirini tekrar eden etkinlikler var	7
Öğrencinin tek başına yapamayacağı etkinliklere yer verilmiş	6
Sosyo ekonomik düzeyi düşük yerlerde etkinlikler tam uygulanamıyor	4
Fiziksel şartların eksikliğinden etkinlikler uygulanamıyor	2
Mevcutların fazlalığı uygulanabilirliği düşürüyor	2
Etkinlikler zamanla daha iyi olacaktır	2
Etkinliklerin sayısı az	1
Öğrenciyi hazırla alıştıran etkinlikler yer almakta	1
Genel Toplam	84

Tablo 4.26.'ya göre öğretmenlerin ders ve çalışma kitaplarındaki etkinlikler ve işlevleri hakkında görüşlerine baktığımızda, 15'i "Etkinliklerin nitelikli olduğu", 11'i "Araştırmaya yöneltici olduğu", 10'u "Öğrencinin ilgi ve motivasyonunu artırdığı", 4'ü "Çoklu zekaya yönelik etkinliklere yer verildiği" şeklinde ifade edilmiştir. Yanıtlara bakıldığında olumlu görüşe sahip öğretmenlerin ağırlıkta olduğu söylenebilir. Öğretmenlerin bu konuda söylediklerine örnekler şöyledir;

Ö11. Araştırma etkinlikleri çok güzel. Çocukların çok hoşuna giderek araştırmalar yapıyorlar. Bu konuda çok faydalı buluyorum.

Öğrencilerin kitaplardaki etkinlikler yoluyla araştırma yapmayı öğrendikleri ve böylece eğlenerek öğrendikleri görülmektedir. Etkinliklerin öğrencinin hayatı içerisinde olduğunu bir örnekle açıklayan Ö23 şunları anlatmıştır;

Ö23. *Kitaptan bu şekilde takip ettiğinde kitap, çocuğun kendini ve çevresini bu şekilde gözlemlemeye yönlendiriyor. Gittiği sinema filmini arkadaşına anlatması şeklinde girdi o konuya kitap ve inanılmaz ilgilerini çekti. Her zaman tarihle ilgili konularda çok zorlanırdık. Ama burada Mert'in Nazlınehir'e gittiği sinema filmini anlatması çocukların gittiği filmi birilerine anlatmak gibi çok sık yaptıkları bir şey olduğu için çok ilgilerini çekti. Yaklaşım çok iyi yönlendiriyor. Bu gözleminde de örneğin Cumhuriyet ile ilgili ünitemizde Kurtuluş Savaşı'nın başladığı günlerden, Mert'in gittiği bir sinema yoluyla bahsediyor.*

Öğrencilerin konuların işlenişinde kendilerine yakın buldukları karakterler aracılığıyla ve özellikle de tarihle ilgili konularda güncel hayatlarında yaşadıkları olaylarla bağlantılı olarak öğrenmelerinin ilgilerini çekmekte olduğu belirtilmektedir. Öğrenci merkezli etkinliklere yönelik bir diğer öğretmenin söyledikleri şu şekildedir;

Ö26. *Etkinlikler son derece işlevsel. Öğrenciyi işin içine katarak hatta öğrenci merkezli, araştırmaya yönelten, eğlenerek öğrenmesini sağlayan etkinliklere yer veriliyor. Aralarda “Bunu düşünür müsün?” gibi ipucu veriliyor. O tip sorularda da çocuk, farklı bakış açılarıyla düşünüyor.*

Yukarıda görüşme yapılan öğretmenin de belirttiği gibi 2004 Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitaplarında yer alan öğrenci merkezli etkinlikler, öğrenciyi araştırma ve sorgulamaya yöneltmekte, olaylara ve durumlara farklı bakış açılarıyla bakabilmelerini sağlamaktadır. Bu anlamda yapılandırmacı anlayışa göre yazılan ders kitaplarında yer alan etkinliklerin öğrencinin önceki deneyim dünyasını harekete geçiren, tanım ve anlamları sezdirenen, öğrenciyi bireysel anlam yaratma çabasına sokan nitelik taşıdığından bahsedilebilir (Kabapınar,2007b, s.347). Ders ve çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin değerlendirilmesi boyutuna değinen bir öğretmen şöyle söylemiştir;

Ö18. *Çalışma kitaplarındaki etkinlikler de değerlendirme amaçlı kullanılabilir.*

Öğrenci çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin, öğrencilerin ders kitaplarında öğrendikleri bilgiyi hem kendilerini değerlendirmeleri hem de öğretmenlerin öğrencilerin öğrenip öğrenmediklerini görebilmek amacıyla kullanılabildiği izlenmiştir. Bunun yanında olumsuz olarak verilen cevapların 8’i “Etkinliklerin niteliğinin yetersiz olduğu”, 7’si “Etkinliklerin verilen süre için fazla olduğu” ve 7’si “Birbirini tekrar eden etkinliklerin olduğunu” şeklinde ifade edilerek en çok dile getirilenlerdir. Olumsuz görüş bildiren öğretmenlerin söylediklerine örnekler şu şekildedir;

Ö10. Çalışma kitaplarındaki etkinliklerin bazıları çok güzel bazıları gereksiz. O etkinlikleri çocuk da anlayamıyor, tek başına yapamıyor zaten.

Ö15. Etkinlik sayısı azaltılabilir. Çevre koşulları uygun olmayan yerlerde bu ders kitaplarındaki etkinliklerin uygulanması çok güç. Mevcutların kalabalık olması da çok güzel olan bazı etkinliklerin yapılmasını engelliyor. Etkinliklerden bazıları sayıca çok fazla. Daha az etkinlik daha özümseyerek yapılabilir. Çünkü programı yetiştirme kaygısı var. Kalabalık sınıflarda tüm etkinliklere, tüm çocuklar cevap veremiyor.

Ö22. Etkinlikler aslında güzel ama bazı etkinlikler çok tekrar ediliyor gibi geliyor bana. Çocuklar bunu yapmıştık gibi konuşabiliyor. Bu yorumum çalışma kitabı için. Sosyal bilgiler dersinin ders kitabında çok fazla etkinlik yok zaten. Sınıflardaki öğrenci sayısının çokluğundan dolayı her çocuk araştırmasını yapsa bile sunamıyor.

Öğretmenler, ders ve çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin verilen süre içerisinde yapılamayacak kadar çok sayıda olduğu, zaman zaman uygulamakta zorlanılan etkinliklerin yer aldığı ve gereksiz tekrar eden etkinliklerin olduğu görüşündedirler. Kalabalık mevcuda sahip sınıflar açısından etkinliklerin uygulanabilirliğinin güçleştiği de yorumlar arasında yer almaktadır.

Alt Amaç 5: Ölçme ve değerlendirme sistematığı açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme sistematığına ilişkin, sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.27’de sunulmuştur.

Tablo 4.27. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarındaki Ölçme ve Değerlendirme Sistematiği Hakkında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Ders ve Çalışma Kitaplarındaki Ölçme ve Değerlendirme Sistematiği Hakkındaki Görüşleri	f
Olumlu	56
Ölçme değerlendirme çeşitlendi	22
Süreç ve sonuç değerlendirme bir arada yer alıyor	7
Öğrenci kendi gelişimini görebiliyor	6
Öğrenciye yorum şansı veriyor	5
Çoklu zekaya yönelik değerlendirme yapılabilir	5
Değerlendirme konuyu kapsayacak nitelikte	3
Öğretmenin işini kolaylaştırıcı	3
Niteliği yeterli	2
Araştırmaya yönlendiriyor	1
Artık ölçme ve değerlendirme sistemi daha adil	1
Öğrencinin özgüvenini arttıran bir değerlendirme sistemi	1
Olumsuz	26
Değerlendirme çalışmaları yoğun	9
Öğrenci mevcutlarının fazla olması, değerlendirmeye engel teşkil ediyor	7
Niteliği yetersiz	3
Öz ve akran değerlendirmede çocuklar objektif olamıyor	3
Öğretmenin işi zorlaştı	2
Açık uçlu sorularda değerlendirme yapmak zor oluyor	1
Ders kitabındaki konu ile çalışma kitabındaki değerlendirme etkinliği kazanıma ulaşılabilirlik noktasında örtüşmüyor	1
Genel Toplam	82

Tablo 4.27.'ye göre Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme sistematiği hakkında öğretmenler tarafından verilen olumsuz cevapların iki katını aşkın olumlu cevap verildiği görülmektedir. Olumlu cevaplara bakıldığında, 22'si "Ölçme ve değerlendirmenin çeşitlendiğini" belirtmiştir. 7'si "Süreç ve sonuç değerlendirmenin bir arada yapıldığını" söylerken 6'sı "Öğrencilerin kendi gelişimlerini görebildiğini", 5'i "Öğrenciye yorum yapma şansı verdiğini", 5'i "Çoklu zekaya yönelik ölçme ve değerlendirme etkinliklerine yer verildiğini" belirtmiştir. Bu konuda bir öğretmen şunları söylemiştir;

Ö6. Ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin kitabın içerisinde olması öğretmenin işini çok kolaylaştırmış. Neresindeyiz programın, ne kadar ilerledik, ne kadar geride kaldık, onu da farkedebiliyoruz. Çalışma kitaplarını kontrol ediyoruz. Etkinliklerin ne kadarı yapıldı, niteliği nasıl onu kontrol ediyoruz. Ölçme değerlendirme formlarının çok temel olanlarının bir kısmını her temada her çocuk için mümkün

olmasa da uyguluyoruz. 4. sınıfta temel olan 3 değerlendirme var. Onlar performans ve proje görevleri. Ama onlar bizim için çok zor oluyor. Projelerin ölçeklendirilmesi, ölçme-değerlendirme formlarının oluşturulması, proje yapma aşaması çok çok sorunlu. O anlamda ben Sosyal Bilgiler dersi için ölçmenin çok sağlıklı olduğuna inanmıyorum.

Olumsuz düşüncelere sahip olan öğretmenlerin verdiği cevapların 9'u "Değerlendirme çalışmalarının yoğunluğundan yakınmış", 7'si "Mevcutların fazlalığının değerlendirmenin yapılmasına ket vurduğunu" belirtmiştir. Buna örnek olarak öğretmenlerin söyledikleri şöyledir;

Ö7. *Eskiden klasik sorular ve cevaplar vardı şimdi daha çok teste yönelik, boşluk doldurma gibi teknikler kullanılıyor. Aslında bu konuda o kadar çok bilgi sahibi değilim açıkçası.*

Soru-cevap ölçme ve değerlendirme tekniğinin yanı sıra çeşitlilik kazanan ölçme ve değerlendirme teknikleri konusunda yukarıdaki görüş bildiren öğretmen yeterince bilgi sahibi olmadığını açıkça dile getirmektedir. Yeni ölçme ve değerlendirme tekniklerinin profesyonellik gerektirdiği görüşünde olan aşağıdaki öğretmen de bu söylemiyle öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme alanında yetersiz olduklarını bir kez daha vurgulamaktadır.

Ö39. *Ölçme değerlendirmeyi zor buluyorum. Profesyonellik gerektirdiğini düşünüyorum. Yeni mezun olanlar daha avantajlıdır belki ama bizim için zor. Değerlendirme ölçekleri çok gereksiz. Müfettiş gelir diye bir kaç tane yaptım o kadar. Profesyonellik gerektiriyor. Zaman kaybı. Angarya. Kimsenin dört dörtlük uyguladığına inanmıyorum yine de elimizden geleni yapıyoruz.*

Öğretmenlerin ders ve çalışma kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme sistematigi hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşleri karşılaştırıldığında olumlu görüşlerin daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yeni ölçme ve değerlendirme sistematigi öğretmenlere hazır olması bakımından kolaylık sağlamaktayken kalabalık sınıflarda uygulanabilirlik açısından zorluk yaşatmakta olduğu görülmektedir. Öğretmenler öğrencilerin neyi, ne kadar öğrendiklerini özellikle de çalışma kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme uygulamaları ve öğrenci değerlendirme formları yoluyla yapmakta olduklarını belirtmektedirler.

Ö15. *Eski sistemde sadece yazılı ya da sözlü ölçme değerlendirme yapılırdı. Yeni sistemde performansa ve projeye yönelik ya da öğrencinin ders içindeki performansına göre ölçme değerlendirme uygulanıyor. Eski sistemde öğrencilerin içinde bulunduğu durum ne olursa olsun değerlendirme tek yönlü ve anlık yapılırdı. Şimdi hepsi bir bütün olarak düşünülerek yazılı, performans, proje, test tekniği gibi farklı teknikler bir arada öğrencilerin başarısını tam olarak ölçülmüş oluyor. Bunu başarabilmek için öğrencilere çok fazla performans görevi vererek iyi bir gözlem yapmak gerekiyor. Fakat kalabalık sınıflarda bu tam olarak gerçekleştirilemiyor.*

Ölçme ve değerlendirme tekniklerinin değişimi konusunda memnuniyetini dile getiren öğretmene göre sınıflarda öğrenci sayısının çok olması bu tekniklerin tam olarak uygulanamamasını doğurmaktadır. Nitekim Ataman'ın (2007, s.151) araştırma sonuçlarına göre 2004 programı yürürlüğe girdikten sonra öğrenci başarısını değerlendirmede araştırma kapsamındaki öğretmenlerin en çok % 16 oranıyla projeyi, % 13 oranıyla performans değerlendirmeyi ve % 13 oranıyla sınıf içi performansı ölçüt aldığı belirtilmektedir. Program değişimiyle birlikte ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerinin çeşitlendiği, öğretmenlerle yapılan görüşme sonuçlarına göre de öğretmenlerin yeni ölçme ve değerlendirme tekniklerinin faydalı buldukları ancak bazı öğretmenlerin benimsemekte güçlük çektiği tespit edilmiştir.

Ö16. *Ölçme değerlendirme süreç boyunca devam ediyor. Hem konu içerisinde sorularla değerlendirme yapılırken hem de tema sonunda farklı ölçme değerlendirme teknikleri ile hazırlanmış bir kaç bölümlük değerlendirme bölümleri yer alıyor.*

Ö19. *Ölçme değerlendirmede eskiden tamamen ezberdi, tamamen bilgiye dayanıyordu. Ama şimdiki ölçme değerlendirmede tamamen yaşadığı şeyleri soruyor, yorumlayabileceği şeyleri soruyor. Eskiden doğru-yanlış, boşluk doldurmalar yoktu. Ancak sorardık bu savaş nerede, kimler arasında olmuş diye. Şimdi çoktan seçmeli var, değişik ölçme değerlendirmeler var.*

Konu ya da ünite sonunda yapılan ölçme ve değerlendirmenin artık öğretim süreci boyunca farklı teknikler yoluyla yapıldığını ifade eden öğretmenler öğrencilerin cevabı ezbere yönelik sorulardan çok yorum yapabileceği sorulara yer verilmesinin etkililiği üzerinde durmaktadırlar. Öğretmenlerin görüşlerini destekler nitelikte Ataman'ın 2004 programı yürürlüğe girdikten sonra kullanılmaya başlanan ölçme ve

değerlendirme yöntem ve tekniklerinin öğrencileri geliştirip geliştirmediğini amaç edinerek yaptığı öğretmen görüşmelerinin sonuçlarına göre % 71 oranında öğretmenlerin alternatif ölçme tekniklerinin öğrencileri geliştirdiği belirtilmektedir. Ataman'ın araştırma sonuçları arasında, yeni kitaplarda yer verilen alternatif ölçme tekniklerinin öğrencilerin % 32 oranında araştırma yeteneklerini, % 16 oranında özgüvenlerini, % 12 oranında sorumluluk bilinçlerini ve % 12 oranında kendilerini ifade etme yönleri geliştirdiği sonuçları yer almaktadır. Bu bağlamda yeni programa göre hazırlanmış ders ve çalışma kitaplarında alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerini kullanımının öğrenme üzerinde olumlu etkisinden söz edilebilir.

Bunun yanı sıra cevapların 3'ü "Öz ve akran değerlendirmede çocuklar objektif olamıyor" şeklinde ifade eden öğretmenlerden biri bu konudaki sıkıntısını şöyle dile getirmiştir;

Ö22. Ölçme değerlendirme konusunda zaman zaman eski kitaplarda da çoktan seçmeli sorulara, doğru-yanlış, boşluk doldurma tekniklerine yer veriliyordu. Yeni kitaplarda da böyle sorular var. Kazanımlara yönelik sorular, kitapta vereceğimiz bilgilere yönelik sorular var. Sınavlarda da bunlara paralel sorular soruyoruz. Kendini değerlendirme ya da akran değerlendirme tipi değerlendirmeler çok olumlu ama çok da objektif olamıyor çocuklar. Gerçek sonucu alamayabiliyoruz. Çocuk kendini değerlendirirken hep mükemmel görüyor. Gerçi biz bu tip uygulamalara 2. sınıfta başladık. Zaman zaman "Bunu ne derece kavradın?" gibi bir değerlendirmeye orta seviyeyi işaretleyerek kendini tanıdığını da gösterebiliyor. Az sayıdaki gruplarla çalışılırsa her çocuğun öğrendiği ölçülebilir.

Öğrencilerin kendini değerlendirme ya da akran değerlendirme tekniğiyle yaptıkları değerlendirmelerin objektif olmadığı görüşünde olan yukarıdaki öğretmene göre zamanla ve daha az sayıdaki öğrencilerle daha doğru bir ölçme değerlendirme yapılabilecektir. Bu noktada öz değerlendirmenin zamanla doğru sonuçlar veren, başta öğrencilerin alışma sürecinin geçmesinin gerektiği bir yöntem olduğu söylenebilir.

Alt Amaç 6: Öğretmenlere göre Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sınıfta kullanım amacı ve kullanım biçimi açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 yılı programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sınıf içindeki kullanım amacı ve kullanım biçimi hakkında sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.28.'de sunulmuştur.

Tablo 4.28. 2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sınıf İçindeki Kullanım Amacı ve Kullanım Biçimi Hakkında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sınıf İçindeki Kullanım Amacı ve Kullanım Biçimi Hakkındaki Görüşleri	f
Değişikliğe uğradı. Eskiden okuma anlama yapıyordu şimdi araştırma, yorumlama vb. ile ders işleniyor	22
Konuya giriş aşamasında kullanıyorum	8
Ders kitabını dersin her aşamasında etkili şekilde kullanıyorum	7
Ders ve çalışma kitabını bir ders boyunca dönüşümlü olarak kullanıyorum	7
Kitapların içindeki açık uçlu soruları öğrenmede etkili kullanıyorum	6
Ek kaynaklardan yararlanıyorum.	6
Öğrenciye bilgiyi buldurmak amacıyla kullanıyorum	6
Kullanımı hem öğretmen hem öğrenci için kolay hale geldi	5
Değişikliğe uğramadı	5
Kitabın içindeki görselleri öğrenmede etkili kullanıyorum	4
Ders ve çalışma kitaplarının ayrı olması öğretmenin etkinliğini artırıyor	2
Sosyo ekonomik düzey kitabın kullanım biçimini etkiliyor	2
Fiziksel durum kitabın kullanım biçimini etkiliyor	2
Ders kitabını gelişmede çalışma kitabını sonuçta kullanıyorum	2
Anahtar kavramları öğrenmede etkili kullanıyorum	2
Genel Toplam	86

Tablo 4.28.'e göre öğretmenlerin Sosyal Bilgiler ders kitabının sınıf içindeki kullanım amacı ve kullanım sıklığı konusundaki görüşlerine baktığımızda 22'si "Eskiden okuma anlama yapılırken şimdi araştırma, yorumlama vs. ile ders işlenmesi gelmektedir", 8'i "Ders kitaplarının konuya giriş aşamasında kullanıldığı", 7'si "Dersin her aşamasında etkili şekilde kullanıldığı", 7'si "Ders ve çalışma kitabının bir ders boyunca dönüşümlü olarak kullanıldığı" belirtilmektedir. Aşağıda sınıf içerisinde ders kitaplarını kullanım biçimi ve amacının değiştiği hakkında görüş bildiren öğretmenler şunları söylemektedir;

Ö13. *Eskiden okuyorlardı ve sınıf içinde birbirlerine anlatıyorlardı. Fakat görsellerden yararlanarak öğrenmek çocukların da daha iyi öğrenmesine neden oluyor. Şimdi kitaplar daha farklı kullanılıyor.*

Ö16. *Ders kitaplarını sınıf içerisinde kullanım biçimimiz değişti. Önce konu ile ilgili görselleri inceliyoruz, sonra görsellerin ne anlattığı hakkında öğrencilerin fikirlerini alıyoruz, daha sonra konunun ana hatları öğretmen tarafından sunuluyor. Önce öğrencinin görüşü sonra öğretmenin fikirleri şeklinde işleniyor.*

Özellikle kitapların kullanım biçiminde değişikliği gözlenen noktanın görsel okumaya daha çok yer verilmesi olduğu görülmektedir. Bu durum görseller hakkında yorum yapması sebebiyle sınıf içerisinde öğrencinin rolünün değişimini de gündeme getirebilecektir. Öğrencilerin sınıf içinde daha aktif bir rol aldığını düşünen Ö19 ve Ö23'ün ifadeleri aşağıdaki gibidir;

Ö19. *Değişti. Şöyle değişti; şimdi yeni bir üniteye başladığımızda önce o ünite ile ilgili kavramlara bakıyoruz. Hangi kavramları öğreneceğiz? Hatta kavramlarla ilgili araştırma yapıyoruz.*

Ö23. *Eskiden okunup anlatılırdı. Şimdi kitaplar sadece uygulamaya yönelik. Konuyu işlerken arada kesinti ve mutlaka çocuğun fikrini alma var. Hatta etkinliklerde de çocuk kendi fikrini, yorumunu yazmış oluyor. Birlikte işlerken fikrini hazırlamış oluyor. Başkasının da fikrini dinlemiş oluyor. Çoğulcu bir durum ortaya çıkmış oluyor. Daha doğrusu en doğrusunu yakalamak gibi bir durum ortaya çıkmış oluyor.*

Yukarıda görüşünü bildiren öğretmen öğrencilerin fikir ve yorumlarının önem kazandığını ve sınıf içinde öğrencilerin görüş bildirmesinin sonucunda bir fikir zenginliğinin oluştuğunun altını çizmektedir. Nitekim yapılandırmacı öğrenme anlayışında öğrencilerin, öğrenme süreci içerisinde aktif bir role sahip olduğu düşünüldüğünde; öğretmenden ya da arkadaşlarından dinledikleri bilgilerden zihinlerinde farklı anlamlar oluşturdukları söylenebilir (Kabapınar, 2007a, s.15). Bu nedenle yapılandırmacı anlayışa göre yazılan ders kitaplarının da öğrencilerin tartışabileceği ve yorum yapabileceği, öğrencilerin varolan deneyimleri ile yeni bilgileri ilişkilendirebileceği etkinliklerin yer alması önem taşımaktadır.

Kitapların kullanımı konusunda görsellerin yanı sıra ünite ile ilgili kavramların araştırılması, kavramların konularla ilgili verdiği ipuçları ve kendi fikrini söylemek

kadar başkalarının da fikirlerini dinleyerek yorum yapmanın da önemi üzerinde durulmaktadır.

Ö32. *Eskiden sırf okuma, anlatma, özet çıkarma yapıyorduk. Şimdi konu ile ilgili neler bildiğimizi ve neler öğrenmek istediğimizi paylaşıyoruz. Ben daha ziyade ünitenin etkinliklerini inceleyip birebir konularımızı kapsayanları tespit edip onların üzerinde duruyorum. Hepsine zaman da yetmiyor. Çok güzel, daha hareketli, paylaşımcı bir sınıf ortamı doğuyor.*

Ö42. *Sosyal bilgiler dersinde eskiden öğrenci okuyup anlatıyordu konuyu. Şimdi öğrenci araştırıyor, hazırlık yapıyor, arkadaşlarına sunuyor. Öğretmen eksikleri tamamlıyor. Eski küme çalışmalarına benziyor.*

Eski programa uygun hazırlanmış ders kitapları daha çok okuma, anlatma, özet çıkarma amacıyla kullanılırken şimdi tamamen öğrencinin bilgi ihtiyacına yönelik, öğrenme sürecinin bir parçası haline gelerek araştırmalar ve sunumlar yaptığı bir ders için araç olarak kullanılmakta olduğu ifade edilmektedir.

Yapılan görüşmelerde ikinci sırada öğretmenlerin verdiği cevaplardan 8'i "Kitapların konuya giriş amacıyla kullanıldığını" belirtmiştir. Öğretmenlerin ders kitaplarını konuya giriş amacıyla kullandıklarına ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

Ö6. *Çok fazla değişmedi. Okuma anlatma daha azaldı tabii. Çünkü anlatacak bir şey vardı orada. Şimdi özet çıkarma nasıl bir şeydir öğretmeye kalksak özet çıkaracak bir şey bulamıyoruz. Hep hikaye gibi anlatıldığı için olaylar özet imkanı olamıyor. Türkçe dersi ile Sosyal Bilgiler dersini yeni programda çok zor ilişkilendiriyoruz. Eskiden Sosyal Bilgiler dersi Türkçe dersine okuma, anlatma bakımından çok destek olurdu. Ama şimdi anlatacak bir şey yok, özet çıkaramıyoruz.*

Ö15. *Konuya girişte ilgi çekmek, ön bilgilerini yoklamak, konuyu sezdirmek amacıyla kullanıyorum. Eskiden kitap üzerinden bilgiler öğretiliyordu. Şimdi konu hakkında sohbet ederek sonrasında da araştırma ödevi vererek konu işleniyor. Öğrenme sürecine katkısı var. Öğrenciler araştırarak ve bilgi paylaşımında bulunarak öğreniyorlar.*

Ö32. *Ancak bu yeni kitaplarda da gereksiz etkinliklerin olduğunu düşünüyorum. Kitap hep yanımızda, sık sık kitaba başvuruyoruz. Konuya girişte, ünitenin içeriğini öğrenmekte, değerlendirme yaparken, konuların altını çizmede. Eskiden okuma-anlama verilirdi*

ama tüm yük öğretmenin üzerindeydi. Özet çıkarttırdık. Yazı ağırlıklı çalışırdık. Şimdi öyle değil, öğrenciler çok rahat etmiş oldu.

Öğrencilerin ön bilgilerini tespit edebilmek, konuya girişte öğrencilerin dikkatlerini çekebilmek amacıyla kitapları kullanan yukarıdaki öğretmenlerin görüşlerinden anlaşıldığı üzere kitaplar süreci başlatan bir öge olmakta sonrasında ise araştırma ve araştırma sonuçlarını sunma aşamaları gelmektedir.

Alt Amaç 7: Öğretmenlere göre Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sınıfta kullanımının sıklığı açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını kullanma sıklığı konusunda sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.29.'da sunulmuştur.

Tablo 4.29. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Kullanma Sıklığı Konusunda Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Ders Kitaplarını Kullanma Sıklığı Hakkındaki Görüşleri	f
Sık kullanıyorum	39
Bazen kullanıyorum	9
Kullanmıyorum	0
Genel Toplam	48

Tablo 4.29.'a göre öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını kullanma sıklığı konusunda öğretmen görüşlerine baktığımızda 39'u "Ders kitaplarını sıklıkla kullandığını" belirtiyor. Görüşülen öğretmenlerden ders kitabını hiç kullanmayan olmaması dikkat çekicidir. Öğretmenlerin sadece ders kitabına bağlı kalmamakla birlikte ana kaynak ya da yardımcı kaynak olarak genellikle sınıf içi uygulamalarında ders kitaplarının kullanımına yer verdikleri söylenebilir.

Aşağıda görüş bildiren öğretmenler kitapları sık kullanmalarını nedenleriyle birlikte ifade etmektedirler;

Ö15. *Ders kitaplarını mümkün olduğunca sık kullanıyoruz. Genelde kitap üzerinden gidiyoruz. Artık öğrenci çalışma kitabı da var. Konu*

hakkında sohbet ettikten sonra öğrenciler birbirleriyle bilgilerini paylaşıyorlar. Sonra ders kitabından verilen bilgiler okunuyor.

Ö20. *Kitaplar bütün ders boyunca kullanılabilir. Ön çalışması var, değerlendirmesi var.*

Ö23. *Ben tamamen her ders, ders kitabını kullanıyorum. Çünkü kitaplar beni yeterince tatmin ediyor. Ben çocukları çok mutlu gördüğüm için kendim de çok mutlu oluyorum. Ortalamanın altında ya da ilgi alanı başka şeyler olan çocukları görüyorsunuz. Çocukların özgüvenini geliştirmek bakımından harika.*

Görüşme yapılan öğretmenlerden Ö15. öğrencilerin ders kitabının yanı sıra çalışma kitabı kavramının ortaya çıkışıyla sınıf içi bilgi paylaşımının arttığı yönünde görüş bildirirken, Ö23. öğrencilerin yeni kitaplarla öğretim görmekten mutlu olduklarını ifade etmektedir. Yapılan görüşme sonuçlarına dayanarak öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu kitapları her ders kullandığı üzerinde durmaktadır. Kitapların içerisinde bir ders süreci boyunca gerekli derse giriş ve değerlendirme etkinliklerinin olmasının, farklı seviyede ve ilgi alanlarına sahip çocuklara hitap eden etkinlikler yer almasının kullanım sıklığını artırdığı görüşü ortaya konulmaktadır.

Ders kitaplarını her ders kullanan öğretmenlerin yanında cevaplara bakıldığında 9'unun "Ders kitaplarını bazen kullandığını" ifade ettiği görülmektedir. Ders kitaplarını "Hiç kullanmadığını" belirten öğretmen olmamıştır.

Ö36. *Yardımcı kaynaklarla birlikte kullanıyorum.*

Ö39. *Yönlendirmek açısından kullanıyorum ama kaynak kitaplardan da faydalaniyorum.*

Ö.36 ve Ö.39'un ifadelerine göre ders kitaplarının sınıf içi uygulamalarda tek başına yeterli olmadığı, öğretmenler tarafından ek kaynaklara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Ek kaynaklara başvuran öğretmenlerin ders kitaplarındaki bilginin yeterli oranda olmadığını düşündükleri varsayılabilir.

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kendi öğretme süreçlerine kattığı derinlik noktasındaki görüşleri hakkında sorulan

karşılaştırmalı açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.30.'da sunulmuştur.

Alt Amaç 8: Öğretmenlere göre sınıfta öğretim sürecine katkıları açısından 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kendi öğretme süreçlerine kattığı derinlik noktasında sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.30'da sunulmuştur.

Tablo 4.30. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Kendi Öğretme Süreçlerine Kattığı Derinlik Noktasında Karşılaştırmalı Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Ders Kitaplarının Kendi Öğretme Süreçlerine Kattığı Derinlik Noktasındaki Karşılaştırmalı Görüşleri	f
2004 yılı programına uygun hazırlanmış ders kitapları	26
1998 yılı programına uygun hazırlanmış ders kitapları	14
İkisi de eksik	6
İkisi de derinlik katar, öğretmene bağlı	2
Genel Toplam	48

Tablo 4.30.'a göre öğretmenlerin verdiği cevapların 26'sı "2004 yılı Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kendi öğrenme süreçlerine derinlik kattığını" belirtmiştir. Beğenilerini ifade eden öğretmenlerin görüşleri aşağıdaki gibidir;

Ö6. Benim açımdan kitaplardan çocuklara bir şey vermek açısından kastediyorsanız ben yeni kitaplardan daha çok memnunum. Çünkü daha çok şey sunuyor bana. Bütün eleştirilerime rağmen eskiye göre daha çağdaş, çünkü daha çok alternatif etkinlik sunuyor bana, hem görseller anlamında hem etkinlik anlamında, örnekleri daha güncel.

Ö20. Yeni ders kitapları daha etkin oluyor. Çünkü ezbere dayalı değil eskisi gibi, yoruma dayalı olduğu için çocukların belleğinde kalabiliyor.

Ö29. Ben yeni kitapları daha çok beğeniyorum. Eski sisteme göre özet çıkarmak gerekiyordu, şimdi deftere çok gerek olduğunu düşünmüyorum. Kitap aynı zamanda defter gibi.

Görüşlerini belirten öğretmenlerin kendilerine göre farklı açılardan yeni ders kitaplarının öğretme süreçlerine derinlik kattığı görülmektedir. Etkinliklerin

çeşitliliği, güncelliği, görsellerin etkililiği, öğrencilere yorum imkanı vermesi, öz bilgi içermesi bunların arasında sayılmaktadır.

Öğretmenlerin cevaplarının 14'ü “1998 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğretme sürecine daha derinlik katmakta olduğunu” şeklindedir. Bu şekilde fikirlerini paylaşan öğretmenlerin görüşlerinden örnekler aşağıdaki gibidir;

Ö5. Eski kitaplar bilgiyi biraz daha ağır verseler de içeriği daha dolu olduğu için eski kitaplar derinlik katıyor diyebilirim.

Ö32. Uzun yıllar eski kitaplarla çalıştığımız için o kitaplara da büyük alışkanlığımız vardı. Yeni kitapların çok derinlemesine olduğunu düşünmüyorum. Öğrenciyi çok yormayan, sıkmayan, belli konuları hedeflemiş, almışlar. Eski kitaplar daha derin, daha detaylıydı. Şimdi bazıları çıkarılmış ama biz gerekli gördüğümüz yerde o eski bilgilerimizi de zaman zaman katıyoruz.

Ö34. Eski kitaplar daha etkiliydi. Konu daha çok irdeleniyordu, daha çok inceleniyordu. Bu yeni kitaplar çok yüzeysel. Çocuk internette konuyu bulup getiriyor. Fakat internet bilgilerinin içinde çocuğun anlayabileceği bilgiler de var, anlayamayacağı bilgiler de var. Eskiden mesela Marmara Bölgesi'nin bitki örtüsünü okuyup, özetliyordu. İklimini tarif ediyordu. O iklimde yetişen bitki türlerini kısaca kendi cümleleriyle yazıyordu.

Yukarıda yer alan üç öğretmenin görüşlerine göre, 1998 programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğretme süreçlerine derinlik katmasının sebebi, daha detaylı bilgi içermesi, içeriğinin daha yoğun olması olarak ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra deneyimli bir öğretmen, uzun yıllar kullandığı ders kitaplarının geliştirmiş olduğu bir alışkanlık olması dolayısıyla da eski kitapların kendi öğretim sürecine derinlik kattığını vurgulamaktadır.

Tablo 4.30'da yer alan öğretmen görüşleri değerlendirildiğinde 2004 yılı programına göre hazırlanmış ders kitaplarının 1998 yılı programına göre hazırlanmış ders kitaplarına göre yaklaşık iki katı oranla öğretmenlerin öğretme süreçlerine derinlik kattığı gözlemlenmektedir. Öğretmenlerden 6'sı “Her iki kitabın da öğretime

derinlik katma noktasında eksik olduğunu” ifade etmiştir. Bu ifadeye uygun bir örnek aşağıda belirtilmiştir;

Ö26. Yeni kitaplarla eski kitapların karışımı gibi. Yani eski kitaplardaki gibi çok bilgi yoğunluğu olmayacak, yeni kitaplar gibi yüzeysel geçmeyecek.

Eski programa göre yazılmış ders kitaplarının da yeni programa göre yazılmış ders kitaplarının da kendine göre olumlu ve olumsuz yanları olduğunu düşünen bir öğretmenin yukarıdaki görüşüne dayanarak her iki kitabın da kendi öğretme sürecine mevcut halleriyle derinlik katmadığı görülmektedir. Gereksiz ve aşırı bilgi yüküne sahip olmayan ancak çok da yüzeysel bilgilerin verilmediği bir ders kitabının daha işlevsel olduğu görüşü belirtilmektedir. Öğretmenlerin 2’si “Her iki kitabın da öğretme sürecine derinlik katabileceğini ancak bunun öğretmene bağlı olduğunu” belirtmiştir.

Ö44. İkisi de derinlik katar yeter ki öğretmen kendini geliştirme çabasında olsun.

Yukarıda yer alan Ö44’ün ifadesine göre kitabı ne amaçla ve nasıl kullandığının farkında olan, kendini geliştirme çabası içindeki bir öğretmenin, kitaplarla öğretme sürecine her anlamda derinlik katabileceği düşünülebilir.

Alt Amaç 9: Öğretmenlere göre çalışma kitaplarının gerekliliği noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler çalışma kitaplarının gerekliliği noktasındaki görüşleri hakkında sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.31.’de sunulmuştur.

Tablo 4.31. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Çalışma Kitaplarının Gerekliliği Noktasında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Çalışma Kitaplarının Gerekliliği Hakkındaki Görüşleri	f
Gerekli bulanlar	39
Öğrendiklerini pekiştiriyor	20
Çocukların kendini ifade etmesini sağlıyor	4
Öğrencilere eğlenceli geliyor	4
Gerekli ancak yeniden düzenlenmesi gerekiyor	4

Öğretmenin işi kolaylaşıyor	2
Öğrenciyi aktif hale getiriyor	2
Gerekli ancak nedeni ifade edilmemiştir	2
Öğrencinin ne anladığını öğretmen çok rahat görüyor	1
Gerekli bulmayanlar	9
Tekrar eden etkinlikler öğrencileri sıkıyor	5
Zaman yetmiyor	1
İki ayrı kitap saçma	1
Öğrenme öncesi hazırlık etkinlikleri konuyu dağıtıyor	1
Etkinlikleri nitelik anlamında yetersiz buluyorum	1
Genel Toplam	48

Tablo 4.31'e göre öğretmenlerin verdiği cevaplar incelendiğinde, 39'u "Çalışma kitaplarını gerekli bulurken", 9'u "Gerekli olmadığını" söylemiştir. Çalışma kitaplarını gerekli bulmayanların verdikleri cevapların yaklaşık dört katı kadar gerekli bulduklarına ilişkin cevaplar verilmiştir. Çalışma kitaplarının gerekli olduğunu düşünen öğretmenlerin buna gösterdikleri gerekçelerin başında verilen cevapların 20'si "Öğrenilenlerin pekiştirilmesi", 4'ü "Öğrencilerin kendilerini ifade etmelerini sağlaması", 4'ü "Öğrencilere eğlenceli gelmesi" şeklindedir. Çalışma kitaplarını gerekli bulan ve gerekli bulmalarının nedenlerini belirten öğretmenlerin görüşmelerinden örnekler aşağıda yer almaktadır;

Ö3. Öğrenci çalışma kitaplarını gerekli buluyorum. Hem öğretmenin işini kolaylaştırıyor, hem çocukların seveceği şekilde hazırlanıyor. Fotokopi imkanı olmayan okullarda bile çocukların severek yapacağı güzel şeyler var.

Çalışma kitaplarının ders kitaplarının dışında fotokopi ile ekstra çalışma kağıdı hazırlamaya imkanı olmayan öğretmenler için yeterli olduğu, öğrencilerin eğlenerek yaptıkları, öğretmenin yükünü hafifleten etkinlikler içerdiği için gerekli görüldüğü vurgulanmıştır. Ö26'da duruma öğrenci tarafından bakarak görüşünü belirtmektedir;

Ö26. Çocuklar çok yazmayı sevmiyorlar, daha çok resim çizmeyi, kısa cevapları seviyorlar. Bu da aslında günümüz çocuklarının zorluk yaşadığı, üzerinde durmamız gereken konulardan biri. Ama fazlaca da uzun ifadeler yer verilmesi öğrencileri sıkabiliyor. Öğretmenin inisiyatifine bağlı olarak bir orta nokta belirlenmelidir. Çalışma kitapları ders içinde kullanılmalıdır.

Yukarıdaki öğretmen tarafından öğrencilerin çalışma kitaplarında yer alan kısa cevaplı, resim çizmeyi gerektiren etkinlikler sayesinde sıkılmadan, öğretmenin denetimine bağlı olarak ve okulda ders içerisinde kullanımının etkililiği ve gerekliliği vurgulanmaktadır. Nitekim görsellerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanım amaçları arasında öğrenmeyi kolaylaştırarak öğrencilerin hayal güçlerine katkıda bulunması, bilginin kalıcılığını arttırması ve kitabı daha sevimli ve keyif veren hale getirmesi sayılabilir (Akbaba, 2003, ss.359-366). Öğrencilerin etkinlikleri tek başlarına ve zevk alarak yaptıklarına ilişkin diğer öğretmenlerin görüşleri ise aşağıdaki gibidir;

Ö41. *Öğrenci çalışma kitaplarını çok faydalı buluyorum. Eskiden öğrenci suya sabuna dokunmadan dersi dinleyip çıkıyordu. Şimdi çocuklar etkinlikleri kendileri yaparak derse katılıyorlar.*

Ö45. *Evet tabii ki gerekli buluyorum. Hatta kullanmayan öğretmenlere hiç anlam veremiyorum. Çünkü gerçekten konunun sonrasında değerlendirme yer alıyor. Öğrencinin davranışla ilgili bir şeyler üretmesini sağlıyor davranışa paralel olarak.*

Çalışma kitaplarının gerekli olmadığını düşünen öğretmenlerin buna gösterdikleri gerekçelerin başında cevaplardan 5'i "Öğrencilerin sıkılmasını" gösterilmektedir. Bu duruma ilişkin görüşler aşağıdaki gibidir;

Ö2. *Öğrenci çalışma kitapları öğrencileri sıkıyor. Hazırlık sorularını ben önceden veriyorum. Öğrenciler hazırlıklarını yapıyorlar, çalışıp geliyorlar ve sunumlarını yapıyorlar.*

Ö10. *Çalışma kitaplarının tekrar gözden geçirilip içeriğinin yenilenmesi gerekiyor. Bazı şeyler gereksiz, hatta bazı şeyler de yanlış. Mesela değerlendirme sorularını ders kitabından öğretmen kılavuzu ile karşılaştırdığımda baktım yanlış ifadeler var. Ders kitabındaki ile çalışma kitabındaki etkinliği ikisinde de ayrı ayrı vermiş. İkisini karşılaştırdım. Birbirini tutmuyor. Bu tür yanlışlıklar var.*

Öğrencilerin gereksiz etkinlikler nedeniyle sıkıldığı yönünde görüş bildiren öğretmenlerden biri çalışma kitabı ile ders kitabındaki etkinlikler arasındaki uyumsuzluklarla karşılaşıldığını da görüşlerine eklemektedir. Bunun yanı sıra verilen cevaplara dayanarak gerekli bir takım düzenlemeler yapıldığında çalışma kitaplarının işlevselliğinin artacağı düşünülebilir.

Alt Amaç 10: Öğretmenlere göre çalışma kitaplarının içeriğinin yeterliliği noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler çalışma kitaplarının içeriğinin yeterliliği noktasındaki görüşleri hakkında sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.32.'de sunulmuştur.

Tablo 4.32. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Çalışma Kitaplarının İçeriğinin Yeterliliği Noktasında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Çalışma Kitaplarının İçeriğinin Yeterliliği Hakkındaki Görüşleri	f
Yeterli Bulanlar	21
Öğrenci aktif hale geldiği için	7
Programla paralel gittiği için	6
Pekiştirici olduğu için	5
Gerekli ancak nedeni ifade edilmemiştir	2
Eski kitaplara göre daha detaylı	1
Yeterli Bulmayanlar	27
Gereksiz etkinlikler var	10
Seviyeye uygun olmayan etkinlikler var	5
İçeriğin geliştirilmesi gerekiyor	5
Ders kitabıyla kopuk olduğu için	4
Bütün konuları kapsayan sorular yok	2
Test az olduğu için	1
Genel Toplam	48

Tablo 4.32.'ye göre yeterli bulan öğretmenlerin buna gösterdikleri gerekçelerin başında verdikleri cevaplar incelendiğinde, 7'si "Öğrenciyi aktif hale getirdiğini", 6'sı "Çalışma kitaplarının programa paralel gittiğini", 5'i "Öğrenilenleri pekiştirdiğini" ifade etmişlerdir. Çalışma kitaplarının içeriğini yeterli bulan öğretmenlerin görüşlerinden örneklerle aşağıda yer verilmiştir;

***Ö4.** Programla paralel gittiği için yeterli buluyorum. Özellikle de o performans ve proje kısmında çocuğun kendini gerçekleştirmesini sağlayacak çalışmalar olması benim için daha önemli. Çünkü bilgiye sahip olmak kadar onu nasıl kullandığınız ve nasıl değerlendirdiğiniz de önemli.*

Çalışma kitabındaki etkinliklerin programda yer alan konuları pekiştirecek şekilde olması ve öğrencilerin öğrendiklerini proje ve performans bölümlerinde yer alan çalışmalarla gösterebilmelerinin önemi üzerinde duran yukarıdaki öğretmen ders

kitaplarının içeriğini yeterli bulmaktadır. Nitekim öğrenciler de, çalışma kitapları sayesinde ders kitabında öğrenilen konularla ilgili etkinlikleri yapma yoluyla aktif olarak öğrenme sürecinin içinde yer almakta ve öğrenme sorumluluğunu almaktadırlar (Kabapınar, 2007a, s.32). Ö7 ise kitapların içeriğinin yeterliliğini öğrencilerin katılımlarını arttıran etkinliklere bağlamaktadır;

Ö7. *Çocuklar sadece dinlemeyi sevmiyorlar, katılarak öğrenmek istiyorlar. Şimdi etkinliklerle katılıyorlar. Eskiden etkinlikler yaratıyorduk, düşünüyorduk şimdi ise çocuk açıyor o sayfayı hiç ilgilenmeyen çocuk bile olsa başlığa bakınca ne işleneceğini merak ediyor.*

Ö29. *Yeterli buluyorum. Gayet konuyu kapsayıcı, günlük yaşamda kullanacağı şekilde etkinlikler yer almakta. Sanki yaşıyormuş gibi ailesinden bahsediyor. Mesela ailemizde şöyle, mahallemizde böyle, ülkemizde böyle gibi ifadelerle yer veren etkinlikler yaşama dönük.*

Çalışma kitaplarının içeriğini yetersiz bulan öğretmenlerin buna gösterdikleri gerekçelerin başında 10'u "Kitaplarda gereksiz etkinliklerin bulunması", 5'i "Seviyeye uygun olmayan etkinliklerin olması", 4'ü "Çalışma kitabındaki etkinliklerin ders kitabında yer alan konuyla örtüşmemesi" şeklinde ifade edilmiştir. Çalışma kitaplarının içeriğini yetersiz bulan öğretmenlerin görüşleri aşağıdaki gibidir;

Ö12. *İçeriğini yeterli bulmuyorum. Mesela konuyu hiç vermemiş, "Siz tekrarlayınız" diyor, "Kaç bölge var?" Ne konunun içinde var ne çalışma kitabında var. Öğrenci biliyor diye düşünülüyor.*

Ö12'ye göre ders kitabında konu hakkında yeterince bilgi verilmeden çalışma kitabında aynı konu ile ilgili etkinliğe yer verilerek öğrencinin konuyu bildiği farz ediliyor. Ö12 tarafından öğrencinin yeterince bilgi sahibi olmadığı bir konuda yorum yapmasının güçlüğü üzerinde durulmaktadır. Ö41 ise çalışma kitabının içeriğinin yetersizliğini her seviyeye hitap etmemesi açısından aşağıdaki belirttiği gibi eleştirmektedir;

Ö41. *Farklı seviyedeki öğrencilere yönelik etkinliklere yer verilirse daha da yeterli olacağını düşünüyorum.*

Ö43. Çalışma kitaplarında her konuya eşit önem gösterilmemiş. Bazı konuları çok önemsemiş, gereksiz yere. Deprem konusu mesela çok tekrar edilmiş. Dengeli değil bence.

Ö43 çalışma kitaplarındaki etkinliklerde konulara eşit şekilde ağırlık verilmediği görüşünü savunmaktadır. Gereksiz yere fazla üzerinde durulan konuların içeriği yetersiz kıldığı belirtilmektedir.

Alt Amaç 11: Öğretmenlere göre çalışma kitaplarının ders kitabı ile ilişkisi noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler çalışma kitabı ile ders kitabı ilişkisi ile ilgili sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.33.'te sunulmuştur.

Tablo 4.33. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Çalışma Kitabı İle Ders Kitabı İlişkisi Hakkında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Çalışma Kitabı İle Ders Kitabı İlişkisi Hakkındaki Görüşleri	f
Olumlu	35
Ders kitaplarını destekliyor ve konuları pekiştiriyor	29
Ders kitabıyla öğrenilenler çalışma kitabındaki etkinlikler ile değerlendirilebiliyor	4
Çalışma kitabındaki etkinlikler öğrencinin ders kitabından öğrendiklerini kendi hayatına göre anlamlandırmasını sağlıyor	2
Olumsuz	13
Ders kitabında öğrenilen konuyla çalışma kitabındaki etkinlikler arasında kopukluklar var	9
Çalışma kitabındaki etkinlikler ders kitabında öğrenilenleri pekiştirmiyor	2
Etkinlikler, çalışma kitabı yerine ders kitabında konuların sonunda yer almalı	1
Çalışma kitabı sadece defter görevi görmekte	1
Genel Toplam	48

Tablo 4.33.'e göre Sosyal Bilgiler ders kitapları ile çalışma kitapları arasındaki ilişki konusunda öğretmenlerin verdikleri cevapların 35'i çalışma ve ders kitabı ilişkisi hakkında olumlu görüş bildirirken 13'ü olumsuz görüş bildirmiştir. Olumlu görüş bildirenlerin 29'u "Ders kitabında öğrenilenlerin çalışma kitabındaki etkinliklerle pekiştirildiğini", 4'ü "Çalışma kitabındaki etkinliklerin öğrenilenlerin değerlendirmesi olduğunu", 2'si "Çalışma kitabındaki etkinliklerin öğrencinin

bilgiyi önceki deneyimlerine göre anlamlandırmasını” ifade etmektedir. Olumsuz görüş bildirenlerin 9’u “Kitaplar arasında kopukluk olduğunu” söylemiştir. Ders kitabı ile çalışma kitabı ilişkisini olumlu açıdan değerlendiren öğretmen görüşlerinden örnekler aşağıda yer almaktadır;

Ö3. *Pekiştirme ve çocuğun kendini ifade etmesi. Ders kitabından öğrenilen konuyu tekrar etme, kendi süzgecinden geçirme açısından faydalı olduğunu düşünüyorum.*

Ö48. *Çalışma kitabı ile ders kitabı arasındaki ilişki iyi ayarlanmış. İşlediğimiz konunun ardından çalışma kitabında mutlaka ilgili etkinlikler yer alıyor. Kimi zaman gereğinden fazla ve gereksiz etkinlikler bulunsa da.*

Çalışma kitapları ile ders kitapları arasındaki ilişki, birbirini pekiştirmesi ve ders kitabında öğrenilenleri çalışma kitabındaki etkinlikler yoluyla tekrar olanağı tanınması noktasında yukarıdaki öğretmenler tarafından olumlu açıdan değerlendirilmektedir. Nitekim ders kitabının dışında ikinci bir kitabın öğrenci açısından öğrenmeyi kolaylaştırma noktasında önem kazanan işlevi bu şekilde sağlanmaktadır. Ders kitabı ile çalışma kitabının ilişkisini olumsuz açıdan değerlendiren öğretmenlerin görüşleri aşağıdaki gibidir;

Ö6. *Ders kitabı ile çalışma kitabı paralel ama verilmesi gereken kazanımı çok pekiştirdiğini düşünüyorum açıkcası.*

Ö16. *Öğrenci çalışma kitabı ile ders kitabı içerik olarak birbirleri ile örtüşmüyor.*

Ö22. *Bazen çalışma kitabı ile ders kitabı arasında bütünlük olmayabiliyor. Şu etkinlik yapılacak mesela sırayla gittiğiniz zaman o etkinlik çalışma kitabında olmayabiliyor. Ama çok sorun boyutunda değil.*

Gerek öğrenci tarafından edinilmesi beklenen kazanımın çalışma kitabı yoluyla verilememesi gerekse içerik olarak çalışma kitabı ve ders kitabının örtüşmemesi bakımından Ö6, Ö16 ve Ö22’nin ders kitabı ve çalışma kitabı arasında olumlu bir ilişki olduğunu düşünmediği izlenmektedir.

Ö39. *Ders kitabında bilgiyi vermiyor, çalışma kitabında o bilgiye yönelik sorular soruyor. Uyumsuzluklar var.*

Tablo 4.33’e göre ders kitaplarının içeriğinin yetersizliği konusunda Ö12 ders kitaplarında yeterince bilgi verilmeden çalışma kitabında aynı konunun etkinliğinin yer aldığı yorumunu yapmaktayken Ö39’da bu görüşü desteklemekte ve ders kitabı ile çalışma kitabı arasındaki uyumsuzluğa dikkat çekmektedir.

Alt Amaç 12: Öğretmenlere göre öğretmen kılavuz kitaplarının gerekliliği noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitaplarının gerekliliği noktasındaki görüşleri ile ilgili sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.34’te sunulmuştur.

Tablo 4.34. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Gerekliliği Hakkında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Kılavuz Kitapların Gerekliliği Hakkındaki Görüşleri	f
Gerekli Bulanlar	41
Öğretmene yol gösteriyor	30
Öğretmenin işini kolaylaştırıyor	9
Öğretmen öğrencilerin kitaplarında olanları kılavuz kitap sayesinde takip edebiliyor	1
Öğretmenin kendini geliştirmesini sağlıyor	1
Gerekli Bulmayanlar	10
Kullanma ihtiyacı hissetmiyorum	5
Kılavuz kitap anlaşılır değil	3
Kılavuz kitabın içeriği yetersiz	1
Kılavuz kitap yerine yardımcı kaynak kullanıyorum	1
Genel Toplam	51

Tablo 4.34’e göre öğretmenlerden 41’i öğretmen kılavuz kitapları “Gerekli görmekteyken”, 10’u “Gerekli bulmamaktadır”. Gerekli bulanların verdikleri cevaplara göre, 30’u “Öğretmenlere yol göstermesi”, 9’u “Öğretmenin işini kolaylaştırması” şeklinde ifade edilmiştir. Aşağıda kılavuz kitabı gerekli bulan öğretmenlerin görüşmelerinden örnekler yer almaktadır;

Ö4. Kesinlikle gerekli buluyorum. Ben çok faydasını gördüm. Sizin hazırlanmanız konusunda o bir ayna görevi görüyor. Hangi konuya ne kadar gireceğiniz, nerede durmanız gerektiği, nerede ilerlemeniz gerektiği, dersi nasıl canlandıracağınız, nasıl çeşitlendireceğiniz

...Size bir nevi sera budur, siz buradan istediğiniz çiçeği, istediğiniz yere alın demek istiyor. Bir şekilde yönlendirme yapıyor.

Ö13. *Öğretmen kılavuz kitapları öğretmeni günlük plan yapma sorumluluğundan kurtarıyor.*

Ö15. *Kılavuz kitapları gerekli, programa yeni geçildiği için öğretmenlere yol gösteriyor. Her yıl kılavuz kitapların yenilenmesi gerektiğini düşünüyorum.*

Yönlendirmesi, dersini planlaması, derse hazırlığı konularında öğretmenlerin işlerini kolaylaştırarak gerçek anlamda kılavuzluk ettiğini düşünen öğretmenlerin sayısı azımsanmayacak bir orandadır. Aşağıda belirtilen Ö23 ve Ö26'nın görüşlerine göre kılavuz kitap, başta ön yargı ile yaklaşılan ancak sonradan farklı görüşlerin, tekniklerin ve uygulamaların kattığı zenginlik farkedilerek yararlanılmakta olan bir yol göstericidir. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı'nın kriterlerine göre öğretmen kılavuz kitabın nitelikleri aşağıdaki gibidir (Tebliğler Dergisi, 2006, Sayı 2589);

“a. Konuların işlenişinde ulaşılmak istenen hedefler belirtilir.

b. Öğretim programlarında yer alan amaç ve açıklamalar doğrultusunda öğrencilere bilgi, beceri, anlayış ve tutumların kazandırılmasında öğretmene yardımcı olacak ve öğretmeyi kolaylaştıracak açıklayıcı bilgiler yer alır.

c. Öğretmeyi ve öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla ilgi çekici değişik örnek ve uygulamalar yer alır.

d. Bilgi, beceri, tavır ve tutumlar ile değerlerin öğrencilere kazandırılabilmesi için kullanılabilecek araç-gereçle birlikte öğretim yöntem ve tekniklerine yer verilir.” Bu bağlamda kılavuz kitaplar öğretmenlerin dersi planlama aşamasından yöntem seçimine, sınıf içi uygulamalardan ölçme ve değerlendirme aşamalarına kadar öğretmenlerin temel başvuru kitabı olduğu söylenebilir.

Ö23. *Kılavuz kitapları inanılmaz gerekli buluyorum. Ben bir öğretmen olarak sınıfıma girdiğimde belli bir hazırlığım oluyor. Yıllarımın birikimi var, onunla ders işliyorum. Ama şu anda çok da birikimim olmadığını farkettim. Bunun herkes içinde böyle olduğunu düşünüyorum.*

Ö26. *Başta önyargılı olarak yaklaştığımda ben kılavuz kitapla işimi sürdüremeyebilirim diye baktık. Her ne kadar herkes mesleğine hakimse de kılavuz kitaplar her iki kitabın sayfalarını örtüştürmüş.*

Gerekli görmeyen öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, 5'i "Kullanma ihtiyacı hissetmediğini", 3'ü "Anlaşılır olmadığını", 1'i "İçeriğinin yetersiz olduğunu" ve 1'i "Kılavuz kitap yerine yardımcı kaynak kitap kullandığını" ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerden örnekler şöyledir;

Ö5. Hiç gerekli bulmuyorum. Ben o kitapları okumak için saatlerimi, günlerimi veriyorum ama anlamıyorum.

Ö8. Benim kılavuz kitap. Kitabı çözmek için kılavuz kitaba ihtiyacım var. Abartmıyorum.

Ö46. Özellikle Sosyal Bilgiler dersinde öğretmen kılavuz kitabını tamamen gereksiz buluyorum. Çünkü çocukların ders ve çalışma kitaplarında olan sayfalar aynen öğretmen kılavuz kitabına yerleştirilmiş, kazanımlar eklenmiş, ne kadar sürede işleneceği eklenmiş. Bunu zaten çocukların kitaplarına yazsalar da anlardık. Halbuki ünite sonu testleri ya da neyin, ne kadar verilmesi gerektiğini anlatan bölümler olsaydı çok daha faydalı olurdu.

Kılavuz kitabın gerekliliğine inanmayan öğretmenlere göre kılavuz kitabın karmaşık yapısıyla kullanılabilirliğinin güçlüğü ve içerdiği bilgilerin daha çok öğretmenin ders işlerken işine yarayacak bilgiler olması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Nitekim bu içeriği ile Ö46'ya göre aynı bilgilerin öğrenci kitaplarında da yer alabilecek nitelik taşıdığı düşünülmektedir.

Alt Amaç 13: Öğretmenlere göre öğretmen kılavuz kitaplarının sınıf içi uygulamalara katkısı noktasında 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına göre yazılmış ders kitapları ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler öğretmen kılavuz kitaplarının sınıf içi uygulamalar katkısı hakkındaki görüşleri ile ilgili sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.35.'te sunulmuştur.

Tablo 4.35. 2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Sınıf İçi Uygulamalara Katkısı Noktasında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Kılavuz Kitapların Sınıf İçi Uygulamalara Katkıları Hakkındaki Görüşleri	f
Katkısı Olanlar	75
Sınıf içi uygulamalarımı şekillendiriyor	20
Dersi planlama konusunda yardımcı oluyor	18
Öğretim yöntem ve teknikleri konusunda yol gösterici	11

Öğretmeni bilgilendiriyor	9
Konu girişinde hazırlık sorularından faydalaniyorum	8
Konu ve etkinlik bazında alternatif sunuyor	8
Ders anlatımını zevkli hale getiriyor	1
Katkısı Olmayanlar	8
Kendi bilgimi yeterli buluyorum	5
Kılavuz kitaplar çok da anlaşılır değil	1
Farklı seviyedeki öğrenciler için etkinlikler içermeli	1
Sınıf içi uygulamalarımı yönlendirememekte	1
Genel Toplam	83

Tablo 4.35'e göre kılavuz kitapların sınıf içi uygulamalara katkısı hakkında öğretmenlerin verdikleri cevaplardan katkısı olduğunu düşünenlerin verdikleri cevaplar, katkısı olmadığına ilişkin cevapların yaklaşık sekiz katıdır. Verilen cevapların 75'i "Katkısı olduğunu", 8'i "Katkısı olmadığını" ifade etmiştir. Katkısı olduğunu düşünen öğretmenlerin cevapları incelendiğinde, 20'si "Sınıf içi uygulamaları şekillendirdiği", 18'i "Dersi planlamaya yardımcı olduğu", 11'i "Öğretim yöntem ve teknikleri konusunda yol gösterici olduğu", 9'u "Öğretmeni bilgilendirdiği", 8'i "Konu girişinde kılavuz kitaplarda yer alan hazırlık sorularından yararlandıklarını", 8'i "Konu ve etkinlik noktasında alternatif sunduğu" belirtilmiştir. Kılavuz kitapların sınıf içi uygulamalarına katkıları olduğunu belirten öğretmenlerin görüşleri aşağıdaki gibidir;

Ö3. *Bilgi açısından ziyade yöntem açısından faydası var. Belki konunun eksik kalan bir yönünü görmeyebiliriz ama kılavuz sayesinde o yönü kapatıyorsun.*

Ö4. *Bu aynı zamanda benim için ders anlatma sürecini zevkli hale getiriyor. Sadece anlatılıp notla değerlendirilen sıkıcı ve sıradan bir ders olmaktan çıkıyor.*

Ö6. *Bizlerin yani öğretmenlerin ders işleme şekli de değiştiği için yeni programla birlikte, uyumu daha kolaylaştırdı, daha vizyonu açıyor. Ben yıllarca eski sistemde çalışmışım. Yine de zaman zaman "Ben ne yapacağım?" diyorsunuz. Çünkü kitaplarda birşey yok, kılavuz kitap ufku genişletiyor ama bazı arkadaşlar diyorlar ki öğretmeni çok hazırcılığa yönlendirdi. Bana göre bir akıldan iki akıl daha iyidir mutlaka. O yüzden ben kılavuz kitaptan çok yararlanıyorum.*

Ö3 ise kılavuz kitapların öğretmene, yöntem anlamında belirli bir konunun nasıl anlatılması gerektiği ile ilgili katkısı olduğu şeklinde görüş bildirirken, Ö4 ve Ö6 da kılavuz kitapların ders anlatma sürecini değiştirerek daha zevkli bir hale getirdiği,

öğretmeni hazırcılığa alıştırdığı yönünde görüşler olsa da öğretmenler tarafından düşünülemeyecek şeylerin yer alabildiği görüşündedirler. Farklı görüş ve tekniklerin yer aldığı kılavuz kitapların ne amaçla kullanıldığı ile ilgili bazı öğretmenlerin de fikirleri aşağıdaki gibidir;

Ö17. *Ünitelerin, konuların işlenmesi gereken süreyi tespit edebilmek için kullanıyorum.*

Ö22. *Öğrencilere soracağınız sorular hazır önüme geliyor. Dersi ne şekilde işleyeceğim konusunda bana fikir veriyor.*

Ö24. *Hiçbir şekilde kılavuza sabit kalmıyorsunuz. Belli kurallar, belli yöntemler kılavuzda belirtilmiş. Siz de bir öğretmen olarak sınıfına göre, konusuna göre bunları değiştirerek uyguluyorsunuz. Yani çalışmalarımızı şekillendirse de öğretmen kılavuz kitaba kendinden bir şeyler katmak mecburiyetinde.*

Görüşlerini paylaşan öğretmenlerden Ö17 konuların işlenmesi gereken süreleri belirlemek için kılavuz kitaplardan yararlandığını söylerken, Ö22 dersi işlerken sorulabilecek sorular konusunda yararlandığını, Ö24 ise kılavuzda belirtilen her konunun bağlı kalınmayı gerektirmeden sınıfa, konuya göre uyarlanması gerektiğini belirtmektedir.

Ö38. *Bazı arkadaşlar bana “Bunları bunları yap diyor” diyorlar. İster yap ister yapma bunlar birer yol gösterici. Biz öğrencilere nasıl ders anlatıyorsak kılavuzlar da hiç bilmiyormuşuz gibi anlatıyor. Öğretmen arkadaşlar da buna kızıyor. “Biz bunları bilmiyor muyuz?” diyorlar. Yol gösterici verilmiş, ister onu uygularsın ister değişik etkinlikler uygularsın. İçinde zaten değişik etkinliklere yer verilmiş. Ben yararlanmak istediğim şekilde yararlanabiliyorum. Önemli olan nasıl yararlanacağını bilmek.*

Ö23. *Ben bildiğimi biliyorum, okuduğumu okuyorum. Ama orada birilerinin daha fikri oluyor. Bu konuda uzman kişilerin fikirlerini de kendime eklemiş oluyorum. Ben plan yaptığımda sadece bildiklerimi aktarabiliyordum. Programda belirtilen 12 saat gibi diyelim, kılavuz kitapta 21 saat gibi bir süre veriliyor. Birbirini tekrar eden konularda toparlayabildik ancak yığılma ve birikme oluyor. Benim düşünemediğim o kadar güzel etkinlikler olduğunu gördüm ki kılavuz kitapta, o nedenle inanılmaz katkısı oldu. Hakkari’nin bir köyünde olsanız aynı imkanları kullanarak aynı dersi işlersiniz.*

Birebir uygulayıp uygulamamak konusunda kararsızlık yaşayan öğretmenlere kılavuz kitapta yer alanların birer yol gösterici olarak örnek teşkil ettiği görüşünü belirten Ö38 incelenerek, yararlı bulunarak seçilen etkinlikleri uygulamanın daha doğru olduğunu vurgulamaktadır. Ö23'e göre kılavuzda yer alanlar bir başka kişiler tarafından hazırlanmış etkinlikler olduğu için öğretme sürecini zenginleştirmektedir. Nitekim Turan ve Karabacak (2008) tarafından yapılan "Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Öğretimdeki Yansımaları" konusunda yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre de öğretmenlerin bir kısmı kılavuz kitapların bilgi içermesi gerektiğini belirtmesine, bir kısmının kılavuz kitapları öğretmenliği tembelleştirdiği düşüncelerine rağmen öğretmenlerin büyük bölümü kılavuz kitapların eğitimde kullanılması konusunda olumlu görüş bildirmişlerdir.

Katkısı olmadığını düşünen öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, 5'i "Kendi bilgilerinin yeterli olduğunu", 1'i "Kılavuz kitapların anlaşılır olmadığını" ifade etmişlerdir. Bu görüşe örnekler aşağıdaki gibidir;

Ö36. *Kılavuz kitaplar daha öğrenciye dönük hazırlanmalı. Sınıftaki farklı seviye grupları için farklı etkinlik örneklerine yer verilmeli.*

Ö43. *Kılavuz kitap aklımı karıştırıyor. Çocuklara şunu soruyor diyor. Çocuk ya ona ulaşmış oluyor ya da çok üst seviye oluyor bence tam oturmamış. Gereksiz oyunlar var. Oyun oyun çocuk neye ulaşacağını şaşırtıyor. Öğretmen de yanılgıya düşüyor.*

Ö46. *Öğretmen kılavuz kitabının bana hiçbir katkısı olduğunu düşünmüyorum, hiçbir ders için. Ancak bana bilgiyi nasıl aktaracağını gösterirse ya da zorunlu kaldığımda bir başucu kitabı olacaksa kılavuz kitabı kullanırım. Sene başında alıyorum, sene sonunda da aynı şekilde geri teslim ediyorum, hiç kullanmıyorum.*

Kılavuz kitapların yeterince açıklayıcı olmadığı, farklı seviyedeki öğrenciler için etkinliklere yeterince yer verilmediği dolayısıyla da kılavuz kitapların sınıf içi uygulamalarını şekillendirmediği konusunda hem fikir olan yukarıdaki öğretmenler kılavuz kitapların geliştirilmesi gerektiği vurgulamaktadırlar.

Alt Amaç 14: 2004 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrenci başarısına etkisi noktasında öğretmen görüşleri nelerdir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrenci başarısına etkisi hakkındaki görüşleri ile ilgili sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.36.'da sunulmuştur.

4.36. 2004 Sosyal Bilgiler Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının Öğrenci Başarısına Etkisi Noktasında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Yeni Ders Kitaplarının Öğrenci Başarısına Etkisi Hakkındaki Görüşleri	f
Ders başarısı değişti	32
Arttı	23
Düştü	9
Ders başarısı değişmedi	8
Zamanla anlaşılır	6
Kodlanamayan cevap	2
Genel Toplam	48

Tablo 4.36'ya göre öğretmenlerin verdiği cevaplar incelendiğinde, 32'si "Yeni ders kitaplarının öğrenci başarısının değiştirdiğini", 23'ü "Başarının arttığını", 9'u "Başarının düştüğünü" ifade etmiştir. Cevapların 6'sı "Zamanla anlaşılacağını", 8'i "Başarının değişmediğini" şeklindedir. Yeni ders kitaplarının başarıyı artırdığını düşünen öğretmenlerin görüşleri aşağıdaki gibidir;

Ö14. Öğrencileri araştırmaya sevk edip, yeni şeyler öğrenmelerini sağladığı için başarıyı olumlu etkiliyor.

Ö16. Yeni kitapların öğrencinin başarısına etkisi, öğrencinin seviyesi ile ilgili diye düşünüyorum. Zor algılayan öğrenciler için başarıyı olumlu yönde etkilemiyor. Genel olarak eski kitaplara göre başarıyı artırıyor.

Ö22. Ders başarısına etkisi var. Çünkü eskiden testte başarılı olabiliyorlardı. Şimdi yaptığım sınavlarda 85 üstü notlar alıyorlar. Şimdi daha çok yorum yapıyorlar. Eskiden açık uçlu sorular sorulduğunda böyle başarılı olamıyorlardı.

Görüşülen öğretmenlerin belirttiği üzere, yeni programa göre hazırlanmış ders kitapları öğrencileri araştırmaya yönlendirmesi, Sosyal Bilgiler dersi notlarının

sadece test sınavlarında değil yorum gerektiren açık uçlu sorularla hazırlanan sınavlarda da başarının yükselmesi sonucunda başarıyı olumlu etkilediği düşünülebilmektedir. Öte yandan başarının artıp artmamasının zaman içerisinde anlaşılabilceğini düşünen Ö6, Ö30 ve Ö44 aşağıda görüşlerini şöyle dile getirmektedirler;

Ö6. *Burada şöyle bir sorun var. Ölçme değerlendirmede burada kazanımların çoğunu çocukta görmeniz lazım. Sosyal bilgiler dersinin içeriğini öyle bir hale getirmişler ki örneğin “Atatürk’ün nerede doğduğunu, öldüğünü bilir” Bunu değerlendirebilmek eskiden çok somuttu. Ama şimdi “Çocuk çevresine duyarlı olur” kazanımını edinip edinmediğini bir senede göremem ki. Yani bu değişim bir seneden bir aya kadar o tema içerisinde değişebilecek bir durum değil. Kazanımlar bütün bir hayata yayılması gereken kazanımlardır. Dolayısıyla ölçmede çok zorlanıyoruz. Sadece öğretmen değil bir de bilgiyi öğretmen verebilir ama davranış değişikliğinde ailenin de katkısına ihtiyaç var.*

Görüşlerini yukarıda dile getiren Ö6 Sosyal Bilgiler dersinde öğretilenlerin kazanılıp kazanılmadığının değerlendirilmesini somut olarak yapmakta yeni kitaplarda güçlük çektiğini belirtmektedir. Kısa sürede gözlemlenerek öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesinin davranış değişikliği bakımından anlaşılmasının güç olduğu vurgulamaktadır.

Ö30. *Başarıya olumlu etkisi var diyorum ama yeni program sarmal bir sistem. Bunun kararını vermek için çok erken diye düşünüyorum. Bu programda okuyan öğrenciler mezun olsunlar, bir yerlere gelsinler bakalım ne gibi yerlere gelecekler. Gerçekten bir yerlere geldikleri zaman tam olarak başarısından söz edilebilir. Eskiden 4. sınıfa giden bir öğrenci daha fazla bilgiye sahipti, şimdi laylaylom. Aslında şimdi biraz daha yaşlarına uygun, eskiden de çok fazla yükleniyormuşuz.*

Ö44. *Şu anda tam olarak uygulandığını, oturduğunu söylemek fazla iyimserlik olur. Bu altyapıyla üst sınıflara gidildikçe çok daha başarılı ve kalıcı olacağına inanıyorum.*

Görüşmecilerin yorumlarından, program uygulanmaya devam ederse ilerleyen yıllarda başarıya ulaşıp ulaşamadığının gözlemlenebileceği fikrine ulaşılmaktadır. Başarının arttığını veya düştüğünü belirten öğretmenlerin görüşleri ise aşağıda sunulmuştur;

Ö27. Öğrenci başarısına olumlu yönde etkisi olduğunu düşünüyorum. Cümleler net, daha anlaşılır. Görsellik çok baskın. Bence olumlu yönde.

Ö32. Evet, çocuklar öğrendiklerini daha grafik şeklinde, kavram haritası şeklinde ya da çeşitli etkinlik çalışmalarıyla yaptıkları için hem akıllarında daha uzun süre kalıyor hem de daha iyi anladıklarını, kavradıklarını düşünüyorum.

Ö27 kitaplarda kullanılan dilin öğrencilerin anlayabileceği şekilde olmasının ve kullanılan görsellerin niteliğinin başarıyı arttırdığını düşünürken Ö32 öğrencilerin değişen görseller ve etkinlikler yoluyla başarının arttığı yönünde görüşlerini dile getirmektedir. Nitekim Kılınç (2006) tarafından yapılan tarih öğretiminde karikatür materyali kullanımının öğrenci başarısı üzerine yaptığı araştırmasında, öğretim uygulamalarında karikatürleri sorgulayarak ders yapılan sınıflarda ilgi, motivasyon ve akademik başarının arttığı görülmüştür. Başarının olumsuz yönde değiştiğini düşünen öğretmenlerden bazılarının görüşleri aşağıdaki gibidir;

Ö39. 4. sınıf eskiden zor bir sınıftı bu sene yeni hiçbir şey vermedim diyebilirim. Hep eskinin tekrarı. Eskiden zorlanırlardı ama şimdi de başarı çok kolay elde ediliyor.

Ö8. Öğrencinin ders başarısına etkisi olumsuz oldu. Başarı geriledi.

Ö9. Eski kitaplarla yetişen öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde daha başarılı olduklarını düşünüyorum.

Görüşme yapılan öğretmenlerden Ö8'e göre yeni ders kitaplarının kullanıldığı ile Sosyal Bilgiler dersi başarısı gerilemekteyken Ö9'da bu görüşü destekler nitelikte eski Sosyal Bilgiler kitaplarıyla yetişen öğrencilerin daha başarılı olduklarını düşünmektedir.

Ö38. Okunacak çok az yer olduğu için sesli okuma, okuduğunu anlama ve anlatma başarısı düştü.

Eski Sosyal Bilgiler kitaplarının okuma ve okuduğunu anlama bakımından Türkçe dersi hedeflerini destekler nitelikte olması durumunun yeni ders kitaplarında olmamasından dolayı Ö38'e göre başarı düşmektedir. Öğrencilerin çalışmalarının azaldığını eleştiren bir başka öğretmen ise bu görüşünü aşağıda şöyle dile getirmektedir;

Ö41. Kalıcı bir öğrenme oluşacağına inanıyorum ama kısa vadede ders başarılarında düşüş var. Çocuk çalışmalar kolay geldiği için basite indirgemeye başlıyor ve çalışmıyor. Sınav sistemi kalkmadıkça yüksek başarı beklenemez.

Sınav sisteminin hala aynı şekilde olması dolayısıyla öğrencilerin konuları kavramasının ve sınavlarda da bunu gösterebilmesinin gerekliliği düşünülerek başarılarında düşüş olduğu tespiti yapılmaktadır.

Alt Amaç 15: 2004 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrencinin derse katılımına etkisi noktasında öğretmen görüşleri nelerdir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrencinin derse katılımına etkisi hakkındaki görüşleri ile ilgili sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.37’de sunulmuştur.

Tablo 4.37. 2004 Sosyal Bilgiler Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının Öğrenci Derse Katılımına Etkisi Noktasında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Yeni Ders Kitaplarının Öğrencinin Derse Katılımına Etkisi Hakkındaki Görüşleri	f
Derse katılımı etkisi var	42
Öğrenciler kendilerini ifade edebiliyor	11
Özgüven sağladı	10
Etkinlikler sayesinde daha aktif oldular	10
Araştırmaya yöneltiyor	7
Görseller katılımı artırıyor	4
Derse katılımı etkisi yok	7
Derse katılma konusunda ders kitaplarının etkisi sınırlı	5
Öğrenciler kitaptaki sunumla konuları anlamakta zorlanıyorlar	1
Öğrenciler pasifleştiriler	1
Genel Toplam	49

Tablo 4.37’ye göre öğretmen cevaplarının 42’si “Yeni ders kitaplarının derse katılımı etkisi olduğu”, 7’si “Yeni ders kitaplarının derse katılımı etkisi olmadığı” şeklindedir. Derse katılımı etkisi olduğunu düşünenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, 11’i “Öğrencilerin kendilerini ifade edebilmelerine yardımcı olduğu”, 10’u “Özgüvenlerini geliştirdiği”, 10’u “Etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin daha aktif olduğu”, 7’si “Öğrencilerin araştırmaya yönlendirildiği”

şeklindedir. Aşağıda ders kitaplarının öğrencilerin derse katılımlarını etkileyip etkilemediğine dair öğretmenlerin görüşlerinden örneklere yer verilmektedir;

Ö4. *Elbette var, istemese de topluluk içerisinde söz hakkı alma, kendi bilgisine güvenme, kendi cümlelerine güvenme, kendi düşüncelerine güvenme, kendini gerçekleştirme imkanı buluyor. Bu anlamda ben de rahatlıyorum amacıma daha çabuk ulaşmış oluyorum, onlar da kendilerini ifade etme fırsatını buluyorlar. Özgüvenlerinin gelişmesine katkısı oluyor.*

Ö13. *Öğrenci kendi ayakları üzerinde durarak, kendi kendine öğrenmeyi başarabiliyor.*

Öğrencilerin derse katılımlarının değiştiğini ifade eden öğretmenlerden Ö4 öğrencilerin kendilerine olan güvenlerinin artarak söz alma konusunda daha istekli olduklarını, Ö13 ise öğrencilerin öğrenmenin sorumluluğunu aldıklarını belirtmektedir.

Ö22. *Zaten en çok katılımda fark var. Eskiden kim anlatacak, kim çalıştı dediğinizde üç-beş parmak kalkıyordu. Şimdi parmakları indirtemiyoruz.*

Ö28. *Kendini ifade anlamında gelişmeye ihtiyacı olan çocuklar için etkisi var. Ama bizim gibi özel okullarda öğrenci olan çocukların neredeyse hiç ihtiyacı yok buna.*

Derse katılımın kendini ifade etmekte zorlanan öğrenciler açısından arttığı yönünde görüş bildiren Ö28 özel okullardaki öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini dile getirerek duruma farklı bir açıdan bakmaktadır.

Ö32. *Tabii ki etkinliklerle, çalışma kitaplarıyla çocuklar daha faal oluyorlar.*

Ö39. *Yeni sistemin en büyük artısı bilmeyen çocuk silinmiyor kendi çapında derse katılabiliyor. Her çocuk konuşup fikir üretebiliyor.*

Yukarıdaki öğretmenlerin ortak görüşü, 2004 yılı programına göre hazırlanmış ders ve çalışma kitaplarındaki etkinlikler yoluyla öğrencilerin kendine güvenme, öğrenme sorumluluğunu alabilme ve kendini daha iyi ifade edebilme anlamında derse katılımlarının olumlu yönde olduğudur.

Ö46. *Derse katılımına etkisi var . Şu şekilde; hep çocuğun bulmasını, araştırmasını, anlatmasını istiyor. Çocuk bir konuda araştırma yaptıysa bunu arkadaşlarıyla paylaşmak istiyor ya da küme çalışmaları şeklinde ders işleniyor. Bu konuda yeni program güzel ama daha fazla konu ile ilgili bilgi verip bunu küme çalışmaları, proje- performans görevleri olarak yaptırırsa ki biz böyle düzenliyoruz daha olumlu olacaktır. Ders kitabı ve çalışma kitabındaki etkinlikleri konuyla özdeşleştirerek yapıyoruz. Bu anlamda çocuğa daha faydalı bu program.*

Ö47. *Derse katılımına etkisi var. Şöyle; ben grup çalışması yapıyorum ve grup çalışmasında, çalışma kitaplarını işleme konusunda zorunluluk var. Çünkü öğrenciler de birbirlerini denetliyorlar. Yapmayan, katılmayan arkadaşlarını katılmaya zorluyorlar. Bunun için %90-95 oranında etkisi var diyebilirim.*

Öğrencilerin çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin gerektirdiği araştırmaları yapıp sınıfta sunma konusunda istekli olduklarını ve birbirlerini bu anlamda denetlediklerini belirten Ö46 ve Ö47 öğrencilerin yeni kitaplar sayesinde katılımının arttığını vurgulamaktadır.

2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının derse katılım etkisinin olmadığını düşünen öğretmenlerin verdiği cevaplardan 5'i "Derse katılma konusunda ders kitaplarının etkisinin sınırlı olduğu", 1'i "Öğrencilerin kitaplardaki sunumla konuları anlamakta zorlandığını" şeklindedir. Öğrencilerin konu sunumlarını anlamakta zorlandığına ilişkin bir öğretmenin görüşü aşağıdaki gibidir;

Ö8. *Daha çok hazır konar olmaya başladı çocuk. Anlayamıyor ya "Öğretmenim bize anlatır mısınız?" şeklinde talepleri oluyor. Daha çok bana bağlı öğrencilerin öğrenmesi. Öğretmen rehber olacak dediler ya çocuklara yine de anlatmak gerekiyor.*

Yukarıda öğrencilerin, kitaplardaki bilginin sunumunu mevcut haliyle anlayamadıkları için öğretmenin derinlemesine anlatmasına ihtiyaç duydukları, bu nedenle de yeni ders kitaplarının öğrencilerin derse katılımlarına etkisi olmadığı görüşü Ö8 tarafından belirtilmektedir.

Alt Amaç 16: 2004 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrencinin beceri ve değer gelişimine etkisi noktasında öğretmen görüşleri nelerdir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış ders kitaplarının öğrencilerin beceri ve değer gelişimine etkisi hakkındaki görüşleri ile ilgili sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.38.'de sunulmuştur.

Tablo 4.38. 2004 Sosyal Bilgiler Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının Öğrencilerin Beceri ve Değer Gelişimlerine Etkisi Noktasında Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Yeni Ders Kitaplarının Öğrencilerin Beceri ve Değer Gelişimlerine Etkisi Hakkındaki Görüşleri	f
Beceri ve değer gelişimine katkıları var	37
Araştırma becerileri gelişti	12
Proje ve performans görevleri beceri gelişimine katkı sağladı	5
Çoklu zekaya göre işlendiği için her öğrenci kendi becerisini geliştiriyor	5
Genel ifadelerle katkısı olduğu söylenen cevaplar	5
Kendini ifade etme becerileri gelişti	3
Araştırma yapmak için teknoloji kullanmayı öğrendiler	2
Öğrenciler nasıl öğreneceklerini öğrendiler	2
El becerileri gelişti	2
Görsel okuma becerileri gelişti	1
Katkı yok	8
Genel ifadelerle katkısı olmadığını söyleyen cevaplar	4
Fiziksel ve sosyo ekonomik yetersizlikler yüzünden	1
Zaman yetersiz	1
Başarılı öğrenci zaten kendini yetiştiriyor	1
Eskiden deftere yazıyorlardı, şimdi çalışma kitaplarına yazıyorlar.	1
Uzun vadede anlaşılır	2
Kodlanamayan	4
Genel Toplam	51

Tablo 4.38'e göre verilen cevapların 37'si "Ders kitaplarının öğrencilerin beceri ve değer gelişimine katkısı olduğu", 8'i "Katkısının olmadığı", 2'si "Uzun vadede anlaşılabilirliği" şeklindedir. Beceri ve değer gelişimine katkısı olduğunu düşünen öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, 12'si "Araştırma becerilerinin geliştiği", 5'i "Proje ve performans ödevlerinin beceri gelişimine katkı sağladığı", 3'ü "Kendini ifade etme becerilerinin geliştiği" şeklinde olduğu görülmektedir. Yeni programa göre hazırlanmış ders kitaplarının beceri gelişimlerine katkısı olduğunu düşünen öğretmenlerin görüşleri aşağıda yer almaktadır;

Ö16. Öğrenciler artık nasıl öğrenebileceklerini öğrendiler. Bu açıdan kitaplar, öğrencilerin becerilerini geliştiriyor.

Ö22. Beceri gelişimlerinde de çok gelişme var. Şu anda aklıma gelen, poster çalışmaları yapıyoruz. Evde yapılıyor bu çalışmalar, sınıfta yapılıyor. Sloganlar buluyorlar, gazete haberi çalışmaları yapıyorlar.

Ö16'ya göre kitaplardaki etkinlikler öğrencileri yönlendirerek becerilerini geliştiriyor, Ö22'de Ö16'nın görüşlerine katılarak beceri gelişimlerine katkısı olduğu görüşünü desteklemektedir.

Ö24. Becerilerini yaptıkları projeler sayesinde geliştiriyor. Araştırma becerileri, düzenleri geliştiriyor. Proje almaya istekliler.

Ö29. Beceri ve değer gelişimlerine çok etkisi var. Etkinlikleri yaparken araştırması gerektiğini anlıyor çocuk, evde önceden hazırlığını yapıyor. Ailesi hakkında sorulan sorular varsa “Evde ben anneme- babama soracağım, bir yerden araştıracağım” gibi ifadeler kullanıyorlar. Araştırmaya yöneldiler.

Ö36. Görsel okuma becerileri geliştirdi sadece. Test çözemiyorlar.

Yapılan proje ve performanslar sayesinde öğrencilerin araştırma yapmayı sevmeleri, öğrenmeleri ve araştırmaya yönelmeleri dolayısıyla araştırma becerilerinin geliştiği Ö24 ve Ö29 tarafından belirtilmektedir.

Ö38. Beceri gelişimlerine bir katkısı olduğunu sanmıyorum performans ödevlerinin dışında. Veli toplantılarında velileri bilgilendirdikçe bu sefer ödevleri veliler yapmaya başladı. Amacım şuydu öğrenci bir katkı yapar, iki yapar, üçüncüde o yapmaya başlar. Çünkü hiçbir şey yapmasa yazmak zorunda. Çünkü onun yazısıyla gelmeli bana. Derken internetten araştırma yapmayı öğrendiler. Mecbur kaldı velilerim bilgisayar almaya. Bu açıdan kazancım çok büyük ama hala veli arama motoruna yazıp bulup çocuğun önüne getiriyor. Balık tutmayı öğrettik aslında ama hala anneler oltayı atıyorlar. Ne zaman ki öğrenciler kendileri bir şeyler yapmaya başlarsa o zaman çok güzel olacağına inanıyorum. Öğretmenler de eski sistemden geldiği için yeni sistemi kavrayamıyorlar. Öğretmenlerin kavraması benimsemesi çok önemli. Biz kabul edemiyoruz ki çocuklara verelim ama sistem çok güzel aslında.

Ö45. Evet var. Öğrencinin resme yeteneği varsa konuyla ilgili resim çizme etkinliği ona hitap ediyor. Bu şekilde bir çok alana yer verildiği için öğrencilerin becerilerinin gelişmesine de katkısı olduğunu düşünüyorum.

Yukarıda belirtilen görüşlere dayanarak öğrencilerin en çok kitapların yönlendirdiği etkinlikler dolayısıyla araştırma becerilerinin, görsellerin incelenip yorum yapılması sebebiyle görsel okuma becerilerinin ve yine etkinliklerin gerektirdiği resim yapma becerilerinin geliştiği saptanmaktadır. Nitekim ders ve çalışma kitapları içerisinde yer alan etkinliklerin öğrencilerin muhakeme, bağımsız düşünme, kıyaslama, edinilen bilgilerden çıkarımlarda bulunmasına yardımcı olabilecek nitelikte olması istenmektedir (Kabapınar, 2007a, s.32). Bu sayede öğrencilerin beceri ve değer gelişimlerinin gelişimi sağlanabilir. Kitapların değer gelişimlerine katkısı olduğunu düşünen bir öğretmenin ise görüşleri aşağıdaki gibidir;

Ö46. *Değer gelişimine katkısı var çünkü ilk temadan alarak aile, toplum, okulumuz, sosyal çevremiz ile bir çok değeri çocukta oluşturmaya gayret ediyor. Bu anlamda güzel fakat beceri geliştirmede zaten olan bir beceri diğer programda da geliyordu. Bunda daha çok becerilerden, araştırmaya ya da röportaj yapmaya yönlendiriyor fakat zayıf çocuklarda çok faydalı olmuyor bu.*

Yeni ders kitaplarında yer verilen konular gereğince(aile, toplum, sosyal çevre...vb.) değerlerin geliştirilmesine yönelik olumlu anlamda etkinliklerin yer aldığı ancak beceri geliştirmenin çok da farklılık olmadığı görüşünde olan Ö46 özellikle akademik anlamda zayıf çocuklarda pek de etkili olmadığını düşünmektedir.

Beceri ve değer gelişimine katkısının olmadığını düşünen öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, 1'i "Fiziksel ve sosyo ekonomik yetersizlikler", 1'i "Zaman yetersizliği", 1'i "Başarılı öğrencilere katkısı olmadığı", 1'i "Eskiden deftere yazıkları şimdi çalışma kitaplarına yazdıkları" şeklinde sıralanmıştır. Aşağıda bunlara ilişkin öğretmen görüşlerinden örnekler yer almaktadır;

Ö1. *Beceri ve değer gelişimde çok etkisi yok. Beceri geliştirmek için her şeyi sınıfta uygulamak gerekir. Ama zaman yeterli gelmiyor. Eve verdiğin zaman da çocuk aileden yardım görüyor, o zaman da geçerli bir çalışma olmuyor.*

Ö5. *Becerisini geliştirebilen çocuk için kitapların çok etkili olduğunu düşünmüyorum, o her halükarda becerilerini geliştirir. Bu çocukların*

imkanları yeterli olmasa da araştırma yapıp bilgi toplamaya çalışıyorlar.

Ö1 beceri gelişimlerinin gözlenebilmesi için etkinliklerin sınıfta yapılması gerektiği ancak yeterli zamanın olmadığı, sınıfta yapılmayan çalışmaların destek alınarak yapıldığı için tam olarak beceri gelişimine katkısı olduğundan söz edilemeyeceği üzerine yorum yapmaktadır.

Ö7. Ona kesin cevap vermek çok zor. Şartlarımız etkiliyor. Çocukların evinde internet yok. Çevremizde yakında kütüphane yok.

Ö47. Beceri gelişimine kitapların pek katkısı yok. Önceden soruların cevaplarını yazıyorlardı, şimdi çalışma kitaplarına yazıyorlar. Yani pek bir fark yok. Ekstradan ödevler vermediğimiz sürece diyelim.

Birbirini destekler nitelikte görüş bildiren Ö7 ve Ö47 sosyo ekonomik ve fiziksel yetersizliklerin çocukların becerilerini geliştirmek için olanak bulamamalarına neden olması, kitaplardaki çalışmalardan öte ekstra verilen çalışmaların beceri gelişimine katkısı olabileceği şeklinde yorumlarda bulunmaktadır.

Ö6. Beceri gelişimi güzel ama değer gelişimi hemen gözlenebilir değil. Uzun vadede sonuçlar alınabilir.

Yukarıdaki öğretmenin beceri gelişiminin yeni kitaplarla sağlanabildiği ancak değer gelişiminin uzun zaman içerisinde gözlemlenerek gelişip gelişmediği yorumu yapılabileceği görüşü dikkat çekmektedir.

Alt Amaç 17: 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını daha nitelikli kılmak adına yapılması istenen değişikliklere ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

Öğretmenlerin 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını daha nitelikli kılmak adına yapılması istenen değişikliklerle ilgili sorulan açık uçlu soruya verdikleri yanıtlara ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.39.'da sunulmuştur.

Tablo 4.39. 2004 Programına Göre Hazırlanmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Daha Nitelikli Kılmak AdınaYapılması İstenen Değişikliklere İlişkin Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin Ders Kitaplarını Daha Nitelikli Kılmak Adına Yapılması Gereken Değişikliklere İlişkin Görüşleri	f
Bilgi yoğunluğu artırılmalı	12
Konuların derinliği artırılmalı	8
Çalışma kitabı etkinlikleri ve konu anlatımları seviyeye uygun hale getirilmeli	6
“Atatürk” ile ilgili konulara daha fazla ağırlık verilmeli	5
Görseller artırılmalı (Örneğin; haritalar...)	5
Coğrafya konularına daha fazla ağırlık verilmeli	4
Eski programla yeni programın olumlu yönleri biraraya getirilmeli	4
Değerlendirme soruları artırılmalı	4
Tekrar eden etkinlikler azaltılmalı	4
Bilgiler daha güncel olmalı	4
İnkılap Tarihi konularına daha fazla ağırlık verilmeli	3
Konu sayısı azaltılmalı	3
Tarih konularına daha fazla ağırlık verilmeli	2
Kitaplar fasikülleştirilmeli (Öğrencinin taşıma yükü bakımından)	2
Daha işlevsel bilgilere yer verilmeli	2
Kitapların fiziksel özellikleri iyileştirilmeli	2
Öğrenciye bilgiyi bulduracak açıklamalara yer verilmeli	2
Öğretmenler için daha somut yol göstericilere yer verilmeli	2
Çalışma kitabı, ders kitabı arasındaki uyumsuzluklar giderilmeli	2
Proje ve performans ödevlerinin yarımsız yapılabilir olması sağlanmalı	1
Öğretmenlere materyal verilmeli	1
Aynı alana ait konular biraraya getirilmeli	1
Öğrencileri daha aktif kılacak etkinliklere yer verilmeli	1
Belirli gün ve haftalara ağırlık verilmeli	1
Ders işleme süreleri daha iyi belirlenmeli	1
Okulların fiziksel şartları iyileştirilmeli	1
Veliler daha fazla bilgilendirilmeli	1
Öğretmenlerin donanım sahibi olmaları sağlanmalı	1
Ders kitabı yazarlarının kendilerini geliştirmeleri sağlanmalı	1
Genel Toplam	86

Tablo 4.39’a göre öğretmenlerin ders kitaplarının daha nitelikli olması ile ilgili önerileri hakkındaki görüşlerinin 12’si “Bilgi yoğunluğunun artırılması gerektiğini”, 8’i “Konuların derinliğinin artırılması gerektiğini”, 6’sı “Çalışma kitabı etkinlikleri ve konu anlatımlarının seviyeye uygun hale getirilmesi gerektiğini”, 5’i “Atatürk ile ilgili konulara ağırlık verilmesi gerektiğini”, 5’i “Görsellerin artırılması gerektiğini”şeklindedir. Aşağıda ders kitaplarının niteliğini artırma konusunda öğretmenlerin önerilerinden örnekler yer almaktadır;

Ö6. Bu görselliğin içinde bilginin daha fazla olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ileride bu çocukların bilgilerinin ölçüleceği bir sınav sistemi var. O sistem değişmedikçe, Avrupa'daki gibi herkes istediği okula gitmedikçe öğrencilerimin hiç şansı yok. O yüzden ben mutlaka kitaplarda bilgi verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu iş sadece yardımcı test kitapları ve araştırmalara bırakılmamalı.

Ö38. Biraz daha bilgi yüklü olmalı. Bulunduğumuz çevreden mi kaynaklanıyor bilmiyorum hiç araştırmaları yok çocukların. Oradaki araştırınız, bakınız, sorunuz gibi yönlendirmelere çocuklar baksalar yapsalar belki ders kitaplarımızda çok güzel olacak. Ama çocuklarımız yapmıyor ya bu çevre yapmıyor. Yapan bir iki çocuğum var onlar için gerçekten faydalı oluyor, gelişıyorlar. Tam uygulandığı takdirde güzel ama burada tam uygulanmıyor. O yüzden ben ders kitaplarına madem uygulanmıyor biraz da bilgi yüklenmesini istiyorum. En azından çocuk araştırmaya da oradan bilgi edinebilsin.

Ö6 ve Ö38'in belirttiği üzere kitaplarda bilgi yoğunluğunun artırılması gerektiği çünkü özellikle sosyo ekonomik düzeyi yetersiz olan kesimlerde araştırma imkanı olmadığı için öğrencilerin bilgiye ulaşmak için başka yolu olmadığı düşünülmektedir.

Ö2. Konu sayısını az tutarak konuları daha derinlemesine işlemeli, karşılaştırma çalışmalarından önce öğrencilere geçmiş ve şimdiki durumu detaylı olarak işlenmeli.

Ö32. Daha seçici davranılabilir. Atatürk konularına çok fazla yer verilmemiş. Atatürk konularını çocuğun yakın tarihini öğrenmesi bakımından yetersiz buluyorum. İlke ve inkılaplar, savaşlar, devrimler, Atatürk'ün başkanlığında kazanılan büyük zaferler detaylarıyla çocuklara öğretilmeliydi. Bunun eksiklerini görüyor, bizler tamamlıyoruz. Ama daha renkli, daha lake kağıt üzerine, daha sevimli, iyi bir içerik isterdim.

Ö5. Türkiye Cumhuriyeti'ne ait ve sınırları içerisinde kalan tüm bilgilerin verilmesini isterim. Hepsi okuyacak değil bu çocukların hele böyle kırsal kesimlerde. Ama ben öğrencim bu önemli bilgileri öğrensin isterim. En azından yurdunu, dağını, ovasını bilsinler. 81 ilimde ne yetişiyorsa bunları öğrensinler. Öğrencilere tarihi daha çok versinler. Osmanlı'nın kuruluşundan şimdiye kadar çok detaylı olmamakla birlikte verilmeli.

Özellikle tarih ve coğrafya konularının derinlemesine işlenmemesinin bir eksiklik olduğu görüşünde olan yukarıdaki öğretmenler bu konular işlenirken derinliği yakalayabilmek için konuların ağırlığının yeniden düzenlenmesi gerekliliğini

vurgulamaktadırlar. Nitekim aşağıdaki açıklamasıyla Ö33’de yukarıdaki öğretmenlerin görüşlerini destekler nitelikte Türkiye ve ülkeler coğrafyası konularına ve harita bilgisine ağırlık verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Ö33. *Çalışma kitabındaki etkinlikler biraz azaltılmalı. Harita bilgisi ve haritalara biraz daha ağırlık verilsin isterdim. Yurdunu tanıtan konulara daha çok yer verilsin isterdim. Güncel konularla ilgili yani yorum yaparken çocuk başka ülkelerle ilgili, komşularıyla kendi ülkesini daha kıyaslayabilecek şekilde konular olsun veya resimler, bilgiler, çalışmalar olsun isterdim. Yoruma daha çok yer verilsin isterdim.*

Ö33’ün ve Ö27’nin tekrar eden etkinliklerin gereksizliğinden dolayı etkinliklerin sayısının azaltılması konusunda ortak görüşlerinin yanı sıra Ö27 kitaplarda konuya bağlı görsellerin, metinlerin niteliğinin ve kullanılan dilin anlaşılabilirliğinin da üzerinde durmaktadır.

Ö27. *Birbirini çok tekrar eden çalışmaların yapılmasından kaçınılmalı. Daha net, daha amaca yönelik etkinliklerin bulunduğu çalışma kitapları hazırlanmalı. Çok uzun metinlerden kaçınılmalı, daha kısa, daha rahat anlaşılır metinler konulmalı. Kitapların resimlenmesine önem verilmeli. Konuya bağlı resimler etkili oluyor. Ağdalı kelimeler kullanılmamalı.*

Ö3 ve Ö46’nın dikkati çekmekte olan kitapların fasikül şeklinde olması ile ilgili düşünceleri aşağıda yer almaktadır;

Ö3. *Ünite ünite fasikül şeklinde olabilir diye düşünüyorum. Bu biraz da çocukları kitapların yükünden kurtaracak daha çekici olacak. Hem fasiküller farklı bir renkte, farklı bir şekilde hem çocukların fazla yük taşımalarının önüne geçmiş olacak. Hem de yeni bir fasikül böyle yılın ortasında, çocuk onu bekleyecek, daha bir ilgi uyandıracak.*

Ö46. *Talim Terbiye Kurulu’nda olmayı istemezdim ama olsaydım herhalde çalışma kitabını ortadan kaldırırdım. Bunun yerine çalışma yaprakları şeklinde düzenlenmiş yani bir nevi test kitabı şeklinde olan bir kaynak hazırlardım, daha çok soru görmeleri açısından. Çünkü bu çocuklar için sosyal yaşantıları için yeni program güzel ama sınavlarda bunlar çıkmıyor karşlarına. Parayı kimin icat ettiği ya da hangi bölgede neyin yetiştiği çıkıyor. Soru fasikülleri hazırlatırdım. Ders kitaplarını da daha ince tutup az ve öz bilginin yer aldığı kitaplar haline getirirdim. Kılavuz kitapları da öğretmenlerin bu bilgileri nasıl aktaracağını, çocuklardan gelebilecek soruların cevaplarının olduğu bir baş ucu kaynak kitabı olarak planlardım.*

Öğrencilerin 4. ve 5. sınıfta derslerinin sayılarının da arttığı göz önünde bulundurularak her dersten iki kitabın çantalarında bir hayli ağırlık teşkil edeceği düşünülmektedir. Bu amaçla hem yüklerini hafifletmesi hem de sene boyunca belirli periyotlarla birbirinin devamı niteliğinde fasiküller halinde olan ve sınav sisteminin zorunluluğu olarak karşısına çıkabilecek sorulardan oluşan testler içermesinin gerekliliği üzerinde durulmakta olduğu düşünülebilir.

Alt Amaç 18: Yeniden 1998 Sosyal Bilgiler programına ve 1998 programına göre hazırlanmış ders kitaplarına dönüşe ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

Öğretmenlerin yeniden 1998 programına ve 1998 programına göre hazırlanmış ders kitaplarına dönüşe ilişkin veriler aşağıda Tablo 4.40’da sunulmuştur.

Tablo 4.40. Yeniden 1998 Programına ve 1998 Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarına Dönüşe İlişkin Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlerin 1998 Programına ve 1998 Programı Ders Kitaplarına Dönüşe İlişkin Görüşleri	f
İsterdim	8
Eski kitaplar daha yeterliydi	7
Yeni kitaplarda bilgi eksiği var	1
İstemezdim	22
Öğrenciler açısından olumsuz etkileri olurdu	9
Geçiş dönemi tamamlanmadan tekrar bir değişiklik hata olur	5
Yeni sistem daha öğrenci merkezli	3
Eski program uygulamaya dönük değildi	2
Eski kitaplar çok ciddi ve sevimsizdi	2
Ülke ekonomisine zarar verir	1
Eski ve yeni kitapların olumlu yönleri bir araya getirilmeli	6
Tepkim olmazdı	1
Kodlanamayan/Yanıt Yok	11
Genel Toplam	48

Tablo 4.40’a göre eski programa dönüş olsaydı öğretmenlerin 8’i “İsteyeceğini”, 30’u “İstemeyeceğini” belirtmektedir. 6’sı “Yeni kitaplarla eski kitapların olumlu yönlerinin birleştirilmesi gerektiğini” dile getirmiştir. Değişimi isteyen öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, 4’ü “Eski kitapları daha yeterli buldukları”, 1’i “Yeni kitaplarda bilgi eksiği olduğu” görüşlerini belirtmişlerdir. Tabloda kodlanamayan/yanıt yok kategorisine giren 11 cevap, araştırmacının sınırlı

bir zaman diliminde yapılan mülakatta ısrar edici olmamasından, son soru olduğu için sorunun sorulmadan öğretmenlerin derse girmelerinden kaynaklanmaktadır.

Eski kitaplara dönmeyi isteyen öğretmenlerin görüşleri aşağıdaki gibidir;

Ö18. *Bence eski kitaplara dönüş olumlu olurdu. Ben yeni kitaplarda çok fazla bir şey bulamıyorum. Sadece öykülendirici şekilde metinler verilmiş.*

Ö46. *Seve seve dönerdim. Tam olarak sisteme dönmeyebilirdim ama özellikle Sosyal Bilgiler ve Türkçe derslerinde eski sistemin kitaplarının yeniden düzenlenerek kullanılmasını isterdim.*

Eski sistemin ders kitaplarını bilgi açısından daha yeterli bulan yukarıdaki öğretmenler eski kitaplara kullanmaya geri dönebilecekleri yorumunu yapmaktayken Ö33, Ö42 ve Ö48’de eski kitapların ve yeni kitapların olumlu noktalarını birleştirilebileceği görüşünü aşağıda belirtmektedirler;

Ö33. *Eskiye dönüşü hiçbir zaman onaylamam ama onun da güzel yönlerini alıp yola koyulmak çok daha iyi olur bence.*

Ö42. *İkisinin de uygulanabilir yönleri bir araya getirilmeli ve okulların alt yapısı iyileştirilmeli.*

Ö48. *Ben eski bir öğretmen olduğumdan mıdır bilmem, yeni ders kitaplarını pek yeterli bulmuyorum. Eski kitaplarda da ezbere dayalı çok lüzumsuz bilgiler vardı. O nedenle eski sisteme de kitaplara da dönmek istemem. Nedense bir ortasını bulamadık.*

İstemeyecek öğretmenlerin buna gösterdikleri nedenlerin başında %45 ile öğrenciler açısından olumsuz etkilerinin olacağı gelmektedir. Eski ders kitaplarına dönüşü onaylamayan öğretmenlerin görüşleri şöyledir;

Ö6. *İstemezdim çünkü o sistemin de iyi olmadığını düşünüyorum. Eski Sosyal Bilgiler kitapları çok asık suratlı, mutsuz kitaplardı, tuhaf renkleri vardı. Çok ciddiye, kadınlar hep önlükleydi, hep mutfakta gösterilirdi anneler Sosyal Bilgiler kitaplarında. O yüzden de dönmek istemem.*

Ö19. *Tepkim olumsuz olurdu. Çünkü o zamanki çocukları biz çok mutsuz ettik.*

Ö23. *Ben onaylamam. Çocuklar mutsuz yetişiyor.*

Eski kitaplara dönüşü onaylamayan Ö6 eski kitaplarda kadının rolünün anne, ev kadını gibi algılanmasını sağlayan görsel ve ifadelerin olduğunu, Ö19 ve Ö23'ün görüşlerini destekler nitelikte kitapların da o kitaplarla yetiştirilen çocukların da mutsuz olduğu görüşünü dile getirmiştir.

Ö22. *Eski ders kitaplarını istemezdim. Çocuk oradaki bilgilerle sınırlı kalıyor. Bir Türkiye coğrafyasını işlerken çocuk sayfalar dolusu okuyor, anlatıyor, ezberliyor. Ama sonuçta Türkiye’de bir dağın yerini göster dediğin zaman gösteremiyordu. Burada öyle değil. Bu program öğretmeni de serbest bırakıyor. Çocuk da hazırlıklı geldiği için hevesle geliyor öğrenmeye. O yüzden eskiye dönüşü hiç düşünmezdim. Özellikle de Sosyal Bilgiler dersi için istemezdim.*

Ö27. *Hoşlanmam herhalde. Bu uygulamadan memnunum. Çocuklar üzerinde de olumlu etkilerini görüyorum. Ben istemezdim.*

Eski ders kitaplarında öğrencilerin uygulamasına dönük etkinlikler olmamasının çocuğun öğrendiği bilgiyi yaşama geçirerek kullanması konusunda da sıkıntılar yaşattığı, oysa yeni ders kitaplarının çocuklar üzerinde olumlu etkilerinin gözlenmekte olduğu paylaşılmaktadır. Eğitim sisteminin tutarlılık gerektirdiğini düşünen bir öğretmen aşağıda böyle bir değişikliğin tekrar yaşanması konusunda göstereceği tepkiyi şöyle dile getirmektedir;

Ö32. *Buna gerçekten tepki gösteririm. Eğitimle bu kadar oynanmamalı. Bir sisteme geçildiği zaman en azından 5-10 yıl devam edilmelidir. Çünkü yap-boz uygulandığı sürece bir sistem oturmadan diğeri geldiğinde çocuklarda bir şaşkınlık, bir bocalama görülecektir. Hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunu öğretmen tarafından dahi anlayamama gibi bir durum ortaya çıkıyor. Ben buna karşıyım.*

Ö32 eğitim sistemlerinin kısa aralıklarla değişiminin hem öğrenciler hem de öğretmenler üzerinde olumsuz etkilere neden olacağını düşünmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ile daha önce yapılan araştırmalar karşılaştırmalı olarak tartışılacaktır. 2004 yılında yapılan Sosyal Bilgiler dersi program değişikliği ile ders kitaplarında ve kitapların sınıf içindeki kullanımında pek çok değişiklik meydana gelmiştir. Daha önce yapılan araştırmalar ile bu araştırmanın bulguları karşılaştırıldığında değişimin olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konularak gelecekte yapılacak araştırmalar için öneriler geliştirilmiştir. Araştırma sonuçları dokümanlardan elde edilen sonuçlar ve görüşmeden elde edilen sonuçlar şeklinde iki başlık altında sunulmuştur.

5.1.1. 1998 ve 2004 Yılı Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İncelenmesinden Elde Edilen Sonuçlar

1998 ve 2004 Programlarına Göre Yazılmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması araştırma soruları altında sunulmuştur. Buna göre sonuçlar, 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler programına göre yazılmış ders kitaplarının bilginin sunumu açısından farklılık düzeyleri, görsel materyaller ve işlevleri açısından farklılık düzeyleri, etkinlikler, ölçme ve değerlendirme uygulamaları açısından farklılık düzeyleri başlıkları altında sunulmuştur.

5.1.1.1. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programına Göre Yazılmış Ders Kitapları Bilginin Sunumu Açısından Farklılık Düzeyleri

1998 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında sosyal olaylara (vatandaşlık) ilişkin incelenen bölümde 27 bilgi verici metin yer alırken hikaye edici metinlere yer verilmediği görülmektedir. 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ise sosyal olaylara ilişkin konular incelendiğinde 8 adet bilgi verici metin yer almaktadır. 1998 programına göre yazılmış 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki metinlerde çoğunlukla bilgi verici metinlerin yer aldığı görülmektedir.

İncelenen 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı göz önünde bulundurulduğunda yazarların; 31 tanımlar yapan, 69 açıklamalar yapan, 18 örnekler veren, 58 doğruyu ve yanlış ortaya koyarak değer yargılarını belirten, 15 olayları atasözleri ve özlü sözlerle dayandırarak tarihsel bağlamda nasihat verici cümleler kuran durumları olumlu ve olumsuz boyutları ile ortaya koyan, 47 genellemeler yapan, neden-sonuç ilişkileri kuran, alınması gereken dersleri belirleyen, toplumsal rolleri ortaya koyan/netleştiren, akademik bir dil yoluyla anlam oluşturmaya çalışan bir anlatımı benimsedikleri görülmektedir. İncelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına göre tanım yapan 6, açıklama yapan 18, örnek veren 3, değer yargısı belirleyen 25, atasözü ile nasihat veren 11, genelleme yapan 39 metnin yer aldığı belirlenmiştir. Öğrencilerin, derslerde bilgi verici metinlerden oluşan ders kitaplarını kullandıklarında kendi fikir ve düşüncelerini ortaya koymaları güçleşeceğinden, varolan bilgiyi sorgulamadan kabul edecekleri düşünülebilir.

2004 Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanmış incelenen ders kitabı dikkate alındığında 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında hikaye edici metin sayısı 11 olarak belirlenmiş, 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında da hikaye edici metin sayısının 11 olduğu görülmüştür. İncelenen 2004 programına uygun olarak yazılan 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında davranışçı öğrenme anlayışını yansıtan özelliklerin metinlerde sayısal olarak tanım yapan 7, açıklama yapan 4, örnek veren 2, genelleme yapan 3, atasözü ve özlü sözler ile nasihat veren 1 şeklinde bulunması üçüncü bir kategori olan bilgi verici ve hikaye edici metin yapılarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu sayıların incelenen 5. sınıf kitabında tanım yapan 2, açıklama yapan 7, örnek veren 2, genelleme yapan 4 şeklinde olması yapılandırmacı anlayışın özelliklerini taşıyan metinlerin sayısının arttığını göstermektedir. Anlatım içerisinde bilgi mesajları saklı olarak yer almaktadır. Yeni programa uygun olarak hazırlanan metinlerin başlıkları genellikle öğrencilerin dikkatini çekecek, meraklarını uyandıracak bir yapıdadır. Metinler içerisinde hem olumlu hem de olumsuz durum ve örneklerle yer verilerek her iki durum karşısında da öğrencilerin akıl yürütebilmelerini, davranış, tutum ve beceri geliştirebilmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Böylece öğrenciler karşılaştıkları gerçek hayat problemleri karşısında da muhakemede bulunabilecek, kendi bakış açılarını oluşturabilecek ve

değer yargıları geliştirebilecek profile ulaşabileceklerdir. Şimşek'in (2000) bulguları destekler nitelikte "İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretiminde Hikaye Anlatım Yönteminin Kullanımı" adlı çalışmasında ilköğretim 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi tarih konularında hikaye edici anlatımın başarıya etkisine yönelik ulaştığı sonuçlara göre; araştırma sonucunda 30'ar kişilik iki deney ve iki kontrol grubunun yer aldığı toplam 120 denekten oluşan çalışmada deney ve kontrol grupları arasında erişim düzeyleri bakımından anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Çalışmanın sonucunda hikaye anlatım yönteminin öğrencilerin bilgi düzeylerini arttırmada etkili olduğu ve kavrama düzeyi başarıları arasında hikaye anlatım yöntemi lehine anlamlı farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şimşek'in araştırma sonuçlarında hikaye edici anlatımın Sosyal Bilgiler dersinde öğrenci başarısı üzerindeki olumlu etkisi ortaya konmuştur. Bu çalışmada da 2004 Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan hikaye edici metinlerin artmış olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak yeni programda Sosyal Bilgiler dersi başarısının artması beklenebilir.

5.1.1.2. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na Göre Yazılmış Ders Kitapları Görsel Materyaller ve İşlevleri Açısından Farklılık Düzeyleri

1998 yılı programına göre yazılan araştırma kapsamındaki 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, kitap başına düşen fotoğraf oranı 98,6 iken fotoğrafları 16,4 ile resim, 13,2 ile harita izlemektedir. Araştırma kapsamındaki 1998 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki karikatürlerin, öğrencilerin anlam çıkarabilmeleri noktasında önemli bir görsel materyal olması bakımından kitaplarda yer verilmemesinin bir eksiklik olduğu düşünülebilir. 1998 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ortalama sayfa başına düşen görsel sayısının değerinin 0,98 ile yaklaşık 1 olduğu izlenmektedir. 2004 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ortalama sayfa başına düşen görsel sayısının 1,42 olduğu görülmektedir.

2004 yılı programına uygun olarak yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında fotoğraflara oldukça fazla sayıda yer verilmesi dikkati çekmektedir. Fotoğraflar,

uygun sorular sorularak öğrenciler yönlendirildiği zaman öğrenilmesi beklenen konularda bilgi sağlamak açısından önemli görsellerdendir. Kitap başına düşen fotoğraf oranının 231,5 olması olumlu bir gelişmedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilen görsellerin çeşitli olması öğrencilerin beceri gelişimini sağlamanın yanı sıra öğrenmeyi de kolaylaştırmaktadır. Bu görsellerden biri olan fotoğraflarla ilgili Akbaba (2003) “Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı” adlı çalışmada öğrencilerin tarihsel fotoğrafları kullanarak çalışmasının, akademik başarılarına etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Deneysel bir çalışma sonucunda tarih öğretiminde fotoğraf kullanımının öğrencilerin akademik başarıları üzerinde olumlu yönde etkili olduğu belirlenmiştir. Görsel materyallerin kullanımının artmasının yararı olduğunu destekleyen bir başka araştırma da Kılınç’ın araştırmasıdır.

Görsel materyaller arasında 1998 programına göre yazılmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sıkça yer verilmeyen, 2004 Sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanımı artan karikatürlerle ilgili Kılınç (2006) “Tarih Öğretiminde Karikatür Materyali Kullanımının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi” adlı deneysel çalışmada geleneksel öğretim ile karikatür sorgulamasıyla yapılan öğretim uygulamaları arasında öğrencilerin akademik başarılarında farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçta karikatürün sorgulandığı sınıfın lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Bunun yanı sıra görsel materyalin öğrencinin derse olan ilgi ve motivasyonuna olumlu etkisi olduğu araştırma sonuçları arasında bulunmaktadır.

1998 ve 2004 yılları programlarına göre yazılan ders kitaplarında incelenen dokümanlardan görüldüğü üzere kitap başına düşen toplam görsel 2004 yılı programına göre hazırlanmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında 292,5 iken 1998 programına göre hazırlanmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında 145,2 olduğu izlenmektedir. 2004 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarında kitap başına düşen görsel oranının, 1998 yılı programına göre yazılan 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına göre daha fazla sayıda olduğu görülmektedir. Bulguları destekler nitelikte Dönmez (2003) tarafından “Sosyal Bilgiler Programının (1998) Değerlendirilmesi ve Ders Kitapları” başlıklı araştırmasında resim, fotoğraf, harita, grafik, kroki, diyagram, şema vb. materyaller kimi ders kitaplarında yeteri

düzeyde kullanılmadığı, kimilerinde ise yersiz ve faydasız bir şekilde kullanıldığını, önemli olanın amaca uygun, öğretimi kolaylaştıracak şekilde kullanılması olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsellerin sayısının artmasının yanı sıra görsellerin ders kitaplarında kullanılabilirliği açısından işlevselliğinin de önemli olduğu söylenebilir.

2004 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sayfa başına düşen ortalama görsel sayısı 1,42 iken, 1998 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sayfa başına düşen ortalama görsel 0,98 olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmada incelenen 2004 programına göre yazılmış 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, 1998 programına göre yazılan 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına göre görsel materyallerden kitap başına düşen resim, fotoğraf, tablo ve karikatür sayısının arttığı, kroki, grafik, harita ve minyatür sayısının azaldığı belirlenmiştir. Bu değişim sürecinde harita, kroki ve grafik sayısının azalmasının nedeni olarak bölgelerin incelendiği, kroki ve grafikleri tanımlandığı klasik anlayışın terk edilmesi ya da sonraki sınıflara ötelenmesi gösterilebilir. Minyatür sayısının azalması ise kronolojik tarih anlayışının değişmesine bağlanabilir.

1998 yılı programına göre yazılmış incelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan sayfa başına düşen ortalama görsel sayısının 0,68 olduğu izlenmektedir. 1998 yılı programına göre yazılan incelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tablo, şekil-şema ve diyagrama hiç yer verilmediği görülmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tablo, şekil-şema ve diyagram okumanın öğrencilerin gözlem yapma ve kaydetme, zaman ve kronolojiyi algılama becerilerini geliştirebileceği düşünüldüğünde yer verilmemesi bir eksiklik olarak görülebilir. Kitap başına düşen oranının 84,0 olması, 1998 programına göre hazırlanmış Sosyal Bilgiler ders kitaplarında en çok yer verilen görselin fotoğraf olduğunu göstermektedir. Fotoğrafı 13,5 oranıyla harita, 7,3 ile resim izlenmektedir. Araştırma bulgularını destekler nitelikte Howard (1999) öğrencilere, konunun uygunluğuna göre kavramların şekil ve grafiklerle gösterilmesi gerektiği; bu şekilde öğrencilerin soyut düzeydeki bilgileri somut hale dönüştürebilmelerinin kolaylaşacağını, bu

yöntemin bir durumu ya da bir görüşü gereksiz ayrıntılardan uzaklaştırarak öğrencilerin bilinmeyen bilgileri kavramsallaştırmasında beceri düzeylerinin artacağını belirtmiştir. Bu noktada görsellerin öğrencilerin bilgiler arasında bağ kurabilme ve bilgileri anlamlandırma süreçlerinin kolaylaşacağından söz edilebilir.

2004 yılı programına göre yazılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarında sayısı en fazla olan görseller fotoğraflardır. Ancak 1998 programı 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına göre sayısı azalan görseller arasında haritaların olması dikkat çekicidir. Toplam kitap başına düşen görsel sayısının 293,3 olması yeni programa göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görsellere daha fazla yer ve önem verildiğini göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre 2004 programına göre yazılmış incelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarının, nitelik bakımından 1998 yılı programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kitaplarına göre görsellerin sayısına bakıldığında anlamayı kolaylaştıracak, bilgilerin hatırlanmasını arttıracak, merak ederek güdülenmeyi ön plana alacak görsel sayısına sahip olduğu izlenmektedir. Tablo, şekil ve şemaların 1998 programına göre yazılan 5. sınıf ders kitaplarında yer almaması ve fotoğrafların sayısının 2004 programına göre yazılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında artması dikkat çekicidir. Eski programın kitaplarına göre yeni programın kitaplarında sayısı artan görseller; resim, fotoğraf, tablo, şekil-şema ve diyagramlardır. Bu noktada görsellerde genel olarak bir artış olduğu görülmektedir. 1998 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sayfa başına düşen ortalama görsel sayısı 0,68 olduğu, 2004 programına göre yazılmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sayfa başına düşen görsel sayısı 1,54 olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmada ders kitaplarında görsellerin sayısının artmasının yanı sıra görüşmelerden elde edilen sonuçlara da dayalı olarak görsellerin işlevsel olarak kullanılmasının da öğrencilerin derse ilgisini artırmada ve öğrenmeyi kolaylaştırmada önem taşıdığı görülmektedir. Sığan (1997) “İlkokulda Sosyal Bilgiler Dersinin Etkililiğini Azaltan Faktörlerin Araştırılması” başlıklı araştırmasında 4. ve 5. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersinin olumlu yönde etkililiğini azaltan faktörler konusunda öğretmen ve öğrenci değerlendirmelerini ortaya

koymaktadır. Öğretmenlerin yanıtlarına göre; Sosyal Bilgiler ders kitaplarının Milli Eğitiminin amaçlarını gerçekleştirecek düzeyde olmadığı, kitapların hazırlanışında bireysel farklılıkların göz önünde bulundurulmadığı, konuları destekleyen görseller (şekil, grafik, resim vb.) yönünden yeterli görülmedikleri, kitapların öğrencilerin ilgisini çekebilecek özelliklere sahip olmadığı, öğrencileri araştırma ve incelemeye yöneltmediği, ünitelere ait bilgilerin öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmelerini sağlayamadığı, hayat tecrübelerini arttırıcı niteliklere sahip olmadığı saptanmıştır.

5.1.1.3. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'na Göre Yazılmış Ders Kitapları Etkinlikler, Ölçme ve Değerlendirme Açısından Farklılık Düzeyleri

Araştırmada incelenen 1998 programına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler kitaplarında ünite etkinlikleri hazırlık ve değerlendirme sorularından ibaret görünmektedir. “Hazırlık Çalışmaları” adı altında konunun başında yer alan sorular, öğrenciyi motive edici, derse hazırlayıcı, merak uyandırıcı, dikkat çekici nitelikte olması gerekirken bazen konu ile ilgili bilgi sahibi olmayı gerektiren değerlendirme çalışmaları niteliği taşıyabilmekte bazen de öğrencilerin ne yapacağını anlamakta güçlük çekeceği belirsizlikler görülmektedir. Eski sistemin ders kitaplarında yapılan incelemeler, ünite sonunda yer verilen değerlendirme sorularının hem etkinlik hem de ölçme ve değerlendirme misyonunu bünyesinde taşıdığını göstermektedir. Ünite sonlarında yer alan “Değerlendirme Soruları”nda ezber gerektiren bilgilere sıklıkla yer verildiği ancak bunun yanında neden-sonuç ilişkilerine dayanan soruların da zaman zaman yer aldığı görülmektedir. İncelenen 1998 Sosyal Bilgiler programına ait ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme çeşitliliğinin sınırlı olduğu, genellikle açık uçlu sorulara yer verildiği, yer alan soruların niteliği değerlendirildiğinde, genellikle soruların cevaplarının metnin içerisinde birebir bulunabildiği görülmektedir. Buna karşılık sınırlı sayıda sorunun cevapları da metni okuduktan sonra öğrenci tarafından yorumlanarak çıkarılabilmektedir. Yıldız (2005) tarafından “İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Niteliğinin ve Bununla İlgili Öğretmen- Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirmesi” başlıklı araştırmasında 1998 yılı programına göre yazılan 7. sınıf Sosyal Bilgilerine ait beş ders kitabını incelemiştir. Alıştırma ve değerlendirmeye ilişkin sonuçlarına bakıldığında kitaplar arasında üniteye sunulan bilgilere dair pekiştirici ve geliştirici alıştırmalara iki kitapta yer

verilirken, bir kitapta yer verilmemiş, iki kitapta ise kısmen yer verildiği belirtilmiştir. Alistırma ve incelemeye yönelik soru, ödev vb. çalışmalara incelenen iki kitapta yer verilirken, bir kitapta yer verilmemiş, iki kitapta kısmen verilmiştir. Edinilen beceri ve kazanılan davranışları ölçmeye yarayan sorulara bir kitap yer verirken, diğerlerinin yer vermediği dikkati çekmektedir. Kısa cevaplı sorular, eşleştirme vb. ölçme ve değerlendirme etkinliklerine iki kitap yer verirken, iki kitabın yer vermediği, bir kitabın kısmen verdiği belirtilen sonuçlar arasındadır. Ünite sonlarında çoktan seçmeli testlere ise bir kitap hariç hiçbir kitabın yer vermemesi 1998 programına göre yazılan ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme etkinliklerinde çeşitliliğe sahip olmadığını düşündürmektedir. Bu durum ise öğrenme süreci açısından büyük bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu araştırmanın 1998 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerlendirme soruları hakkındaki bulgularla Yıldız'ın araştırma sonuçları benzerlik göstermektedir.

Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, incelenen 2004 programına göre yazılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme sistematığı, ünite girişlerinde öğrencilerin ön bilgilerine dayanarak yanıt verebileceği sorular ve ünite sonlarında ise sadece açık uçlu sorulardan değil çeşitli ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerinden oluşmaktadır. İncelenen 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitapları ve çalışma kitaplarında etkinlik çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitabında 29 farklı etkinlik ile ölçme ve değerlendirme uygulamasına, 5. sınıf ders ve çalışma kitabında ise 32 farklı etkinlik, ölçme ve değerlendirme uygulaması yer almaktadır. Konuyu pekiştirme amaçlı etkinliklerin yanında ölçme ve değerlendirme amacıyla kullanılacak etkinliklere de öğretim süreci içerisinde yer verilmektedir. Böylece yapılandırmacı anlayışın gerektirdiği sonuç ve süreç değerlendirmenin birlikteliği sağlanmaktadır. Çalışma kitaplarında bir ya da birden fazla konu için hazırlanmış ölçeklere de yer verilmektedir. Yeni programa göre hazırlanan ders kitaplarında sadece ünite başı ve sonundaki etkinliklerle sınırlı kalınmayıp ünite boyunca çeşitli etkinliklerle öğrencilerin derse katılımı sağlanmıştır. Araştırmanın bu bulgusu Güven'in (2008) "Sınıf Öğretmenlerinin Yeni İlköğretim Ders Programlarının

Uygulanmasına İlişkin Görüşleri” adlı araştırmasında yer alan yeni ders programlarında daha ayrıntılı ölçme ve değerlendirme çalışmalarına yer verildiği, öğrencilerin öğretim yılının belli zamanlarında değil, sürekli olarak değerlendirildiğine ilişkin sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Yapılan çalışmada örnekleme yer alan 1998 yılı programına ait Sosyal Bilgiler ders kitaplarını incelendiğinde yer alan değerlendirme sorularının aynı zamanda etkinlik niteliği taşıyarak konuların öğrenilmesine destek sağladığı düşünülmektedir. Ancak etkinliklerin niteliği incelendiğinde öğrencilerin derse etkin katılımının sınırlı olduğu, etkinliklerin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişimine yönelik olmadığı görülmektedir. Yine etkinlikler göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin düşünsel bir çaba içerisine girmesini gerektirmediği ve araştırma yapmaya yönlendirmediği söylenebilir. 2004 yılı programına ait incelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yanı sıra çalışma kitabı kavramının ortaya çıktığı, etkinliklere daha çok çalışma kitabında yer verildiği, sonuç değerlendirmenin yanı sıra sorularla süreç boyunca değerlendirmenin devam ettiği, etkinliklerin öğrencilerin birtakım beceri ve değerlerini geliştirmeye yönelik olduğu görülmektedir. Nitekim Ataman (2007) tarafından yapılan “Benzeşen ve Ayrışan Yönleriyle 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında (4.-5. Sınıflar) Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Teknikleri ve Bunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri” başlıklı araştırma sonuçları arasında 2004 programı yürürlüğe girdikten sonra kullanılmaya başlanan ölçme ve değerlendirme tekniklerinin öğrencileri araştırmaya yönlendiriyor olması, öğrencilerin pek çok yönden gelişmesini sağlaması ve öğrencilerin ilgi ve başarılarını artırması sayılmıştır. İki araştırmanın sonucu ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin niteliği ve öğrencilere katkıları bağlamında benzerlik göstermektedir.

5.1.2. Görüşmeden Elde Edilen Sonuçlar

1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Programı’ndaki Değişiklikler Konusundaki Öğretmen Görüşleri İle İlgili Sonuçlar

Yapılan görüşmede öğretmenler, 1998 yılı Sosyal Bilgiler programı için bilgilerin yoğun olduğunu, ezbere yönelik bir program olduğunu, öğretmen merkezli

olduğunu, tarih, coğrafya ve Atatürk konuları ile ilgili bilgilerin detaylı olduğunu, konuların karmaşık olduğunu, gereksiz bilgilere yer verildiğini ve konuların sıkıcı olduğunu vurgulamışlardır.

Araştırma sonuçlarına göre, 2004 Sosyal Bilgiler programı için bilgilerin azaltıldığını, araştırmaya yönlendirdiği, öğrenci merkezli olduğunu, günlük hayattan güncel konulara yer verildiğini, yaparak yaşayarak öğrenmeyi esas aldığını, tarih, coğrafya dersleri ve Atatürk ile ilgili konuların azaltıldığını, örneklerin çoğaldığını ve anlatımın güzelleştiğini, öğrencilere kendini ifade edebilme şansı verildiğini, derslerin daha eğlenceli geçtiğini, öğrencilerin yorum yapmasına olanak tanıdığını belirtmişlerdir. Araştırmanın bu bulguları, Güven (2008) tarafından yapılan “Sınıf Öğretmenlerinin Yeni İlköğretim Ders Programlarının Uygulanmasına İlişkin Görüşleri” adlı araştırmada yer alan öğretmen görüşleri içerisinde yer alan “yeni ders programları önceki ders programlarına göre daha öğrenci merkezli olduğu, derse katılımın daha zevkli, daha eğlenceli geçtiği, öğrencinin günlük yaşamıyla daha çok ilişkili olduğu, önceki ders programları bilgi içerirken, yeni ders programlarının öğrencilerin bilgiye kendileri ulaşabilmeleri için daha çok etkinliğe yer verildiği, öğrencilerin daha çok araştırma yapmalarını sağladığı, öğrencinin hayatından örneklerle daha çok yer verildiği” bulgularıyla örtüşmektedir.

2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Bilginin Sunumu Hakkında Öğretmen Görüşleri İle İlgili Sonuçlar

Yapılan görüşmede 2004 yılı programına göre yazılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilginin sunumuna dair öğretmenlerin cevaplarının 59’u olumlu görüş belirtirken, 24’ü olumsuz görüş bildirmektedir. Olumlu görüş bildiren öğretmenler, yeni kitaplarda bilginin sunumunun öğrencinin hayatından konulara atıfta bulunarak bilgiyi keşfetmelerine katkı sağladığından, örnek olay ve hikaye edici metinlere yer verildiğinden, araştırmaya yönlendirerek bilgiyi keşfettirdiğinden, ilgi çekici ve motive edici ek bilgilerin yer aldığından, ölçme ve değerlendirme amaçlı sorulara yer verildiğinden söz etmişlerdir. Olumsuz görüş bildiren öğretmenler ise öğrencilerin bu şekilde sunumu ile bilgiyi

keşfedemediklerini, eski kitaplarda bilginin sunumunun daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma bulgularında yer alan yeni programa göre yazılan ders kitaplarında bilginin sunumunda öğrencilerin hayatı içerisinde yer alan konulara değinilmesi, hikaye edici metinlere yer verilmesi, bilginin öğrencilerin ilgisini çekecek, araştırmaya yöneltecek şekilde sunulması bulguları yer almaktadır. Söz konusu bu bulguları destekler nitelikte Akyol (2006) tarafından çocukların hikaye edici metinler sayesinde kahramanlarla kendisi arasında bir ilişki kurduğu, kendisi ve başkaları hakkında yorum yapma imkanı bulunduğu, öğrencilerin çıkarımda bulunmalarını kolaylaştırmak amacıyla hikaye elementleri hakkında sorular sorulması gerekliliği, hikaye edici metinlerin problem durumu ile başlayıp problemi çözme yolunda öğrencilerin çatışma durumu ile baş etmesinin kendi hayatı ile bağ kurmasını kolaylaştıracağı belirtilmektedir. Bu bağlamda hikaye edici metinlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer almasının öğrenmeyi daha zevkli hale getirebileceği, hayatlarından konulara yer verildiği için öğrencilerin dikkatlerini çekeceği, kalıcı öğrenme sağlayabileceği söylenebilir.

2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görseller ve İşlevleri Hakkında Öğretmen Görüşleri İle İlgili Sonuçlar

Yapılan görüşmede 2004 yılı programına göre yazılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında görseller ve işlevlerine ilişkin öğretmenlerin 75'i olumlu, 7'si olumsuz görüş bildirmişlerdir. Olumlu görüş bildiren öğretmenler, görsellerin anlamayı kolaylaştıracak kadar iyi nitelikte olduğunu ve seviyeye uygun olduğunu, görsellerin 1998 yılı programına göre yazılan ders kitaplarına göre daha fazla sayıda olduğunu, öğrencilerin ilgisini çekecek nitelik kazandığını, görsellerin konu ile bağlantılı olduğunu ve görsel okuma kavramının ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Olumsuz görüş bildiren öğretmenler ise görsellerde 1998 yılı programına göre yazılan ders kitaplarına göre değişiklik olmadığını, eski görsellerin daha nitelikli olduğunu söylemişlerdir.

Araştırma sonuçlarına göre, 1998 programı Sosyal Bilgiler ders kitaplarına göre 2004 yılı programı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında daha fazla görselin yer aldığı, görsellerin anlamayı kolaylaştıracak ve ilgi çekecek nitelik taşıdığı, görsel okuma

kavramının ortaya çıktığı bulguları elde edilmiştir. Yazıcı (2006b) tarafından “Sosyal Bilgilerde Kullanılan Görsel Araçlar: Haritalar, Küreler, Resimler, Tablolar ve Grafikler” başlıklı araştırmasında ülkemizde görsellerin nasıl okunacağını öğretilmediğini, 1998 yılı programına göre yazılan 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında alan olarak % 40-60 arasının görsellerden meydana geldiğini ancak ders kitaplarının hiçbirinde değerlendirme soruları içerisinde bu tür görsel materyallerle ilgili sorulara yer verilmediğini tespit ederek belirtmiştir. Görsel materyallerin, öğrencilerin dikkatini çekme, odaklanma, farklı bakış açıları geliştirerek çıkarımda bulunma, yorum yapma gibi faaliyetlerde bulunmasını sağladığı düşünüldüğünde görsellerin ders kitaplarında bulunmalarının yanı sıra nasıl kullanılacağını bilmesi gerekliliği ortaya konmuştur. Bu bağlamda araştırmanın görsel materyallere ilişkin bulguları ile Yazıcı’nın (2006b) araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarındaki Etkinlikler ve İşlevleri Hakkında Öğretmen Görüşleri İle İlgili Sonuçlar

Yapılan görüşmede 2004 yılı programına göre yazılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitaplarındaki etkinlikler ve işlevleri hakkında olumlu görüş bildiren 44, olumsuz görüş bildiren 40 öğretmen yer almaktadır. Olumlu görüş bildiren öğretmenler, etkinliklerin nitelikli olduğundan, araştırmaya yönlendirdiğinden, öğrencilerin ilgi ve motivasyonu artırdığından, çoklu zekaya yönelik etkinliklere yer verildiğinden, öğretmenin işini kolaylaştırdığından söz etmişlerdir. Olumsuz görüş bildiren öğretmenler, etkinliklerin niteliğinin yetersiz olduğundan, etkinliklerin sayısının belirtilen süre için fazla olduğundan, birbirini tekrar eden etkinlikler olduğundan, öğrencilerin tek başına yapamayacağı etkinliklere yer verildiğinden, sosyo ekonomik düzeyi düşük yerlerde etkinliklerin tam olarak uygulanamadığından söz etmişlerdir. Araştırmanın öğretmenlerin etkinliklerin yetiştirilmesi kaygısı taşıdıkları, öğrencilerin etkinlikler aracılığıyla araştırmaya yöneldiği, ilgi ve motivasyonlarının arttığı bulgularını destekler nitelikte Güven (2008) araştırmasında öğretmen görüşlerinden elde ettiği etkinlikler için daha fazla zamana ihtiyaç duyulduğu, öğrenciye doğrudan bilgi vermek yerine etkinliklerle ve araştırmalarla bilgiye ulaşmalarının sağlandığı bulgularının yer aldığı görülmektedir.

Bu bağlamda öğrencilerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan etkinlikler aracılığıyla yaşamlarında karşılaşılabilecekleri sorunların üstesinden gelebilecek temel yaşam becerilerini kazandıkları söylenebilir.

2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarındaki Ölçme ve Değerlendirme Sistematiği Hakkındaki Öğretmen Görüşleri İle İlgili Sonuçlar

Yapılan görüşmede 2004 yılı programına göre yazılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme sistemi hakkında olumlu görüş bildiren 56, olumsuz görüş bildiren 26 öğretmen vardır. Olumlu görüş bildirenler bunu ölçme değerlendirmenin çeşitlendiği, süreç ve sonuç değerlendirmesinin bir arada yapıldığı, öğrencinin kendi gelişimini görebildiği, öğrenciye yorum şansı tanıdığı, çoklu zekaya yönelik değerlendirme yapıldığı şeklinde ifade etmişlerdir. Olumsuz görüşler arasında ise değerlendirme çalışmalarının yoğun olduğu, öğrenci mevcutlarının fazlalığından dolayı değerlendirmenin güçleştiği, ölçme ve değerlendirme sistematiğinin niteliğinin yetersiz olduğu, öz ve akran değerlendirmede öğrencilerin objektif olmakta zorlandığı yer almıştır.

Araştırma sonuçlarından 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında süreç ve sonuç değerlendirmesinin bir arada yapıldığı ve öğrencilerin süreç boyunca devam eden değerlendirme sayesinde kendi gelişimlerini de fark edebildikleri bulgusunu destekler nitelikte Becker, Geer ve Hughes (1968, Aktaran: Kaynak, 2000, s.48) araştırmalarında öğrenme ile alınan notlar arasındaki ilişkiyi incelemeye çalışmışlardır. Kolej öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırmada öğrencilerin aldıkları notlar ile öğrenme arasında bir tutarsızlık olduğu belirlenmiştir. Sürekli değerlendirmenin önemi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında sınavların öğrencileri psikolojik yönden olumsuz etkilediği için doğru sonuçlar vermediği, sürekli değerlendirmenin ve alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerinin kullanılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme alanındaki yetersizlikleri görülmekte, bu alanda bilgilendirilmelerinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, görüşme yapılan öğretmenler, Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme uygulamalarının çeşitlendiğini belirtmişlerdir. Ataman (2007), 1998-2004 Sosyal Bilgiler ders programlarında ölçme ve değerlendirme uygulamalarını karşılaştırdığı araştırmasında öğrencilerin en çok hoşlandıkları değerlendirme türlerinin test, proje ve performans ödevleri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durumun öğrenciler üzerinde stres yaratan olumsuz sınav psikolojisini azaltarak kendi performanslarını daha gerçekçi bir biçimde ortaya koymalarını sağlayacağı düşünülebilir. Ölçme ve değerlendirme alanında çeşitliliğin oluşmasına ilişkin öğrencilerin çoklu zekaya yönelik performanslarını ortaya koyarak daha adil bir değerlendirmenin gerçekleştirilebileceğinden söz edilebilir.

2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sınıf İçindeki Kullanım Amacı ve Kullanım Biçimi Hakkındaki Öğretmen Görüşleri ile İlgili Sonuçlar

Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenler 1998 yılı programına göre yazılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki konuların daha çok okuma-anlama yapılarak işlendiğini, 2004 yılı programına göre yazılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki konuların araştırma ve yorumlamaya yönelik işlendiğini vurgulamışlardır. Ders kitaplarının daha çok dersin giriş aşamasında kullandıklarını, dersin tüm aşamalarında kullandıklarını, ders ve çalışma kitaplarını bir ders içerisinde dönüşümlü olarak kullandıklarını, kitapların içerisinde yer alan açık uçlu soruları öğrenmede etkili olarak kullandıklarını, ek kaynaklardan yararlandıklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan açık uçlu soruların öğrenmede etkili rol oynadığına ilişkin bulgusuna karşın Tuncer (1998) tarafından yapılan “İlköğretim Okulları 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmada kitaplarda yer alan soruların öğrenci başarısını değerlendirebilecek nitelikte olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda 1998 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan soruların program değişikliğiyle birlikte niteliğinin değiştiği öğretmenlerin işlevsel olarak kullanabileceği forma ulaştığı ve ders kitaplarının da kullanma biçimi ve amacını değiştirdiğinden söz edilebilir.

2004 Yılı Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sınıf İçindeki Kullanım Sıklığı Hakkındaki Öğretmen Görüşleri ile İlgili Sonuçlar

Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, öğretmenlere ders kitaplarını kullanma sıklığı hakkında sorulan soruya verilen cevapların 39'u sık kullandığını, 9'u bazen kullandığını belirtirken, hiç kullanmadığı belirten cevabın yer almadığı görülmüştür. İlkokul tarih öğretiminde hem program hem de kitaplar önemli olmasına rağmen oransal ağırlığın kitaplarda olduğuna değinen Sakaoğlu (1998) tarafından yapılan "İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları" adlı çalışmada ilkokul tarih kitaplarında olması gereken özellikler anlatılmaktadır. Bu bağlamda araştırma sonuçlarında ders kitaplarının sık kullanıldığı bulgusu ile Sakaoğlu'nun araştırmasının bulgusu benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlar da Sosyal Bilgiler öğretiminde ders kitaplarının işlevinin önemini vurgulamaktadır.

2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Kendi Öğretme Süreçlerine Kattığı Derinlik Noktasında Karşılaştırmalı Öğretmen Görüşleri ile İlgili Sonuçlar

Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin verdikleri cevapların 26'sı 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, 14'ü 1998 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğretme süreçlerine derinlik kattığı görüşündedirler. 6'sı her iki programa göre yazılan ders kitaplarının da eksik olduğunu düşünürken 2'si her iki programa göre yazılan ders kitabının da derinlik kattığını ancak bunun öğretmene bağlı olduğunu vurgulamıştır. 2004 yılı programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğretme sürecine derinlik kattığı cevaplarının daha fazla olması programda dolayısıyla ders kitaplarında yapılan değişikliklerin öğretmenler tarafından olumlu olarak değerlendirildiği sonucunu verebilir.

2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Çalışma Kitaplarının Gerekliliği Noktasında Öğretmen Görüşleri ile İlgili Sonuçlar

Öğretmenlerin 39'u çalışma kitabını gerekli bulmaktayken, 9'u gerekli bulmadığı belirtmiştir. Gerekli bulan öğretmenler, öğrendiklerini pekiştirdiğini, öğrencilerin kendilerini ifade etmesini sağladığını, öğrencilere eğlenceli geldiğini, öğretmenin

işini kolaylaştırdığını, öğrencinin anladığı konuları rahatlıkla belirleyebildiklerini vurgulamışlardır. Gerekli bulmayanların en çok değindiği nokta, tekrar eden etkinliklerin öğrencilere sıkıcı gelmesi, zamanın etkinlikleri yapmaya yetmemesidir. Kabapınar'ın (2007a) çalışma kitaplarında yer verilen etkinliklerin bireysel ya da grup çalışmalarıyla, muhakeme, bağımsız düşünme, edinilen bilgilerden çıkarımda bulunma, kıyaslama yapmalarına yardımcı olarak kazanımlara ulaşılabilmesine ilişkin görüşleri araştırmanın çalışma kitaplarının öğrencilerin bilgilerini pekiştirmesine, kendini ifade etmesine yardımcı olduğuna ilişkin bulgularını desteklemektedir.

2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Çalışma Kitaplarının İçeriğinin Yeterliliği Noktasında Öğretmen Görüşleri ile İlgili Sonuçlar

Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, çalışma kitaplarının içeriğini yeterli bulduğuna ilişkin cevapların sayısı 21 iken, yeterli bulmadığına ilişkin verilen cevapların sayısı 27'dir. Yeterli bulanlar ağırlıklı olarak, programla paralel gittiği için, öğrenciyi aktif hale getirdiği için, pekiştirici olduğu için cevaplarını vermişlerdir. Yeterli bulmayanlar, gereksiz etkinliklerin yer aldığı, seviyeye uygun olmayan etkinliklerin bulunduğu, ders kitabı ile çalışma kitabı ilişkisinin kopuk olduğunu düşündüklerinin altını çizmişlerdir. Çalışma kitaplarını yeterli bulmadığı yönünde cevap verenlerin sayısının yeterli bulanlara oranla daha fazla olması çalışma kitaplarının içeriğinin geliştirilmeye ihtiyacı olduğunu düşündürmektedir.

2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Çalışma Kitabı İle Ders Kitabı İlişkisi Hakkında Öğretmen Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma sonuçlarına göre, ders kitabı ile çalışma kitabı ilişkisini olumlu bulduğunu belirten 35 cevap, olumsuz bulduğunu belirten 13 cevap yer almıştır. Olumlu bulanlar, çalışma kitaplarının ders kitaplarını destekleyici ve konuları pekiştirici olduğunu, öğrencinin ders kitabında öğrendiğini çalışma kitabındaki etkinliklerle kendi hayatına göre anlamlandırıdığını, ders kitabında öğrenilenlerin çalışma kitabındaki etkinliklerle değerlendirilebildiğini vurgulamışlardır. Olumsuz bulanlar, ders kitabında öğrenilen konuyla çalışma kitabı etkinlikleri arasında

kopukluk olduğunu, ders kitabında öğrenilenleri pekiştirmediğini, etkinliklerin ders kitabında konu sonunda yer alması gerektiğini belirtmişlerdir.

2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Gerekliliği Hakkında Öğretmen Görüşleri

Araştırma sonuçlarına göre, öğretmen kılavuz kitaplarını gerekli bulan öğretmenler gerekli bulmayan öğretmenlerden dört katı daha fazladır. Gerekli bulanlar, kılavuz kitapların öğretmenlere yol gösterdiğini, öğretmenin işini kolaylaştırdığını, öğrencilerin kitaplarını takip edebilmeyi sağladığını, öğretmenin kendini geliştirmesini sağladığını belirtmişlerdir. Gerekli bulmayanların başında kılavuz kitabın anlaşılır olmadığını düşünenler, içeriğini yetersiz bulanlar, kullanma ihtiyacı hissetmeyenler gelmektedir. Araştırma bulgularından kılavuz kitabın gerekli olduğuna ilişkin bulguları destekler nitelikte Gürkan ve Gözütok'un (1996) İlkokul 1., 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Dersi İhtiyaç Belirleme Araştırması" başlıklı çalışmasının araştırma sonuçları arasında yer alan öğretmenlerin yarısından fazlasının (% 51) Hayat Bilgisi dersi okuturken bir kılavuz kitaba ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersini almadan önce yaş ve sınıf seviyesi gereği alınan Hayat Bilgisi dersi için gerekli bulunan kılavuz kitapların Sosyal Bilgiler dersi için de yararlı olacağı düşünülebilir.

2004 Programına Göre Yazılan Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Sınıf İçi Uygulamalara Katkısı Noktasında Öğretmen Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

Öğretmen kılavuz kitapların sınıf içi uygulamalara katkısı olduğunu yönünde cevap verenlerin sayısı 75, katkısı olmadığı yönünde cevap verenlerin sayısı 8'dir. Katkısı olduğunu düşünenler, sınıf içi uygulamalarını şekillendirdiğini, dersi planlama konusunda yardımcı olduğunu, öğretim yöntem ve teknikleri konusunda yol gösterici olduğunu, konu girişinde hazırlık sorularından faydalandığını, alternatif etkinliklerin yer aldığını belirtmişlerdir. Katkısı olmadığını düşünenler, kendi bilgisinin yeterli olduğunu, kılavuz kitapların anlaşılır olmadığını, farklı seviyedeki öğrenciler için etkinliklere yer verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Araştırma sonuçlarından kılavuz kitapların dersi planlamada, yöntem-teknik, alternatif etkinlik

geliştirmede, öğretmene yardımcı olduğu sonuçlarını destekler nitelikte bir araştırma Turan ve Karabacak'ın (2008) araştırmasıdır. Araştırmalarının sonuçlarına göre, bireysel farklılıklara göre öğretmene yol gösterici olduğu görüşüne % 9,4 tam, % 46, 1 oldukça katılmaktadır. Turan ve Karabacak'ın araştırma bulgularına göre, kılavuzda yer alan etkinlikleri kazanımlara uygun gerçekleştirebilmek için açıklayıcı metinlerin olmamasını bir eksiklik olarak görüldüğü sonucuna % 8,3 tam, % 43,9 oldukça, az katılanlar % 42,8, hiç katılmayanlar % 5'tir. Bu noktada araştırmanın kılavuz kitapların anlaşılır olmadığına ilişkin bulgusuyla örtüştüğü görülmektedir.

2004 Sosyal Bilgiler Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının Öğrenci Başarısına Etkisi Noktasında Öğretmen Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, verilen cevapların 32'si ders başarısının değiştiğini, 6'sı zamanla anlaşılacağını, 8'i ders başarısının değişmediğini vurgulamıştır. Değiştiğini düşünenlerin 23'ü başarının arttığını, 9'u düştüğünü belirtmiştir. Ders kitaplarının değişiminin öğrenci başarısını artırarak değiştirdiğine ilişkin araştırma bulgusu, Ataman'ın (2007) "Benzeşen ve Ayrışan Yönleriyle 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında (4.-5. Sınıflar) Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Teknikleri ve Bunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri" adlı araştırmasında 2004 programıyla birlikte kullanılmaya başlanan alternatif ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerinin öğrencinin ilgi ve başarısının arttığı bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

2004 Sosyal Bilgiler Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının Öğrenci Derse Katılımına Etkisi Noktasında Öğretmen Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

Araştırmadan elde edilen sonuçlar derse katılımı olduğunu düşündüğünü ifade eden cevapların sayısı 42 iken derse katılıma etkisi olmadığını ifade eden cevaplar 7'dir. Derse katılıma etkisi olduğunu düşünenler, öğrencilerin kendini ifade şansı bulduğunu, özgüvenlerini geliştirdiğini, daha aktif olmalarını sağladığını, araştırmaya yönelttiğini belirtmiştir. Nitekim programın temel yaklaşımları arasında öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alış verişi yapmaya yönelteceğine ilişkin (Milli Eğitim Bakanlığı, 2004b, s.44) bir maddenin yer alması derse katılıma

kendini ifade etme ve daha aktif olma anlamında etkisi olduğu bulgusunu desteklemektedir.

2004 Sosyal Bilgiler Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarının Öğrencilerin Beceri ve Değer Gelişimlerine Etkisi Noktasında Öğretmen Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma sonuçlarına göre, ders kitaplarının beceri ve değer gelişimine katkısı olduğu yönünde verilen 32 cevap, katkısı olmadığı yönünde verilen 9 cevap, uzun vadede anlaşılacağına ilişkin 1 cevap verilmiştir. Katkısı olduğunu düşünenlerin üzerinde durdukları konular, araştırma becerilerinin geliştiği, proje ve performans görevlerinin beceri gelişimine katkı sağladığı, kendini ifade becerisinin geliştiği, araştırma yapmak için teknolojiyi kullanmayı öğrendikleridir. Katkısı olmadığını düşünenler ise zaman yetersizliği ve sosyo ekonomik yetersizlikler üzerinde durmuşlardır.

Araştırmanın bulgularını beceri ve değer gelişimine katkısı olduğu yönünde destekleyecek çalışmalardan biri Amerika’da öğrencilerin kendi yaşam deneyimlerine ilişkin bakış açılarını geliştirmelerinin hedeflendiği bir araştırmada öğrencilerde tarih aracılığıyla eleştirel düşünce becerilerinin geliştirilebileceği ortaya konmuştur (Köksal, 2002, s.87, Aktaran: Bozcan, 2002, s.46). Sosyal bilgiler dersi alanları arasında yer alan tarih dersine ilişkin araştırma yapan Balkaya ise (2002) şu sonuçlara ulaşmıştır; Öğretmenler, tarihin geçmişi ve bugününü anlayarak öğrencilerin problem çözme ve muhakeme yeteneklerini geliştirdiğini ve gelecek için hazırlanmaya katkıda bulunduğunu dile getirmişlerdir. Köken’in (1995) araştırma sonuçlarına göre Sosyal bilgiler dersinin öğrencileri aktif hale getirerek araştırmaya yönlendirilmesi “kısmen” ve “hayır” cevaplarının yüzde oranlarına bakıldığında yetersiz bulunduğu görülmektedir. Bunun tersi olarak araştırma sonuçlarında Sosyal Bilgiler dersinin yeni program değişiklikleriyle birlikte öğrencileri aktif kıldığı, özellikle de etkinlikler bazında araştırmaya sevk ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Köken’in araştırmasında öğretmen ve müfettişler Sosyal Bilgiler dersinin araştırma yapma ve araştırma yapma alışkanlığı kazandırmasına

katılmaktayken, araştırma sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler dersinin araştırmaya yönlendirmesi program değişiminin yerinde olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, 2004 programındaki değişikliklerden sonra Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki etkinliklerin beceri ve değer gelişimine katkısı öğretmenlere sorulduğunda olumlu cevaplar alınmıştır. Köken'in araştırma sonuçlarına göre ise Sosyal Bilgiler dersinin planlanıp uygulanması sayesinde beceri ve değer kazandırılabilceğı belirlenmiştir. Her iki sonuç birbirini desteklemektedir.

Bu araştırmayla, 2004 yılı Sosyal Bilgiler ders kitaplarının Atatürk ile ilgili konulara az yer verildiğı saptanmıştır. Köken ise 1998 Sosyal Bilgiler programının öğretmen ve müfettişlere sorduğunda Atatürk ile ilgili konuların öğrenciler tarafından yeteri kadar öğretici olduğı sonucuna ulaşmıştır. İki araştırmanın sonuçları incelendiğinde yeni programın Atatürk ile ilgili konularının yetersiz olduğı görölmektedir.

2004 Programına Göre Hazırlanmış Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Daha Nitelikli Kılmak Adına Yapılması İstenen Değişikliklere İlişkin Öğretmen Görüşleri ile İlgili Sonuçlar

Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin ders kitaplarını daha nitelikli kılmak adına verdikleri cevaplar, bilgi yoğunluğunun artırılması, konuların derinliğinin artırılması, çalışma kitabı etkinliklerinin ve konu sunumlarının seviyeye uygun hale getirilmesi, “Atatürk” ile ilgili konulara ağırlık verilmesi, görsellerin artırılması, coğrafya ve tarih konularına ağırlık verilmesi şeklindedir. Genel olarak yapılan yorumlar 2004 programına göre yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bilginin ihmal edildiğı yönündedir.

Yeniden 1998 Programına ve 1998 Programına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarına Dönüşe İlişkin Öğretmen Görüşleri ile İlgili Sonuçlar

Araştırma sonuçlarına göre 1998 yılı programına ve ilgili programın ders kitaplarına dönüşü istemeyen öğretmenlerin verdiğı cevapların sayısı 22 iken, isteyenlerin sayısı 8'dir. 6 cevap ise eski ve yeni programa göre yazılan ders kitaplarının olumlu yönlerinin bir araya getirilmesi şeklindedir.

5.2. ÖNERİLER

5.2.1. Araştırma Sonucunda Oluşan Öneriler

- Öğretmenlere yapılandırımcılık ve Sosyal Bilgiler öğretimindeki anlam ve içeriğine ilişkin hizmet içi eğitim seminerleri verilebilir.
- Sosyal Bilgiler ders kitabı yazarlarına yönelik yapılandırımcılık ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının özelliklerine ilişkin bir kitapçık hazırlanabilir.
- Yapılandırımcı Sosyal Bilgiler ders kitaplarının taşınması gereken özelliklerin neler olduğu noktasında somut ölçütler geliştirilmesi sağlanabilir.
- Görüşülen öğretmenlerin eleştirilerinden yola çıkılarak sınıf mevcutları ve okulların fiziksel şartları göz önünde bulundurularak etkinlikler için ayrılan süreler tekrar gözden geçirilebilir.
- Çalışma kitaplarında yer alan etkinlikler gözden geçirilerek birbirinin tekrarı olan ve seviyeye uygun olmayan etkinlikler varsa çıkartılabilir.
- Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitaplarının öğrenci başarısı üzerindeki etkisi konusundaki öğretmen deneyimlerinden yararlanılarak başarıyı arttırmak amacıyla yeni etkinlikler geliştirilebilir.

5.2.2. Alanda Araştırma Yapacak Akademisyenler İçin Öneriler

- Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sınıf içi kullanımına ilişkin araştırmalar yapılabilir.
- Sosyal Bilgiler öğrenci çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin işlevselliğine ilişkin araştırmalar planlanabilir.
- Öğretmen kılavuz kitapların daha işlevsel olmasına ilişkin araştırmalar yapılabilir.
- Yapılandırımcı ve davranışçı anlayışa dayanan ders kitabı metnlerinin karakteristik özelliklerinin neler olduğuna ilişkin araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K. (2006). *Aktif Öğrenme: Aktif Öğrenmenin Kuramsal Temelleri Biliş Gelişiminin Coşkusu*, (8. Baskı) İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (1998). *İlköğretim Okulları 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Ege Bölgesi Konusunun Araç-Gereç Kullanılarak Öğretiminin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akbaba, B. (2003). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Tarih Ünitelerinde Görsel Materyal Kullanımı. C.Şahin (Der.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler* (s.357-367). Ankara: Gündüz Yayınevi.
- Akbaba, B. (2005). Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1) 185-197.
- Akbayır, S. (2007). *Cümle ve Metin Bilgisi Metnin Kuramsal Bağlamı*, (5. Baskı). Ankara: PegemA Yayınevi.
- Akyol, H. (2006). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri, Metinlerin Anlam Yapısı ve Anlam Kurma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Asan, A., Güneş, G. (2000). Oluşturmacı Öğrenme Yaklaşımına Göre Hazırlanmış Örnek Bir Ünite Etkinliği. *Milli Eğitim Dergisi*, (147) Ankara <http://egitim.aku.edu.tr/aasan.doc> 31 Mayıs 2004. web adresinden 09 Eylül 2007 tarihinde edinilmiştir.
- Ata, B. (2005). İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi'nin Taslak Programının Geliştirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar, *Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Sempozyumu*, 1-14.
- Ataman, M., (2007). *Benzeşen ve Ayrışan Yönleriyle 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında (4.-5. Sınıflar) Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Teknikleri ve Bunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Atıcı, B. (2000). Öğretmen Eğitiminde Yeni Bir Olanak: www ve Sosyal Oluşturmacılık II. *Ulusal Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu* (s.177-183). Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Aydın, C., Kaya, M. ve Özen, S. (2000). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*. Ankara: Doğan yayıncılık.

- Aytür, Ü. (1996). Fen ve Sosyal Bilim İkilemi. *Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Balkaya, A., (2002). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi Tarih Konularının Öğretiminde Tarihsel Kanıtların Etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Balkı, N., Çoban, K., Aktaş, M. (2003). İlköğretim Öğrencilerinin Bilim ve Bilim İnsanına Yönelik Düşünceleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1) 11-17.
- Barth, J.L. ve Demirtaş, A. (1997) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi*, - Öğretmen Kılavuzu YÖK / Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, Ankara.
- Baysal, N. (2005). Hayat Bilgisi / Sosyal Bilgiler Öğretiminde Probleme Dayalı Öğrenme İçin Problem Durumları Oluşturma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (4) 471-485.
- Binbaşioğlu, C. (2003). Ders Kitapları Üzerine. *Eğitim ve Öğretim Üzerine Yazılar*. (1. Baskı) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bozcan, M. (2002). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Öğrencilerin Tarih Düşüncesinin Gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Candan, A. S. (1998). *Kavramlara Dayalı Tarih Öğretimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
www.manas.kg/pdf/sbdpdf18/10_akinoglu.pdf. web adresinden 15 Ağustos 2007 tarihinde edinilmiştir.
- Cerrahoğlu, E. (2002). Avrupa Konseyi Değişime Çağırıyor. *Toplumsal Tarih*, (100) 58-60.
- Çağlar, A. (1992). İlkokul 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı Üzerine Bazı Görüşler. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* (4) 15-25.
- Çakır, F. (1997). *İlkokul Türkçe Ders Kitaplarının Eğitim Öğretime Uygunluğunun Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çelik, A. Kaya, N., Çiftçi, S., Demirbilek, S. (2006). *Cümle ve Metin Bilgisi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

- Çetin, A., Varoğlu, U., Bulkan, O., Levendoğlu, S. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*. İstanbul: Başarı.
- Çetin, A., Varoğlu, U., Bulkan, O., Levendoğlu, S. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Çalışma Kitabı*. İstanbul: Başarı.
- Çilenti, K. (1988). *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Çukur, H. (2003). İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Bakış. *I. Sosyal Bilimleri Eğitimi Kongresi* (ss. 270-277). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi
- Demircioğlu, H. İ. (2003). “Sosyal Bilgiler Öğretiminin Amaçlarına Dair Öğretmen Görüşleri” *Dokuz Eylül Üniversitesi I. Sosyal Bilimleri Eğitimi Kongresi* 15-17 Mayıs 2003, İzmir, ss. 253-260.
- Demirel, Ö. (2002). *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı*. Ankara: PegemA Yayınevi.
- Demirel, Ö., Kiroğlu, K. (Der.). (2005). *Eğitim ve Ders Kitapları*. Ankara: Öğreti Yayıncılık
- Deryakulu, D. (2001). *Sınıfta Demokrasî: Yapıcı Öğrenme*. Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
- Doğan, N. (2008). *İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin Öğretiminde Tarihî Kanıt Kullanımının Etkîliliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Doğanay, A., Karakuş, M. (2003) Sosyal Bilgiler Dersinde Ne Okutulmalıdır? Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi I. Sosyal Bilimleri Eğitimi Kongresi* (s.278). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal Bilgiler Eğitiminin Genel Amaçları Ne Olmalıdır? *I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi* (s.204-215) İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi.
- Dönmez, C. (2003). Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. C.Şahin (Der.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*. (s.31-41). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Emiroğlu, G. (2002). İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarına Yönelik Öğretmen Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. *Ata Dergisi*, (10) 65-86,

- Erdem, E., Demirel,Ö. (2002). Program Geliştirmede Yapılandırmacılık Yaklaşımı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (23) 81-87
- Erden, M. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Evin, İ., Kafadar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 209-334.
- Gedik, H.D. (2008). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Güncel Konular, *TSA*, 1, 117-134.
- Gökkaya, K ve Oruç, Ş. (2003). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Gömrşel Materyallerin Kullanımına Bir Örnek: Fotoğraf. C.Şahin (Der.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler* (s.143-155). Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Gözütok, F. D. (1994). *İlkokul 1.,2.,3. Sınıf Hayat Bilgisi Dersi İhtiyaç Belirleme Araştırması* (Yayınlanmamış), Ankara.
- Gulbenkian Komisyonu (1996). *Sosyal Bilimleri Açın. Şimdi Nasıl Bir Sosyal Bilim Kurmalıyız?* (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Güneş, F. (2002). Ders Kitaplarının Dil ve Anlatım Özellikleri. *Ders Kitaplarının İncelenmesi*. Ankara: Ocak Yayınevi.
- Gürkan, T. ve Gözütok, D. (1996). II. Ulusal Eğitim Sempozyum Bildirileri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Gürol, M. (2003). Aktif Öğrenmeyi Temel Alan Oluşturmacı Öğrenme Tasarımının Uygulanması ve Başarıya Etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi* (7) 7 – 14 <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd7/sbd-7-14.pdf.web> adresinden 19 Ocak 2007 tarihinde edinilmiştir.
- Güven, S. (2008). Sınıf Öğretmenlerinin Yeni İlköğretim Ders Programlarının Uygulanmasına İlişkin Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, (177). 224-236.
- Halis, İ. (2002). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hesapçıoğlu, M. (1998). *Öğretim İlke ve Yöntemleri Eğitim Programları ve Öğretim*. Ankara: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Howard, J. B. (1999). Using A Social Studies Them To Conceptualizea Problem, *The Social Studies*, 90, 171-176.
- İçmeli, M. (1996). Türkiye’de İlköğretim Kitaplarında Fiziksel Yapı, Tasarım ve İlisturasyon Sorunları. Coşkun, H.,Kaya, İ. Ve J. Kuglin (Der.). *Türkiye ve*

- Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları.* Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu.
- İnal, K. (1996). *Ders Kitaplarında Egemen Değerler ve “Öteki”, Eğitimde İdeolojik Boyut.* Ankara: Doruk Yayıncılık.
- İskender, P., Şam, E. A. (2006). İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi Açısından Olması Gereken Donanım ve İnsan Kaynakları *Milli Eğitim Dergisi*, (170) 143-156.
- Kabapınar, F.(2001) İşlevleri ve Kavramsal Anlamaya Katkıları Açılarında Türk ve İngiliz Fen Ders Kitaplarındaki Görsel Öğeler. *Yeni Binyılın Başında Türkiye’de Fen Bilimleri Eğitimi Sempozyumu*(s.133-134). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Kabapınar, F. (2005). Öğrenme Anlayışlarının Işığında Ders Kitabı Hazırlama: Fen Dersi Örneği. Ö. Demirel, ve K. Kiroğlu (Der.), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (s.224-241). Ankara: PegemA Yayınevi.
- Kabapınar, Y. (2006). Bireysel Bilişlerin Oluşumuna Giden Yolda Yeni Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Ders Kitaplarına Bir Bakış: “Aaaaa Sosyal Bilgiler Ezberlemeden de Olabiliyormuş!” *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, (3) 28-32.
- Kabapınar, Y. (2007a). *İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi.* Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım.
- Kabapınar, Y. (2007b). Yeni Öğrenme Anlayışının Işığında Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. C., Öztürk (Der.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (3. baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kabapınar, Y. (2007c). Eski ve Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitapları: Değişimi Anlamak. C. Öztürk, (Der.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara:Nobel Yayıncılık.
- Kaya, O.N. (2003). Eğitimde Alternatif Bir Değerlendirme Yolu: “Kavram Haritaları”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (25), 265-271.
- Kaynak, S. (2000). *Ortaöğretimdeki Branş Öğretmenlerinin Öğrenci Başarısını Ölçme ve Değerlendirme İle İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, D. (2005). Ders Kitabının Öğretimdeki Yeri. Ö. Demirel, ve K. Kiroğlu (Der.), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (s.38-52). Ankara: PegemA Yayıncılık

- Kılınç, K. (2006) *Tarih Öğretiminde Karikatür Materyali Kullanımının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi.
- Koç, G., Demirel, M. (2004). Davranışçılıktan Yapılandırmacılığa: “Eğitimde Yeni Bir Paradigma”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (27) 174-180.
- Köken, N. (1995) *İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1998). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. *Tebliğler Dergisi*, (2487) , s.531-568.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2004a). *İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi (1,2,3. Sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2004b) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5. Sınıflar Öğretim Programı*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Önal, H., Kaya, N. (2006). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının (4. ve 5. Sınıf) Değerlendirilmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 21-39.
- Özel, A. (2004). Tarih Öğretiminde Minyatürlerin Kullanılması. *I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*. (s.108-114). Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi.
- Özden, Y. (2005). *Öğrenme ve Öğretme (7. baskı)* “Öğrenmeye Farklı Bir Bakış:Yapılandırmacılık,”. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Özmen, H. (2004). Fen Öğretiminde Öğrenme Teorileri ve Teknoloji Destekli Yapılandırmacı Öğrenme. *The Turkish Online Journal Of Educational Technology*, TOJET January 2004 ISSN:1303-6521 Volume 3, Issue 1, Article 14.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2007). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. C. Öztürk (Der.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (3. baskı), (s.86-107). Ankara: Pegem A.

- Saban, A. (2000). *Yapısalcı Kuram ve Öğrenme-Öğretme Süreci*. Ankara: Nobel Yayınları. s.132-133
- Saban, A. (2002). *Öğrenme Öğretme Süreci*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (1998). *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları* “İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları”. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 143-153.
- Selçuk, Z. (2005). *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. ELT Conference*, İstanbul: Özel Marmara İlköğretim Okulu.
- Sığan, C. (1997). *İlkokulda Sosyal Bilgiler Dersinin Etkililiğini Azaltan Faktörlerin Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, T. (1994) . İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Akademik Benlik Kavramı, Ders İçi Öğrenme Ve Ders Dışı Çalışma Yolları İle Başarı İlişkisi *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. s.44
- Şahin, T. (2001). İlköğretimde Oluşturmacı Bir Sınıf Kültürü Yaratma. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*. (72), s.28.
- Şahin, C., Yavuz, N., Karabağ, S., Tertemiz, N., Ercan, L., ve diğerleri. (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Şimşek, A. (2000). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretiminde Hikaye Anlatım Yönteminin Kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, A. (2003). Tarih Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fak. Dergisi*, 4 (1) 145-146.
- Şimşek, A. (2005). İlköğretimde Tarih Öğretimi Açısından 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması. II. *Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*, Van.
- Şimşek, A. (2006). Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanı, Çocuk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma Bağlamında Çağdaş Dünya’nın Neresindedir?, II. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 131-144.
- Taş, A.M. (2007). Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 519-532.
- Taşlı, İ. (1997). *Öğrenci Merkezli Yöntemlerle Coğrafya Öğretimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tebliğler Dergisi, 2006, Sayı, 2589 http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2589_0.html

Tertemiz, N., Kılıç, Z., Atasoy, B. (2001). Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi. L., Küçükahmet (Der.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tuncer, E. (1998). *İlköğretim Okulları 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Turan, İ., Karabacak, N. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitaplarının Öğretimdeki Yansımaları, *Milli Eğitim Dergisi*, (177), 138-152

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6 (24) 543 - 559.

Uluğ, F. (1996). *Okulda Başarı* (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Umay, A. (2006). Yeni Eğitim Programları Nasıl Bir İnsan Tipi Yetiştirmeyi Hedefliyor? *Eğitim, Zil Ve Teneffüs Eleştirel Pedagoji Dergisi*, (2) s.10

Vella, Y. (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğrencileri İle Tarihsel Kaynakları Kullanma, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 66-67.

Yanpar, T. (2007). Etkili ve Anlamlı Öğrenme İçin Kuramsal Yaklaşımlar ve Yapılandırmacılık. C., Öztürk (Der.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (3. baskı), (s.86-107). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Yapıcı, M., Demirdelen, C. (2007). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri, *İlköğretim Online E-Dergi*, 2, 204-212.

Yaşar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Derslerinde Görsel Materyal Kullanımı İle Coğrafya Konularının Eğitim ve Öğretimi. *Milli Eğitim Dergisi*, (163) <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/163/yasar.htm>. web adresinden 11 Ocak 2007 tarihinde edinilmiştir.

Yaşar, O. (2005). Türkiye’de Okutulan Orta Öğretim Coğrafya Ders Kitaplarında Ölçme ve Değerlendirme Çalışmalarına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, *International Journal Of Progressive Education*, Volume 1, Number 2.

Yazıcı, K. (2006a). Sosyal Bilgilerde Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerilerinin Geliştirilmesinde Metin Yapısına Bağlı Olarak Kullanılabilecek Strateji ve Teknikler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (16) 137-154.

- Yazıcı, K. (2006b). Sosyal Bilgilerde Kullanılan Görsel Araçlar: Haritalar-Küreler, Resimler, Tablolar ve Grafikler *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15) 651-662
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makale_goster.aspx?id=55. Web adresinden 18 Ekim 2007 tarihinde edinilmiştir.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2005). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Niteliğinin ve Bununla İlgili Öğretmen-Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yurdakul, B. (2005a). Yapılandırmacılık. Ö. Demirel (Der.), *Eğitimde Yeni Yönelimler*, (s. 39-65) Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Yurdakul, B. (2005b). Bilişötesi ve Yapılandırmacı Öğrenme Çevreleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (42) ss. 279-298.
- Yüksel, S. (2003). Öğrencilerin Öğrenme-Öğretme Sürecine Yönelik Direnç Davranışları *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1) 123-127.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://ttkb.meb.gov.tr/>
www.meb.gov.tr
www.hakkiuslu.com/yazi03.php-26k

ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU

TARİH /
SAAT:

Görüşme yapılan öğretmenin;

Çalıştığı kurum: ()Devlet Okulu ()Özel Okul

Cinsiyeti: ()Kadın ()Erkek

Mesleki kıdemi: ()1-5 ()6-10 ()11-15 ()16-20 ()21 yıl ve üzeri

Kaçıncı sınıf okuttuğu: ()4. sınıf ()5. sınıf

Mezun olduğu yüksek öğretim kurumu: ()Öğretmen Okulu ()Eğitim Enstitüsü

()Eğitim Yüksekokulu ()Eğitim Fakültesi

()Diğer:.....

Merhaba, benim adım Gamze Kalıpcı. Marmara Üniversitesinde yüksek lisans öğrencisiyim. Eski programa uygun yazılmış ve değişen 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla ilgili düşüncelerinizi öğrenmek için sizinle yaklaşık 20 dakikalık bir görüşme yapacağım. Söyleyecekleriniz gizli kalacak, benden başka kimse bilmeyecektir. İzninizle sorulara başlamak istiyorum.

Soruldu

- 1 - Eski ve yeni ders kitaplarını göz önünde bulundurduğunuzda;
- a) Eski yeni Sosyal Bilgiler programındaki değişiklikler hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
 - b) Bilginin sunum biçiminin değiştiğini düşünüyor musunuz? Nasıl?
 - c) Görseller ve işlevleri hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
 - d) Sosyal bilgiler ders kitapları ve çalışma kitaplarındaki etkinlikler ve işlevleri hakkındaki görüşlerinizi alabilir miyim?
 - e) Sosyal bilgiler ders kitapları ve çalışma kitaplarındaki Ölçme değerlendirme sistematğinde değişiklikler var mı? Varsa neler değişti?

- 2-
- a) Yeni ders kitaplarının sınıf içinde kullanım amacı ve kullanım biçimi değişikliğe uğradı mı? Nasıl?
 - b) Ders kitaplarını ne sıklıkta kullanıyorsunuz?
 - c) Kendi öğretme sürecinize yeni kitapların mı eski kitapların mı derinlik kattığını düşünüyorsunuz?

- 3 -
- a) Öğrenci çalışma kitaplarını gerekli buluyor musunuz? Neden?
 - b) İçeriğini yeterli buluyor musunuz? Neden?
 - c) Öğrenme sürecine katkıları var mı? Varsa nelerdir?
 - d) Çalışma kitabı ve ders kitabı ilişkisi hakkında neler düşünüyorsunuz?

- 4 -
- a) Öğretmen kılavuz kitaplarını gerekli buluyor musunuz? Neden?
 - b) Kılavuz kitapların sınıf içi uygulamalarınıza katkıları noktasında ne gibi işlevi vardır?

- 5 - Eski ile karşılaştırdığımızda;
- a) Yeni ders kitaplarının öğrencinin ders başarısına etkisi var mı? Ne yönde?
 - b) Öğrencinin derse katılımına etkisi var mı? Ne yönde?
 - c) Beceri ve değer gelişimine katkıları var mı? Nelerdir?

Açık uçlu Yedek Sorular:

6- Talim Terbiye Kurulu üyesi olsaydınız yeni Sosyal Bilgiler ders kitaplarını daha nitelikli kılma adına neler yapardınız? Neler yapılmasını önerirdiniz?

7- Yeniden eski sistem ve eski sistemin ders kitaplarına dönülüyor olsa tepkiniz ne olurdu?